

A JÖVŐ KÉRDÉSEI
MÁSODIK KÖTET

A ZSIDÓK ÚJA

ÍRTA:
ÁGOSTON PÉTER

ELSŐ EZER

A NAGYVÁRADI TÁRSADALOMTUDO-
MÁNYI TÁRSASÁG KIADÁSA. — 1917.

Előszó.

Békében elsimulnak, háborúban kiéleződnek a nemzetek, felekezetek, osztályok közötti ellentétek. Ezért többszörösen égetőbb ma a zsidókérdés, mint volt a világháború előtt. Pedig ma mindenkinek felett szükségünk van arra, hogy egymást megértsük, hogy az egymással szemben való idegenséget kiirtsuk. Ezt a célt szolgálja ez a könyv.

A zsidósággal való kölcsönös megértés céljából a zsidókérdés történeti hátterét is kutattam és nemcsak a zsidók, hanem a nemzsidók hibáit és bűneit is leírtam, amivel annak a veszélynek tettem ki magam, hogy úgy a zsidók, mint a nemzsidók is megneheztelnek rám.

Mégsem tartottam volna helyesnek, hogyha egyoldalúlag csak az egyik fél hibáival foglalkoztam volna, mert ez megakadályozná a kölcsönös megértést, már pedig ennek meg kell előznie a végcél: az egymásba olvadást.

Jól tudom, hogy ezt a végcél sokan a zsidók és nemzsidók közül egyaránt ellenzik s mégis azt látom, hogy bevándorolt népek elolvadása a történelemben állandóan folyik, ezért nincs ok arra, hogy a zsidókérdés megoldását más alapon, mint ennek a meglátásnak alapján keressük.

Remélem, hogy ez a könyv hozzá fog járulni ahhoz, hogy az ellentétek kevesbedjenek, s hogy a zsidók és nemzsidók összeolvadásának folyamata meggyorsuljon.

Ágoston Péter.

Rahel Varnhagen von Ense: Es ist Verderbtheit und nicht Mangel an Verstand, wenn der Mensch keine neuen, ihm unbequemen Gedanken in sich aufnehmen will, — Stupidität, wenn sie vor ihn treten und er nicht merkt, dass es neue sind, — höchste Infamie, erkennt er sie und leugnet sie doch.

Bevezetés.

A zsidók rendszerint nem szeretik, hogyha a zsidókérdésről beszélnek. Azt hiszik, hogyha nem beszélnek róla, akkor nincs is. Már pedig a zsidók legforróbb óhaja, hogy ne legyen zsidókérdés. Ebben az óhajásban általában egészen egyek velük azok, akiket filoszemitáknak szoktunk nevezni.

A zsidók és filoszemiták negyven év óta vállalva azon fáradoztak Európában és Magyarországon, hogy elfelejtessék a zsidókérdést. E fáradozásuknak volt is annyi eredménye, hogy a törvényekben kimondott zsidóreceptió társadalmilag is nagy lépésekben haladt s már-már azt lehetett hinni, hogy a zsidóság lassan egészen felekezetté lesz és maga is elfelejti, hogy régen külön nemzet volt, és hogy még most is vannak közöttük olyanok, akik a külön zsidó nemzetté tömörülést óhajtják.

A zsidók, mint Zangwill mondja, belekerültek az olvasztó tégelybe és lassankint nálunk magyarok-, másutt angolok-, franciák-, németek-, oroszokká lettek. Ez a folyamat elvette a zsidókérdésnek az élet és elfelejtette mindenkivel, hogy van zsidókérdés is.

Az államok közti most már évtizedekre visszanyúló viszályok ebben a században azonban sok ellentétet kiéleztek. A kormányok és a sajtó a gyűlölet szántóföldjét gondosan beül-

tették, de az ültetett gyűlölet-palánták nemcsak olyan virágot hoztak, amelyet a sajtó, mely ennek a földnek kertésze volt, szeretett volna, hanem másokat is. E virágok között találjuk az antiszemitizmuszt.

A sajtó nem vette figyelembe, hogy a népnek másokkal szembeni gyűlöletre szítása azt eredményezi majd, hogy minden idegent kitaszít magából. Innen van, hogy a zsidókérdés újra felszínre került. S egymásután jelent meg könyvek a zsidók hatalmáról.

Jóllehet Magyarország a zsidók aránya szempontjából a legelső helyek egyikén áll, zsidóellenes hangulatot csak ennek a századnak második évtizede óta tapasztalhatni. Ennek oka valószínűleg az, hogy a keletről való bevándorlás folytán a magyarsággal megtöltött olvasztótégelybe most mind több külföldi zsidó került és így mind nehezebb lett magyarrá olvasztani az újonnan érkezőket. De jött a háború, melynek folyamán az olvasztó tégely alatt a tűz kisebb lett, úgy, hogy sokan úgy látták, hogy lehetetlen a zsidók felolvasztása.

Ez és más körülmények felszínre lökték a zsidókérdést és arra kényszerítene minden látót, hogy foglalkozzék vele. A magyarrá lett zsidóknak pedig önmagukkal szembeni kötelességévé teszi, hogy elhatárolják magukat az idegen zsidóktól és segítségére legyenek az országban lakó nemzsidóknak abban, hogy az országnak jellegét a kultúra és demokrácia érdekében megóvják.

A zsidókérdés megoldása ma Magyarországon annyiban a kultúra kérdése, mert a magyar kulturált zsidó nem elég erős arra, hogy a keletről beözönleni készülő kulturátlan zsidóságot rövid időn belül felemelje. De a magyarság sem elég erős arra, hogy a folyton beözönlő keleti zsidóságot önmagába beolvassza. A beözönlés veszélyezteti a magyarrá lett zsidóságot,

hogyan visszahúzza a kulturátlanságba, veszélyezteti a magyarságot, mert eggyel több nemzetiséget jelent.

De a demokrácia kérdése is a zsidókérdés, mert mindaddig, amíg az államok létét csak a hatalom biztosítja, az államban magában is nemzet, osztály, család, kizárólagos hatalomra tör. Ilyenek a mai államok s ezért a zsidóság elleni küzdelem, a mai államok keretén belül, természetes.

Nem tudom, hogy a zsidóság ma már elég előrelátó-e arra, hogy ne bújjék el a kérdés elől, mint ahogyan pl. a bécsi zsidóság a múlt század nyolcvanas éveiben elbújt a kérdés elől, amikor az összes zsidók elleni agitáció elkezdődött és liberális keresztények az általános antiszemitizmusz leküzdésére újságot akartak alapítani. A zsidók megakadályozták az újság alapítását azzal, hogy az antiszemitizmusz elleni legjobb módszer az agyonhallgatás. Az eredmény az antiszemitizmusznak a képviselőtestületekben uralomra jutása volt.

Ma az antiszemitizmusz diadala nemcsak néhány mandátumos pozíció elvesztését jelentené. S hiába való a magyarrá lett zsidóknak saját hőstetteikre rámutatni, mikor a másik oldalról lehet mutatni arra, hogy a nem magyar zsidók veszélyeztetik az ország magyar kultúráját, sok zsidó magatartása az országot.

A zsidókérdés, mely most a háború alatt kiéleződött és mind jobban kiéleződik, nem is a harctéren lévő és harcoló zsidók kérdése, hanem azoké a zsidóké, akik a maguk erkölcsi gyatraságát a harcoló zsidóknak az erkölcsiével takarják. A zsidókérdés egyrészt azoknak a kérdése, akik itthon ellene dolgoztak annak, hogy a harctéren lévők önfeláldozása eredményes legyen, másrészt azoké, akik mindig rossz szemmel nézték a zsidók beolvadását és ma mégis a zsidók beolvadásából származtatnak s követelnek maguknak előnyöket.

A zsidókérdés ma már csak az elnevezésben közös a régi zsidókérdéssel. A zsidókérdés ma nem az összes zsidók kérdése, hanem csak azoké, akik inkább zsidók mint magyarok, illetve mint németek, oroszok, lengyelek stb.

A beolvadt zsidókra vár a mai zsidókérdés megoldásának egy és nem épen legkisebb része. Nekik el kell ismerniök azt, amit filozsemiták és szociológusok már régen vallanak, hogy a zsidóság ma már nem egység, hanem két élesen elhatárolható tömegből áll. A beolvadt zsidóknak választaniuk kell s vagy nyíltan a fogadó nemzetekbe kell olvadniuk vagy a zsidó nemzeti velleitásokkal még telített tömeghez visszatérniük.

Azt hiszem, hogy ez az utóbbi megoldás lehetetlen, mivel az ember elhatározásán felül áll az, hogy akar-e magyar, német, francia, stb. lenni.

De miért olyan égető a zsidókérdés most egyszerre? Azért, mert a világháború folytán minden faj és más közösség, melynek összetartozása mélyebben gyökerezik mint a kényseren, eddig nem ismert mértékben fog összeszorulni és összetartani. Az emberek nagyobb mértékben lesznek az idegennel szemben bizalmatlanok, mint eddig voltak. Még a szövetségeseket sem hozza össze a háború, hanem csak a természetes kapcsokkal összefűzötteket. A szövetségkapocs nem örök s mindenki érzi, hogy a magunk ereje biztosabb és erősebb támasz, mint a legszorosabb szövetség.

Ez az oka annak, hogy a zsidókérdésnek a háború alatt olyan nagy irodalma támadt, különösen Németországban és ez az oka annak, hogy ez a kérdés felszínen marad.

I. KÖNVV.

A zsidók s nemzsidók egymáshoz való viszonya.

I. Fejezet. Miért van zsidó kérdés ?

I. *Mi a zsidó kérdés?* A zsidó kérdés tulajdonképen a zsidók és nemzsidók egymáshoz való viszonyának kérdése. Mint minden társadalmi kérdésnek, ennek is csak annyiban van jelentősége, amennyiben a zsidók és nemzsidók a társadalomban nem olvadtak egészen össze, amennyiben a társadalom e két eleme közt súrlódások vannak.

Mellékes az, hogy ez a különállás miért van. Mellékes az, hogy a zsidóság faj-e vagy felekezet, foglalkozás vagy társadalmi csoport. Tehát nem is lehet a kérdést azzal elintézni, hogy a zsidóság felekezet s ezért a zsidó kérdés nem kérdés. Mert ha felekezet is, akkor is ez a felekezet különleges, a többi felekezetétől eltérő helyzetben van s így ez a körülmény indokolja, hogy kutassuk azokat az okokat, melyek miatt ilyen a helyzete.

Ez nagyon kényes kérdés, mivel nincs olyan társadalmi csoport, amely szívesen venné, hogyha rábizonyítják azt, hogy társadalmi ellentéteknek — bár akaratán kívüli — ébrentartója.

Az igazság kedvéért azonban mégis már most le kell szögeznünk azt a tényt, hogy a nemzsidókat egyoldalúlag éri az a vád, hogy elzárkóznak a zsidók elől; mert épen ilyen jogosult az antiszemitáknak a zsidókkal szemben emelt az a vádja, hogy a zsidók zárkóznak el a nemzsidók elől. Az egyenjogúság megvan s a zsidók nagyrésze ma sem úgy él, mint ahogyan a nemzsidók élnek, vagyis visszautasítja a fogadó néppel való teljes közösséget.

A kérdés megállapításánál mármost mellékes az, hogy a zsidók miért zárkóznak el. Azzal indokolják-e ezt, mert rítusuk ezt megköveteli vagy azzal, hogy magukat különbeknek tartják másoknál, vagy azzal, hogy sértve érzik magukat mások viselete által. Akármért van úgy, ahogyan van, a zsidó különállás megvan s ha megvan, akkor nem szabad előtte szemet hunynunk.

Ha a kérdés előtt nem hunyunk szemet, akkor nem szabad a kérdést felvető okok előtt sem szemet hunynunk. Mert azt hiszem, hogy a legigazságtalanabb vád, mely szerint az antiszemiták csinálják a zsidókérdést. Éppen ezért nem fogjuk ezt a kérdést úgy tárgyalni, mint ahogyan ezt az úgynevezett filozemiták nagyrésze tárgyalja, hogy felcsap a zsidók védőjének és minden hibát a nemzsidókra fog.

Az ilyen tárgyalási módszernek mindenestre az a jó oldala, hogy a szerző biztos tapsokra számíthat. A taps lényegtelen s mindkét oldal hibáit fell kell sorolni, habár az a veszély fenyeget is, hogy egyik oldálnak sem fog tet-szeni ez a fejtegetés. A kérdést azonban mégis csak az igazsággal lehet előbbre vinni.

Aki mindkét féllel szemben keresi az igazságot, az könnyen járhat úgy, mint Nagy Sándor szofistája, aki a makedónok tulajdonságait sorrolta fel. Míg előnyös tulajdonságaikat mondta, addig haragos szemmel nézték a külföldi követek, de folyton tapsolt neki a királlyal az élén

az egész udvar, de mikor hibáikat kezdte mondani, akkor nemcsak hogy elhallgattak a tetszés nyilvánítások, hanem otthagyták mindannyian: az udvar és a külföldi követek egyaránt.

Othagyták, de azért a rossz makedón tulajdonságokból csak nem lettek erények! Otthagyhathják ezt a könyvet is, de azért a zsidók hibái épenugy hibák, mint a nemzsidókéi.

S miért fordultak el a makedónok a sofistától? Mert a sofista előadásának második része azt bizonyította, hogy ők nem kiválók, nem erényesek, nem okosak, nem igazságosak, nem erősek, nem öntudatosak. Pedig ki hallaná szívesen, hogyha bűneit sorolják fel?!

Ki hallaná ezt szívesen még akkor is, hogyha tudja, hogy a beszélőnek igaza van?

Minden ember szereti elhessegetni magától a kellemetlen gondolatokat. Szereti távoltartani és elfelejteni a kellemetlen érzéseket. Már pedig a bűnök felsorolása kellemetlen érzéseket vált ki az emberekből. Az embert pedig épen úgy teszik az érzések, mint a gondolatok s ezért az emberek érzelmi világából épen annyi társadalmi tényező fakad, mint a gondolatokból. Ezért a társadalmi jelenségeket az érzelmi világ ismerete nélkül megérteni annál kevésbé lehet, mivel ez teszi érthetővé az emberek világnézetét.

II. *A világnézet.* Az ember gondolatainak és érzéseinek összessége teszi ki az ember gondolatvilágát. Ezt nevezzük az emberek világnézetének. Természetes, hogy az emberek gondolataira hatnak az emberek ismeretei is és hogy érzelmeink gondolatainkat, sőt ismereteinket is befolyásolják.

A legtöbb embernél az érzelmeknek sokkal nagyobb szerepe van, mint az ismereteknek. S ezért a legtöbb ember világnézetét érzelmei állapítják meg. Az érzelmek e nagyobb szerepe rendszerint onnan származik, mert az emberek

ismeretei kevesek arra, hogy az érzelmek fölé kerekedve befolyásolják az emberek világnézetét.

A hívő ember világnézetét az érzelem vezeti. S miután tudása nem ellenőrzi érzelmeit, tehát sokkal nagyobb szerepe van nála a belső énnak, mint a világ valóságainak. A belső én egyik erős tényezője viszont az érzés. Az érzés azonban nemcsak pillanatnyilag feltámadó, hanem az érzésnek van emlékezete is. Az érzés emlékezete viszont olyan érzelmeket s ezek nyomán gondolatokat vált ki, melyek a valóságok, vagy más érzelem alapján gondolkozókra nézve a legtöbbször érthetetlenek. Ebből származnak a társadalmi megértetlenségek.

Miután a gondolatok vagy belülről az érzelmekből vagy az események nyomán fakadnak, tehát sok ember és csoport gondolatideálját a tények nem befolyásolják. Mások gondolatai azonban úgy keletkeznek, hogy számbaveszik és összegezik az eseményeket, csak hogy az eseményeket is különbözőképpen nézik az emberek. Megint mások maguktól nem is látják meg őket. Ezekben az emberekben nem is keletkeznek önállóan gondolatok, ezeket rá kell vezetni a gondolatokra. Az ilyen emberek aztán azoknak gondolatait fogják csak utángondolni, akiknek érzelmvilága az övékével egyezgésű.

Itt van aztán szerepe annak a körülménynek, hogy az érzékszerveknek is van emlékezőtehetsége, mert természetes, hogy az egyforma érzelmeket átéltek könnyebben megértik egymást, mint a különböző érzelmeket átéltek.

A világnézetet viszont befolyásolja a család, a társadalmi helyzet, bizonyos tömeghez tartozás vágya, az utánzás, a szuggesztió, környezet stb. De az egyén jelleme, vágyai, eszményei, szenvedélyei stb. is hatnak.

A zsidókérdés szempontjából mármint az emberek világnézetének s így belső tulajdonságainak az a jelentősége, hogy az embereknek

más emberekhez s főleg a társadalmi csoportoknak más csoportokhoz való viszonyát elsősorban az határozza meg, hogy milyen ezeknek a csoportoknak a világnézete. Az emberek nagy tömegénél pedig a világnézet érzelmi alapon fejlődik.

Kétségtelen, hogy a társadalmi tagozatoknak, osztályoknak van belső élete is. Az egyes osztályokat érzelmi és értelmi kapcsok is fűzik össze. Minden osztálynak és más összeforrott tagozatnak vannak közös szenvedései, közös küzdelmei, közös céljai, közös eszményei, közös emlékei stb.

A társadalom szervezete következtében ható külső és erőszakos tényezőkön kívül ezek a tényezők a belső tényezők, melyek összetartják a társadalmi osztályokat és csoportokat.

Az osztályállásnak és társadalmi csoporthoz való tartozásnak jelentősége már most abban van, hogy az emberek ismereteiket az őket környezők segítségével gyűjtik, érzelmeik pedig rendszerint attól függnek, hogy milyen a foglalkozásuk, milyenek életviszonyaik, vagyoni helyzetük.

A kereskedő másképen gondolkodik, mint az iparos vagy földműves. Ez a gondolkozás és érzés már a foglalkozás keletkezésének csirájában meg van és a foglalkozás körének bővülésével tökéletesedik, azaz saját irányában fejlődik.

Mindenféle társadalmi alakulatnak természetéhez tartozik, hogy ellenségnek nézi azt, ami nem azonos vele. Miután pedig a társadalmi tagozódás olyan, hogy az egy csoportbeliek a hozzájuk nem tartozókat, ha lehet meg is rövidítik s ezzel a különböző csoportok és tagozatok közti ellentétet folyton növelik, tehát a különböző társadalmi rétegek egymással szembeni ellenségeskedése állandó tápot nyer.

A társadalom uralkodó rétegeinek épenúgy,

mint az alávetett rétegeknek gondolkozásmódja azokból a viszonyokból táplálkozik, amelyek közt az egész társadalom és az a réteg él, amelynek gondolkozásmódját kutatjuk. Viszont igen sokszor azt tapasztaljuk, hogy valamely állam lakosainak némely kérdés tekintetében általában rokon a gondolkozásmódja. Viszont a zsidók gondolkozásmódja sem egyforma az egész világon, sőt egy országban sem, hanem ez is változik az ő helyzetük szerint.

A zsidókkal szembeni magatartás és a zsidók magatartása mármost éppen ezért változik koronkint, országonkint, osztályonkint. De a zsidóknak a nemzsidókkal szembeni magatartása szintén. Az a feladat, hogy e kölcsönös magatartás okait részletesen felderítsük és ha lehet, ezeket az okokat elhárítsuk.

III. *A zsidó különállás.* A zsidókérdés ténybeli alapjait persze nem kereshetjük az érzelmekben s világnézetben, mert ezek viszont mélyebb forrásokból fakadnak, mégis arra való tekintettel, hogy a zsidókérdés végeredményben érzelem kérdése, itt még egyedül csak megnyilvánulását tartjuk szem előtt. De már a tárgyalás legelső lépésénél elkerülhetetlen, hogy rá ne mutassunk azokra a forrásokra, amelyekből a zsidók és nemzsidók érzelmei táplálkoznak. Ez magyarázza meg azt, hogy a zsidókkal szembeni érzelmek mások, mint a fogadó népeknek más bevándorolt népek iránt való érzelme.

Itt lép előtérbe az a tény, hogy a zsidók másképen viselkedtek a fogadó népek közt, mint más bevándorló nép. E viselkedésnek okaira és ezzel szemben a fogadó népek magatartására a történeti részben térünk ki. Itt csak néhány rámutatással utalunk álláspontunkra.

Amikor a zsidók szétszórásuk (diaszpóra) után az idegen népek közé szivárogtak, akkor ők éppen olyan ellenszenvvel telten mentek az

idegen országokba, mint amilyenekkel ott őket fogadták.

Az idegen országok uralkodó rétegei nemzetiségileg majdnem kivétel nélkül egységesek voltak. A rabszolga nép különböző rétegekből állott. Ezek közt a zsidók nem helyezkedhettek el úgy, hogy külön zsidóellenesség ne keletkezzék. A zsidók nem helyezkedtek el a rabszolgák közt. Az uralkodó rétegek pedig nem fogadták be.

A zsidók társadalmi elhelyezkedése mindjárt a római birodalomban valami közép helyen való elhelyezkedés volt, mely középső osztályt a fölötte és az alatta lévő egyaránt ellenséges szemmel nézte. A zsidók az uralkodó és a rabszolga réteg közé azért kerültek, mert az utóbbiaknál általában magasabb műveltségük lehetlenné tette nekik, hogy rabszolgákká süllyedjenek. Az uralkodó réteg pedig mint idegeneket dobta ki magából.

S innen kezdve bárhol jelentek meg a zsidók Európában, sehol sem keveredtek el az alsó rétegekben, viszont a felső réteg másutt sem fogadta be őket. Így aztán kétezer év óta a zsidóság mindig különleges társadalmi helyzetet foglal el. Ez a helyzet a történelem folyamán egészen specializálódik és különleges zsidó társadalmi helyzetté lesz.

A zsidóknak ez az elhelyezkedése azonban több, mint osztály-elhelyezkedés. Ők az idegenben külön osztályállásuknál fogva megőrizhették nemzeti sajátásaikat és vallásuknak minden más felekezetet sértő elveit.

Ez a körülmény magyarázza meg azt, hogy a zsidóságról sokan úgy beszélnek, mint fajról s azt mondják, hogy ez a fajta más, mint a nemzsidó és ezért nem szabad vele úgy bánni, mint a nemzsidókkal.

Ez az álláspont is tudományos alapot akar szerezni, hogy igazságosabbnak lássék s tudo-

mányos kártyavárákat épít. Ez építés közben pedig elfelejti, hogy mindenütt Európában ezidőszerint kétféle zsidó van: a zsidó zsidó és a nem zsidó zsidó.

Az első meg lehet ismerni, mert ruhája, szokásai, modora, haj és szakálviselete kiáltóan szembetűnik. A második ruhája olyan mint a nemzsidóé. Az elsőnek ghetto erkölce, modora van kényszer ghetto nélkül, a másodiknak olyan az erkölce, mint az osztályabeli nemzsidóé.

Az első tisztátalannak tart minden nemzsidót, bár tapasztalat szerint ő a tisztátalan. A második tudja, hogy ősrégi rítusát levetni okosság, igazság, helyes alkalmazkodás, mert a fogadó népek közt egyenlőnek lenni annyit jelent, mint egyenlőnek ismerni másokat is saját magával.

A nem alkalmazkodó zsidók kérdése a zsidókérdés főrésze. A modern zsidó csak azért szenved a nem alkalmazkodóval, mert nem vette le teljesen az ezekkel való közösséget. Nem térünk itt még ki arra, hogy a zsidó külső alatt sok zsidóból már hiányzik a zsidóérzelem s hogy sok zsidóban benne vannak a zsidó bűnök, jóllehet külseje nem zsidó. Nem szólunk tehát arról, hogy sok zsidó nem oda tartozik, ahova külsejénél s összeköttetéseinél fogva sorozni kell, ezért tehát nem is lehet a kétféle zsidót határozottan elhatárolni.

II. Fejezet. **Milyen kérdés a zsidókérdés?**

I. *A zsidókérdés jellege és színezete.* A zsidósággal szembeni magatartás nincsen fajhoz, társadalmi álláshoz, valláshoz, műveltségi fokhoz kötve. Minden fokon találunk olyanokat, akik a zsidókat magukkal egyenlőknek tekintik s minden fokon olyanokat, akik gyűlölik.

Leroy Beaulieu szerint az antiszemitizmusz a reakciós és forradalmi szenvedélyekre egyaránt

számít. A szalonokban és munkáslakásokban egyaránt megtalálható. Van benne valami középkori és valami utópisztikus. Egyik alapja a pénz mindenhatósága elleni ellenszenv, mely azon a szimplista elméleten épül, hogy a zsidók kiűzésével minden megjavul.¹⁾

A civilizáció nem váltotta be e tekintetben a hozzáfűzött reményeket. Az emberek gondolatait ma is érzéseik vezetik s innen van, hogy a modern antiszemitizmusz is Németországban született, ahol a modern kor legerősebb nemzeti mozgalma keletkezett. A zsidónak a német nemzeti gondolat idegen volt s ezért lett ő maga ellenszenves.²⁾

A zsidókérdésnek társadalmi csoportonként, országonként más-más színezete van, mert az egyes országokban más-más körülmények váltanak ki a zsidókkal szemben ellenszenvet. A zsidóknak magatartását is másokkal szemben foglalkozásonként, országrészenként, osztályonként más-más körülmények állapítják meg. Sőt nem ritkán az egyes családok és egyes embereknek érzelmeit is bizonyos egészen különös körülmények befolyásolják.

Mindezeknél fogva nagyon egyoldalú volna a zsidók iránti érzelmeket abszolút csoportokba osztani. Amint az egyosztályúak helyzete és viszonyai nem azonosak, úgy érzelmei sem. Egy-egy osztály érzelmeinek azonban mégis van színezete, amelyet a többség érzelmei adnak meg neki. De éppen azért, mert az érzelmeik forrása igen sokszor megmagyarázhatatlan, csak annál mélyebben kell a kérdés alapjaihoz lenyúlni, hogy megérthessük.

Amikor pl. valamely ország antiszemitizmuszát nézzük, akkor elegendő az ország fejlődésének irányát vizsgálni, hogy megállapít-

¹⁾ Izrael chez les nations (Paris XV. ed) Préface.

²⁾ u. o. 12, 13, 51 lap.

hassuk azt, hogy miért keletkezett antiszemitizmusz. De ezzel még nem mondtuk meg, hogy annak az országnak különböző társadalmi osztályai miért lettek különösen antiszemiták.

Így pl. Németország nemzeti fejlődése megérteti velünk, hogy miért lettek a nemzeti érzelmûek antiszemitákká, de nem azt, hogy miért lett a német kispolgár, miért a német kereskedő, a német tisztikar stb. akként antiszemitává, hogy mindegyik réteg antiszemitizmuszának meg volt a maga külön színezete. És nem magyarázza meg azt, hogy miért lett egy bizonyos ember antiszemitává.

Az egyes emberek, sőt csoportok érzelmeinek magyarázata céljából elegendő talán, hogyha megállapítjuk, hogy az emberek legtöbbszörében van valami predomináló. Megállapíthatjuk már itt azt is, hogy ez a legtöbb társadalmi rétegre is áll. Tehát azt, hogy a társadalmi rétegek és az egyes emberek antiszemitizmuszának meg van a színezete.

Az antiszemitizmusz jellegének megállapítása céljából az embereket lelkületük szerint a következő csoportokra osztjuk: 1. homo religiosus; 2. homo lojalis; 3. homo nationalis; 4. homo traditionalis; 5. homo oeconomicus; 6. homo culturalis; 7. homo internationalis; 8. homo revolutionaris.

E felosztás egyúttal azokra a forrásokra is világosságot derít, amelyekből az antiszemitizmusz és antiarjanizmusz táplálkozik, még pedig nemcsak annyiban, hogy a vallásos katolikus, a német sovíniszta, a magyar történelmi hagyományok őrzője zsidóellenes; nemcsak annyiban, hogy a zsidó hagyományokat őrző, zsidó vallást megtartó zsidó, törvényekhez hű zsidó másoknak, akik ezeket nem becsülik, ellenszenves; hanem annyiban is, hogy a zsidóságát őrző zsidó antiarja, antichristian, stb. Csak a homo culturalis és internationalis nem lesz zsidóelle-

nes, a kultur és valódi nemzetközi zsidó nem antiarja.

Az emberek fenti felosztása független a vallástól és nemzetiségtől s épen úgy vannak mindezekből a fajtákból a zsidók közt, mint a nemzsidók közt. Mégis a felsorolt csoportokhoz tartozók vagy a maguk érzésénél vagy a zsidók saját érzésénél fogva zsidóellenesek. Hogyha pl. a zsidó vallásos, akkor kell, hogy összeütközzék a nemzsidóval, aki szintén vallásos. Hogyha saját felsőbbbsége iránt lojális, akkor a zsidó összeütközik az ő mai világi hatáságaival. Ha a zsidó nemzeti érzésű, akkor annak az országnak lakosaival, akik befogadták. Csak a kultúra és a nemzetközi érzés biztosítja részére a nyugalmat olyanformán, hogy legalább nem ő maga szolgáltatja az összeütközés okát a vele egy-ézésűeknek is.

A zsidóság azonban nem mutatja a fenti embertípusokat egyenlő arányban, hanem főleg a homo oeconomicust. A zsidóság főleg a gazdasági érvényesülés felé törekvő emberpéldányokat mutat s ezért a zsidóságot általában ilyennek rajzolják. Mellékes, hogy helyesen-e vagy nem, mert a zsidóellenes érzés mint bármely érzés is, nem az igazságból fakad.

A zsidóságot rendszerint még internationalis homonak is tartják, ez azonban tévedés, mely abból a körülményből táplálkozik, hogy a zsidók minden nemzetek közt elszórtan élnek. Hogy ennek dacára megmaradtak, ez épen azt bizonyítja, hogy a legerősebb nemzeti érzés tölti el őket.

A zsidóságnak épen az a baja, hogy helyzeténél fogva azok a tulajdonságai, melyek saját országában erényei lehetnének, az idegen népek közt bűnszámba mennek. Mert hiszen, ha a zsidó pl. nemzeti zsidó németek közt, akkor kiváltja a németek ellenzését épenúgy, mint-hogyha nemzetközi. Ha saját hagyományaihoz ragaszkodik, akkor a másokét sérti. Ha gaz-

dagságra törekszik, kihívja a mások irigységét; vallásossága a más vallásuak ellenszenvét.

A zsidóellenesség aszerint, amint valakinek gondolatvilágában a vallás, a nemzet, a kultúra, a hagyomány, az alávetettség, a nemzetköziség stb. játsza a főszerepet; különböző jellegű lesz.

A társadalom szempontjából nézve azonban nem lehet az egyes embereket így külön vizsgálat tárgyává tenni, hanem tudnunk kell azt, hogy a zsidókérdés, mindezeknek összessége. Még a vallásos alapon álló antiszemitizmus is nemcsak a vallásból táplálkozik, hanem nemzeti, társadalmi, gazdasági okokból. Amit megerősít pl. Bangha jezsuita páter, mikor azt mondja, hogy az antiszemita mozgalom célja társadalmi, szellemi, sajtóbeli közéletünk aszimmetizálása.¹⁾

Mindezeknél fogva a zsidókérdést nem szabad egyoldalúlag egyik vagy másik alapra visszavezetni. Sokkal komplikáltabb kérdés és ennél fogva sokkal több önálló sajátossága van, miért is sajátos jellegű kérdésnek, sui generis kérdésnek kell minősítenünk.

A zsidóellenesség úgy jelenik meg ma, mint hogyha egyedül a keresztény vallású hívők volnának zsidóellenesek, pedig a zsidóellenesség összefér a nemzetköziséggel, a modern kultúrával is. Mert hiszen miért tartsa nagyobb tiszteletben a modern kultúremler a zsidók nemzeti vallását, hagyományait, lojalitását, nemzeti érzését, másokkal szemben érvényesített gazdasági érdekeit stb., mint a nemzsidóét?

Hogy ennek dacára a klerikalizmus és antiszemitizmus, valamint felvilágosodottság és filoszemitizmus majdnem egy jelentésű, az onnan van, mert a zsidó kisebbség védelme rokon-

¹⁾ Bangha B.: A kereszténység és a zsidók. (Tiszántúl 1913. évi naptára).

szenves és mert a felvilágosodottság a kishatalomnak tartott zsidóságtól nem fél. Valamint abból a külsőségből is táplálkozik, hogy a modern mozgalmak táborában aránylag sok a zsidó és ezért azok közt különösen sok az antiszemita, akik védeni akarják a mai társadalmat. Innen van az is, hogy az antiszemitizmusz leginkább azok közt van, akik az uralkodó osztályhoz tartoznak.

A létező társadalom védői persze nem látják, hogy mi annak az oka, hogy a zsidóság a létező uralmi viszonyok támadójaként jelent meg és ezért az antiszemiták közül sokan azt hiszik és vallják is, hogy a zsidók közt az egész világra kiterjedő szövetség áll fenn, melynek célja a társadalmat saját uralmuk alá helyezni,¹⁾ miért is a zsidók ma is saját hercegeik uralma alatt állanak.²⁾

Az ilyen hiteknek alapját abban a körülményben találhatni, hogy az antiszemitizmusz forrása érzelem, akkor is, amikor tudományos mezbe öltözik. Épen ezért nem tudományosabb meggyőződés az sem, amely szerint a zsidók ma is kivétel nélkül a Talmud parancsai szerint élnek s ezért nem szükséges a zsidógyűlölet indoklására más bizonyíték, mint a Talmudidézetek.

Azok az antiszemiták, akik így gondolkoznak, elfelejtik, hogy minden nép régi vallási és erkölcsi könyveiből lehet nagyszámú olyan idézeteket összeállítani, melyek azt bizonyítják, hogy annak a népnek az erkölcsi felfogása fogyatékos. De ez nem lehet ok és alap arra, hogy egy népet gyűöljünk.

¹⁾ Malét: Recherches historiques et politiques, qui prouvent l'existence d'une secte révolutionnaire, son antique origine, son organisation, ses moyens ainsi que son but.

²⁾ Rupert: L'église et la synagogue (Paris 1859); De saint André Francmaçons et juives (Paris 1880); Chabauty: Les Juives nos Maitres (Paris 1883).

A vallási antiszemitizmusz épügy, mint a nemzeti alapon álló, egyformán érthető. Kevésbé érthető a tisztán metafizikai meggondolásokon alapuló s nehéz megérteni az első pillanatra a nemzetköziséget követelők antiszemitizmuszát. Ennek alapja azonban nem ritkán faji meggondolásokra vezetendő vissza vagy épen gazdaságiakra s csak ritkán arra a körülményre, hogy a zsidók nemzetiségüket megőrizték.

A zsidóellenességnek legközönségesebb oka gazdasági. A zsidógyűlölő vagy a versenytársat gyűlölő a zsidóban, aki szerencsésebb mint ő, vagy irigyli a zsidónak sikereit és anyagi boldogulását. A zsidó különösen nálunk leginkább kereskedő s a kereskedővel szemben a másfoglalkozásuak bizalmatlanok, a kereskedő hasznát pedig jogtalannak tartják. Ha aztán a kereskedő, mint nálunk, még idegen nép is, akkor annál inkább gyűlölik.

Heine szerint a kereskedő vallása mindenütt egyforma: aranya az istene; hitele a vallása; áruraktára a szentélye; feljegyzései a bibliája; íróasztala az imazsámolya; a tőzsde csengője a harangja.

A nemzsidók többsége csak a zsidóban látja ezeket a tulajdonságokat, de nem látja a magából egy törzsből fakadt kereskedőnél, akiről azt vallja, hogy csak azért ilyen, ha ilyen, mert kénytelen a zsidók nyomása alatt ilyené lenni.

A modern társadalmi mozgalmaknak tehát nagy jelentősége van a zsidókérdés szempontjából, mert arra hivatvák, hogy megértessék a tömegekkel, hogy nem a zsidónak, hanem a pénznek a természetéhez tartozik, hogy isten legyen. Viszont azonban a legnagyobb tévedés a szociáлизmuszt-zsidómozgalomként beállítani¹⁾

¹⁾ Grimpen: Judentum und Sozialdemokratie (Hamburg 1913).

és a szocialista törekvéseket a zsidó jellemből magyarázni, mert a zsidók eddig soha sem egyetemesek, sem nemzetköziek nem voltak. A zsidó individualista és mint minden kereskedő kezdetleges viszonyok s népek közt a mások tájékozatlanságából élt és él. A szocializmusz a régi és a gyengét kizsákmányoló rendszerek ellensége és lerombolója. Ha igaz, hogy a zsidó kapzsi, kizsákmányoló, a más gyengéjéből élő, akkor a szocializmusz a legbiztosabb ellenszere a zsidó szellemnek.

II. *Mi az antiszemitizmusz?* A zsidókérdés tulajdonképen a zsidóellenesség, vagyis antiszemitizmusz kérdése. Mert ha nem tekintenék a zsidókat másoknak, mint a nemzsidókat, akkor ez nem volna probléma. De persze nemcsak a nemzsidók tekintik a zsidókat másoknak, hanem a zsidók maguk is. S nem minden zsidót tekintenek egyformán zsidónak.

Épenezért nem a hétköznapi jelentésben használom az antiszemitizmusz kifejezést. A zsidók közt is vannak, akik nem tekintik magukkal egyenlő rangúnak a nemzsidót, ezt antiarjanizmusznak lehetne nevezni. Aztán vannak zsidók, akik nem minden zsidót tekintenek magukkal egyenlőnek.

Egyszóval a kérdés nem olyan egyszerű, mint ahogy az elnevezés hétköznapi jelentéséből kitűnik. A zsidókérdés maga rendkívül nagy skáláját mutatja az érzelmeknek. Kezdődik ott, ahol minden ellenszenves tulajdonságot zsidónak neveznek és végződik ott, ahol a legkisebb olyan kifogást emelik még a zsidók ellen, mely a nemzsidókkal közös társadalmi szervekben való együttműködést kizárja.

A zsidókérdés nem volna olyan odiozus, hogyha az antiszemitizmusznak nem volnának olyan kinövései, melyek egyenesen a legégőbb gyűlöletre izgatnak a zsidók ellen. Nem volna

olyan kényes a kérdés, hogyha nem volnának olyan emberek, akik elhiszik a vérvádat; akik az erkölcstelenséget a zsidósággal mindig összekötik; akik mindent zsidónak neveznek, ami az ő szemükben rossz, mert a zsidó szerintük minden rossz foglalata s a zsidóban gyűlöletüknél fogva csak a rosszat tudják meglátni.

Ezek a trójai háború okozóját, Parist zsidónak mondják, mert az ő véleményük szerint csak zsidó lehet olyan lovagiatlan, hogy a feleséget és a férj kincseit egyszerre rabolja el. Ezek szerint Horatius azért zsidó, mert elbizakodott és gyáva; Napóleon zsidó származású, mert vérengző s kegyetlen.¹⁾

Mások még ennél is tovább mennek és minden bűncselekményt azzal magyaráznak, hogy zsidók vannak. Ha nem volnának zsidók, akkor nem volnának nemzsidó büntetettek sem.²⁾

Ezeknek az alaptalan álláspontoknak az a következménye, hogy a zsidóság minden bírálattal szemben olyan féltékeny, hogy bármily irányban kifogásolják, megsértődik vagy aggodalmi támadnak atekintetben, hogy a zsidókérdés tárgyalása nem vezet-e zsidóüldözésekhez. Ezért hibáiban csak annál jobban megcsontosodik.

A magyarság minden bűnét és hibáját szabad mindenkinek feltárni és javulásra ösztönözni. A magyar zsidónak is szabad minden veszély nélkül a magyarság hibáiról szólni, de senkinek sem szabad a zsidóság hibáiról szólni. Ez az egyoldalúság érthető a műveletlen tömegek részéről, de nem érthető és nem is fogadható el a művelt osztályok és rétegek részéről. Senki sem lehet annyira elbizakodott, hogy hibátlannak tartsa magát.

¹⁾ V. ö. Édouard Drumont: La Francé juive (Paris 1885) I. K. 71.

²⁾ Jehlicska. Modern erkölcsi válságok (Katholikus Szemle 1910. évf.)

Ezzel nem azt mondjuk, hogy a zsidóság ismerje el az antiszemitizmusz ostoba vádjait. Ellenkezőleg, ő maga sürgesse azok tárgyalását, mert csak így tisztázhatók azok, de nem azzal, hogyha nem beszélnek róla. A zsidókérdést hosszan és a nagy nyilvánosság előtt kell megvitatni, mert enélkül nem lehet tisztázni. A strucc a homokba dughatja a fejét, hogy a viharról ne tudjon semmit, de az ellen ezzel a védekezéssel nincs biztosítva, hogy a számum el ne temesse.

A zsidókérdés nem annyira a meggyőződésből, mint az érzelemből fakad. De az érzelemnek is megvannak a reális alapjai és okai. Kétségtelen ugyan, hogy a kérdés tárgyalása nem szüntetheti meg a lelkek érzelmeit, de arra vezethet, hogy az érzelmek keletkezésének okait kiki eszének ellenőrzése alá helyezze.

III. *A keresztény vallások és a zsidók.* A vallásoknak a zsidókérdés szempontjából az a jelentősége, hogy világnézetet, gondolkozásmódot és így érzelem irányt is jelent. Valamely társadalmi osztály vagy ország világnézetét a többség világnézete adja, ezt viszont a vallás fejezi ki. A vallásfelekezetek nem mind hirdetnek ellentétes világnézetet és érzelmeket s így lehetséges, hogy több felekezet egymás mellett egyformán az uralkodó rend, az állam fentartója. Ez áll nálunk a keresztény felekezetekről, melyeket uralkodó felekezeteknek nevezünk.

Azoknak, akiknek gondolkozásmódját a vallás irányítja, a vallás mondja meg, hogy kit szeressenek. Ennek dacára ha a vallásoknak nem volnának szervezetei, a vallási érzelmekből táplálkozó zsidóellenességről külön nem emlékeznénk meg, miután azonban minden felekezetnek hatalmas szervezete van, tehát külön szólunk a vallási forrásokból táplálkozó antiszemitizmuszról, mert a felekezetek szervezetei az

antiszemitizmusznak külön erőt kölcsönöznek. Ennek a külön tárgyalása annál jogosultabb, mert a keresztény felekezetek kivétel nélkül a szeretetet hirdetik. De külön szólunk azért is, mert az uralkodó vallások mindenütt erős támaszai annak a társadalmi formának, amelyben erőre kaptak. A többi vallásfelekezetek pedig ellentétben állanak a társadalom uralkodó szerveivel. Az uralkodó vallások ezért kedvencei a társadalomban uralkodó szervezeteknek és az uralkodó osztálynak. Ha tehát valamely felekezet ellen más gyűlöletfakasztó forrásokból is lehet gyűlöletanyagot meríteni, akkor a hipokritáknak nagyon könnyű dolguk van.

Innen van, hogy a katolikus és protestáns felekezetek szövetségesekké lettek a nemkeresztények elleni küzdelemben. A keresztény és keresztyén ma vállvetve halad s így természetes, hogy amikor az 1913. évi katolikus nagygyűlésen gróf Zichy János kiadta a jelszót, hogy a desztruktív irányok ellen küzdeni kell, mert a keresztény kultúra veszélyben van, akkor a különböző protestáns felekezetek lapjai és a protestáns egyházi felügyelők sietve jelentkeztek, hogy ők magukat keresztényeknek tartva csatlakoznak a küzdelemhez.

A protestáns Egyházi és Iskolai lap 1914. évi első száma így ír: «Ne Genf, Wittenberg és Róma álljon egymással szemben, hanem a keresztény világnézetért küzdjünk a pogányságra, erkölcsi sülyedésre, materializmusra, vallási nihilizmusra törekvő világnézettel szemben. Értsük meg végre, hogy a keresztény világnézet az, mely megtartja a nemzeteket és minden ellenségünk, ami ezt a világnézetet döngeti... Igen a keresztény felekezetek egyöntetű, egymást megértő és méltányló társadalmi munkájára van szükség ...»

Az Evangélikus Őrállónak 1913. évi 47-ik számában Zsilinszky Mihály tollából megjelent

cikke pedig így ír: «... talán ezen az úton végre valahára megtalálnék azt az utat, melyen a hazában élő összes keresztény felekezetek megértenék egymást... és megkötnék azt a keresztény szövetséget ...»

Darányi Ignác és Bernát István lapja a Gazdaszövetség ugyanerről így ír: «... a magyar társadalomban olyan mozgalom indult meg, mely méltó reménységgel töltheti meg azoknak lelkét, akik szemben a szabadgondolat cégére alá buvó romboló törekvésekkel, ragaszkodnak a kétezer éven át árboznak, világító fáklyának tartott hithez ...»

Papíron nagyon jól fest a keresztény összetartás és annak kiemelése, hogy az állam alapja a kereszténység. A hívők szemében is jól fest, mert pl. nálunk, ahol minden huszadik lakos zsidó és minden második orvos és minden harmadik ügyvéd meg mérnök zsidó s ahol a kereskedők háromnegyede zsidó, ott jól esik az embereknek irigységüket a vallás szentelt köpenyegébe burkolni.

Sokkal szebben hangzik: tartsunk össze keresztények, mintha azt mondja valaki: üsd a zsidót! Szebben hangzik, hogyha azt mondják, hogy az állam alapja a kereszténység, mint-hogyha azt mondják, miniszter nem lehet zsidó. Vagy mint mikor azt mondta a német hadsereg ura, hogy zsidó még tartalékos tiszt sem lehet. Kivétel a bajor király alatt álló német hadsereg-rész.¹⁾

S mégis tagadhatatlan, hogy abban az állításban, hogy a modern kultúra keresztény jellegű, van igazság. Csak éppen az a kérdés, hogy miképpen fogjuk fel a keresztény kultúra lényegét. Csak abban nincs, hogy a zsidó felekezetet azon a címen zárják ki a felekezeteknek a vallás-

¹⁾ Ez a helyzet a háború alatt megváltozott s most már lehetnek zsidók is tisztek.

talanság és szabadgondolkodás elleni szent szövetségéből, mert destruktív. Mert akkor az államból is ki kell zárni.

Ha nem a vallásban látjuk a keresztény kultúra lényegét, hanem abban a szociális gondolatban, hogy minden ember egyenlő és hogy az egész emberiség egytestvér, akkor bizonyos, hogy legalább a mindig hangoztatott elvek szempontjából a fehér emberiség kultúrája keresztény.

Ha azonban a tényeket és nem a hirdetett elveket nézzük, akkor az államok egymással szembeni adáz harcában azt látjuk, hogy az emberiség nem egytestvér és hogy a keresztény országok, úgy mint a zsidóság, mindannyian külön-külön maguknak követelik az istennel való rokonságot.

A kereszténység, tehát szóban a nemzetköziséget képviseli a zsidó nemzeti irányzattal szemben. Ezért aztán az a keresztény-kultúra nem is keresztény, amely harcot hirdet más felekezet ellen, hanem nemzeti és épen ezért zsidó. Viszont a nemzetközi elveket hirdető modernizmus és nemzetköziség a tulajdonképeni keresztény, mert az összes nemzetek kölcsönös megértésének útját egyengeti. Kulturális szempontból pedig épen ez a kereszténység lényege, amint ezt maga Jézus Krisztus is megmondta, amikor az isten előtti egyenlőséget hirdette.

A kereszténységnek alapítója szerinti alapelvei ugyanazok, mint azoknak a mozgalmaknak, amelyek ellen a kereszténység jelszava alatt a keresztény felekezetek vezetői tömörülésre hívták fel a keresztényeket. De épen ezért a zsidók elleni összeállítás csak akkor volna igazságos, hogyha a kereszténység elveinek megvalósításában a zsidók ellenállának, mint ahogyan vallásuk nemzeti jellege ezt látszik mutatni. De a zsidó vallás tételei épen olyan szavak, mint a keresztény katekizmusoké. Itt is, amott is csak egyesek akadnak, akik követik.

IV. *Az állameszme és a zsidók.* A vallásokon kívül az emberek életének nyilvánulásai főleg az állam hatása alatt állanak s így ez szintén befolyásolja az emberek gondolkozásmódját és érzelmeit. Az élő állami szervezet tehát a zsidókérdésre is hat.

Miután azonban nem minden állameszme egy alapelvű, ennek következtében nem is terjeszkedünk ki minden ország szempontjából a zsidókérdésre való hatására sem, csupán a nem demokratikus államokról szólunk, ahol a zsidókérdés különben is aktuálisabb. A demokratikus és arisztokratikus szervezetű államnak már alapelve is ellentétes. Az arisztokratikus szervezeteű államok a theokráciák egyenes folytatásai. Ezek az államok polgárai uralkodó részének felfogása szerint isten országának megvalósítása a földön, amelyekben éppen ezért az államhatalom a legabszolútabb engedelmességet követeli.

Jóllehet az emberiségnek az istenben való hite meglazult, mégis meg van benne a törekvés, hogy valami látható hatalom legyen felette és gondoskodjék róla. Azelőtt a képbefaragott isten, ma az állam tölti be ezt a feladatot. S mint ahogyan az egyház a hívőket, úgy tartja össze az állam ugyanegy földi helytartója az alattvalóit. A keresztény alattvalónak e gondolata szerint az állam egyenes folytatása a Civitas Dei-nek a keresztény egyházak. A fejlődés folyamán inkább azok a polgárok olvadnak fel az állameszmében, akik az államban uralkodó felekezet, nemzet, osztály tagjai, mint azok, akiknek küzdenie kell az uralkodókkal. Az uralkodók istene és az államé eggyé lesz s az államnak engedelmeskedni annyi, mint az istennek engedelmeskedni. Az idegen istenű tehát többé-kevésbbé az államtól is idegen lesz.

Egyedül a felekezetek szempontjából nézve a kérdést úgy áll, hogy az állam annak a val-

lásnak elveiből vesz fel legtöbbet uralkodó elvei közé, amely keletkezésekor vele szorosan összeforrt, így aztán érthető, hogy keresztény államokról beszélnek. De nem azért, mert annak a felekezetnek szertartásai szerint végeznek istentiszteletet bizonyos állami funkciókkal kapcsolatban, hanem megfordítva, azért végzik ezt annak a felekezetnek papjai, mert annak az elveit vette át az állam.

Megfigyelhető az említett történeti fejlődés abban is, hogy amikor az állampolgárok nagy összeműködése válik szükségessé, akkor a vallás az államhatalom segítségére sietve, vallási kötelelességekként is megállapítja az állammal szembeni kötelelességeket és ahol az állam kötelelességeket meg nem állapított, ott a törvények hézagait kipótolva, vallási kötelelességeket tud statuálni. Azok a felekezetek azonban, amelyek így nem nőttek össze az állammal, legfeljebb közönyösek maradnak és arra az alapra helyezkednek, hogy add meg a császárnak, ami a császáré!

Az államok kialakulására visszamenve, pedig azt látjuk, hogy amíg az államvallás hívei kétszeres kapcsok folytán tartoznak az államhoz, addig a zsidóság idegen tőle, mint idegen nép és mint zsidó felekezet. Az államvallás hívének az állam természetes, míg a zsidó előtt érhetetlen probléma, amelyet még csak meg kell tanulnia, sok helyen bele kell kényszeríteni.

Természetes, hogy ez különösen az államok alakulása korára és a zsidók bevándorlása korára áll, amikor az állammal szembeni köteleltséget nem érznek olyan mértékben, mint a beleszületett és belenőtt polgárok. Ez utóbbiakra nézve az állam öncél és nem is gondolkoznak azon, hogy szükség van-e rá és miért? A zsidókra nézve az állam az ő védelmükre való és a beköltözéskor mérlegelik, hogy érdemes-e vagy nem.

Kétségtelen, hogy ez a felfogásuk vezetett a demokratikus követelések megvalósításához az államban, mert az államban született alattvaló előtt világossá tette, hogy saját sorsa tekintetében is meg van az alkuvás lehetősége, hogy ő viszont elhagyhatja az államot. A zsidóság az állameszmének nemzsidó felfogásával szemben tehát belevitte a polgárság elnyomott részébe azt a gondolatot, hogy összemérjék azt az előnyt, amit az államtól kaptak és azt az áldozatot, amit az államért hoztak.

Ez a zsidó gondolat az, amelyet az államfentartónak nevezett elem mindig kifogásolt. Ez az: *ubi bene, ibi patria*. Viszont azonban a demokrácia elveinek hívei körében a zsidó politikai felfogása ezért volt népszerű.

Itt találkozunk már most a zsidóknak és az elnyomottaknak felfogása az államról s ez megint csak oda vezet, hogy az államfentartó ellenséget lásson a zsidóban, aki sem gondolkozásában, sem hitében, sem az államhoz való viszonyában, sem foglalkozásában, sem rokonsága, sem szokásai, sem más életkörülményeinél fogva nem hasonló hozzá.

Meg kell itt jegyeznünk, hogy a zsidóknak az állammal szembeni magatartásával nem függ össze az a kérdés, hogy ők egymásköztí és más népekkel szembeni társadalmi életükben demokratikus érzésűek-e vagy arisztokratikusak. Az itt elmondottak a fogadó állammal szembeni magatartásra vonatkoznak csupán és nem adnak feleletet arra a kérdésre, hogy a zsidó világnézet demokratikus-e vagy nem.

III Fejezet. **A zsidók elleni vádak.**

I. *A vádak osztályozása.* A zsidók szétosztásuk óta élnek idegen népek közt. Ez alatt a kétezer év alatt államok, osztályok,

csoportok, családok s egyesekben megszületett az antiszemitizmusz. Hány érzelmi oka volt, hány nem, azt nem lehet megállapítani, de számosan fáradságot vettek maguknak, hogy érzelmi világukat feltárják és megmondják, hogy mi kifogásuk van a zsidók ellen.

Ezeknek a megnyilatkozóknak vádjait érdemes áttekinteni, hogy képet nyerjünk a társadalomban élők érzelmeinek bizonytalanságáról. Hogy egyúttal kénytelenek legyünk az után is kutatni, hogy mi az alapoka az antiszemitizmusznak. Mert lehetetlen, hogy a sok nevetséges vádon végigtekintve, ne jusson eszünkbe, hogy az emberek mégis csak gondolkoznak. Kell tehát, hogy valami széles alapja is legyen az antiszemitizmusznak, amiről nem adnak mindig számot az egyes vádak. Az antiszemitizmusznak erről az alapjáról azonban csak lejjebb szólhatunk.

Nézzük először a vádakat. Ha egyenkint csak végigfutunk is rajtuk, azt látjuk, hogy ezek olyan nagy számúak, hogy feltehető, miszerint az antiszemiták az összes zsidókban fellelhető összes rossz tulajdonságokat összefoglalták s zsidók elleni vádakként összegezték, hogy bármelyik antiszemitának módja és alkalmja legyen a maga saját külön eseteire és zsidóira megállapított tulajdonságokat általánosítani.

Bizonyos az, hogy tudományos szempontból semmi értéke sincsen az ilyen vádlajstromnak, mert hiszen még abban az esetben is, hogyha a vádló minden vádjának eleven bizonyítékául felmutat olyan zsidót, akire a vád áll, akkor sem bizonyítanak a vádak és esetek semmit, mert nem kisebb fáradsággal található olyan németet vagy angolt is, akire ugyancsak ráillenek a zsidók elleni vádak.

Inkább kuriózumként közöljük tehát az alábbi vádakat, mert fényes bizonyítékai az elfogultságnak. Hogy könnyebben át legyenek tekint-

hetők négy csoportba soroztuk őket és pedig:
a) vallásiak; b) fajiak; c) erkölcsiek; d) társadalmiak.

A vallási természetű vádak a következők:
1. a zsidók ölték meg Krisztust; 2. a zsidó vallás több ezer év óta változatlan, tehát már nem lehet jó; 3. a zsidó vallás a zsidó nemzetiség legerősebb alapja; 4. a zsidók még mindig várják a Messiást; 5. a zsidó vallás csak mágia; 6. a zsidó vallás csak a mások elleni küzdelemről, de nem a hitről szól; 7. a zsidók a más vallásuak tönkretételéért imádkoznak; 8. eltitkolják vallásuk parancsait a más vallásuak előtt; 9. vallási szervezetük politikai célokat szolgál.

A fajiságból származtatott vádak így szólnak: 1. a zsidó türelmetlen másokkal szemben; 2. mindenkinél különbnek tartja magát; 3. arisztokrata; 4. arisztokráciája csak a gazdagságon alapul; 5. a múlthoz mindennél jobban ragaszkodik; 6. más népekkel szemben illojális; 7. minden hatalmat szolgálatába tud hajtani; 8. fejlődésképtelen; 9. istene a pénz; 10. csak olyan foglalkozást űz, mely nem jár erőfeszítéssel; 11. nem talál fel semmit és minden újítás legnagyobb hasznát ő veszi; 12. forradalmár; 13. cselszövő; 14. ármányos; 15. tettető; 16. csaló; 17. gyáva; 18. a hatalommal tart; 19. a zsidóság állam az államban, (annyira összetart); 20. nem tud érezni, csak észember; 21. tisztátalan; 22. szaporaságával veszélyezteti a többi népeket; 23. mindenki kegyeibe be tudja magát hízelegni; 24. lelkiismeretlen; 25. a mai kultúrának nem részese, mert a kereszténység ellensége; 26. a köztisztelet iránt nincs érzéke és ezzel nem törődik; 27. a hasznosság a legfőbb elve; 28. modern műveltsége csak látszat; 29. hazája a többi zsidó; 30. nem olvad a többi népbe; 31. ellepi a jól jövedelmező pályákat; 32. könnyen beleéli magát a gazdagságba, de sohasem méltóságteljes; 33. a fogadó nép nyelv-

vét tökéletesen soha meg nem tanulja; 34. nem ismeri az egyenlőséget; 35. alázatos míg alul van s gőgös, ha felül van; 36. nem védi meg élete árán hazáját, ahol lakik; 37. kozmoplita; 38. felületes; 39. az egész világot meg akarja hódítani.

A vádak harmadik csoportja: 1. a zsidó erkölcsan szerint a nemzsidó ellen nem lehet bűnt elkövetni, mert nem ember; 2. minden bűnre meg lehet szerezni a bocsánatot, sőt a jomkipurkor elmondott ima előre is mentesít a bűn elkövetése esetén; 3. nemi erkölcsük laza; 4. bármely három zsidóból összeállított zsidó bíróság felmentheti a zsidót az elkövetett bűn következményei alól; 5. erkölcsi elve a farizeusoké, akikre nézve azt tartották, hogy helyes, amit mondanak, de nem amit tesznek; 6. a modern sajtó a zsidók befolyása folytán lett a laza erkölcsök hirdetőjévé; 7. a zsidók hasznot húznak mások pusztulásából és bűneiből; 8. a bordélyosok mindenféle zsidók; 9. erkölcsük alapja az érdek; 10. a kereskedelem erkölcsait megrontották; 11. önfeláldozásra képtelenek; 12. a humánus intézményeket is csak eszélyességből támogatják; 13. mások munkájának eredményéből élnek, élősdiék; 14. ha zsidó érdek követeli, a bírakat is megvesztegetik; 15. uzsorások; 16. fényűzők; 17. másokat is bűnre csábítanak életmódjuk fitogtatásával.

A társadalom szempontjából a zsidók ellen felhozott vádak ezek: 1. a nemzsidót nem tartják embernek; 2. a zsidó nem lehet jó hazafi sehol, mert visszavágyik ősei hazájába; 3. politikai elveik megvalósítása érdekében mindig összeesküsznek; 4. a zsidók soha teljesen el nem ismerik az ország törvényeit, hanem mindig saját zsidó törvényeik szerint élnek; 5. a keresztény és zsidó közötti ügyet a zsidók mindig úgy kezelik, mintha az egész zsidóság

ügye volna; 6. a nőt nem tekintik a férfival egyenlőnek; 7. a zsidó nő a zsidó férfi szemében kéjgép és szülőgép; 8. a zsidók modortalanok; 9. tolakodók; 10. műveletlenek; 11. szív-nemesség nélküliek; 12. konfidensek; 13. öntelték; 14. kíméletlenek; 15. sértve érzik magukat zsidóságuk emlegetése miatt is.

E felsorolás természetesen nem kimerítő, de mindenesetre képet ad arról, hogy mi mindent mondanak a zsidókról. Hogy e vádokban ellentmondások vannak, hogy egyik vád a másikat kizárja s hogy nem egy alaptalan, de meg hogy az egész zsidóság nem egységes tulajdonságú, arról nem szólok, mert hiszen az ilyen általánosságban tartott vádakkal szemben nincs helye cáfolatnak. Mert nem is lehet cáfolni az általánosságokat, miután a használt szók tartalma nem határozott.

Az egésznek inkább mint kuriózumnak és annyiban van jelentősége, hogy arra kényszerít, hogy kutassuk annak az okát, hogy miért hiszik el ezeket a vádakat és a lejjebb tárgyalandó vérvádat. Mert bizonyos, hogy ott az antiszemitizmusz lényege, hogy e vádak hitelre találnak. Ennek oka pedig abban a körülményben található, hogy a zsidóság kétezer éve idegen népek közt zsidónak maradt, vagyis nem olvadt be a fogadó népekbe.

A fogadó nép jogtalannak érzi a zsidók magatartását és ezért a zsidókra mindenféle jogtalanságot ráfog és mindenféle jogtalanságot elhisz róluk s ez sohasem fog megváltozni, amíg a zsidók külön népként fognak élni a fogadó népek közt. A társadalom egymástól szigorúan elzárt rendjeit az idők elsöpörték, a zsidók megmaradtak rendként elzárt csoportnak. Az összes nemkeresztény felekezetek eltűntek Európában, csak a zsidó maradt meg.

Mindez különös jelleget ad a zsidók különállásának s ebből fakad az ellenük emelt

vádak iránti hit s a zsidókkal szembeni érzelem.

A zsidók viszont azért maradtak meg külön zárt rendnek, mert mindaddig, amíg rendiek voltak az államok, megkellett maradniuk; amióta pedig már nem azok, azóta beolvadásuk még nem történhetett meg később részletesen tárgyalandó okokból.¹⁾

II. *A vérvád.* Egyetlen konkrét látszatú vád van a zsidók ellen s ez a vérvád. Súlyosságát az emeli, hogy alakja konkrét és tartalma mégis csak általános. Mert ha igaz is, hogy egy-kéthárom s száz zsidó gyilkos és pedig gyermekgyilkos, evvel nem bizonyította be még senki, hogy azért gyermekgyilkos, mert zsidó.

Ez a vád összefügg a zsidó vallást mindig körülvevő miszticizmussal. A múltban a misztikusnak tetsző intézményeket mindig hasonlóval vádolták. A kereszténységet is vádolták gyermekgyilkossággal, úgy a rómaiaknál, mint a chinaiaknál. A templáriusok lovagrendjét, mert tagjai a szent föld meghódítása céljából arabul és zsidóul tanultak, amely írás a tudatlanokra úgy hatott, mint a kabalisztikus jegyek, szintén a legkülönbözőbb vádakkal illették. E vádak olyan hangosakká lettek, hogy ezt a lovagrendet 1312-ben fel is kellett oszlatni.

A szabadkőművességet, mert az avatatlanokat kizárja összejöveteleiből épúgy, mint a templáriusokat azzal vádolják, hogy leköpi az ostyát és szertartásaihoz hozzátartozik, hogy az ostyát összeszurkálja. Hogy nincs rá semmi adat, az mellékes, a fő, hogy elhigyjék ezeket a vádakokat. Hogy pedig az ilyen vádat elhigyjék, ahhoz sokszor hozzájárul a véletlen. Az ostyaszurkálás vádját istápolta pl. a következő körülmény: az ostyában egy élősdi él. Ez az

¹⁾ L. a VI. könyv I. és következő fejezeteit.

előrdi bent van az ostyában. Ha az ostyát feltöri valaki vagy megkarmolja, akkor láthatóvá válik. Színe rózsás piros. (Ennek az ostyaelőrdinek felfedezője dr Sette 1819-ben.) Könnyen lehetséges tehát, hogy a vádló maga is elhitte, hogy valamely ostyában látott pirosság az isten fiának vére, mely az istentelenek bántalmazása következtében ömlik.

Az ótestamentumban vannak bizonyos véres szertartások, melyek tápot adhatnak a zsidók véres áldozataira vonatkozó hitnek. Krisztus keresztfeszítését a zsidók követelték ki a római helytartótól. Az isteni áldozat és a keresztény vallás nagy misztériumai sok gyengébb idegzetű emberre izgatólag hatnak. A gyermekáldozat olyan általános volt régen, hogy bizonyos, hogy a kereszténység keletkezése korában nagyon sok rege fentartotta s így könnyen vihették át a keresztények magukról a zsidókra.

A pogányok még a keresztények előtt hangoztatták e vádat s Apion alexandriai író már le írja. ¹⁾ Könnyen származott tovább, míg aztán a XIII. században egész határozottan kezdett fellépni. Egyrészt a hiszékenység, másrészt a fejedelmek érdeke támogatta. Ezeknek többször szükségük volt a zsidók pénzére, amit rendszerint úgy kaptak meg, hogy a tömeget rászabadították a zsidókra, akik aztán a fejedelmek védelméért fizetni tartoztak.

Mi sem volt könnyebb, mint a legképtelenebb vádakát elhítenni a zsidókról, akik mindenféle és régtől fogva, adóbérlők voltak s így a-nép őket ellenségnek nézte. A primitív ember ellenségéről mindig elhitte a legképtelenebb dolgokat. Miért ne hitte volna el, hogy a zsidóknak szüksége van keresztény gyermekek vérére?

¹⁾ V. ö. Stähelin: Der Antisemitismus des Altertums (Basel 1905.) 29. 1.

Az állami és társadalmi élet konszolidálódása a középkorban magával hozta, hogy a zsidók pénzére szorulók a zsidókat megvédték. Az állami és fejedelmi pénzügyek ebben a korban azonban még nem váltak szét s így a fejedelmek a zsidók adósai, akik azért, hogy az üldözésektől megvédjék őket, sokszor kijelentették, hogy a vérvád nem igaz. Ez a körülmény és az, hogy a tömegek vezetői sokszor hangoztatták az ellenkező meggyőződést, sokat levont e nyilatkozatok hiteléből. Az első alkalommal 1236-ban II. Frigyes mondja ki, amikor a wormszi zsidóknak kiváltságot ad. Ezt a császári rendeletet követte 1247-ben IV. Ince pápa bullája, mely hasonló tartalmú. E bullának tartalmát 1253-ban megismételte, amikor is így szólt: »Senkise merje ráfogni a zsidókra, hogy rítusuknál embervért használnak, hiszen az őtestamentum mindenféle vér használatát megtiltja. Aki ez ellen a tilalom ellen cselekszik, az becsületét veszélyezteti és azt exkommunikáljuk.«

X. Gergely pápa 1272-ben ilyen tartalmú bullát adott ki ugyane tárgyban: «Megesik, hogy gyermekeket szülei vagy a zsidók ellenségei elrejtik, hogy a zsidókat vádolhassák, vagy hogy a kínzás elől való menekülés címén tőlük pénzt csikarjanak ki...» Egyúttal elrendeli, hogy ilyen címen nem szabad a zsidókat letartóztatni.

V. Márton 1422-ben kiadott bullájában már azt mondja, hogy az emberek azért, hogy a zsidókat kirabolhassák, mindenféle okot kitalálnak s kútmérgezéssel, gyermeköléssel vádolják őket.

XIII. Kelemen pápa 1760-ban ezt írja: «Az izraelitákat tévesen nem egyszer gyilkossággal vádolják, mert a nép tévesen azt hiszi, hogy a zsidóknak kovásztalan kenyerekhez embervérre van szükségük.»

A keresztény írók százai cáfolják ezt a vádat és mégis százával vannak emberek, akik hirdetik ezt a vádat és milliószám, akik hiszik.

Pedig igaza van Renan Ernőnek, mikor ezt mondja: «mindazon rágalmak között, melyek a gyűlöletet és fanatizmust a legbőszéesebben táplálták, az a legabszurdabb, amelyik a zsidókat azzal vádolta, hogy gyilkosságokat követnek el abból a célból, hogy véres ceremóniák végzésére vért szerezzenek.»

Pedig e vádra vonatkozó bizonyítékot még a Talmudból is próbáltak szerezni s az antiszemiták azt mondják, hogy a Talmud amsterdami kiadásának Kethuboth tractatusának 102 b. folióján ez olvasható: ha valaki meghal és kiskorú fiút hagy az anyának s az apa örökösei, a testvérek azt mondják: nőjjön nagyra nálunk; de az anya azt mondja: nőjjön nagyra nálam; akkor az anyánál kell hagyni és nem azoknál, akik utána örökölnének. Hacsak nem történik az, hogy húsvét előestéjén megölnék őt.

Kevés ember tudja, hogy a Talmudnak az antiszemiták által kiválasztott ez a része mit jelent, de ők azt mondják, hogy ők tudják s hogy ez a része a vérvádat igazolja. Lehet, hogy a szöveget egészen hüen adják vissza az antiszemiták, de akkor sincs bizonyítva, hogy a zsidók gyermeket ölnek.

Nincs bizonyítva azért, mert a Talmud kazuisztikája olyan bő és kiszámíthatatlan, hogy egészen értelmetlenül is belekerülhetett egy ilyen példa. De ha nem is így van, akkor sem bizonyítja a gyermekölés emlegetése a törvényben a gyermekölés szokását és főleg nem bizonyítja megengedett voltát.

Inkább az áll erre az esetre nézve, hogy az emberek olyan elvakultak, hogy nem veszik észre, hogy mindezt csak azért látják bizonyítéknak, mert nekik bizonyítékra van szükségük. Mert jól mondja Taine, hogyha szükségünk volna arra, hogy elhiggyük, hogy a krokodilok istenek, akkor holnap már templomot emelnénk nekik, a tudósok százai bizonyítanák, hogy miért is-

tenek a krokodilok. A hallgatók épenúgy elhinnék ezt, mint ahogyan mást is elhisznek. A kétkedőket a hívők megköveznék.

A nép bizony hiszi, mert nem tanítják. Illetve csak arra tanítják, amire a hatalmasok érdekében szükség van. A zsidók maguk is részesei mindenfelé a hatalomnak. Ha az iskola nem emelte a népet még annyira, hogy minden ostobaságot el ne higgyen, abban a zsidóság gazdag, befolyásos részének is van bűne, nemcsak más felekezetek papjainak.

Mert honnan tudná a nép a krokodilok istenségét, ha ezt kimondanák a hatalmasok? Hinnék!

IV. Fejezet A zsidóság s más társadalmi csoportok.

I. *A zsidóság társadalmi csoportosulásának jellege.* A zsidóság nem felekezet a szónak abban a jelentésében, amelyben ezt ma a társadalom egységeire használni szoktuk. A zsidóság nem olyan egység, mint pl. a lutheránusok/reformátusok, katolikusok. A zsidóság ennél sokkal szorosabb egység, épen ezért helytelen azt hinni, amit a zsidók hisznek, hogy a társadalomra rá lehet erőszakolni azt a felfogást, hogy a zsidóság felekezet.

A zsidóság több mint felekezet s lehet, hogy kevesebb, mint a nemzetiség, de ebből is van benne valami. A zsidóság sokáig gazdasági szervezet is volt, míg főleg pénzforgató foglalkozást űzött. A zsidóság ma is olyan foglalkozást űz, mely a többiekénél előnyösebb, mert jövedelmezőbb. A zsidóságot mindenki az úri foglalkozások valamely fokán álló csoportnak tekinti, mely épen ezért úri ruhában jár és melynek több igénye van, mint a nemzsidónak.

A zsidóság valami sajátos és csak ráillő körülírással határozható meg s ezért nem is

lehet helyzetét minden oldalról való megvilágítás előtt helyesen megítélni.

Figyelembe kell még venni azt is, hogy a társadalom nem egység, hanem sok apróbb s újra megoszló csoportoknak tömörülése, melyek együttvéve alkotják az államot, mely e csoportok kényszerszervezete. Az államon belül élő társadalmi csoportok mindegyikének van valami közös célja.

E céloknak nem kell tudatosaknak lenniök, mert ha nem is tudja a benne lévő a külön lutheránus egyesülés célját, azért ez a külön lutheránus egyesülés, természetesen a lutheránusok érdekét fogja szolgálni. De ezzel aztán a nemlutheránusok érdekét többször vagy kevesebbszer sérteni fogja.

Így tehát a külön társadalmi csoportok léte azt eredményezi, hogy ezek a társadalmi csoportok és ezek tagjai egymással összeütköznek. Minél szorosabb valamely csoport összetartása s minél többféle érdek védelmére terjed ki a célja, annál több alkalom kínálkozik arra, hogy a csoport maga és tagjai összeütközzenek más csoportokkal és más csoporthoz tartozókkal.

Tagadhatatlan, hogy a felekezetek és így a zsidóság társadalmi szervezetei is, habár látszólag csak a vallás védelmét célozzák, nemcsak ezt végzik, hanem ennél szélesebbkörű feladatot teljesítenek: társadalmi, oktatásügyi, politikai szervezetek, melyek épen ezért a tagok gazdasági céljainak előmozdítására is alkalmasok.

Ott, ahol az állam törvényeinél fogva a felekezet és a nemzetiség szervezetei ugyanazok, mint pl. a görögkeleti, szerb vagy román egyház szervezete, az egyházi szervezet erősebb, mint ott, ahol a felekezet és nemzetiség nem azonos. De még ennél is erősebb ott, ahol történelmi vagy társadalmi okok hozták össze a felekezettel a nemzetiséget, mint ahogyan a zsidóságnál történt.

A társadalmi csoportok- és szervezeteknek gyakran több célja van. A célok többsége magyarázza meg azt a körülményt, hogy a vallásos szervezetekben vallástalan embereket is találunk. Miután azonban nem az az egy-két ember adja a szervezetnek jellegét, aki a főcél nem osztja, erre nem kell súlyt helyezni a kérdés elbírálásánál. A szervezeteket főcéljaik szerint kell megítélnünk s azt látjuk, hogy minden európai országban van sok nemzsidó szervezet és mindenütt van zsidó szervezet. A nemzsidó szervezeteknek kevés kivételtől eltekintve nincsen semmi összeköttetésük más országok hasonló szervezeteivel. De a zsidó szervezetek úgylátszik, mintha minden országban, a más országbeli zsidó szervezettel érzelmi összeköttetést tartanak.

Ez az érzelmi közösség nyilvánul meg abban a köztudomású tényben, hogy a zsidóságnak bántódását minden zsidó jobban érzi, mint a keresztények bántódását. Amikor pl. pogromokról hallanak a zsidók, jobban fájlalják ezeket, mint amennyire a keresztények pl. a boxerlázáadásban megölt keresztények sorsát fájlalták. Ennek az oka a kétezer éves közös sors emléke, mely a többiekkel folytatott küzdelemből történeti hagyományként megmaradt. Ez az egymás iránti rokon- és a többi csoportokkal szembeni ellenszenvet váltja ki.

A társadalom csoportjai mindenütt küzdenek egymással az uralomért. Az egyik épen úgy, mint a másik a többi fölé akar kerülni. E küzdelemben az emberek műveltségük és lelkületük szerint különböző fegyverekkel élnek. A küzdelem maga nem alkalmas arra, hogy a megértést és szeretetet váltsa ki a társadalom küzdő-csoportjaihoz tartozókból. Az egyik hangosabban, a másik halkabban ad kifejezést ellenszenvének. De az ellenszenv meg van, még a különböző irodalmi társaságok, a

különböző jótékony egyletek tagjai közt is, nem hogy a sokkal nagyobb szerepű társadalmi csoportok közt ne volna meg.

Zsidó csoport és zsidó szervezet elleni ellenszenv nagyon régen van és ennek különös jellege is van s ezért külön nevet nyert, de lényegében semmi más, mint a nemzsidók és zsidók egymásközi ellenszenv. Mégis az ad neki külön jelleget, hogy a nemzsidók ebben az ellenszenvben egységesebbek, mint a különböző csoportoknak egymással szembeni gyűlölködésében. Viszont azonban a zsidóknak is az az érzése, hogy ők zsidók s ez az érzés minden zsidóban benne él, ami legtöbbször épenúgy az összes nemzsidókkal szembeni gyűlölködéssre vezet, mint ahogyan az ellenkező oldalon antiszemitizmuszra vezet. Persze sohase tévesszük szem elől, hogy a kölcsönös idegenségnek sok fokozata van.

II. A zsidók s a kereskedelem. A társadalmi kérdéseket leginkább akkor értjük meg, hogyha fejlődésüket megismertük. A zsidó és nemzsidó viszonya érthetetlen, hogyha nem tudjuk azt, hogy a társadalmi szervezetekbe és bizonyos gondolkodás- s érzéskörbe beleszületünk. Szüléink gondolatvilága és érzései, az első velünk közölt tapasztalatok azok, melyek bizonyos magatartást erőszakolnak ránk. Így köti össze az ősök gondolat- és érzéslánca a jelent s a múltat.

E láncolatban messze korokig kell sokszor visszamennünk, amíg egy ma élő érzés vagy gondolat igazi forrását megtaláljuk. A messze múltban jött már a zsidóság a nemzsidó fogadó népek közé, mint kereskedő. A kereskedő pedig a legtöbb népnél azonos volt a rablóval s tolvajjal. De ma sem szimpatikus foglalkozás, mert a nemkereskedők ma is jogosulatlannak tartják a kereskedők nagy hasznát. Mégis a ke-

reskedő a rabszolga és az úr közötti közép-helyet foglalta el magának, annál a szükséges magasabb értelmiségnél fogva, amely nélkül a kereskedést nem űzhetni.

A kereskedelemre a harcos rómainak szüksége volt, mert a harc alatt nem termelhetett; mert a harcok alatt szüksége volt arra, hogy utána vigyék az élelmiszereket, a fegyvereket. E szolgálatok révén a zsidóság közelebb állott az uralkodó rendhez, mint más bevándorlók s így ez nem nyomta le a rabszolgák közé. De nem tette ezt azért sem, mivel a zsidóság nemzetközi összeköttetéseinél fogva az egész akkori világról információt adott a szenátusz ambíciózus tagjainak. Majd a későbbi korban pénzt és fényűzési cikkeket hozott a hűbéruraknak.

Ezért a nagytömegeknek zsidóellenessége nem volt a zsidók sorsára befolyással. Ők középosztály maradtak és kereskedtek. A kereskedelemre a nagybirtokú és sokat termelő patriciusoknak szüksége volt, mert e révén nagyobb nyereséghez jutottak. A kistermelő nem ilyen szemmel nézte a kereskedőt, már pedig a zsidóellenesség szempontjából nem az a kérdés, hogy a kereskedelem szükséges foglalkozás-e, vagy nem, — hanem az, hogy a zsidó kereskedő milyen érzelmeket váltott ki a fogadó népek különböző osztályaiból.

Igaz ugyan, hogy a földműves- és iparosnak, ha kereskedő van, nem kell magának termelvényei eladásával is foglalkoznia s jobban ráér termelni, nem veszít időt az eladással, de minden termelő pihenésnek tekinti azt az időt, amit az eladással tölt és pl. a földműves rá is ér az év nagy részében eladással foglalkozni. Az iparosnak pedig szüksége van arra, hogy a vevőkkel érintkezzék s így megismerje ezek óhajtasait, mert ha nem, akkor a kereskedő úrrá lesz felette. S ezt az iparos csakhamar megérezte vagy érezni vélte.

Valami tudat alatti meggyőződés él ma is a kistermelőkben e tekintetben és innen van, hogy amíg a nagytermelők a kereskedelem pártolói, addig a kistermelők nem azok. Ezért tehát nem okvetlenül meggyőzők azok az érvek, amelyeket a kereskedelem szükségessége mellett felhozhatni s nem is abban van a zsidókérdés alapja, hogy a kereskedelem a társadalom szempontjából szükséges foglalkozás-e, hanem abban, hogy ez a foglalkozás milyen érzelmeket vált ki másokból. Azután meg annak is van valamelyes szerepe, hogy a hasznos foglalkozást nem mindenki űzi a társadalomra nézve hasznosan, ami megint ellenszenvet válthat ki.

A keresztény vallás és világnézet egyenesen kereskedelemellenes, mert az élelmességet, a konjunktura kihasználást, a kamatszedést eltiltja s elítéli. Miután abban az időben, amikor a kereszténység uralomra jut, a zsidók voltak mindenütt a kereskedők, tehát mi sem természetesebb, minthogy a zsidóban a kereskedőt és nemkeresztényt egyszerre gyűlölték. ¹⁾ De így érthető, hogy a kereszténység uralomra jutása pl. Bizáncban azt vonta maga után, hogy a kereskedelem egészen a zsidók kezébe került.

Bizonyos, hogy a kereskedelem egyrészt egyéni kezdeményezést feltételez az egyes kereskedőnél, de másrésztől a kereskedőknek egymásközi szervezete nélkül meg nem állhat. A szétszórás után először a kereskedők vették a vándorbotot a kezükbe. E vándorlás közben a zsidók megismerték a különböző népek szokásait, termelvényeit, szükségleteit, ²⁾ folytatták

¹⁾ V. ö. Kieselbach: Der Gang des Welthandels: 28. lap, hol leírja, hogy a kereszténység elterjedésekor már mindenütt a zsidók voltak a római birodalomban a kereskedők. V. ö. Goldschmidt: Handbuch des Handelsrechts III. kiad. I. kötet 139. lap, hol a gyűlölet okairól szól.

²⁾ A vándorlás minden előnyét a helybenlakás felett Währmund Gesetz d. Nomadentums (1887) irta meg.

régi foglalkozásukat s amikor újabb zsidó vándorok jöttek, akik érkezésük helyén földet nem művelhettek, ezek is kereskedni kezdtek.

Ebben a foglalkozásban a zsidóknak ezután már az az előnyük volt, hogy több szükségletet és több termelési helyet ismertek s hogy mindenféle található rokonaik kész kereskedelmi összekötetés voltak számukra, így aztán meg volt az egyéni nagyobb tapasztalatuk és a nemzetközi szervezetük.

A zsidó kereskedelem persze nem egyszerre és nemcsak a keresztény hatás alatt jött létre, hanem ennél korábban. Már az első diaszpóra után, tehát Krisztus kora előtt a rómaiak birodalmában mindenütt alkalmas talajra találtak a szétszóródó zsidók, mert a rómaiak nem tartották magukhoz méltónak a kereskedelemmel való foglalkozást és rabszolgáikra meg libertinuszaikra bízta azt.¹⁾

Már a római birodalomban külön jog alatt állanak a kereskedők, már Rómában külön laknak a zsidók. Mielőtt még zsidókérdés lehetett volna, már meg volt a zsidó elkülönülés. A foglalkozásnak a különlegessége és az uralkodó rétegek részéről való megítélése maga után vonta, hogy a zsidókkal nem úgy bántak, mint a rómaiakkal. A kereskedelemmel való foglalkozásuk maga után vonta, hogy a római magánjogtól eltérő, külön kereskedelmi jogot alkalmazzanak rájuk. Vallásuk maga után vonta, hogy más népekkel együtt nem élhettek.

A zsidók tehát már a legrégebbi kortól külön vallási, nemzeti, jogi, erkölcsi, gazdasági szervezetben élnek. Ők a nemzsidók közt zsidók maradnak, más jog szerint ítélnék a maguk ügyeiben, másképpen imádják istenüket, aki nekik más erkölcsöket szabott meg. És ebben az idegen világban megmarad a kis zsidó világ

¹⁾ Goldschmidt u. o. 22 lap.

mindenütt, ahol zsidó van, mert ez biztosítja a zsidóknak, hogy úgy élhetnek tovább, mint ahogyan élni kezdtek és hogy nem fognak lecsúszni a rabszolgák, felszabadítottak, később a jobbágyok közé. Bár nem emelkedhettek fel rendszerint az uralkodó rétegbe sem.

E külön zsidó világoknak összekötő kapcsa a közös szertartásokon kívül a közös nyelv, melynek révén érintkeztek és a közös érdek, mert hiszen minden zsidó település kész összeköttetése volt a többinek. A nemzsidóktól elzárva éltek és csak arra képezték magukat, hogy minél nagyobb hasznot vehessenek foglalkozásukból. Míg a körülöttük élő népek harcba-indultak, addig ők mögöttük és közöttük azt nézték, hogy miképpen lehetne valamit megvenni tőlük vagy valamit eladni nekik.

Amíg a nemzsidó arra volt büszke, hogy erős testű, addig a zsidók a testierő fejlesztését elhanyagolták.

A zsidó kétezer év óta arra büszke, hogy az esze éles és ezt gyakoroltatta folyton gyermekeivel is s nem a testét. A fegyver már nem szerszáma neki, amióta a kereskedelem nem rablófoglalkozás és amióta a kereskedőt a rablók ellen királyok, főpapok, főurak egyaránt védik.

Idegenül él a fogadó népek közt, melyek termelnek, melyek a szükségesért testüket és eszüket egyaránt fárasztják, míg ő csak az eszét élesíti. A nemzsidó gyűlöletének megnyilvánulása tehát nem lehetett ugyanaz, mint a zsidóé a nemzsidóval szemben. A dolgozó, fáradó nemzsidó és a spekuláló zsidó egymásközi harca a nemzsidót mindig kegyetlennek kellett hogy feltüntesse, a zsidót pedig mindig csalónak.

Megértetlenül éltek egymás mellett és ez a megértetlenség, mint az ősök öröksége ma is nyomja mindkettőjüket. De természetes, hogy hatása sem maradhatott el. Minden ember azt

használja ki, ami az előnye, így aztán az ellenségeskedés oka soha meg nem szűnik.

III. *A zsidók szerepe a nemzsidók közt.*
Messze vezetett volna a kereskedelem történetét részletesen tárgyalni, hogy rámutathassunk arra, hogy miképpen következett be a Treuga Dei mintájára a kereskedelmi béke és mekkora szerepe volt ebben a zsidók eszének. Mert az kétségtelen, hogy a zsidók eszének az emberiség történetére nagyon nagy befolyása volt s kétségtelen az is, hogy e befolyásnak és számuknak aránytalansága a zsidóellenességnek egyik lényeges oka.

A zsidók eszük révén gyakorolják azt a rendkívüli nagy befolyást, mely egyáltalában nincs arányban az ő számukkal. A földön élő emberek száma 1600 millió. A zsidók száma pedig legmagasabb becslés szerint 12 millió, de valóban csak 8-9 millió, tehát jóval kevesebb egy százaléknál és mégis azt látjuk, hogy a zsidók tartják kezükben az európai pénzt és kereskedelmet. Az ő vezetésük alatt állnak az újságok, az irodalom, a színházak. Ők a politikai vezető elem sok helyen, mert ők a városi polgárság. Ők Werner Sombart véleménye szerint egész termelési rendszerünk, a tőkés rendszer megalapítói. Az ő érdekük határoz az országok gazdasági s így kül- és katonai politikájában, az antiszemiták és a zsidóságukra túlbüszke zsidók véleménye szerint is. Ez a gondolat fejlesztette ki azt a ma államalkotónak vallott elvet is, hogy az ember nem nemzethez, valláshoz, kultúrához, hanem elsősorban gazdasági egységhez tartozik. Nem magyarok, németek stb. vagyunk elsősorban, hanem valamely gazdasági egységnek tagjai.

A zsidók e felfogás szerint mindig gazdasági emberek voltak s csak látszat volt, hogy a zsidók németek, magyarok stb.

Ez a zsidó tulajdonságuk nemcsak abban nyilvánult, hogy maguk azokat a pályákat keresték, melyek nagy anyagi előnyöket biztosítottak, hanem abban is, hogy alkalmazkodtak az uralkodó osztályok és kormányok követeléseihöz és ezzel ott is nagyobb előnyöket szereztek, ahol a meggyőződéséhez ragaszkodó ilyen előnyöket magának biztosítani nem tudott.

Mindezek a tulajdonságok abból a társadalmi elhelyezkedésből folytak, amelybe a zsidóság belekényszerült. Mert akármennyire zsidóbarát is valaki, az kétségtelen, hogy a zsidók nem voltak az erkölcsnek mintaképei, hogy tetteiket mindig csak az anyagi előny vezette. Amit azért kell kiemelnünk, mivel a másik oldalon a zsidók túlságosan nagy jelentőséget tulajdonítanak annak a körülménynek, hogy az ő világnézetük minden fogadó népnél tisztultabb volt, mert egyedül ők voltak egyistenhívők.

Az egyistenhit nem adott nekik elegendő erőt arra, hogy a maguk országát megtartsák és nem elegendőt arra, hogy országot szerezzenek. Csak arra adott elegendő erőt, hogy megmaradjanak zsidóknak. Már pedig a népek erkölcsi erejét akként méri a történelem, hogy önálló-e vagy nem. Az, hogy valamely nép megmaradt az idegenek közt, kétségtelenül nem egyedül a megmaradó nép érdeme, hanem bűne lehet a fentartó népnek, bűne az uralkodóknak, de a bűne lehet a termelési viszonyoknak is.

A zsidóság fenmaradásának okait a történeti részben bővebben tárgyaljuk, de már most leszögezhetjük azt a tényt, hogy ezek közt lényeges tényezőként kell tekintenünk azt a sajátosságot, melynél fogva mindenkor a gazdasági előnyöket keresi. Amit akként fejezünk ki, hogy a zsidó homo oeconomicus. Ennél a tulajdonságánál fogva a gazdasági harcban a zsidóval is ellenséggként áll szemben, de azért testvérként mellette is áll.

Azok, akik a zsidóknak egymásközi viszonyát csak felületesen ismerik, rendesen magát ezt a tényt tagadják, mert érthetetlennek tűnik, hogy a zsidó támogassa a zsidót és ugyanakkor éppen olyan lelketlenül uzsorázza ki, mintha mi sem kötné össze vele. Hogy mégis így van, erre nézve csak meg kell nézni a zsidó vállalkozók zsidó munkásainak helyzetét pl. Amsterdamban, hol a zsidók gyémántkőszőrűsök vagy a londoni westendi zsidó szabómunkások vagy a new-yorki zsidók gyáraiban alkalmazott zsidó munkások helyzetét. Mindenki megállapíthatja, hogy a zsidó homo oeconomicusnak mindegy, hogy zsidót vagy nemzsidót uzsoráz ki.

Csakhogy a kiuzsorázott is homo oeconomicus zsidó. Nem arra gondol, hogy nagyobb bért csikarjon ki, hanem arra, hogy öbelőle is miképpen lehessen kiuzsorázó. És a ma kiuzsorázott zsidó munkás, holnap már maga is uzsorázó és kizsákmányoló, már maga is vállalkozó, aki szállít s nem dolgozik. S ebben lényegesen más tulajdonságot mutat mint a nemzsidó munkás, aki megmarad munkásnak.

A zsidók különben vagy talán azért nem is nagyon szeretik, hogyha nyilvánosan azzal foglalkoznak, hogy milyen nagy a zsidók közt a gazdagok aránya mondja John Foster Fraser: The Conquering Jew 1915-ben megjelent könyvében. Mert bizonyos, hogy aránytalanul több a zsidó milliomos, mint a nemzsidó. A számok mindennél világosabban beszélnek. Amíg ugyanis az angol fontokban becsült milliomosok közé minden 90,000-ik zsidó belekerül, addig a nemzsidók közül csak minden 400,000-ik. Egyszerűen több mint négyszerannyi gazdag zsidó van, mint nemzsidó.

Ha érdem gazdagnak lenni, akkor a zsidóknak ezen a téren nagy érdemeik vannak. Ha érdem a kereskedelmet fellendíteni, akkor a zsidóknak ezen a téren szintén nagy érdemeik

vannak. Ha érdem az állami gépezetben a kormányzó hatalmat támogatni, akkor a zsidóknak itt is nagy érdemeik vannak.

Mert a mai társadalmi rendben mindazoknak, akik a magántulajdont és ezt a rendet helyesnek ítélik, kell hogy erénynek tekintsék azt, hogyha egy nép egészen a vagyonszerzésnek él, hogyha egy nép sohasem lázong, hanem életelvénvé teszi, hogy add meg a császárnak, ami a császáré. Mert ez a nép nem csekély mértékben járult hozzá ahhoz, hogy a magántulajdonon alapuló termelési rendszer a társadalom igényeit ki tudja elégíteni.

A magántulajdon mellett mindenki azt és úgy termel, amit és ahogyan jónak látja, így aztán zavarok állanak elő, mert sokan termelnek valamit, amire keveseknek van szüksége és amire sokaknak van szüksége, azt nem termelik elegendően. Ebben a termelési rendszerben hiányzik a szervező és ezért ezt anarchikusnak nevezzük.

De azért e termelési rendszer és a magántulajdon mégis fennmaradt, mert a hiányzó rendszert pótolták a kereskedők azzal, hogy az árukat mindig oda szállították, ahol rájuk szükség volt és azzal, hogy a fogyasztók szükségleteinek nyilvántartóivá váltak. Ha a kereskedelem zsidó foglalkozás, akkor a zsidóknak, mint kereskedőknek meg vannak az érdemeik, mert az emberiség anarchikus termelési rendjében szervezetet alkottak és ezzel irányították előbb az áruk szállítását s ma már az áruk előállítását is. Aki a mai termelési rendet helyesnek ítéli, az kell hogy a zsidóknak elismeréssel adózzék. A zsidók őrizték meg a múltban a Fáraók koronáját azzal, hogy kifizették nekik előre az ország adóját s magukra vették az adók beszedése miatt rájuk zúduló ódiumot. De a Fáraók óta ugyanezt tették másutt is. S végül a Fáraók odadobták őket a népnek, mely nem

látta, hogy a zsidó adószedő mögött a Fáraó áll. A zsidók megmentették a monarchiákat, aki monarchista és minden monarcha hálás lehet nekik érte.

Vannak más érdemeik is. Ezt Madison Peters következőleg foglalja össze: »Isten egyedül helyes fogalmát ők adták az emberiségnek. Mózeszt is ők adták, aki viszont az első köztársaságot alapította s akinek törvényei 6000 év után a művelt világ igazságszolgáltatásának alapját teszik. Jézus zsidó volt ... A bibliát zsidók írták ... A biblia emelte fel Európa népeit a civilizáció magasságára . . .« A zsidók tehát megmentették a vallást is.

Bizonyos, hogy a bosszúálló isten eszméje és a félelemé, mely a társadalmi kényszeralakulatok összetartó kapcsa, zsidó; hogy a mózesi köztársaság nem egyenlőségen épült. De hogy igazságosak legyünk, el kell ismerünk, hogy a félelem azért zsidó tulajdonság, mert a zsidóknak nincs elég erejük mások ellen védekezni s ez az oka annak is, hogy a hatalomhoz húznak. Mindent összevéve a zsidóknak a létező társadalmi berendezés körül nagy érdemeik voltak s vannak, tehát épen a konzervatívoknak nincs okuk a zsidókat nem szeretni.

V. Fejezet. A zsidóság helyzete általában.

Az eddig mondottakat összefoglalva megállapítható, hogy a zsidóság, jóllehet az egész világon szétszóródott és így mindenütt van, sehol sem tűnik el annyira a nemzsidók közt, mint a különböző nemzsidók egymás közt. A zsidóság nem tűnik el és a zsidóságot nem veszik úgy körül, hogy ne lehessen külön létét észrevenni.

Ez a körülmény magyarázza meg, hogy van zsidókérdés. De ez magyarázza meg azt is,

hogy amint minden társadalmi rétegnek van oka arra, hogy a zsidókat ellenszenvvel nézze, úgy mindegyiknek van oka arra is, hogy szeresse. Ha mégis erősebb a vele szemben érzett ellenszenv, úgy ennek okát csak a történelemben lehet megtalálni, amely világosságot kell hogy derítsen arra a kérdésre, hogy miért fejlődött a zsidókérdés így s miért nem másképen.

A történelem világít tehát rá a zsidókérdés jellegének lényegére, a nemzsidókhöz való viszonyára, foglalkozásuknak kizárólagosságára, a zsidók és nemzsidók egymás iránti érzelmeire.

Ebben a könyvben csak a kérdés áttekintését adtuk és épen nem a magyarázatát annak, hogy mi a zsidókérdés. Talán a továbbiakban is sok hiányosság marad, mivel a kérdés teljes átértése céljából nemcsak a társadalom különböző osztályainak, hanem foglalkozásainak, sőt az egyeseknek gondolatvilágát is vizsgálat tárgyává kellene tennünk.

Csak ezen a réven derülne teljes világosság arra a kérdésre, hogy miért van zsidókérdés, milyen kérdés a zsidókérdés, milyen a zsidóknak a nemzsidókhöz való viszonya? Így lenne érthetővé, hogy miért nem férközött be a zsidó szívébe a nemzsidó és miért nem a nemzsidóéba a zsidó?

II. KÖNYV.

Az antiszemitizmusz története.

I. Fejezet. Az antiszemitizmusz korszakai.

Az antiszemitizmusz fejlődése és története tulajdonképpen a zsidó népnek a fogadó népek közti története. Az antiszemitizmusz története tehát a zsidó népnek belső és külső történetéből annyit kell hogy nyújtson, hogy megérthessük a zsidó nép elhelyezkedését, a fogadó népeknek vele szemben tanúsított magatartását s a zsidóknak a fogadó népekkel szemben táplált érzelmeit és velük szembeni viselkedését. A zsidók belső fejlődéséről közvetlenül nem szólhat az antiszemitizmusz története s mégis világot vet a zsidó nép belső fejlődésére is, ha a zsidó nép belső fejlődése más népek irányában hatott.

A zsidókérdés, mint már mondtuk, annak a magatartásnak kérdése, melyet a fogadó népek a zsidókkal szemben tanúsítottak. Bizonyos, hogy ennek okait könnyebb megérteni, ha a múltat is ismerjük, mint hogyha csak a jelent kutatjuk. E magatartás tekintetében könnyen fogunk a gazdasági viszonyokban magyarázatot találni, de ez nem okvetlenül jelenti azt, hogy a zsidók sorsa mindig a termelés rendszerének változásával függ össze és így általában nem

mindig lesz igazolható az aprólékos tényekkel a marxi materializmus, ami nem jelenti persze azt, hogy a történelmi tényekben hiba volna. Már az antiszemitizmusz korszakai sem esnek össze a termelés rendszerének változásaival. Mert az antiszemitizmusz érzelemből fakadó magatartás, az érzelemre pedig nem hathatnak gyorsan a termelésben beálló változások. De nem esnek össze azért sem, mert a zsidóknak nem minden országban volt egyforma dolguk, így aztán a korszakokra való felosztásnak nincs is az a szerepe, mint a világtörténelem felosztásánál. Az antiszemitizmusz korszakainak inkább csak az a jelentősége, mint a pihenő helyeknek valamely hosszú utón. Annál jogosultabb ez a jellemzés, mert az antiszemitizmusz történetének leírása közben olyan sokszor kell kitérőt tennünk, hogy szükségünk van olyan fixpontokra, melyek visszavezetnek a főútvonalra.

Így nézve a felosztás jelentőségét az antiszemitizmuszt a következő korszakokra osztjuk:

- a) az ó-kor antiszemitizmusza;
- b) a középkori kereszténység antiszemitizmusza;
- c) a gazdasági rend átalakulásának korszaka;
- d) a tőkés termelési rendszer és a zsidók;
- e) a múlt század második fele, a politikai emancipáció.

Amikor az így megállapított korokon végig tekintünk, hogy az antiszemitizmusz alakulását vizsgáljuk, kénytelenek leszünk az antiszemitizmusz szempontjait állandóan szem előtt tartani, ami által a tárgyalásnak némely helyen talán az a színe lesz, mintha mindenben helyeselnők az antiszemita álláspontot. Ez ellen a feltevés ellen már most a tárgyalás előtt tiltakoznunk kell, mert nem az antiszemitizmusz kritikáját, hanem csak történetét és okát akarjuk az alábbiakban adni. Miután azonban az antiszemitizmusz legnagyobbbrészt érzelmen alapul, tehát

meddő és felesleges volna a különböző körülmények közrehatása következtében fellépő antiszemitizmuszt állandóan bírálni. Épílyen kevésbé bíráljuk azonban a zsidóknak összetartását, amelyet tapasztalunk.

Az antiszemitizmusz történetének megírásánál az az egyetlen szempont vezet, hogy leírjuk az antiszemitizmusz jelenségeit és megállapítsuk azokat az emberileg érthető okokat, amelyek az antiszemitizmuszt fentartották. Nem azt akarjuk főleg megállapítani, hogy igazságos-e az antiszemitizmusz, hanem csak azt, hogy volt és miért volt. Miután érzelmekről van szó, tehát nem lehet objektív okokat, hanem csak szubjektíveket felhozni. Ezek a szubjektív okok mindig kellemetlenül hatnak arra, aki ellen irányíthatók, de azért ez nem annyit jelent, hogy mások az igazi okok, sőt éppen nem jelent annyit, hogy az érzelmet irányító okokról hallgatnunk kellene.

Amikor tehát az alábbiakat olvassuk, mindig tartsuk szem előtt, hogy az antiszemita érzelmek keletkezését és fenmaradását kellett megmagyaráznunk és ezért az antiszemiták szemével is kellett néznünk, az antiszemiták szívével is éreznünk s hogy éppen ezért tárgyilagos az antiszemitizmusz alábbi története, bár azoknak, akik figyelmen kívül hagyják az itt részletezett szempontokat, zsidóellenesnek tűnhetnék.

Mindezeket azért bocsátjuk előre, mert e szempontok nélkül érthetetlen minden történelem. Ha nem tudjuk megérteni, hogy antiszemitizmusz lehet, ha nem tudjuk megérteni, hogy az antiszemitizmusznak nincsen szüksége objektív okokra és hogy ezek hiányában sem múlik el, akkor egyáltalában nem értjük meg az antiszemitizmuszt. Éppen úgy, mint ahogyan nem érthetjük meg azt, hogy a magyar harcbaszáll az oroszsal, ha nem akarjuk megérteni azt, hogy ennek a harcnak a lehetőségei eleve megvannak.

II. Fejezet. Az antiszemitizmus az ó-korban.

I. *A zsidók a diaszpóra előtt.* Antiszemitizmusról természetesen csak azóta beszélünk, amióta a zsidók más népek közé keveredtek. Amíg a zsidók otthon éltek, addig a többi népeknek velük szemben tanúsított magatartása olyan volt, mint bármely más néppel szembeni magatartása.

Mielőtt a zsidók a többi népek közt elterjedtek volna, tudtak földet művelni, gabonát őrölni, bort sajtolni, sajtot készíteni, állatot tenyészteni, szőni, ruhát készíteni. Foglalkoztak kereskedelemmel is, mert erre a természet is kényszerítette őket, mert egyik zsidó tartományban búza, másokban bor termett, a harmadikban az állattenyésztés virágzott. Vagyis maga a természet rájuk kényszerítette a munkamegosztást és a kereskedelmet. A természet nyomán aztán társadalmi külső megoszlásuk is ugyanebben az irányban fejlődött úgy, hogy pl. Jeruzsálemben a pékeknek, szövőknek, ékszereseknek stb. külön utcája volt.

Minél jobban gyarapodtak, annál jobban érvényesült a munkamegosztás és annál több fényüzési cikket is előállító iparost találunk köztük, így azt olvassuk, hogy voltak köztük szagos olajkészítők,¹⁾ aranyművesek.²⁾ Tudjuk, hogy kereskedőik hamar kezükbe veszik a tengerentúli és a tőlük keletre lakó népek közti közvetítést. Erre azért is alkalmasok voltak, mivel az asszír és babiloni műveltségéből új műveltséget fakasztván, képesek is voltak erre:³⁾

¹⁾ Sámuel könyve VIII. 12., 13.; Nehemiás V. 17.; Királyok könyve V. 13—18.; Krónikák I. 22., 23.; II. K. XXVI. 10.; III. K. XXVI. 15.

²⁾ Lukács evang. XV. 22.

³⁾ Kautsky: Ursprung des Kristentums Stuttgart 1908. 193. s. köv. lapok.

A zsidók történetével foglalkozó írók nagy része tagadja azt, hogy a zsidók már régen, a szétszórás előtt, foglalkoztak kereskedelemmel és minden erővel azt akarja bizonyítani, hogy a zsidók még a szétszórás után is minden áron földmívelők és iparosok akartak maradni.

Pedig hát kétségtelen, hogy Palestina terméketlen talajából nem lehetett annyi táplálékot kihozni, amennyivel az ott lakókat fenntartani lehetett volna. Bizonyos, hogy a zsidók már nagyon régen minden foglalkozás fölé a kereskedelmet helyezték. Mi más pl. a József és Fáraó meséje, mint a kereskedelem apoteozisa? A kereskedelem dicsérete, mely előre látóan felhalmozza a gabonát olyan időre, amikor nem terem, mely elviszi olyan helyekre, ahol nincs elég.

A zsidók már a Krisztus előtti harmadik évezredben kereskedtek.¹⁾ Amikor pedig a rómaiak elfoglalták a zsidók országát, akkor mi sem volt könnyebb, mint elmenniük olyan országokba, amelyeket már ismertek és épúgy jognélkül ugyan mint otthon, de legalább zavar-talanul élni ott. Így érthető és nem vethető el mint túlzott az a tudósítás, mely azt mondja, hogy a Kr. e. században nem volt a római és parthus birodalomnak olyan városa, melyben zsidók nem laktak volna. Már akkor ott találni őket a Duna, Eufrát, Nílus, Tigris partjain egyaránt.

A kereskedő zsidóknak a szétszórás nem-hogy hátrányukra, de előnyükre vált, mert ezáltal az egész világban keletkeztek zsidó telepítvények s ezekkel összeköttetésben a zsidók minden más kereskedővel szemben előnyben voltak. De előnybe kerültek azzal is, hogy a legtöbb fogadó népnél műveltebbek voltak.

¹⁾ Kautsky u. o. 211. lap.

Különösen pedig azzal, hogy az asszíroktól megtanulták az orvostudományoknak akkori egész tömegét, amivel rendkívüli tekintélyre tettek szert.

A helyzet megértése céljából tudni kell azonban, hogy a kereskedelemmel való foglalkozást nem kell úgy érteni, mint ma. A kereskedő abban a korban általában mással is foglalkozott s a kereskedelem mellett a nemzsidó földet is művelt, ipart űzött, a zsidó gyógyított, egyszóval nemcsak egy foglalkozásnak élt.¹⁾

Kereskedő az ó-korban az, akinek főfoglalkozása a kereskedelem. A zsidókat erre már régi hazájukban is buzdította vallásuk, mely úgy rendezte adózásukat, hogy a kereskedőket legkevesbbé terhelte. A zsidó papság azokból az áldozatokból élt, melyeket a zsidók Jehovának vittek. Az elsőszülött, az első termés a papoké volt. Még elsőszülött gyermekét is meg kellett váltania a zsidónak egy sekel pénzért a kohanitáktól. Az iparos első készítményére a zsidó mesteri jogszabálymagyarázat terjesztette ki az adózást. Csak a kereskedőre nem tudták ezt az adót kiterjeszteni.

A zsidóknál a kereskedők ezzel előnybe kerültek s innen van az is, hogy viszont minden foglalkozású zsidó, a rabbitól kezdve kereskedő is egyúttal. Miután a kezdetleges ember minden kereskedőt és minden idegent gyűlölt, nem nehéz megtalálni az antiszemitizmust ott, ahol a szétszórt zsidókat találjuk. Viszont a zsidóság már korán fejlesztett ki kereskedői erényeket, amit bizonyít az ótestamentum.

II. *A zsidók Krisztus korában.* Igen sokan azzal szokták az antiszemitizmust elintézni,

¹⁾ Caro Soziale u Wirtschaftsgeschichte d. Juden (Leipzig 1908) 35., 61., 68 s köv. lapokon azt mondja, hogy a zsidók közül sokan beolvadtak ennek következőiben a fogadó népekbe.

hogyan az antiszemitizmus olyan régi, mint a zsidók. A megállapítás látszólag igaz ugyan, s mégsem jelenti azt, hogy ne foglalkozzunk mélyebben az antiszemitizmus okaival. Mielőtt ugyanis a zsidók más népek közé keveredtek, önálló országuk volt, mely barbár népek országai között terült el. A barbárok gyűlölik az idegent. De ez a gyűlölet nem antiszemitizmus.

Antiszemitizmus alatt csak a zsidókat befogadó népek magatartását értjük a zsidókkal szemben. Antiszemitizmus tehát nincs addig, amíg a zsidók Palestinában laknak. A többi népek őket is csak annyira gyűlölik, mint minden más idegen népet. Az antiszemitizmus a fogadó népek érzelme a *betelepedő* zsidók iránt. Oka pedig nagyrészt az, hogy az idegen népek közt lakó zsidók állandóan a fejedelmekkel tartanak az ország népével szemben. Ennek az oka viszont az, hogy a zsidóknak ahhoz, hogy idegen országba bevándorolhassanak, a fejedelmek engedélyére volt szükségük. Az engedély ellenében hűséggel tartoztak s adót kellett fizetniük.

Már Egyiptomban sokan közülük mint a Fáraók leghívebb szolgálói jelennek meg, akik a király részére az adót szedik s akiké a nílusi hajózás kiváltsága. Tehát legelső külföldön való megjelenésükkor nem a szerencsétlen vándor képében látjuk őket, hanem a Fáraók szolgálatában állanak, akik őket kiváltságokkal jutalmazták.

Amikor K. e. 138-ban Rómában először megjelennek, illetve az ebből az évből származó első tudósítás már elmondja, hogy kiváltságaik vannak. Julius Caesart ők segítik már egyeduradalomra és ennek fejében ez felmenti őket minden katonai szolgálat alól. Augusztus megengedi nekik, hogy maguk közt adót szedjenek Palestina számára. A római közéletben is csakhamar szerepre jutnak. Herodes és s állítólag Agrippa is zsidó.

De már Rómában ott találjuk az antiszemitizmuszt is. Az egyesek és a tömegek zsidó ellenesek. A tömeg nem szereti őket, mert a régi gazdán kívül új gazdát kapott benne, s az egyesek nem szeretik, mert versenytársat látnak bennük. Viszont a zsidók maguk ebben a különállásban és külön foglalkozásban különös tulajdonságokat is váltanak ki, amelyek vagy a többi réteg vagy általában az egész társadalom szempontjából bűnök.

A latifundiumok urai a tőlük vásárló és nekik eladó kereskedő zsidó hasznát nem tekintették olyan legitimnek, mint amilyen legitim az ő felszabadítottjaik haszna volt. Mert emeből maguk is részesedtek. A nép azt látta, hogy a zsidó idegen boldogul s ő nem. Az idegen nyereségét úgy tekintette, mint amelyet ez tőle elvett. Viszont a zsidóság a maga bizonytalan középhelyzetében mindegyikkel szemben csak magára utaltán élt és az önmaga központja lett, mely egocentrikussá és utóbb egoistává tette gondolkozását és tetteit.

Alig helyezkedik el tehát a római birodalomban, már ellenségesen nézik és ő maga is idegenül nézi a többit. Ezért jelenik meg az antiszemitizmusz ennek a kornak íróinál. Cicero Pro Flacco tartott beszédében babonának nevezi vallásukat. Tacitus azt mondja, hogy a zsidó vallás olyan szervezet, hogy aki körülméleti magát, annak el kell felejtienie szüleit és testvéreit. E vádnak alapja az a tény, melyet ugyancsak Tacitustól tudunk, hogy a zsidók Rómában a többi lakostól külön együtt laktak és másokkal nem érintkeztek, ami gyűlölséget és gyanút váltott ki. Ellenszenvet váltott ki továbbá, hogy Krisztus születése korában Rómában úgy, mint már Egyiptomban az volt a közmeggyőződés, hogy a zsidók a leggazdagabb emberek.

E gazdagságnak tulajdonítják a kortársak

a zsidók kiváltságait. A zsidók ugyanis Rómában már decuriok is lehettek és e minőségükben semmi olyat nem kellett tenniök, ami valásukkal ellenkezett (Dig. 1. I. t. III. 3; Septimius Severus és Caracalla decisioi). Szombaton nem volt szabad őket bíróság elé idézni. (Codex Theodosianus 1. II. t. VIII. 2. §. Codex Institut. III. 3. §.)

Vespasianus (69—79) megengedi, hogy Jamniában iskolát nyissanak a zsidók. Itt szervezték aztán a synhedriont, mely a legfőbb vallási, erkölcsi, jogi, törvényhozói, tudományos testület volt a következő századokban.

Közben Tiberius Kr. u. 22-ben megtiltotta ugyan a zsidó és egyiptomi babonát, mint ahogy vallásukat nevezte és a Rómában élő 4000 zsidó felét elviteti Sardiniába, de azért a zsidók helyzete még sem változott. Vespasianus után az első század végén uralkodó Domitianus adót vet ki rájuk, Antoninus Pius pedig megtiltja a körülmetélést.

A zsidók egy része a római birodalom liberális légkörében egészen átalakult és megtanulván a latin és görög nyelvet, felvette a római s görög szokásokat s már-már beolvadt a fogadó népbe. Ez a beolvadás azonban a zsidók konzervatív részének nem tetszett s ugyanakkor, amikor a császárok a zsidókat, mint külön adóalanyokat észrevették, harcot indítottak a beolvadást előkészítő hitsorsosaik ellen.

A zsidók közt már ekkor két irányzatot találhatni: a farizeust és a liberálist. Az első minden más néppel szemben való elzárkózást hirdet, a második pedig elveti a vallásnak minden olyan parancsát, mely lehetetlenné teszi a más népekkel való együttélést. Az első a vallási érveken kívül nemzetieket is érvényesít, a második a judeohellenizmusz neve alatti antik neológiát hirdet. Az utóbbiak megtanul-

ták a görög és más népek nyelvét, a többiekettől eltiltotta a *törvény* mögé bújt orthodox farizeusság.

A neológia és orthodoxia közti harcnak e korban nagyobb jelentőséget a kereszténység adott. Ez pedig az összes népeknek isten előtti egyenlőségét hirdette a pogány és zsidó nemzeti arisztokráciával szemben. A másokkal való összeolvadás volt a demokrácia s e körül forogott a küzdelem. Ennek ellenzői hatalmas szövetséget találtak a kereskedelemben, melynek nemzetközi része a mindenfelé lakó zsidók kezébe került s melynek szüksége volt a zsidó vallás nemzetközi szervezetére és a mindenütt megérthető egyetlen nyelvre. A farizeusok s a gazdasági érdek győztek, az általános emberi elvek felett. A neológok a kereszténység keletkezése korában elbuktak és ez a bukás megpecsételte a zsidó különállást.

Ennek hatása alatt a zsidók mindjobban kifelé fordították azt, hogy ők az isten választott népe, mindjobban távoltartották magukat másoktól s vallásuk megtelt a babonák legkülönbözőbb formályai. Hitték, hogy a jeruzsálemi templomra adni bűnbocsánatot hoz; Palesztina földjében nyugodni biztosítja a feltámadást. A szegény igaz zsidók testét épen ezért az isten földalatti csatornákon elviszi Palesztinába. Törvényükbe belemagyarázták azt, hogy a zsidóknak nem szabad idegen földet művelni.

Egyszóval a farizeusoknak sikerült a zsidókat elidegeníteni a fogadó népektől és a nem-zsidók találtak elég okot arra, hogy ne szeressék a zsidókat. Felhangzott a vád, hogy a zsidók a bélpoklosok utódai; sőt az a gazdasági okokra visszavezethető vád, melyet Apollonius Molon már így fejez ki: a zsidók soha semmit ki nem találtak. Alexandriában pedig már azt mondják róluk, hogy szertartásaikhoz embervérre van szükségük.

A kereszténység a dolog természeténél fogva nem lehetett zsidóbarát és ezért csakhamar szétválk a zsidóság és kereszténység s egymáselleni gyűlöltre izgatnak. A keresztény vallás proletárvallásnak indult s háromszáz évig az is maradt s így érthető, hogy még olyan keresztények is, mint Tertullian (II. század) *De adversus Judeos* és Carthagoi Cyprian (III. század) *De Catholicae Ecclesiae unitate* címen irt munkájában a gazdag zsidók elleni gyűlöltre izgat.

A zsidók közti farizeus befolyás és a nem-zsidóknak velük szembeni ellenszenve azt eredményezte, hogy a zsidók a fogadó néppel szemben nem éreztek szolidaritást. Miután pedig a kereskedőkkel szemben minden kezdetleges nép különben is bizalmatlan volt, a zsidóknak a fogadó népektől való eltávolodását ez a körülmény még fokozta. A kereskedőt mindenütt olyannak tartották, mint akire vigyázni kell, mert csal. Rómában pl. hatósági mérlegeket állítottak fel, hogy ne csalhassanak. Amikor tehát a kereskedelem eminenter zsidó foglalkozás lett, akkor a kereskedőt és zsidót egyben gyűlölték.

III. *A Talmud.* A kereszténység korára esik a zsidók legnagyobb jelentőségű erkölcsi, jogi, társadalmi szabályainak összegyűjtése a Talmud neve alatt és ennek a gyűjteménynek általános elfogadása. Épenezért nem mellőzhető itt ennek a gyűjteménynek jellemzése, sőt egyenesen szükséges, mivel tapasztalatunk szerint a művelt osztály zsidóinak csak tudományyal foglalkozó kicsi része tudja azt, hogy mi a Talmud, de ennek tartalmáról a művelt zsidóknak nincs fogalma. A tudományos antiszemitizmusz hirdetői közül sokan vannak, akik a Talmudból vett idézetekkel igazolják álláspontjukat s főleg azt, hogy a zsidók minden más népet gyűlölnék,

tehát a zsidókat is gyűlölni kell. Ez tudománytalan álláspont, mert a Talmud csupán a Biblia utáni zsidó vallási, erkölcsi, jogi, bölcséleti irodalom gyűjteménye. Először Jehuda Hanászi, kit egyszerűen Rabbinak szoktak nevezni, gyűjtötte össze 189-ben Krisztus után. Ezt a gyűjteményt magyarázták a rabbik. E magyarázatokat a Jehuda gyűjteményével együtt újra összegyűjtötték a IV. és V. században. A két gyűjtemény együttvéve a Talmud.

A Talmudban tehát a régi vélemények és az újabbak is benne vannak, melyeket zsidók mondtak, írtak. Egyéni vélemények és törvények, vallási tételek, minden rendszer nélkül. A különböző korok hangulata is benne van és az ősök bölcseségén kívül ezek érzelmei. Ha valaki bántotta a nyilatkozót, akkor kifakadt. E kifakadások is benne vannak. Mi sem természetesebb, minthogy a rabbik nemzsidók ellen erős kifejezéseket használnak. Már most igazán roszakarát ezeket a kifakadásokat kiválogatni és úgy tüntetni fel, mintha ezek minden zsidó érzelmét bizonyítanák. Mintha a kétezres év előtti embernek az a nyilatkozata, hogy ellensége állat, nem egyszerűen csak szitkot jelentene! Mintha pl. a magyarokat a német krónikások nem nevezték volna *kutyafejűeknek* s mi ezt nem tettük volna a tatárokkal!

Feltéve, hogy az antiszemitáknak igaza van és a Talmudban a legélesebb támadások vannak a keresztények és általában a nemzsidók ellen, ez legfeljebb azt igazolja, hogy a zsidók nem voltak jobbak, mint más emberek. Aki elolvassa a hitújítás korának iratait, az csodálkozva fogja látni, hogy milyen élesen támadnak egymásra katolikus és protestáns írók és hogy milyen határozottan állítják egymásról azt, hogy az ördög fajzatjai, akiket el kell pusztítani.

Ha tehát a Talmud megerősíti a zsidók

választottságára vonatkozó hitet és továbbfejt, ez természetes és nem alap a zsidók elleni vádra. Ha igaz is, hogy nem tekinti a nem-zsidót a zsidó felebarátjának, akkor ez csak azt mutatja, hogy a zsidó erkölcs olyan volt, mint a nemzsidóké, akik szintén nem tekintették az idegeneket felebarátjuknak. Épenigy nem szabad azonban a másik túlzásba sem esni és azért, mert szép erkölcsi elvek¹⁾ vannak a Talmudban, a zsidó népet minden más népek fölé helyezni.

Egyáltalában túlzás a Talmudnak vagy bármely más könyvnek nemzetösszetartó erőt, és hatást tulajdonítani. A Talmud azért született, mert a zsidók egy nép voltak. Annak az okai közt viszont, hogy miért történt ez, az ókor termelési rendje játszotta a döntő szerepet.

A római birodalom nagy latifundiumai és a birodalom tartományaiban folytatott gyarmatgazdálkodás mellett szükség volt a kereskedők, adó- és vámszedők osztályára, melyre az uralkodó kasztokkal, a római patríciusokkal szemben támadt gyűlöletet lelehetett vezetni. Viszont a zsidóknak nem volt más foglalkozás nyitva, mint a gyűlölt és veszedelmes kereskedelem, vám- és adószedés.

A zsidók ősi kereskedői foglalkozása, a római termelés rendszere, a patríciusok érdeke egyrészt a Talmudban s a farizeusok és judeo-hellenek küzdelmében, másrészt az antiszemitizmusban csúcsosodik ki, s hiábavaló lett volna a valódi okokra rámutatni akkor, mint ahogy hiábavaló volt később. Az érzelmeknek, a megszokásnak elpusztítására nem elég az ész és a belátás.

IV. *A népek összetartása.* A zsidókérdés megértése céljából a történelmi anyag első részé-

¹⁾ V. ö. Lichtstralen aus dem Talmud. (Rekl kiad)

nek tárgyalása után a következőkre kell figyelemmel lennünk:

Abból a véletlenből folyólag, mert bizonyos népbe, bizonyos területre születünk, szeretjük azt a népet, azt a helyet. Gyermekkorunktól kezdve bizonyos dolgot tanulunk tisztelni, bizonyos dalt, bizonyos verset szeretni. Szeretjük tovább is. Hiába vannak szebbek, jobbak. Hiába különbek a mások szülei, testvérei, a mieinket szeretjük. S bármennyire igaz, hogy szeretete tárgyát véletlenség szerint választja az ember, a szeretetnek a társadalom különböző csoportjainak összetartásában sokkal nagyobb szerepe van, mint amennyit neki tulajdonítani szoktunk. Aki pl. valamely társadalmi csoport szokásait tiszteletben tartja, ezt legnagyobbbrészt valakivel szemben érzett szereteténél fogva teszi. Ez a szeretet nem tudatos s ezért nem is gondolunk rá. Mégis akkor, amikor hozzátartozóink, nemzetbelijeinek megszokott ceremóniáit csináljuk, ezzel nekik kedves dolgot mívelünk.

Egész népeknek is vannak közös ceremóniái, közös szokásai, közös dalai, táncai, törvényei, intézményei stb., amelyek tiszteletben tartása az összességgel szembeni szeretet. Amikor két nép él egymás mellett, melynek eltérő szokásai, ruhája, ceremóniái, vallása, törvényei vannak, akkor ez a szeretet mindenik nép fiában saját népe szokásai és berendezése iránt szembetűnőbb.

Még hogyha valakinek becsületességéről, tisztességéről, sőt lelkiismeretéről beszélünk is, ezt rendesen aszerint állapítjuk meg, ahogyan az illető az ősihez, a megszokotthoz ragaszkodik. Barátaikat az emberek azok közül választják, akik velük egyforma foglalkozásúak, erkölcsűek, vagyonúak és főleg szokásúak. Szeretik a maguk szokásait és azokat, akiknek szokásai az övékkel egyenlő. Ha már vérségi

és gazdasági ellentét úgyis van két különböző társadalmi csoport között, akkor az elválasztó határok csak annál nagyobbak. Ha pedig ehhez még hozzájárul a vallás, a történelmi hagyományok és nyelv különbsége, sőt a foglalkozásbeli különbség is, akkor a két társadalmi csoport között csakhamar gyűlölet fakad.

Ez a helyzet a nemzsidók és a zsidók közt. De mindennek a Talmud nem oka, legfeljebb következménye.

III. Fejezet. A középkori kereszténység antiszemitizmusa.

I. *A kereszténység első hét százada.* A római császárság már a kezdetleges kapitalizmus nyomait mutatja. A vállalatok megnőnek, a kereskedelem óriási tömegeket forgat, a nagy földbirtokosok vevője legnagyobbbrészt a militarisztikus szervezeti állam, mely a panem et circenses-t követelő nép számára vásárol. A vállalatok, melyek az állam s különösen a hadsereg számára termelnek, rendkívüli módon megnőnek és már nem egynek finacirozója zsidó bankár.

A munkások közt a kereszténység nagyon gyorsan terjed, de a keresztények minden hadseregszállító vállalkozástól és munkától tartózkodnak. Kereszténynek nem szabad semmit készíteni, ami a katonáknak kell. A zsidók viszont mindennek szállítására vállalkoznak. Egy okkal több, hogy a keresztények a vallásilag hozzájuk közelebb álló zsidókat a pogányoknál is jobban gyűlöljék.

Miután Rómában az állami tisztségek megszerzéséhez pénzre volt szükség, mert a szavazó népet tartani és mulattatni kellett, sok jelölt zsidó bankárra szorult. Amikor pedig a római patríciusok hatalmas vágya teljesült és

proconsulként vagy propraetorként elmehtek valamely tartományba, adókezelőkként nem egyel zsidók mentek el.

A római imperium hanyatlása a III-ik századtól kezdve mindenben érezhető. Róma lakosainak száma, mely Krisztus születésekor egy millió, a harmadik században leolvad 600,000-re.¹⁾ A termelés megakad, mert az állam megszűnt vásárolni. A nagy gazdaságok nem tudják terményeiket értékesíteni s így kénytelenek mindent maguk előállítani, ami által zárt gazdasági egységekké lesznek és a piaccal nem törődnek. A kereskedelem leglényegesebb cikke a rabszolga lesz. A keresztények közt a rabszolgakereskedelem nagyon népszerűtlen volt s miután főleg zsidók voltak a rabszolgakereskedők, a zsidók elleni gyűlölet csak annál inkább megnőtt.

Ezért vált el nyugaton a kereszténység sokkal előbb a zsidóságtól, mint a keleten. Bár az ellentét nem főleg gazdasági téren nyilvánult is; s ha nyilvánult, erre nézve írott emlékünknél kevés van. Ezért hivatkozhatunk csupán a nyugati egyházatyákra, így Szilveszter (314—355) pápára, Szt Ágostonra, Szt Jeromosra, Szt Chrizosztomoszra, akik egyhangúlag hirdetik, hogy a zsidók naponként megsértik Krisztust.

Miután már a pogány Rómában a vallás összenőtt az állammal s a vallási szertartások az állami élet megnyilvánulása voltak, a vallás gyakorlása az államhoz tartozás egyik nyilvánítási formája volt, tehát a zsidók nem részesültek a római hatalmasok részéről sem őszinte védelemben, s így inkább a maguk erejére voltak utalva. Erős zsidó szervezetet létesítettek tehát, mely főleg azzal biztosította magát az üldözés ellen, hogy pénze volt.

¹⁾ Hartmann M. Ludo: Geschichte Italiens im Mittelalter (1897) I. K. 7 1.

E pénzt azzal szerezte, hogy a zsidók mindenünnen adót küldtek be neki és ez adóból a szervezet feje, a pátriárka, majd exilarcha a rabbi iskolát, a legfőbb zsidó bíróságot fenntartva, összetartotta a zsidóságot is.

Téves tehát az a felfogás, hogy a szétzórás és illetve Jeruzsálem lerombolása után a zsidók, mint a forgószel széthordta homok minden kapcsolat nélkül maradtak, holott a zsidóknak előbb a pátriárkában, utóbb az exilarchában látható közös feje s ura volt, akinek alattvalóiként tekintették magukat a zsidók, akiknek adót fizettek, akiknek rendeleteit és ítéleteit kötelezőknek elismerték. A szervezet anyagi erejét az az adó adta, amelyet a zsidók magokra kivetettek. A kivetést némely császár megengedte, mint Augustus, más csak eltúrte, a harmadik pedig magának vette el. Épen ezért ez a zsidó szervezet nem is volt olyan erős, hogy a tartományokban lakó gazdag zsidókat a proconsulok ki ne foszthatták volna azzal az indokolással, hogy a zsidóknak csak azért engedik meg a vagyonszerzést, hogy amikor együtt van, elvehessék tőlük.¹⁾ Nagyjában azonban jó dolguk volt a zsidóknak.

Sőt a kereskedőnek mindinkább előnyévé lett az, ha zsidó volt. Szervezeteik annyira behálózták a birodalmat, sőt az ezen kívüli területeket is, hogy aki nem tartozott hozzájuk, az nem volt versenyképes. A császárok ezt csakhamar észrevették és szervezeteik védelméért adót vetettek ki rájuk. II. Theodosius 425 körül a Gamliel Batrah halálával kihalt pátriárka családot illető adót is elvette tőlük a maga részére. De a zsidók egyszerűen önként fizették tovább az előbbi adót is, s szervezeteik központi szervét fenntartották. Ettől kezdve az *exilarchatus* képviselte a zsidó egységet.

¹⁾ V. ö. Caro: i. m. 27. 1.

A jamniai iskola viszont (így nevezték az egységesítő bírói intézményt) külön jogot formált ki a zsidók részére. Ezt a jogot Severus császár segítségével összegyűjtötték s Misna néven a Talmudba is felvették.

A pogány császárok korában fordulnak elő ugyan zsidóüldözések, mégis ezeket nem lehet a későbbi üldözésekkel azonosítani. Amikor ugyanis pl. 395-ben a római birodalom felosztása évében Rómában lerombolja a keresztény tömeg a zsinagógákat, a zsidók a keresztény templomokat rombolják le viszonzásul. Ennél sokkal lényegesebbek azok a későbbi törekvések, melyek azt célozzák, hogy a zsidó közösséget felbontsák, így Konstantin megtiltja a zsidóknak, hogy a templom lerombolásának ünnepét kivéve, máskor Jeruzsálemben meheszenek.

A zsidók szervezeteinek megtörését célozták azok a tilalmak, melyek a codexben találhatók, u. m. a kereszténnyé lett zsidót nem szabad üldözni (Codex Inst. 1. I. tit. VIII. 3.); keresztény nem lehet zsidóvá (Codex Theod. I. XVI. tit. IX. 3. 45); zsidó szülő nem tagadhatja ki kereszténnyé lett gyermekét (Codex Theod. 1. XVI. tit. VIII. 28).

Amíg a birodalom felosztása után nyugaton a zsidók helyzete előnyös lett, addig a birodalom súlypontjának keletre való áttételével a keleti birodalomban romlott a helyzetük. II. Theodosius (408—450) elvette tőlük Konstantinápolyban zsinagógájukat és keresztény templommá alakította. Elkergette őket az Ércpiac nevű városnegyedből, ahol laktak. E helyett Stanor vagy Judeca nevű városrészben építettek maguknak új házakat.

A zsidók itt is mindig külön laktak, mint Rómában, holott erre őket nem kényszerítették. Önkéntes ghettóban laktak, mint ahogyan pl. ma is önkéntes ghettót csinál a zsidó London-

ban, New-Vorkban. A keleti birodalom vidéki városaiban azonban nem volt mindenütt ilyen önkéntes ghetto, bár külön szervezetekben éltek, amit mutat, hogy Konstantinápolyban zsidó bíró ügyelt fel a mértékekre a vásáron.

A római birodalom felosztása után a római püspökben barátot nyertek a zsidók, de ezt a barátságot nem tudták értékesíteni, mert a bekövetkezett népvándorlás következtében mind bizonytalanabbá vált minden a nyugatrómai birodalomban s a zsidók egyetlen kereskedelmi cikkévé a rabszolga lett. A kereszténység azzal küzdött a rabszolgakereskedelem ellen, hogy megtiltotta, hogy a zsidónak más vallásu rabszolgája lehessen. A zsidók erre rabszolgáikat zsidókká tették.

Nem szabad elfelejtenünk, hogy a kereszténység még sokkal fiatalabb volt, semhogyné követelte volna, hogy erkölcsi elveit respektálják. A zsidók azonban ezeket nem tisztelték. Ha aztán e miatt üldözték, ezt nem lehet a keresztények terhére írni s azt mondani, hogy íme a zsidókat a keresztények üldözték, mert az elvi fegyelmezettséget és az antiszemitizmust egy kalap alá vonni nem lehet.

A zsidók erkölcsé gyakorlatban primitívebb és fejletlenebb volt, mint a keresztény erkölcs, ezért a nyugatrómai birodalom barbár hódítói alatt a zsidók megint előnyösebb helyzetbe kerültek, mint voltak előbb. Theodorik keleti gót király 493-ban pl. kártérítést adat a zsidóknak egy zendülés alkalmával ellenük elkövetett sérelmekért. II. Alarik 506-ban a lex romana Wisigothorumban kimondja, hogy a zsidó épen olyan római, mint bármelyik más római. Egy szóval recipiálta a zsidókat.

A két római birodalomban beállott zavarok a zsidók szervezetének előnyére váltak s lehetővé tették, hogy a zsidók külön nemzetként, sőt államként szervezkedjenek. A jam-

niai iskola törvényhozó-bírói, vallási testület helyébe ugyan két iskolának nevezett hasonló testület keletkezett, de azért a közben keletkezett babiloni exilarchátus a zsidóknak tényleges kormánya volt. A zsidó községek bírait mindenütt a két római birodalomban a két iskola feje nevezte ki s az exilarcha adót vetett ki az egész világ zsidóira. A babiloni exilarchának voltak alattvalói az egész világon, bár amikor az arabok utóbb Jeruzsálemet újra elvették a zsidóktól, országuk sehol sem volt.

II. *A feudalizmusz kialakulásának kora.*

A római birodalom hatása a zsidók helyzetére épen olyan természetes, mint az, hogy a római birodalom szomszédságába került népek viszonyai is hassanak a zsidók általános helyzetére. E tekintetben a legnagyobb figyelmet a kezdetleges népek szervezete érdemel.

Tudjuk, hogy a barbárság korában a népek egymástól való félelmüknél fogva háborút viselnek egymás ellen. E háborúskodás visszahat a népek szervezésére és maga után vonja az erős központi hatalom kialakulását. Ez viszont maga után vonja azt, hogy nemcsak a harc tartamára, hanem azon túl is a vezér parancsol. E parancsok aztán a munkára, a családra és mindenre kiterjednek.¹⁾

Ennélfogva a földművelés és ipar, majd a kereskedelem is az uralkodói akarat szerint szervezett tevékenységgé lesz. Némely kezdetleges népnél engedély kell bizonyos munkára, bizonyos cikkek elidegenítésére stb.

A X-ik századig minden gall törzsfőnöknek és seigneurnek nemcsak önálló vámterülete van, hanem mindegyiknek külön iparosai és kereskedői is vannak. A XI—XIV-ik századig

¹⁾ Spencer: The Principles of Sociology (London 1877.) 562 s. köv. lapokon részlefelesen kifejti ezt a fejlődést.

pedig világi és egyházi urak a maguk területein. Egészen szabályozták a mezőgazdasági és ipari termelést és kereskedelmet.

Az az elv alakul ki, hogy a *munkához való jog királyi jog, amelyet a király az alattvalóknak kiad.*

A római birodalom romjain keletkezett országokban a zsidóknak helyzete ezzel predestinálva volt. Az a zsidó, akit a fejedelem beengedett az országába, adófizetőjévé kellett hogy legyen, mert hiszen a foglalkozáshoz való jogot eladta neki. Az eladás nem egyszer s mindenkorra való összeg fizetése ellenében, hanem adófizetés ellenében történt.

Aki mármost a zsidók helyzetét tárgyalagosan akarja megítélni, annak nem szabad megfélemlenie erről a körülményről, mert jóllehet formailag nem voltak a királyok jobbágysai, de lényegében azok voltak. Viszont azonban a tulajdonképeni jobbágyságokkal szemben előnyt élvezvén, ezek őket irigyleték.

Mindaddig, míg a központi hatalom e túlnyomó hatalmának megfelelően nem építette ki az állam szervezetét, a zsidók a fejedelmeknek kedvencei lehettek, amint azonban a fejedelmek a feudalizmust teljesen kiépítették, akkor a zsidók helyzetének rosszabbodnia kellett. Innen van, hogy a feudalizmus koráig helyzetük kedvező, azután rosszabbodik, mert ezután már épen nem tudják őket a közjogi szabályok szerint kormányzott államban elhelyezni.

A feudalizmusz kialakulására vezető tényezők a hatalmiakon kívül a gazdaságiak. Ezek közt pedig nem kismértékben a pénz. Az Alpokon túl keletkezett országokban ebben a korban még nem ismerték a pénzt és nem termeltek piacra. A fejedelem alattvalóitól természetben kapta a szolgáltatásokat. Ki katonáskodni tartozott, ki termelvényeinek egy-

részét átadni. A kereskedelem a rabszolgákra, ékszerekre, fűszerekre szorítkozott. Az uralkodó az egész ország tulajdonosának tekintette magát s úgy is bánt vele és alattvalóival, akiről az volt a véleménye, hogy az ő kegyelméből élnek. A zsidók ezek közé az alattvalók közé nem voltak beilleszthetők. Földet nem művelhettek, mert most már a zsidó nemcsak vallás és nemzet, hanem foglalkozás is volt. Hűbéresekké szintén nem lehettek, mert nem voltak katonák. Magasabb értelmiségük, mely eddig is a kereskedői pályán tartotta őket, akadálya volt a paraszttá létnek, de a feudális szervezet miatt nem lehettek harcos nemzetté sem.

A zsidók tehát abból az államszervezetből is kiestek, melynek keletkezését Európában már ők maguk is átértékelték, annál inkább, mert a feudalizmus korában a vallásos élet felbuzdult s a kereszténység csakhamar megindult, hogy a hitetlenek ellen harcoljon. Másrészt pedig a pápaság annak az elvnek érdekében harcolt, mely szerint a világi hatalom csak függvénye az egyházi hatalomnak, tehát mindenkinek kereszténnyé kell lennie s a zsidók ettől is nemcsak távol, de ennek útjában állottak, tehát a zsidók helyzete politikai okokból akkor kezdett romlani, amikor a kereszténység eléggé megöregedett arra, hogy elveivel keveset törődjék.

A zsidók üldözése a keresztény fejedelmek részéről nem akkor történik, amikor a kereszténység még türelmetlen elvi alapon áll, hanem amikor hatalmukat már megerősítvén, szervezik, hogy állandóvá tegyék. Amíg a kereszténység nem hatalom, addig üldözése sem lehet komoly s a keresztények és zsidók közti vetekedésnél nem egyéb.

Miután az állami tudatos szervezés munkája csak a XII-ik században kezdődik, a zsidók helyzete csak ettől kezdve mutat lényeges rom-

lást. De a tulajdoképeni zsidóüldözés csak a XIII-ik században következik be.

Nagy Károly és utódai is még nagy kedvezményeket adnak a zsidó kereskedőknek. Jámbor Lajos (megh. 840) megtiltotta, hogy a zsidók rabszolgáit megkereszteljék s így aztán azon a címen elvegyék, mert zsidónak nem lehet keresztény rabszolgája. A hetivásárokat áttette vasárnapra. Vagyis a keresztény munkaszüneti napot megszüntette, hogy a zsidók kedvében járjon.

Nagy Károly utódai alatt azonban a zsidók megint vámszedőkké lettek s ez által a nép szemében mind gyűlöltebbekké váltak. Viszont azonban e foglalkozásnak köszönhatték, hogy a XI-ik századig a zsidók a leggazdagabb kereskedők.

Ugyanebben az időben szűnik meg a zsidóság látható kormánysszerve az exilarchatus és a szurai iskola az arab üldözés folytán és az eddig keleten lakott zsidók legnagyobb része nyugat felé vándorol, különösen Spanyolországba. Itt is épenúgy, mint a többi országokban olyan hatalomra emelkedtek, hogy a zsidó és keresztény ügyeiben is a zsidó jog szerint ítélték. Erre nézve írja VII. Gergely 1085-ben Castilia királyához: »... a keresztényeket a zsidóknak és azok ítéleteinek alávetni, nem egyéb, mint elnyomni isten egyházát és felemelni a sátán zsinagógáját.«

A keresztes hadjáratokat nem annyira a vallásos felbuzdulás, hanem az a körülmény idézte elő, hogy Európa az akkori termelési rend mellett még azt a kis népességét sem tudta táplálni, tehát lecsapolást kellett keresni. Erre a legalkalmasabbnak látszott a kelet felé fordulni. Megszülettek a keresztes hadjáratok.

A keresztesek tömegei természetesen kalandorokból rekrutálódtak. A kalandorok gazdagságot kerestek. Gazdagok voltak a várurak

s a városi polgárok. A várakat nem könnyen lehetett kifosztani, a városi keresztény polgárság üldözésére ürügyet kellett keresni. Ezt megtalálták ott, ahol eretnekség címén támadhattak rájuk. De az eretnek polgárság összeállt és védekezett. Úgyhogy a keresztes hadjáratok vallásháborúk is voltak. A zsidók kis számuknál fogva könnyebben voltak kifoszthatók. Ezeket fosztogatták tehát. Mégis ezeket a fosztogatásokat a világtörténelem szempontjából epizódoknak kell tekinteni.

Az igazi zsidóellenesség csak ezután keletkezik, amikor mind általánossabbá válik a majorsági földeknek ¹⁾ bérbeadása. A bérlő a paraszt, de sokszor kényszerből. Miután pedig bér fejében a földes urak nem fogadnak el terményt, hanem csak pénzt, — nemcsak a főurak vesznek kölcsönt, hanem jobbágyaik is. Hogy viszont a bért kifizethessék, terményeiket el kell adniuk. A vevők zsidók. Miután a tudatlan paraszt sohasem tudja, hogy megcsalták-e vagy nem, mindig inkább a rosszabbat hiszi, mint a jobbat s így zsidóellenes lesz gazdasági okból.

A zsidók közt, különösen Olaszországban, ebben a korban már sok a fényüzési ipart űző, akik kizsákmányolták a dolgozó zsidókat, de azért a zsidók közt emiatt nem támadtak sztrájkyszerű összeütközések, aminek magyarázata az, hogy a zsidó kivétel nélkül csak átmenetileg maradt alkalmazott. A fényüzési iparon kívül azonban mást nem űzhettek.

A keresztes háború maga után vont, hogy a zsidókat keleten is újra üldözni kezdték, mert azt látták, hogy a keresztények ellenük, mint a mohamedánok, tehát idegenek ellen támadnak s így a mohamedánok, a maguk összetartozandóságának tudatára ébredtek. Az egyenlők

¹⁾ A földesurak saját házilag mivelt földjei.

s összetartozók természetes összefogásából született tehát a keleten a zsidóüldözés. Épen úgy, mint ahogyan a kereszténvek közt ez az ok és a zsidók gazdasága a nyugaton is zsidóüldözéshez vezetett. A fejedelmek s a pápák már a harmadik keresztes háború folyamán nemcsak hogy nem védték a zsidókat, hanem azzal toborozták a kereszteseket, hogy pl. III. Jenő pápa elengedte azoknak a tartozásaik utáni kamatokat, akik részt vesznek a keresztes hadjáratban.

A keresztes hadjáratok maguk a nyugat-európai népfesleg elvezetésének egyik módja volt s így természetes, hogy az alsó rétegek közti elégedetlenség és forrongás előzte meg és kísérte. Az elégedetlenség a vagyonmegosztás ellen is irányult. Természetes, hogy inkább zsidóellenesség, mint fejedelemellenesség formájában.

A fejedelmek messze, megközelíthetetlen lovagvárakban, ritkán láthatóan és leginkább áldásthozóan jelennek meg a nép előtt. Az adót, a vámot a zsidó szedi, ő követeli a zálogot, a pénzt neki adják. A zsidó így gyűlölet tárgya lesz, pedig csak segít fentartani a lovagi rendszert. Nélküle más ellen fordult volna a tömeg, így az *eszköz* ellen fordult.

Így a zsidógyűlölet érthető, s érthető, hogy ezt a gyűlöletet a zsidók felé irányítják s érthető, hogy a zsidókban felismert eszközt a látók is jobban gyűlölték, hogy róluk mindent elhisznek.

Már tizenhét évvel a harmadik keresztes hadjárat előtt felmerült Bloisban a vérvád borzasztó meséje is. Hitelre talált, mert a nép nyomorult volt, a zsidók közt pedig sok a gazdag. A gazdag is hajlandó minden rosszat elhinni a szegényről s a szegény még inkább. A nép elhitte a vádat, a hatalmasok pedig örültek neki. Hiszen ha úgy fordult, ők is szí-

vesen ütöttek a zsidókon. Ezzel is a maguk hatalmát erősítették, mert a népben csak annál jobban megerősödött az a hit, hogy a zsidók minden rosznak okai.

A francia városok legnagyobb részét kereskedelemmel lendítették fel a zsidók s különösen a Provenceot emelték. Maguk is gazdagok voltak, tehát amikor Fülöp Ágost provencei királynak pénz kellett s neki tetsző összegben a zsidók nem adtak, felbőszült ellenük s 1180-ban megparancsolta, hogy vándoroljanak ki országából. Ingatlanaikat lefoglalta magának, a tartozásokat pedig elengedte.

Ez az eljárás kétségtelenül menthetetlen, de nem kevésbé menthetetlen a francia zsidóknak ezt megelőzőleg hozott az a határozata, hogy a zsidó hitelezőnek nem szabad zsidó adósát nemzsidó bíró elé állítani, aki pedig megteszi, az tartozik az adósnak kártérítést fizetni, még akkor is, ha az alperes beleegyezett.¹⁾

A francia zsidóknak ez a határozata állásfoglalás az országos bíraskodással szemben, melyet legfelsőbb fokon a király gyakorolt. Érthető, hogy a francia királyok ez ellen megtorló lépéseket tettek. A zsidóknak ez a határozata főleg azért érdekes, mert mutatja azt a hatalmat, mellyel a zsidók már rendelkeztek. S miután a zsidók másutt is keresztülvitték azt az elvet, hogy keresztény nem tanúskodhatott zsidó ellen, zsidó azonban tanúskodhatott keresztény ellen. Az 1189. évi laternai zsinatnak határozatát, amely ezt a ferdeséget megváltoztatja, nem lehet kifogásolni, mint ahogy a zsidók tették azon a címen, hogy saját joguk szerint élni joguk van.

Természetes dolog, hogy ezután sem volt akadálya annak, hogy a papok és urak *bajulusai*

¹⁾ V. ö. Graetz: A zsidók története, ford. Szabolcsi Miksa. IV. k. 296. I.

(vámszedői, haszonbérloi, terményértékesítői), vagyis házi zsidói ne maradjanak. Nekik zálogosították el falvaikat. Ők voltak a piaci pénzszedők. A zsidók végezték a gyűlöletes munkát és így érthető, hogy a nép gyűlölte őket továbbra is.

Innocent pápa 1208-ban írja, hogy a fejedelmek arra használják fel a zsidókat, hogy a keresztényektől pénzt zsaroljanak ki. A fejedelmek a zsidók keresztény adósait fogságba vetik, megengedik, hogy a zsidók keresztény várakat és falvakat megzálogoljanak és ami *a legnagyobb rossz, ez által az egyház elveszti a maga tizedét.*

Ugyanebben az időben követeli az egyház, hogy mindenki tartsa meg a vasárnapi munkaszünetet, amit Graetz a zsidók történetéről írt nyolc kötetes munkájában, még mint üldözést tüntet fel, holott ez nem állhat meg. Viszont zsidóellenes az a törvény, hogy a zsidók rab-szolgája keresztelés következtében megszűnik a zsidóé lenni, de nem lesz szabad, mint ahogyan azt a régi keresztény elvek kimondták, hanem azé, aki megkereszteli.

Ennek a most túlzásba csapó szellemnek következménye volt az 1215-iki általános zsinat határozata, mely kimondta, hogy a zsidók megkülönböztető ruhát tartoznak hordani. Egy ezredévnél tovább zsidó erény volt a nem-zsidóktól való megkülönböztetés, most keresztény erénnyé lett a zsidóktól való megkülönböztetés. Az egyik olyan, mint a másik és a zsidók nem vethetnek semmit a keresztények szemére.

A zsidók és nemzsidók helyzetéből folyólag azonban a nemzsidóknak ez az állásfoglalása másképen nyilvánul, ami sokakban azt a téves felfogást támasztja, hogy a kereszténység kegyetlenkedett a zsidókkal és elnyomta őket. Nem, a kereszténység csak ugyanazt tette

1215-ben, amit a zsidók 1215-ig tettek, elkülönítette magát. A történelem arra tanít, hogy ugyanegy célt a különböző helyzetben lévők különböző eszközökkel érhetnek el. A zsidók azért hordtak megkülönböztető ruhát, mert magukat különbeknek tartották, mint a nemzsidókat. Most a nemzsidók ébredtek erre a hitre és megparancsolták a zsidóknak, hogy most már kötelességként hordják tovább a megkülönböztető jeleket.

A történelmi szempontokat nem ismerők igazságtalanságként érzik és üldözésről beszélnek e miatt is, mert érzésük szerint a keresztényeknek, ha igazságosak lettek volna, a maguk részére kellett volna ruhát választani és előírni. Az ilyen érzést azonban épen a zsidóknak kell magukból kiölni, mert hogyha a történelmi események megítélésébe belevisszük az ideális erkölcsi bírálatot, akkor helytelen utakra tévedve, a zsidók bűneit is megsokszorozhatjuk. Azért mutatunk rá erre a körülményre, mert ezeknek az eseményeknek mai közkeletű tárgyalási módjában szemrehányás van a nemzsidók ellen ezek miatt az üldöztetések miatt.

A zsidókkal szembeni magatartásnak csak okait lehet felderíteni, de nem lehet ítéletet mondanunk felettük. A fejlődés hozta magával, mert a kereszténység megerősödött és a nemzeti eszme kialakult. Erre a korra esnek ugyanis az első nemzeti ébredések is. Az arabok, franciák, spanyolok az egymás elleni küzdelemben felébrednek s ha ez az ébredés chauvin-ek, sovének születését hozta magával, úgy e miatt a zsidók nem vethetnek más népekre, mert a világ első chauvinje egy ezredévnél is előbb született és farizeus zsidó volt.

A zsidók helyzetére a nemzsidó chauvinság feltámadása lényeges változással járt, mivel a zsidóellenesség céltudatosabbá lett. Eddig a

zsidóktól el-elvették azt, amit kerestek, most a kereseti lehetőségeiket kezdték megszorítani.

A világtörténelem s az élet pedig egyaránt azt bizonyítja, hogy a kirablottak nem mennek tönkre, de tönkre mennek azok, akiket megfosztanak a kereseti lehetőségektől. A zsidókra nézve nem az volt a legnagyobb baj, hogy a keresztesek kirabolták, hanem, hogy a XIII. századtól kezdve olyan szellem kezdett uralkodóvá válni, mely a zsidókat az ipar teréről egészen kiszorította. A céhek fejlődése befejeződött s ezekbe zsidó nem volt felvehető, mert keresztény szövegű esküt kellett letennie.

A zsidó iparosok különösen a déli államokban voltak nagy számban. Ezek eltűntek. A zsidó és a kereskedő még inkább azonos elnevezés lett. A zsidóság pedig jobban összeállt még, mint addig. Az idegen gyűlöletes volt előtte s a farizeusok vették át újra egészen az uralmat. A Talmud volt az egyetlen forrása minden ismeretnek, s eredménytelen volt minden olyan törekvés, mint Maimuni (szül. 1135 márc. 30. Cordovában) zsidó bölcsészé, aki Aristoteles bölcsletéből tanult s ezt akarta belevinni a zsidó gondolatvilágba. Könyveit azonban a zsidók elégették s híveit kiátkozták.

Maimuni fellépése alkalmul szolgált arra, hogy a zsidó orthodoxia a zsidóság kebelén belül diadalra jusson és mindenkit kiátkozzának, aki csak olvasni is meri ennek könyveit. Egyedül a keresztényekben keresni a zsidóellenesség okait helytelen. A zsidó kulturátlanság épenolyan mértékben eredményezte a zsidóellenességet, mint a keresztények türelmetlensége. Ehhez járult még az is, hogy a nemzsidó népek ebben a korban kezdik államaikat kifejleszteni és így a zsidóknak állam nélkülsége is határozottabban jelentkezett, mint eddig.

Az államalkotó népeknek természetes és

jogos büszkesége, hogy ők magukat az idegekkel szemben önálló népként meg tudták védeni, a zsidókkal szemben a lenézésben nyilvánult, amely nem volt képes ezt megtenni és idegen népek fegyvereinek védelme alatt élt, ami helyzetének kellemetlenné válását megérteti.

III. *Az üldözések kora.* Ilyen viszonyok közt érhetőbbé válik ez a kor, minthogyha egyszerűen csak azt mondjuk, hogy a zsidókat üldözték, aminek olyan színe van, mintha az üldözés egyedül a zsidók kegyetlenségének volna a következménye. Amint a zsidók elhelyezkedésére nézve elfogadtuk azt az elvet, hogy potenciális lehetetlenség volt rájuk nézve másutt, mint a fogadó népek közt középhelyeni elhelyezkedni, úgy el kell fogadnunk azt is, hogy ennek az elhelyezkedésnek következménye az üldözés.

Épen ezért sem a vallást, sem a papokat ezért az üldözésért különösen okolni nem lehet. A mint nem lehet okolni azokat a zsidókat, akik testvéreiket feljelentették és az üldözőknek kiszolgáltatták. Ez volt akkor a helyzetből folyó történelmi sorrendben a szükségszerűség. A minthogy népek történetében ez a szükségszerűség állapítja meg azt, hogy egyeseket nem lehet az eseményekért felelőssé tenni.

A felelősség akkor kezdődik, amikor az események általános tömegéből egyet kiragadunk vagy a tömegből egyes egyéneket nézünk. Az egyes egyének felelősek. Mihelyt a zsidó az üldözés miatt panaszkodik, rögtön ellene vethető, hogy államát nem védte meg, hogy érte vérént ontva, szabadságát vissza nem állította, hogy a fogadó népek oltalmát igénybe vette és a hatalmasok szolgálatába állott, hogy megmaradt a fogadó népek közt zsidónak, hol-

ott az idegen országba költözés azt a kötelességet is magában rejti, hogy a fogadó népbe olvadjon.

Épenezért a zsidóüldözés kérdését tárgyalva, le kell szögeznünk azt a tényt, hogy az elnevezés helytelen, mert azt a hallgatag vádat foglalja magában, hogy igazságtalan volt. Pedig ezt mint tömegjelenségről mondani nem szabad. Csak az áll, hogy az egyes igazságtalannak érezte, s érezhette is. Épenúgy, mint a zsidók helyzetéből fakadó bűnöket sem rójuk fel nekik összességükben, de az egyest felelőssé teszi minden társadalmi rendszer érte, mert ezen alapszik fenállása. Ha felmentené az egyest a bíróság azon az alapon, mert bűne a vele egysorsúak bűne, akkor nem volna szükség igazságszolgáltatásra.

E kettős szemüvegen át kell tehát a zsidókérdés történetét néznünk, hogyha igazságosak akarunk lenni. S most áttérhetünk a történelem eseményeire.

Egy évezrednél hosszabb ideje éltek a zsidók a keresztények közt és ezalatt az idő alatt mindig külön maradtak, mert első berajzásaik alkalmával egyénileg magasabb műveltségüknél fogva a szolgaságba lesüllyedniök nem kellett. A zsidó bevándorlók ezer éven át megmaradtak zsidóknak s ez nem is volt rájuk nézve nagyobb baj, amíg a keresztény öntudat és a nemzsidók nemzeti öntudata fel nem ébred. A zsidók a dolgozó nép és a nemesség közt helyezkedtek el s ez sem volt különösebb következményű, amíg a nép is nem ébredt arra a tudatra, hogy nem mindenki végez nehéz munkát. A zsidók az urak szolgálatára álltak s ezek szívesen is vették, de amikor a zsidók olyan erőre tettek szert, hogy bíraskodásaik alól magukat nyíltan kivonták, amikor pénzt már nem az uraknak tetsző összegben adtak, akkor ezek is ellenük fordultak.

A történelemnek lehet, hogy vak és erkölcsileg helytelen igazságszolgáltatása, hogy azt a réteget, népet, amely évezredekken keresztül odaadja magát az alsó rétegek elnyomására és kizsákmányolására, a parancsoló is megutálja és szeszélyből vagy saját népéhez való rokonszorból kiszolgáltatja neki. A történelem ugyancsak nem tűri, hogy valamely nép egészében egy osztály tagja lehessen. Mert ez az évezredek egyoldalú helyzet magával hozza, hogy a zsidók erkölce és műveltsége is egyoldalúvá lett és lehanyatlott. Ez a süllyedés is ebben a korban következik be. S így a külső helyzet rosszabbodása és a belső züllés egyidőre esik, sőt bizonyos, hogy a kettő közt összefüggés is van.

A zsidók távolról sem éltek olyan szellemi életet, mint amilyent róluk feltételezni lehetne azon az alapon, mert már több, mint ezer éve nincs köztük analfabéta, írni ebben a korban is tudnak, de sohasem volt világosabb az, hogy az írás nem ad magában műveltséget, mint ebben a korban. A Talmudot most is olvassák, de erkölceik sok kívánni valót hagynak. Minden gondjuk a kereset és ebben annyira elhomályosul körülöttük minden, hogy a szellemi sötétségnek olyan fokára süllyednek, amelyben a legcsúnyább babonák is hitelt találhatnak és az írásban járatosabbak a kabala neve alatt rendszert csinálnak a babonából.

A sötétségnek hirdetői azok, akik mindentől elzárkóznak, ami nem zsidó. A világosságot az a néhány művelt zsidó terjeszti köztük, aki nem a Talmud és a törvény örök érvényében hisz, de ez utóbbiak kis számban vannak és így nagyobb hatást elérni nem bírnak, sőt kizsákmányolják őket, feljelentik a hatóságoknál és provokálják üldöztetésüket.

A zsidóság sohasem volt egységes, hanem két egymással ellenséges részre szakadt. A

farizeusok és a neológoknak nevezhető zsidókra. A farizeusok annyira nem tekintették zsidóknak azokat a zsidókat, akik nem tartottak velük, hogy a keresztény barátoknak, különösen az inkuizíciót kezelő dominikánusoknak feljelentgették őket s ezzel alkalmat adtak arra, hogy a zsidók egymásközi ügyeibe is beleavatkozzanak¹⁾ és hogy a beolvadni akaró zsidókat üldözzék.

Másrésről azonban nem szabad azt sem szem elől tévesztenünk, hogy sok üldözés, melyet egyszerűen zsidóüldözésnek neveznek nem zsidóüldözés volt, hanem uzsorás üldözés vagy mint akkor nevezték lombard üldözés, így pl a zsidóüldözések közt emlegetik a francia 1257, 1269, 1274, 1278, 1334, 1410-iki lombard üldözéseket, holott ezek határozottan csak a mindenféle vallású kölcsönzők üldözései.

Nem szabad elfelejtenünk, hogy az ilyen egyoldalúságokat még a múltból is ki kell küszöbölnünk, mert olyan sok összeállítását láthatja a zsidó annak, mikor őt üldözték, hogy méltán elkeseredik. Jó volna olyan összeállításokat is közölni vele, mikor az őseivel együtt keresztény uzsorásokat is üldöztek és olyanokat, melyekben megvilágítják azt a tényt is, hogy a zsidók méltatlan viselkedésének az üldözések csak büntetései voltak.

Kegyetlenek voltak?! De vajjon mennyit szenvedtek azok az alattvalók, akiktől az adót a zsidók kipréselték, akiktől az adósságot behajtották? jóllehet nem kapott olyan nagy összeget, mint a mennyiért perelték. Megölték a zsidók gyermekeit és szüleit. De hát hány gyermek és agg halt meg azért, mert az adót behajtó mindent elvitt?! üldözték a zsidókat. Igaz, de miért árulkodtak egymásra?! Szolgaként kezelték a zsidókat. De miért volt a pápának,

¹⁾ Graetz: i. m. IV. k. 537. 1.

miért a spanyol és francia királyoknak akkor zsidó az orvosa, zsidó a csillagásza, mikor legjobban üldözték a zsidókat s miért szűnt meg ez az állapot csak akkor, mikor az alattvalók nem engedték tovább, hogy úgy maradjon ?!

Bizonyos az, hogy a zsidóra nézve bajos, hogy ő el ne higgye azt, amit zsidó forrásokban a zsidók üldözésére nézve olvas. Mégis sohase tévessze szem elől, amit Tocqueville a középkor krónikásairól mond: »Ha a középkor krónikásai, kik születésük vagy nevelésük révén az arisztokráciához tartoztak, valamely nemes tragikus végéről szólnak, akkor bánatuk mérhetetlen; egyúttal azonban borzadás nélkül említik fel a köznépen végrehajtott mézzárlásokat s kínzásokat. Ezek az írók nem gyűlöletből és megvetésből írtak így ... inkább ösztön irányította őket s nem szenvedély.«

Amit a keresztény krónikásokról Tocqueville tudósításai jellemzésére nézve mond, az kétségtelenül áll a zsidó krónikásokra nézve is. Nincsen semmi okunk arra, hogy feltegyük, hogy a zsidók elkülönözött kasztjához tartozók tárgyilagosabbak voltak, mint a nemzsidó krónikások.

Miután a különféle leírásokat iparkodtam kellő értékükre leszállítani, tehát színezetében a következő leírás zsidóellenes lehet az elfogult zsidók szemében, de igaz a történelem ítélőszéke előtt. Térjünk vissza ezzel tárgyunkhoz.

A nyugati országokban mindinkább tért veszve a zsidók Németország felé irányítják figyelmüket s itt a XIII-ik században trónra segítik pénzüikkel Habsburg Rudolfot. Nagyon helyes érzéssel jöttek kelet felé és nem mulasztották el soha, hogy a később mind vegyesebb népességű országokban gyökeret verjenek. A fejedelmeknek az ilyen országokban nélkülözhetetlen alattvalóivá lettek, mert a zsidók az

uralkodó nyelvét vévén fel, a hasonló eljárásra képtelen nemzetekkel szemben, a jó és hű alattvalók voltak s mindig biztosították az uralkodó hatalmát.

Ez és a zsidó adószedők iskolát csináltak, úgyhogy a XIII-ik században élt perzsa fejedelem meghagyta utódainak, hogy soha adószedő, végrehajtó, hóhér Perzsiában perzsa nem, csak zsidó lehet.

Ettől a kortól kezdve épenezért minden főúr kiváltsággépen kérte a zsidótartás jogát s az 1355. évi német aranybullában a választófejedelmek biztosítják is maguknak ezt a jogot. Ahonnan kiűzték a zsidókat, visszahívják. Szép Fülöp pl 1305-ben kiűzi, 1315-ben visszafogadja őket.

Az ilyen visszafogadásokra nézve rendesen azt adják elő, hogy az ipar és kereskedelem pangásnak indult. Pedig ennél sokkal közvetlenebb ok vitte rá pl. Szép Fülöpöt t. i. hogy kölcsönt nem tudott másképen kapni. Egyszóval a zsidók hatalom voltak, amikor a királyoknak pénz kellett s mégis minden jogsértésnek kész eszközei, amikor ők kereshettek. Helyzetüknek fent vázolt bizalmatlansága magával hozta, hogy erkölcsük is meglazultak, amint ezt legjobban Graetz nagy munkájából lehet látni, hol az e korbeli zsidóüldözéseket leírja, melyek nagyrészt zsidó kezdeményezésre indultak meg.¹⁾ Az illető zsidó kezdeményezőket vagy bosszú vezette, vagy pedig a zsidó nemzeti farizeus szellem.

A zsidó nemzeti mozgalomnak és szellemnek feltámadását ugyanaz a körülmény vonta maga után, mint Krisztus születése után, t. i. akkor a héber nyelvhez, most a Chaldeushoz vagy arameushoz mind több zsidó hűtlenné lett s délen a spanyol nyelv elrontásával,

¹⁾ Graetz: i. m. V. K. 295.. 302., 388. s köv. lapok.

északon a német nyelv elrontásával csináltak zsidó zsargont. Természetes, hogy a zsargon nem tudatos, erre irányuló törekvésnek eredménye, hanem a beolvadási folyamat egyik jelensége.

A zsidók egymásközi egyenetlensége a keresztényeknek a zsidókkal szembeni helyzetét nagyon megkönnyítette, mert a zsidókkal szembeni magatartásukat igazolta. Az üldözések viszont nagyon sok zsidót arra bírtak, hogy megkeresztelkedjék. A megkeresztelték közül azonban sokan továbbra is zsidók maradtak és megtartották a zsidó vallási törvényeket. Az egyház ennek elejét akarta venni és erre azt a primitív módott választotta, hogy megtiltotta a zsidóknak, hogy megkeresztelkedjenek; a keresztényeknek pedig, hogy zsidókkal érintkezzenek.

A zsidók megkeresztelkedése ugyanis nem mindig csupán üldözésnek volt a következménye, hanem arra a körülményre is visszavezethető volt, hogy a megkeresztelkedettnek nem kellett tovább fizetnie a zsidó adót.¹⁾ Ezért az egyház törekvéseinek diadalát nem mindig jelentette a zsidók megkeresztelkedése. Viszont a fejedelmek meg is akadályozták sokszor, mert adóalanyokat veszítettek a megkeresztelt zsidókban. Amikor a zsidók megkeresztelkedését nem tudták megakadályozni, elkobozták az ilyenek vagyonát, majd családi életüket kezdték ellenőriztetni, némelykor továbbra is szedték tőlük a zsidóadót, egyszóval akadályokat gördítettek a zsidó vallás elhagyása elé. Viszont a zsidók kizárták az áttérteket a zsidók gazdasági közösségéből, akik ezzel elvesztették a kereskedelmi foglalkozásban való megélhetésük lehetőségét.

A zsidók, a volt zsidók s keresztények

¹⁾ V. ö. ugyane könyv III. fej. II. szakaszát.

közi helyzet ezzel különösen Spanyolországban, hol e harc a legélesebb volt, nagyon kiéleződött. A zsidók közül sokan feltűnően tüntettek megkeresztelkedésükkel s többen kanonokok, sőt püspökök is lettek közülök. Akadt azonban olyan is, aki kanonok létére megtartotta továbbra is a zsidó vallás parancsait. Ez azután nagy ellenszenvet váltott ki a megkeresztelkedett és meg nem keresztelt zsidókkal szemben egyaránt s maga után vonta elsősorban a megkeresztelkedetteknek inquizició alá vonását s aztán ennek az inquizíciónak kiterjesztését az összes zsidók ellen, mert ostyaszurkálással, a keresztény vallás gunyolásával, Krisztus szidalmazásával s hasonlóval vádolták őket a keresztényekké lett zsidók, akik közül különösen egy Ferrer nevű dominikánussá lett zsidó tűnt ki.

A spanyol zsidóüldözés csakhamar egész Európára átesap. Miksa császár kiutasítja őket. Példáját követik előbb a városok, Ulm, Nördlingen, Kolmar, Magdeburg, Nürnberg, Nápoly, Palermo, stb. Miksa gondolkozása tette lehetővé a nagy zsidóüldözést Németországban, melynek lelke Capistran János, Hunyadi János későbbi segítőtársa volt. Ekkor üldözték ki Németországból kelet felé a zsidókat, akik előbb Lengyelországba s amikor ide is követte őket Capistran János, akkor sokan Oroszországba húzódtak közülök.

A spanyol üldözés következtében, mely legnagyobb mérveket 1485. s 1498. közt öltött, 50000 megkeresztelkedett, 300000 kivándorolt, 2000-et meg elégettek. A Spanyolországból kivándorlók közül 90000 ment Törökországba.

A zsidóüldözés hátterében a gazdasági hatalom elvesztésének az aggodalma is állott, melytől a törökök előnyomulása következtében félni kellett. A keresztények számára nyitva maradt gazdasági terület mind összébb szorult.

A zsidók mentek vissza kelet felé, a keresztények pedig megkeresték Amerikát.

A zsidóknak kelet felé vándorlását kellően előkészítette az az összeköttetés, melyet a zsidók a keleten lakó zsidókkal mindig fenntartottak s melyet a törököknek Európába való betörése dacára meg nem szakítottak. A törököt az európaiak gyűlölték, amikor tehát a zsidók részéről ezt a gyűlöletet nem látták, feltámadt bennük az az érzés, hogy a zsidó keleti s így a többi okkal együtt ez is táplálta a zsidó-ellenességet.

De ettől eltekintve is, az a körülmény, hogy most már az európaiak megint háborúban álltak a törökkel, felhívta a figyelmet arra a körülményre, hogy a zsidók idegenek és szemiták. Az élet megnehezült, az életveszedelem megnőtt, tehát az idegengyűlölet üldözésekre vezetett. A Törökországba vándorolt zsidók viszont kezükbe vették a fegyverkereskedelmet s ezzel a törököknek nagy szolgálatot tettek, de az európai kultúrára nagy veszélyt hoztak.

A kiülőzött zsidók Németalföldre, a német tengerparti városokba, de főleg Lengyel- és Törökországba vették útjukat. Sombart¹⁾ a zsidókról írt könyvében azt akarta bizonyítani, hogy ott, ahol a zsidók megtelepednek, felvirágzik a kereskedelem. Elfelejtí, hogy sem Lengyel-, sem Törökország nem volt a legelső kereskedő állam, jóllehet tizszerannyi zsidó volt mindegyikben, mint pl Németalföldön.

Miután Amerika felfedezése nem hozta meg Spanyolországnak a belső nyugalmat, a XVI-ik században tovább folyt a marannusoknak nevezett megkeresztelkedett zsidók üldözése. A marannusok ugyanis, dacára annak,

¹⁾ Sombart: Die Juden und das Wirtschaftsleben (1913) 15. s köv. 11.

hogy megkeresztelkedtek, zsidó rítus szerint éltek, sőt külön temették halottjaikat is.

IV. Fejezet. A gazdasági rend átalakulásának kora.

I. *A gazdasági válságok kora.* Amerika és az Afrika körüli ut felfedezése előtt nagy válságba jutott az európai gazdasági élet. Ezt még fokozta a törököknek támadása, aminek következtében nemcsak a megélhetés, hanem az élet is veszedelembe került. Néhány századdal előbb Európa csapolta le népfeleslegét Ázsiában, most Ázsia csapolta le a magáét Európában. A veszedelem természetesen most Európára nézve volt nagyobb. Mindenki az életét féltette és azokkal állt össze, akiket magához legközelebb érzett.

A könnyen hívők új vallásban kerestek lelki menedéket. Sokan a zsidó valláshoz való visszatérést pártolták, mert a megváltóban való hitüket elvesztették. Több zsidó felekezet keletkezett. Sőt az új vallások alapítói közül Luther Márton is eleinte a leghatározottabb zsidóbarát, mert azt hitte, hogy a zsidók is csatlakozni fognak hozzá. Azt remélte, hogy mivel a katolikus egyháznak ellenségei, tehát neki, ki szintén az, barátjai lesznek. Amikor csalatkozott, akkor ellenük fordul és a «Von den Jüden und ihren Lügen» című iratban azzal a meggyőződéssel támad ellenük, hogy csak önmaguknak barátai.

E szerint a zsidók nem dolgoznak, hanem «az átkozott gojmot dolgoztatják», akinek pénzt megkapják és ezzel uraivá lesznek. Azt ajánlja tehát, hogy gyűjtsák fel a zsinagógákat, rombolják le a zsidók házeit, vegyék el szent könyveiket, rabbijaikat halálbüntetés terhe mellett tiltsák el attól, hogy tanítsanak, meg kell tiltani, hogy egyik helyről a másikra költöz-

hessenek, pénzüket el kell venni, ást, kapát, fejszét kell a kezükbe adni, hogy dolgozzanak.

A protestantizmus azonban nem fordította az egyház figyelmét jobban a zsidókérdés felé, hanem ellenkezőleg, a katolikus egyház megfeledezett a zsidókról és nem törődött velük. Ennek aztán az volt a következménye, hogy a keresztények közül sokan keresván az igazsághoz vezető utat, a zsinagógákba jártak, amittől III. Gyula (1550—1555) pápától kezdve ismételen el kellett tiltani őket. Ez a zsidóbarátság annál meglepőbb, mert a protestantizmusza nemzeti ellentétek kiélezéséhez hozzájárult.

Még a fejedelmek magatartása is átalakul a zsidókkal szemben. Az a nézet kap lábra, hogy mert a kereskedelem hordozói a zsidók, a fejedelmek, hogyha azt akarják, hogy virágzó kereskedelem legyen országukban; a zsidókat bent kell tartani országukban. Azt tapasztalták ugyanis, hogy a zsidóknak akkor van pénzük, amikor másoknak nincsen. A legnagyobb zsidóüldözések idején a XV-ik században pl. Diego Mendes maranus volt Európa leggazdagabb embere.

Az üldözések alatt mindig tudtak annyi pénzt összeszedni, hogy ezzel valamelyik udvarnál kieszközölhették, hogy megszűnjenek az üldözések. Még a pápai udvarba is megtalálták az utat. Ebben segítségükre volt a XV-ik század második felétől kezdve az a körülmény is, hogy a török udvarban elfoglalt pozícióik révén államközi hatalommá lettek, akiknek kegyét nem ritkán maga a császár is kereste.

A zsidók nemzetközisége ebben a korban teljesen látható. Amikor pl a portugál kormány a XVII-ik század legelején nem akarta a maranusokat kiengedni Amsterdamba, akkor nem csak elengedték III. Fülöpnek azt az összeget, amellyel a zsidóknak tartozott, hanem még ők fizettek 1,200,000 cruzadot (2,880,000 K) a király-

nak és 150,000 cruzadot tanácsosainak. A zsidók közt rendkívül gazdag emberek voltak Németországban is. Meisel vagy Marko nevű zsidónak, aki 1601-ben halt meg 600,000 ezüst márka súlyt érő vagyona volt, ami megfelel 139,800 kiló ezüstnek.

E gazdagságok és a még mindig folyó török háborúk azonban az idegenekkel szembeni gyűlöletet is ébrentartották s így a XVI. század elejétől kezdve számos könyv és röpirat jelent meg a zsidók ellen. A komoly és gúnyolódó iratok nagy tömege fordult a zsidók ellen. A zsidók nem maradtak adósok s ők is feleltek.

Szellemi életük azonban nem ezekben, hanem belső életükben nyilvánul, mely e korban megint fellendült. Quaro József 1565-ben kivonatolta a Talmudot s ezt a kivonatot terített asztalnak Sulchan Aruchnak nevezve, kiadta. E mű a Talmudnak sok tételét modernizálta, de azért a zsidók elfogadták. Ez a könyv persze elavult azóta, de az orthodox zsidók ma is ezt a könyvet követik.

II. *A tőkés rendszer felé haladó kor.* Amerikát már ismerték, de Amerika még nem tudott iparcikket felvenni. A kereskedelem a XVI-ik században még nem keresett területet nyugat felé, hanem csak keleten. India volt a képzeletet és kereskedelmet foglalkoztató ország. Csak egy századdal később fedezik fel az amerikai fejlődés lehetőségeit s ekkor kezdenek a portugál és spanyol zsidók különösen a Dél-amerikai tartományokba vándorolni.

Sokan vannak, s köztük Werner Sombart, akik a yankee szellemet a zsidó szellemmel azonosítva, a zsidóknak tulajdonítják Amerika gazdasági megalapítását. Ez tévedés, mert hiszen amikor Amerika import országgá és a nagy vállalatok hazájává lesz, akkor egész Amerikában még csak 3000 zsidó lakik. Ezek a ter-

melésnél rabszolgákkal dolgoztattak, amit azonban még az egyház sem kifogásolt ebben a korban. De kétségtelen viszont, hogy az európai gazdasági életbe új szellemet vittek. Az amerikai és a zsidó európai üzleti szellem közt nincs ugyanis lényeges különbség, de ennek oka, hogy egyik sem állott a hagyományos üzleti alapokon s ebben van a rokonságuk. Ezért téveszthető össze a yankee- és a zsidó szellem. Csakhogy Amerikában a kereskedelemnek nem volt hagyománya, Európában meg volt. Ott nem voltak régi királyi utak, vásárok, stb, Európában meg volt.

A zsidó kereskedelmi szellem egészen eltért a keresztény kereskedelmi szellemtől, mely utóbbit a spanyol királyok akarták megvalósítani. A zsidó kereskedelem individualista a fogyasztóval szemben, de szervezeten szociális kereskedő társaival szemben. Valahogy él benne az az érzés, hogy a kereskedő és kereskedő kell hogy összetartsen a fogyasztók ellen, mert a fogyasztó a kereskedő bányája.

A kereszténység mindig úgy érezte, hogy a kereskedőknek ez a gondolkozása nem erkölcsös. Ezért aztán a spanyol királyokban eszménnyé lett fent vázolt gazdasági rend és keresztény erkölcs kiváltotta a kereskedelem állami szabályozásának gondolatát. E terv megvalósításának a zsidók útjában álltak. Ezt az akadályt a zsidók kiűzésével akarták elhárítani.

E felfogás alapelve az a primitív centralizmus, amelyet kezdetleges népeknél a harci szervezet teljes kifejlődésében láthatni, Spanyolországban e korban újra feltámadt. E szerint nemcsak hogy mindenkinek azt a vallást kellett hinnie, amit a király vallott, hanem a termelést és az egész gazdasági életet is a király irányítja, mert a király előrelátásának révén lehetővé vált Amerika felfedezése fényesen iga-

zolta azt az érzést, hogy a király a legokosabb ember minden országban.

A király tehát szabályok közé szorította a kereskedelmet. Kimondta, hogy valamely vásárra mennyi árut szabad hozni és a vásárbizottságokkal megállapította az áruk árát. Kereskedő csak az lehetett, akinek engedélye volt. Számos kereskedelmi ágat a király monopolizált.

Ugyanez a gondolat vezette II. Rudolf császárt is, amikor 1595-ben kimondta, hogy a posta az egész országban királyi jog. Mindenkit eltiltott hírek közvetítésétől. Az eddig is királyi jogok közül a pénzverés, só, réz s vas kereskedelem jelentősége rendkívül emelkedett, de egyúttal nem nagy rokonszenvre talált a zsidóknál, akik minden cikkel való kereskedelem állandó követelői voltak s ezt a céljukat sokszor azzal a kerülővel érték el, hogy a fejedelmek kamaragrófjaivá lettek. Vagy pedig azzal éhek el, hogy bérbevétek az állami egyedárusági kereskedelmi ágakat.

Az államnak az a joga, hogy egyedül ő kereskedjék másutt is, még századok múlva is meg volt és ez volt az alapja annak, hogy az egyes gyarmatokkal való kereskedelmet kiváltsággént adták egyes társaságoknak. A társaságok már rendszerint azért keletkeztek, hogy ilyen kiváltságokat kapjanak. Zsidók ilyen kiváltságot nem kaphattak közvetlenül, tehát a személytelen társaságokba tették a pénzüket és ezeknek járták ki a kiváltságokat. Beilleszkedtek a keresztény uralkodók gonkolkozásába, hogy a kereskedelmet az állam s a fogyasztók érdekében szabályozni kell, de épen ezzel a beilleszkedéssel forgatták ki az eredeti gondolatot.

Ezt a körülményt Werner Sombart nagy történelmi adatanyaggal támogatja s bár nem is áll az, hogy pl a holland gyarmatkereske-

delem egészen zsidó volt, mint azt Pringheim nagy munkájából¹⁾ tudjuk, mégis bizonyos az, hogy a zsidóknak számukhoz és általában a kereskedelemben való részvételükhöz képest a gyarmaikereskedelemben nagy a szerepe. Ezt a szerepüket azonban csak úgy lehet meglátni, hogyha a társaságok történetét is kutatjuk, ami kielégítő módon még nem történt meg, bár ezt a munkát Sombart megindította.

Ugyanezt lehet mondani a zsidóknak a tőzsdék körül kifejtett működéséből, amely intézmény kétségtelenül nagy előnyére szolgált a zsidóknak, mert ezekkel vált lehetségessé, hogy az állami ármegállapítás helyébe a tőzsdei ár lépjen. Messziről úgy látszott, mintha a tőzsdéken kialakult ár is mindig közmegállapodás és a közmegelégedésre kialakult ár lett volna. Lényegében tudjuk, hogy nem így van s nem így volt. A tőzsdék azonban hatalomra jutottak és fel sem merült többé az állami ármegállapítás gondolata, mely az állami mindenhatósággal védte volna a fogyasztót a kereskedelem ármegállapítása ellen.

A tőzsdei árnál az egyéni felelősség teljesen háttérbe szorul s bárhogyan alakult is ki a tőzsdei ár, azért senki sem felel egyénileg és a zsidókkal szembeni ellenséges érzelem attól kezdve, amikor a tőzsdét kereskedelmi intézményként elfogadták, le kellett hogy tom-puljon. Ugyanilyen a szerepe a zsidók elleni ellenszenv letompítása tekintetében a váltónak és a bemutatóra szóló papíroknak általában.

A váltón lévő aláírás alapján tartozik az adós fizetni s mellékes, hogy mi volt az üzleti megállapodás. A bemutatóra szóló papír tulajdonosa követel, nem a hitelező, akivel valaki szerződött. A hitelező nem látható, nem ő

¹⁾ Beiträge zur wirtschaftlichen Geschichte der Vereinigten Niederlande: 15. lap, idézi Guttman: Die Juden und das Wirtschaftsleben (Jaffe: Archiv XXXVI. k. 153. 1.)

szerződött. A gyűlölheto hitelező eltűnt a bemutatóra szóló papír és a váltó mögött. A kereskedelmi forgalom új eszközei tehát némileg enyhítették a zsidógyűlöletet.

Ezzel nem mondtunk sem azt, hogy a gyarmati kereskedelmet, a váltót, a bemutatóra szóló papírt, sem azt, amit Sombart talán túlzott zsidó büszkeségében mond, hogy a záloglevelet is a zsidók találták ki, de bizonyos az, hogy mindezek hozzájárultak ahhoz, hogy a zsidósággal szembeni magatartást megváltoztassák és a zsidókkal szembeni gyűlöletet enyhítsék.

Ennek az állapotnak kellemes oldalait azonban a zsidók nem soká élvezték. Csakhamar akadtak közülük, akik kereszténység ellenes iratokat terjesztettek s ezzel ellenszenvet váltottak ki. Mások a beolvadás előtt álló zsidókat támadták és a zsidók két része közti ellentétet élezték ki. Amihez hozzájárult, hogy rendkívül hamar gazdagodtak és így nagy befolyásra tettek szert. A hamburgi zsidók közül pl tizen részt vesznek már az 1619—1623-ban alapított bank alapításában.

De ezenkívül mindenütt nagyszámú a zsidóság a jelentős városokban, így Prágában 10000, Wienben 3000, Frankfurtban 2000, Wormsban 1400 zsidó lakik. Lengyelországban ugyan újra üldözik, de Angliába Cromwel ekkor engedi be őket. Németországban viszont a harmincéves háborúval járó kegyetlenkedések a zsidókkal szemben is nyilvánultak.

Ez a kor azonban s ennek folytatása, a törökök elleni nagy háborúk, a zsidók gazdasági helyzetét nagyon előnyösen alakították. A hadseregszállítók nagyrészt a zsidók voltak, minek következtében befolyásuk nagyon nőtt. Ez viszont visszahatott kereskedelmük többi ágaira s így a XVII-ik században valósággal irányítani, vagy legalább befolyásolni tudták

a kereskedelmet, ami kifejezést nyert abban, hogy a kereskedelem megcsappant ott, ahonnan kiűzték őket. Ezért 1675-ben a bordeauxi, 1653-ban az antwerpeni, 1697-ben a hamburgi tanácsbeliek kérik a zsidók visszahívását.

V. Fejezet **A tőkés termelési rend és a zsidók.**

I. *Az iparos világfelfogása.* A termelési rend a felfedezések előtt már bomlóban volt, mivel avultságánál fogva nem tudta a társadalom igényeit kielégíteni. A nagy gyarmatok az európai föld és a hűbér urak katonaállítási köteletségének értékét leszállították, így a feudális rendszer megroppanása elkerülhetetlen volt.

Amikor pedig a zsidó kereskedők mind-nagyobb arányban kezdték a gyarmat népek részére kontárokkal készíttetni az iparcikkeket, akkor az ipari termelési rendszer is meggyengült, pedig ez is egyik része a kiváltságokra épített termelési rendnek. Másrésztől ugyancsak a zsidó bankárok helyzete, azért, mert az arany- és gyarmat-kereskedelemben nagy részük volt, a feudális urakkal szemben függetlenebb lett és a megnyílt kivándorlási terület lehetővé tette részükre, hogy üldöztetés esetén akár nyugatra, akár keletre kivándorolhassanak.

Kiváltságok elnyerése könnyebb lett s amikor teljesen érezhetővé vált, hogy az újonnan felfedezett területek kihasználása céljából az uraknak jobbágyaikat is el kell engedniök, akkor a hatalmasabbak a gyengébbek jobbágyaiknak elengedésével tettek előbb kísérletet, de mindtovább kellett menniök a megkezdett úton s utóbb még azt is eltûrniök, hogy saját jobbágyaik egy része is elhagyja őket és kontáriparossá legyen. A gyarmatokon a vadak számára olyan cikkek kellettek, amelyek készítésére a céh-

rendszerben összepréselt mesterek nem voltak alkalmasak. Minél nagyobb mennyiségű áruk kellettek a gyarmatokban, annál nagyobb mértékben támadta meg ez a szükséglet a régi termelési és társadalmi rendet, így aztán a XVII-ik század küszöbén a céhszisztem már határozottan inogni kezd.

A gyarmatkereskedelmet kezükben tartó gazdag zsidók kerestek maguknak kontárokat, akiknél árukat készíttettek. A mesterek e miatt jogaik sérelméről panaszkodtak és orvoslást követeltek. Bár jogaik ily irányú sérelmét elnézték volna s az antiszemitizmusz nem ébredt volna fel e miatt, csakhogy a kisebb zsidó kereskedők viszont nem tartották be az európai városokban a kereskedők erkölcsi szabályait. Ezek a zsidó kereskedők kínálták, dicsérték az árut, rábeszéltek a vételre az embereket, egyszóval nem viselték magukat méltóságosan. Amikor már újságok is voltak, hirdettek benne.

A zsidók és a reklámozók e korban ugyanazok. Londonban 1660-ban, Hollandiában 1667-ben jelenik meg az első újságreklám. A kereskedelem régi erkölcsi elve szerint meg kellett várni, amíg a vevő belép az üzletbe. A zsidó kereskedő minden eszközzel csalogatta az üzletbe. Nem csoda, hogyha ellenszenves volt az előtt, aki ezt nem csinálhatta, mert ízlése tiltakozott ez ellen.

A céhek erkölcsi felfogása szerint az iparosnak olyan árut kellett készíteni, amilyen jót csak tud. Áruját az iparos maga árulta. A vevő azzal, hogy egy bizonyos mesterhez ment, ítéletet mondott a mester munkájáról, melyet nem illett befolyásolni. Az iparosnak és kereskedőnek öntudatosnak és méltóságosnak kellett lennie, már pedig, aki a maga munkáját dicséri, az szerénytelen és így méltóság nélküli.

A céhekben egyesült mesterek és kereskedők tehát nagy ellenszenvet éreztek a zsi-

dókkal szemben. Természetes, hogy mindenféle váddal illették őket s ezek közt a vádak közt nem ritkán szerepelt az, hogy árujukat nem tisztességes úton szerzik, ezért adhatják olcsóbban is.

Angliában a régi iparos és kereskedő erkölcs vallássá csontosodott a quaker felekezetben. A quaker múmiává száradt céhtag. A quaker vallás pedig a céh felfogásának vallási dogmákba foglalása. Nemcsak Angliában találni azonban ezt a felfogást, hanem egész Európában, csak hogy vallássá nem lett másutt, bár az érzelemben megragadt.

A zsidóságnak magatartása és viselkedése mindenütt azt eredményezte, hogy a régi keretek ropogni s repedezni kezdtek. Ezt a zsidók nem bánták, mert hiszen nekik csak előnyös volt, hogyha a régi keretek széttörnek. Hivatalt, földet nem kaptak, nem volt más kenyérkeresetük, mint a kereskedelem. Ezt a foglalkozást mindenkinél jobban értették s ezért ennek a kereteit legkönnyebben szét tudták törni.

A kereskedelem kereteit nemcsak az eladókkal szemben tanúsított magatartásuk, hanem azért is törhették szét könnyebben, mert sok olyan árut tudtak szerezni, amit keresztény nem kaphatott meg, mert hiányzott az összeköttetése a távol országokkal.

Diadalukat elősegítette az a körülmény is, hogy maga a termelés rendszere is rosznak bizonyult, mert nem tudta biztosítani a népesség ellátását. A feudálizmusz majdnem félezer éves uralkodás után elporlott. A feudálizmusznak mellékjelensége a céhrendszer vele együtt kellett hogy eltűnjön. Ami körül a zsidóságnak rendszerint nagy érdemet tulajdonítanak. Amiért a progresszív írók a zsidókat rokonszenvesekké tették.

Ezek a küzdelmek és a régi üldözések

összekovácsolták a zsidóságot és az egész Európára, sőt azon is túlterjedő egységes zsidó társadalmi szervezet fennmaradását biztosították. A különállás még kisebb hatások alatt is alkalmas arra, hogy egyforma gondolatvilágot és összetartást váltson ki, annál inkább a zsidóságban, amelyben ezek a feltételek olyan régen és nagy számban meg voltak.

Mennyivel kevesebb hatás idézte elő azt, hogy az újkorban egész Európában a csak magával egyenlő urakat ismerő feudális arisztokrácia éljen, amely a távoli országok urainak családi viszonyait, címereit, szokásait s etikettjét jobban ismerte, mint amennyire a nálánál alsóbbrendű szomszédokat.

Az azonos érdekek dolgoztak mindkét körben, de a zsidóságra nagyobb külső kényszer hatott, mint az arisztokrácia nemzetközi összetartására, amelynek legfényesebb bizony-sága a francia köztársaság elleni közös nagy akció. A zsidóság azonban épenúgy, mint az arisztokrácia támogatta a monarchiákat s ezek őket, mert egymásra szorultak. Ezekben és az arisztokráciában volt végső eredményben az ő létének is alapja majd két évezreden át és ezért hálás volt irántuk. Igaz, hogy közben a monarchák is üldözték a zsidókat, de ez az üldözés sohasem ment, Spanyolországot kivéve, annyira, hogy megélhetésüket lehetetlenné tette volna.

A gazdag zsidók már korán arra a kereskedelemre adták magukat, mely az állami szállításokból élt. Korán szállítottak a hatalmasoknak. Igaz, hogy a kereskedelemnek ez a része nagy rizikóval járt, de ez nem zavarta őket, mert viszont igen nagy hasznokat is hozott.

Az újkori gazdasági életnek egyik része volt a tőzsde is, ¹⁾ amellyel való visszaéléssel is a zsidókat vádolták. A legelső nagyobb tőzsdei

¹⁾ Sombart: 94. s. köv. 1.

spekulációt, mely az Amsterdami tőzsdén fordult elő a keletindiai jársaság részvényeivel, az ő terhükre írják. Ők kezdték a váltókkal való tőzsdei üzérkedést is. Zsidó írta a határidő üzletről az első könyvet. A spekulációt is a zsidók üzték először, így III. Vilmos (1688—1702.) korában Marlborough bankárja, egy zsidó 6000 fontot fizetett azért Marlboroughnak, hogy a harctéri tudósításokat először neki küldje meg.¹⁾ Ezáltal épúgy óriási összegeket keresett, mint Rotschild, aki először tudta a waterlooi ütközet kimenetelét.

A tőzsdei és más spekulációt a hatóságok nem mindenütt nézték tétlenül, így Hamburgban már 1720-ban intézkedik a tanács. Miután azonban az államoknak szükségük volt kölcsönökre, ezeket pedig nem lehetett spekuláció nélkül elhelyezni, tehát a spekuláció elleni intézkedéseket még sem hajtották végre. A spekulációkkal a zsidók lettek a tőzsdék urai Angliában s Németországban egyaránt. A napóleoni háborúk után pedig a reakciónak kész bankárjai.

Ebben a korban a kereskedelmi forgalomban nyilvánvalóvá és láthatóvá lett az, hogy az árakat nem az egyes egyéni értékelése határozza meg, hanem az összes résztvevőknek együttműködése. Az egyes ügylet megszűnt a másik ügyletkötővel szembeni bizalom kérdése lenni s a közvélemény kérdése lett. Evvel az egyéni felelősség is háttérbe szorul. Az ár piaci árrá lett és nem alku határozta meg. Ezekbe a viszonyokba a zsidók hamarabb tálták bele magukat, mint a keresztények, kik mint volt kézművesek sokáig fájdalmasan nézték a régi viszonyok eltűnését, de semmit sem tettek arra, hogy alkalmazkodjanak a világforgalomhoz.

¹⁾ Sombart. 105. 1.

II. *A zsidók és a tőkés termelési rend.*

Az olaszok által inaugurált pénzügyleteket a zsidók emelték arra a tökéletességre, melyre később a XIX-ik században emelkedett. De az ő kezükben a nemzetközi banküzletek már a XVII-ik században olyan fejlettek, hogy valószínű, hogy nélkülük ennek az üzletágnak ilyen kifejlődéséhez nem jutottunk volna. Angliában az első bankházakat ők alapítják. De Németországban is avval, hogy kamaragrófokká előszeretettel őket nevezik ki, előmozdítják a pénzügyekre való befolyásukat.

Az egész gazdasági életnek kereskedelmi szellemmel való átítatása az ő befolyásuknak tulajdonítható. A termelésben ennek a szerepe azért nagy, mivel a régi termelők egyáltalában nem törődtek avval, hogy cikkeik a fogyasztóközönség fizetési képességének megfelelnek-e vagy nem. Ők hozták be az iparcikkeknek nyílt csarnokok és boltokban való árusítását, amit a kézműves helytelenített és méltóságával meg nem egyezőként kifogásolt, így aztán érthető, hogy hamarosan nagy forgalmat tudtak csinálni s hogy így a lipcei vásároknak 1767—1839 évek közti látogatói közül már 3185 zsidó, (13005 keresztény) volt.

Mindenesetre összefügg szereplésükkel a részvénytársaságok nagy elterjedése, a bemutatóra szóló papírok általánossá válása, a tőzsdék szerepének növekedése. Bár ebben nem lehet az egyes zsidók befolyását kimutatni. Bizonyos azonban, hogy ezek a kérdések csak részletkérdései a gazdasági élet kommercializálódásának. A részvénytársasági forma és az értékpapíroknak bemutatóra szóló kiállítása származhatik a zsidóktól, de keletkezhetett Olaszországban is. Sombart azt hiszi, hogy a zsidóktól származik, szintígy nekik tulajdonítja a záloglevelek kitalálását is. De mindenesetre az ő befolyásuk a tőzsdék elterjedése s nemzetközieské tétéle.

A tőzsdék nemzetközivé tétele azt jelentette, hogy az emberek hozzászoktak ahhoz, hogy pénzüket külföldi vállalatokba is fektessék. ¹⁾ Viszont avval, hogy minden nagy kölcsönt jelzáloglevelekben és értékpapírokban az egész világon el lehetett helyezni, könnyebb lett a kölcsönvétel, sőt a hitelező nem egyszer rátukmálta a pénzt az adósra. ²⁾ Ebben és az u. n. alapításokban nagy a szerepük. Sombart szerint az 1871. és 1873. közti német alapításokban a zsidók 35—40 százalékig voltak részesek. Az alapításokat azonban nem azért csinálták, hogy vállalataik legyenek, hanem azért, hogy a részvényeket haszonnal továbbadják.

A régi gazdasági keretek szétrobbantásában a zsidók részvétele úgy tűnt, mint hogyha ez a munkájuk tudatos és eszményi célok, nevezetesen a szabadság vágya által is hevített küzdelem lett volna. Ez a körülmény nagyon sok szabadság- és egyenlőségért rajongó emberben azt a hitet ébresztette, mint hogyha a zsidók volnának a polgári szabadság harcosai, holott ők csak az érdekeltek voltak, akikért a harcot vívták.

A politikai szervezetet nem is ők robbantották szét, csak a zsidóság ellenségei hitték, mert látták a gazdasági téren való előnyomulásukat. Miután a gazdasági szervezet politikai szerepét nehéz volt meglátni, sokan azt hitték, hogy a zsidóság a szabadságért küzdött s ez sokak szemében, akiknek a szabadságélmények voltak az ideálja, rokonszenvessé tette őket. így németországban Dohm már 1781-ben könyvet írt a zsidók felszabadítása érdekében. Mirabeau 1787-ben *Sur Moses Mendelsohn, sur la reform politique des Juifs* címen írt könyvet.

¹⁾ Sombart: i. h. 116. 1.

²⁾ Sombart: i. h. 142. s. köv. 1.

Ezeknek és sok másnak lelkében az a gondolat élt, hogy a zsidók érdemlik meg legelsősorban a politikai jogokat, mert a zsidók vagyoniilag és műveltségükönél fogva a középosztályhoz tartoztak, melynek politikai jogairól volt szó tulajdonképpen a XVIII-ik század küzdelmeiben.

Ez a gondolat vezette a francia nemzetgyűlést, amikor 1789. augusztus 3-án az emberi jogokat kikiáltotta. A zsidókról azonban az előadónak, nagyon helyesen, az volt a véleménye, hogy nem a zsidó nemzetnek, hanem a zsidóknak adják meg az emberi jogokat.

A zsidóság emancipációja nem jelentette azt, hogy a zsidók azonnal beolvadtak a franciák közé. Amint a ghetto már Rómában úgy született, hogy a zsidók laktak a nemzsidóktól elkülönítve s utóbb a nemzsidó hatalmasok nem is engedték őket másképpen lakni, ugyanúgy is maradt fenn, mert a francia zsidók önként maradtak együtt. Az együttmaradásnak pedig meg volt az a háttere és tán tudat alatti oka, hogy erkölcsaik különböztek a fogadó nép erkölcsaitől.

A forradalmi kormányok nem értek rá, hogy velük törődjenek. De Napóleonnak szüksége volt rájuk és ezért sokat foglalkozott velük. Alkalmat erre először az adott, hogy az elzászi parasztok a forradalom után 60 millió értékű földet vettek. Ezekre a földekre kilenc és fél millió frank kölcsönt vettek zsidó bankároktól. Ezek olyan szigorral hajtották be követeléseiket, hogy Napóleon 1806-ban betiltotta a további behajtást, mert a parasztok különben tönkrementek volna. A betiltó rendelet kimondja, hogy a zsidók eljárása igazolja, hogy hiányzik belőlük a polgári erkölcs, mert a hosszú elnyomás ideje alatt ez kiveszett belőlük.

Napóleon azonban ennek dacára arra töre-

kedett, hogy a zsidókat polgárokká tegye. Ezért 1808-ban összehívta a zsidó synhedriont. A synhedrion kimondta, hogy a zsidó erkölcsi és vallási szabályok legnagyobbbrészt olyan viszonyok közé illenek, melyek a maiaktól nagyon különböznek s ezért nem is lehet megtartani. Mégis a zsidók nagyobb része továbbra is a Sulchan Aruchot tartotta bibliájának. A synhedrion határozatának eredménye azonban mégis volt, mert a zsidók két részre szakadtak, olyanokra, akik belátták a zsidók erkölcsi megemésítésének szükségét s olyanokra, kik a régi zsidó erkölcsöket kívánták fentartani.

A farizeus és beolvadó zsidók pártja ettől kezdve új nevek alatt szerepelt.

Jóllehet Napóleonnak szüksége volt a zsidókra és azt is megengedte nekik, hogy a hadseregbe maguk helyett mást állítsanak, de nem engedte, hogy a rajnai tartományokban letelepedjenek. Franciaországban is a kereskedelem folytatását a prefék külön engedélyéhez kötötte. Mindezek dacára az előző korhoz képest Napóleon hatása alatt a zsidók helyzete nagyon javult.

Hálát ennek dacára sem éreztek iránta s nem kis mértékben járultak hozzá bukásához 1812 után azzal, hogy a francia állampapírok árfolyamát lenyomták s hogy az élelmiszereket összevásárolva drágaságot okoztak. A Napóleon után jött szentszövetség aztán mindent a forradalom előtti állapotba helyezett vissza, de a zsidóság nem törődött vele s a Rotschild bankház egymaga 400 millió frank értékű papír kibocsátásával támogatta a királyságot a következő tizenkilenc évben, ami nem akadályozta meg a népeket abban, hogy a zsidókkal való elégedetlenségüknek kifejezést ne adjanak.

A gazdasági boldogulás és a tőkés termelési rend összefügg egymással. Az egyén kéz-, deményezésében rejlő érték ebben a korban,

amikor a termelésnek céh és egyéb rendszerben volt korlátai ledőltek, mindennél nagyobb volt. A szabadverseny lett a jelszó és ebben a zsidók, akik mindig versenyeztek és mindig csak a törvénynélküli szervezetre voltak utalva, nagy előnyben voltak a nemzsidók felett. A zsidó szervezetet az új kor nem szüntette meg, de megszüntette a nemzsidókét s ezek még nem teremthettek új szervezetet, miért is hátrányosabb lett a helyzetük. Az eredmény ismeretes.

A gazdasági kereteknek megváltozása a vagyonok eltolódását vonta maga után. Ez a XIX-ik század második felében lett egészen világossá. Ezért aztán a polgárságban ekkor s ennek láttára támad fel újra az antiszemitizmus. A nemesség soha nem szűnt meg sehol antiszemitának lenni, a munkásság legnagyobb-részt nem törődött azzal, hogy a kizsákmányoló zsidó-e vagy nem.

Különben is a munkással szemben már nem jelent meg egyetlen ember a XIX-ik században, hanem rendszerint részvénytársaság, mely mint személytelen tőke végezte a kizsákmányolást. Ez a tömegek lelkülete szempont-jából nagy hasznára volt a zsidóknak, akik a tömeg előtt nem szerepeltek olyan szembe-tűnően, akkor sem, amikor minden részvény az övék volt.

A militarisztikus szervezet a múlt században való kiépítéséhez mégis ezek a társasági vállalatok járultak hozzá nagymértékben, ők voltak a hadseregszállítók s ők kényszerítették szervezetbe a munkástömegeket a saját üzemeikben, de ezzel megtanították a maguk érdekében való szervezkedésre is, mert a munkásokat egyenkint megfosztotta a nagyvállalati üzem attól a lehetőségtől, hogy bármit is tehessenek a maguk sorsa javítására. Szervezkedni kellett a személytelen valami ellen, amit nem láthatván kellően, nem is értettek s így

fétiszszerű tisztelettel álltak előtte, amikor küzdtek is ellene, ezért a nagy tömegek teljesen átadták magukat a munkásszervezőknek, akikről azt látták, hogy sorsukon javítani akarnak. De a tömegszellem a nagyvállalatok nyomán született. A tömegnek engedelmességre szoktatásában a társaságok üzemei legalább is olyan hatással voltak, mint a katonai szervezetek.

VI. Fejezet. Az emancipáció kora.

A gazdasági emancipáció maga után vonta a politikai emancipációt, mint ahogyan a vagyonszerzés szabadsága és elismert volta mindig maga után vonja a meggazdagodott osztály társadalmi befolyását. Amíg a zsidók kereseti módját nem tartották tisztességesnek, természetes, hogy megszerzett vagyonuk nem hozott tiszteletet s alkalomadtán elvették tőlük.

A feudalizmusz maradványainak és a céheknek megszűntével a szabad verseny: aki bírja, marja elve lépett a régi szabályozottság helyébe, tehát a vagyonszerzésben nem a kártartó munka és a társadalom megbecsülése volt az egyik támasz, hanem a tülekedés; még sem lehetett többé az így megszerzett vagyontól megtagadni a jogokat. De ennek megtörténte előtt még a vagyonszerzést akadályozó törvényeket kellett megváltoztatni, mert a zsidóknak a legtöbb államban még nem volt joguk, hogy pl a keresztényekkel egyformán látothassák a vásárokat.

Azután gyors egymásutánban következtek a zsidók egyenjogúsítására vonatkozó törvények. Hollandiában s Belgiumban 1796 s 1814-ben emancipálják; Bajorország s Poroszország 1812-ben kimondja katonai kötelezettségüket; Dániában 1814-ben teljes polgárjogot nyertek; Angliában 1849 és 1858-ban hozták meg az

erre vonatkozó törvényt. Az utóbbival a parlamentbe is beengedték őket. Olaszország 1860-ban, Ausztria 1867-ben, Magyarország s Németország ugyanakkor, Svájc 1869-ben tette egyenjogúakká, Bulgária és Szerbia 1878-ban.

A zsidók egyenjogúsítása azonban csak jogi megoldást nyert a törvények útján, de ez sem a társadalmi egyenjogúsítás kérdését, sem pedig a beolvadhatást meg nem hozta.

Ezt a folyamatot a polgári házasság intézménye volt hivatva biztosítani. A polgári házasságot Franciaország 1792-ben hozta be kötelező formában. Ugyanúgy Hollandia 1833-ban, Luxemburg 1848-ban, Olaszország 1866-ban, Svájc 1874-ben, Németország 1875-ben, Belgium 1882-ben, Magyarország 1893-ban, Angliában s Írlandban fakultatív polgári házasság van. Spanyolországban (1889) s Portugáliában (1868) külön rendszer, Norvégiában (1845), Svédországban (l 873), Dániában (l 851) kiegészítő polgári házasság. Ausztriában (1868, 1876) a szükségbeli polgári házasság. Amerikában megint külön rendszerek, de az összes művelt államokban meg van ma már a lehetősége annak, hogy zsidók és keresztények összeházasodjanak.

A zsidóknak beolvadását azonban nagyon sokan ellenezték s még ma is sokan küzdenek ellene különösen Németországban. S nemcsak társadalmi s gazdasági, hanem természettudományos érvek is nagy súllyal hangzottak fel ellene.

Schoppenhauer a zsidó gondolkozást tartotta veszedelemnek.¹⁾ Treitschke féltette tőlük a nemzet faji tisztaságát,²⁾ mert a zsidók meg fogják akadályozni a német nemzeti egység kiépítését. Dühring s később Chamberlain ugyan-

¹⁾ Parerga und Paralipomena (Leipzig 1874) 312. 1.

²⁾ Treitschke: Ein Wort über unser Judentum (Berlin 1888); Marr: Der Sieg des Judentums über das Germanenthum (Bern 1879).

így gondolkoztak.¹⁾ A gazdasági alapon álló antiszemitáknak pedig se szeri se száma.²⁾

A Németországban megindult antiszemitizmus Ausztriába s hozzánk is eljut. Mindkét helyen az elzsidósodástól való félelem diktálja. Franciaországban pedig az az aggodalom diktálja, hogy a zsidók a pénz hatalma révén mindennek főirányítói lesznek és szellemükkel megtöltik a közélet minden ágát.³⁾

Egyszóval az antiszemitizmusz országonkint különbözik. Németországban azért volt olyan erős, mert a német nemzeti egység propagálói akadályt láttak a zsidókban. Ausztriában részben attól féltek, hogy a németiséget nem fogják kellően támogatni, részben attól, hogy a monarchiában a magyarság befolyását emelik.

Oroszországban az antiszemitizmusz attól félt, hogy az orosz kulturátlan népet túlságosan kihasználhatja, illetve kizsákmányolhatja, mert egyoldalúan kereskedő nép. Romániában szintén.

Kétségtelen, hogy Ausztria és Magyarországnak fenmaradását és a Német egység megalapozását a zsidók olyan jól szolgálták, mint nem szolgálta volna egyetlen német törzs sem, mert ahol több szervezet, osztály, nemzetiség van, ott a zsidóság mindenütt az uralkodóval tart és ezért a több nemzetű államban a nemzeti ségek beolvasztásánál nagy szolgálatokat tesz.

A zsidóság különben is az egész világon német barát. Ennek oka nem annyira Németország, mint Ausztria. Itt a német nyelv az állam hivatalos nyelve jöllehet, hogy Ausztriában

¹⁾ Dühring: Die Judenfrage als Frage der Rassenschadlichkeit; Chamberlain: Grundlagen des XIX-ten Jahrhunderts (München) VI. kiad.

²⁾ Otto Glogau: Der Börsen u. Gründerschwindel in Berlin (1876); Tridon Du Molochisme juif (Bruxelles 1884; Regnard Aryens et Semites (Paris 1890).

³⁾ Drumond és társai, akiket az első könyvben már említettünk.

a lakosságnak csak 35 %-a német. Ezért aztán a zsidók Ausztriában minden pozícióban a leg-erősebb versenytársai a nemzetiségieknek és ez az oka annak, hogy minden pozíciót meg kellett nekik nyitni.

Hogy a zsidóság Németországgal is jó barátságban van, ennek oka nem az, mintha a német kormány úgy bánnék a zsidókkal, mint a németekkel egyenlő elemmel, hanem az a körülmény, hogy az ázsiai zsidóság a német kereskedőknek s ezek nekik nagyon nagy szolgáltatásokat tesznek a keleten és ezt a kereseti lehetőséget az egész világ zsidósága német szimpátiákkal honorálja.

Ezzel szemben a szláv államokkal szembeni ellenszenvnek oka az, hogy az oroszok azt követelik a zsidóktól, hogy ne csak kereskedők és lateinerek legyenek, hanem oszlojanak szét minden foglalkozásban olyan arányban, mint ahogyan a lakosság általában eloszlik.

Sok cár könnyített már a zsidók sorsán, de ezt a kérdést megoldani Oroszországban nem olyan könnyű, mint azokban az országokban, ahol kevés a zsidó és a nép művelt. II. Katalin, I. Sándor, II. Sándor mind könnyítettek a zsidók sorsán, de megoldani a kérdést nem tudták.

I. Sándor pl megengedte, hogy az ő birtokain bárhol lakhassanak, de az 1882. évi törvény megint megtiltotta. Most kijelölt területeken lakhatnak csak és megkísérelték, hogy földet adtak nekik, de alig néhány százaléka míveli a földjét maga. Az 1891. évi törvény megint megengedte, hogy városokban lakhassanak, mire megint odatódultak s meg nem határozott kereskedelmi foglalkozásokat üznek, de mindenképen olyat, mely nem jár testi megerőltetéssel.

Ennek ellenében a zsidók aztán nem is

húiek Oroszországhoz, mert pl. Fromer Jakab¹⁾ volt orosz zsidó, később a berlini zsidó hitközség könyvtárosa önéletrajzában leírja, hogy az orosz zsidók mindent elkövetnek, hogy kibújhassanak a katonai kötelezettség alól. Miután az általános védkötelezettség a leg-súlyosabb teher, tehát nem lehet azon csodál-kozni, hogy a zsidóknak ez a törekvése ellen-szenvességüket növeli.

Nem elég azonban, hogy a zsidók a ka-tonai kötelezettséget a legnagyobb tehernek itélik, hanem dalaikban is nagyrészt ezen si-ránkoznak, mint ahogyan a háború folyamán Henry L. Gideon és felesége által kiadott Jüdische Volkslieder tanúsítják, melyek nem-, csak arról szólnak, hogy az orosz hadseregben olyan népért harcolnak, mely őket megveti, hanem arról is, hogy a katonaságnál a thora ellenére kell élni és hogy a volt katonából milyen nehezen lesz megint jó zsidó.

VII. Fejezet. **A magyar zsidóság.**

I. *A zsidóság az Árpádházi királyok ko-rában.* Magyarországon állítólag már a népván-dorlást megelőzőleg is voltak zsidók. Igaz-e, nem-e, azt nem lehet megállapítani. Azt is mondják zsidó részről, hogy magukkal a ma-gyarokkal jöttek a Fekete tenger melléki vándorlás közben csatlakozott zsidók. De mindezek az állítások csak feltevéseken alapulnak. Azon pl, hogy a magyarok is kereskedtek s hogy e kereskedelmet bizonyosan náluk is idegen nép bonyolította le. Csakhogy ennek ellene mon-danak az egykorú görög források, melyek arról szólnak, hogy maguk a magyarok kereskedtek. Jornandes a VI-ik századi magyar nyuszt- és

¹⁾ Ghetthodämmerung: 120 lap.

menyétből¹, Ibn Roszteh a IX-ik századbeli magyar rabszolgakereskedelemről szól.

A kereskedelem fellendülése azonban csak a királyság korában kezdődik. Ekkor verik az első pénzt. De a királyok sietnek a kereskedelem jövedelmének egy részét elvenni s kimondják, hogy azok, akik a maguk termelvényét árulják, kevesebb adót fizetnek, mint azok, akik csak kalmárkodnak. Kálmán törvényeinek I. könyve 33. cikke szerint azok, akik csak azért üznek kereskedést, hogy gazdagodjanak, kétszeres adót fizetnek. Ezek a törvények már a zsidók és izmaeliták ellen irányultak, mert László törvényei I. könyve 10. fejezete már szól a zsidókról, tehát bizonyos, hogy a királyok korában már voltak zsidók Magyarországon. De, hogy voltak-e a királyokat megelőző időben is, az kérdés marad.

László törvényei kimondják, hogy zsidónak nem lehet keresztény rabszolgája. Hogy a vásár- és ünnepnapok munkaszünetet meg kell tartaniuk. Kálmán törvényei a zsidókkal annyiban bánnak el enyhébben, amennyiben kimondják, hogy a zsidónak időt kell adni, hogy keresztény rabszolgáin túladhasson, ami annyit jelent, hogy a zsidók keresztény rabszolgákkal kereskedhetnek, csak tartaniuk nem szabad őket. Törvényeinek I. könyve 75. fejezete szerint zsidónak lehetett földje és pogány rabszolgája, de laknia csak püspöki székhelyen volt szabad. Ennek célja azonban csak az volt, hogy a püspököknek biztosítsa a zsidók adóját.

A kereskedelem nagyon nehézkes volt, mert még vásárokon is tanúk jelenlétében történt az adásvétel. Ha zsidó volt az egyik fél, akkor keresztény és zsidó tanúkra volt szükség. Kisebbségi kölcsönügyletekre nézve ugyanez volt a szabály, míg nagyobb kölcsönügyletet írásba kellett foglalni (Kálmán törv.: II. könyv 2. fejezet.)

A zsidók és izmaeliták azonban nemcsak kereskedést folytattak, hanem ők voltak a pénzváltó helyeken a kamara ispánok, vám- és sóbánya hivatalnokok, mert az írás-olvasásban járatosabbak voltak. Ez ellen a nemesség sokszor emelt óvást, de csak II. Endre alatt ért célt, amikor sikerült kimondatni az Arany Bulla 24. cikkében, hogy ezentúl a zsidók nyilvános tisztségeket nem viselhetnek.

Az Arany Bullának ez a szabálya, mint a többi is, csak írott malaszt maradt, mert IV. Béla már mindenfelé alkalmazott zsidókat s ezt egy ideig nemcsak a nemesség, de a papság sem kifogásolta. Utóbb a papság a zsidók eltávolítását követelte, de IV. Béla nem tehetett eleget e követelésnek s a zsidók megmaradtak kiváltságaikban. Adományokat is kaptak, a közjövedelmek kezelésében is részt vettek. Henuk nevű zsidó pl kamaragróf volt s Komárom várát 21 faluval kapta.

Ebben az időben a szomszédos Ausztriában a zsidóknak szintén kiváltságos helyzetük volt, mert egy II. Endre és Lipót osztrák herceg közt létrejött okirat szerint Lipót hercegért egy Teka nevű zsidó állott jót, aki mint Ruh-tukeir nevű ausztriai uradalom ura szerepel, 1232-ben pedig ez a Teka már Bessenyő ura és kamaragróf Magyarországon.

IV. Béla a zsidókkal nagyon jó barátságot tartott s ő adta az első magyar zsidó kiváltságot, mely legnagyobbrészt az ausztriaiak másolata. E szerint zsidó elleni ügyben egyedül keresztény vallomása nem elegendő ítélethozatalra. Zsidó és keresztény közti perben, ha nincs más bizonyíték, mindig a zsidó esküjével kell az ügyet eldönteni. Zsidók bűnügyében a király magának tartotta fen az ítélezést, úgy mint a nemesekében. A zsidók mindenütt szabadon kereskedhettek s csak annyi vámot tartoztak fizetni, mint más. Egymásközti ügye-

iket a zsidó bíró dönti el. A zsidók ünnepeken nem tartoznak a zálogot kiadni, stb.

Egyszóval a zsidók a. XIII-ik században kiváltságokat élveznek, így aztán nem csoda, hogy a keresztények előtt gyűlöttekké váltak s IV. Béla már 1256-ban kénytelen megismételni kiváltságaikat, hogy a kiváltságlevélnek nyomatékot adjon. A zsidókkal szembeni ellenszenv következménye volt aztán, hogy a budai 1279. évi zsinat nálunk is kimondta, hogy megkülönböztető jelet kell nálunk is hordaniuk.

Ez a rendelkezés azért fontos, mert tudjuk, hogy ebben a korban Budán, Esztergomban, Nyitrán, Pozsonyban, Sopronban, Győrött, Bacsón, Titelen, Pancsován, Székesfehérvárt, Szegeden a kereskedelem legnagyobbrészt idegenek és zsidók kezében volt. Az idegenek közül az izmaeliták voltak a legnagyobb számban, de ezeket a zsidók rövid idő alatt kiszorították, úgy hogy a Vegyesházbeli királyok alatt már alig találkozunk velük.

Jellemző, hogy minden szabad királyi város statútumai megtiltották az idegenek kereskedését, de idegenek alatt csak ritkán értettek zsidókat s így ők rendszeren csak azokba a városokba nem mehettek, melyek egyenesen kizárták őket. Ezt a főpapi városok azonban a zsidók adója miatt nem teheték.

Az Árpádházi királyok korától kezdődőleg végig a Vegyesházbeli királyokon a főpapok voltak mindig a zsidók legnagyobb pártfogói. Viszont a városi polgárság volt a legnagyobb antiszemita. A főpapok azért kedvelték, mert pénzt kaptak tőlük, a városi kereskedők azért gyűlölték, mert versenytársaik voltak, s mert bizonyos kereskedelmi cikket csak tőlük tudtak beszerezni. A zsidók aztán ezeknek olyan árakat csináltak, amelyet akartak.

II. *A vegyesházi királyok kora.* A kereszt-

tényekre vonatkozó tilalmak a pénzügyletek és kamatszedésre nézve nálunk is ugyanazok voltak, mint a nyugaton. A pénzügyletek és kölcsönadás tehát zsidó foglalkozás. Jövedelmük ebből óriási volt, mert a kamatok nagyon magasak. Zsigmond pl. 1436-ban megengedte, hogy 100 dénár után heti 2 dénárt, tehát 104 %-ot szedhessenek. Pozsony városának 1371. évi zsidó törvénye szerint 240 dénár után is heti két dénárt szedhettek. Amely nagy kamat ebben a korban tehát törvényes volt.

A pénzkölcsönzés nem volt ugyan veszélytelen ügylet, de más foglalkozás még kevésbé volt az. Sokszor nem kapta meg a hitelező a tőkét. Sokszor elengedték a királyok a tartozásokat, mert egyik vagy a másik zsidóra megharagudtak.

Ezeket az eseteket úgy szokták emlegetni, mint a zsidó üldözés bizonyítékait. S mégis, aki a középkor felfogását ismeri, az tudja, hogy az ilyen eseteknek nem kell, hogy a legkisebb köze is legyen a zsidógyűlölethez. A középkorban ugyanis minden foglalkozást úgy tekintettek, mint egy szolidáris összességet, melynek tagjai egymásért felelnek. Meg is volt a joga minden testületnek, hogy a meg nem felelő tagot kizárja kebeléből. Nem ritkán olvassuk egykorú forrásokban pl. azt, hogy valamely város kereskedőjét egy másikban vagy a külföldön letartóztatták, mert egy városabeli más kereskedő tartozását nem fizette ki.

Az ilyen eljárás a mi mai fogalmaink szerint éppen olyan igazságtalan, mint mikor a zsidókkal szembeni tartozást elengedi a király egy zsidó bűne miatt vagy e nélkül, mert a zsidók az ő kamaraszolgái, akiknek minden vagyona úgyszólván az övé. Ne felejtjük el, hogy a királyok elvették főurak uradalmait is.

A nyugat gazdasági viszonyai a mi gazdasági viszonyainkra is hatottak és a mi uraink

is korán kezdték marháikat, lovaikat s terményeiket a zsidóknak eladni, akik ezeket tovább vitték. Mégis ez a csereszámbe menő kereskedelem, mikor a földesúr marhát, lovat adott egy aranyos szövetért, annál kevésbé elégítette ki a feleket, mert nagyon megnehezítette a kereskedelmet. Az arany- és szövetkereskedőnek nem mindig volt módja hozzá, hogy lovakat és marhákat vagy éppen gabonát fogadjon el áruért. Ezért a magyar uraknak is hamar át kellett térniök a pénzgazdálkodásra. Ezt siettetette a kereskedőknek az a kötelezettsége, hogy a vámot pénzben kellett fizetniök.

A pénzgazdálkodás egyszerűsítette az urak dolgát s így ahol lehetett, nem törődve a néppel, keresztülerőszakolták. Különösen az Anjouk alatt idézett elő ez az áttérés nagyobb bajokat, amin Nagy Lajos úgy segített, hogy kiüzte a zsidókat s az adósságokat elengedte. Azonban kiűzésük után nem voltak meg a szervei, hogy az adót pénzben behajthassa s ezért a kiűzés utáni ötödik évben, 1365-ben visszahívta őket.

A városok közül különösen Pozsony és Sopron fejtettek ki nagy ellentállást, amikor Nagy Lajos visszaengedte a zsidókat. Sopron városa az osztrák herceghez fordult s ez megölte az adósleveleket, mint ahogyan akkor a követelések elengedését nevezték. Pozsonyban pedig 1371-ben külön zsidó törvényt hoztak, mely különféle adókat rótt ki rájuk. A király azonban védelmébe vette s ettől kezdve alig szűnnek meg a zsidók elleni városi rendszabályok és a királyoknak ezekkel szembeni fellépése.

A XV-ik századtól kezdve aztán általánossá lesz az antiszemitizmus. Buda 1421-ben kimondja, hogy tartoznak a szarvban végződő kalapot, vörös köpenyt és sárga foltot viselni. A ghettóban való lakást is kötelezővé tették.

Korlátozták kereskedelmüket s különféle intézkedésekkel zaklatták őket. Ezek közt a legterheesebb az volt, mely arra kötelezte őket, hogy az adósleveleket évenként bemutassák, így használták ki hatalmukat a zsidó verseny gyengítésére.

De közvetlenül is megakarták a zsidó kereskedelem előnyét szüntetni s ezért eltiltották a zsidókat attól, hogy külföldi zsidó kereskedőkkel összeköttetést tartsanak fenn. Csakhogy a zsidók ezt úgy játszották ki, hogy keresztény strohmannt szerepeltettek.

A nagy kereskedelmen kívül a zsidók kezében volt a kis- és házaló-kereskedelem. Ezt úgy akarták kivenni a kezükből, hogy megtiltották, hogy a vevőket lakásaikban felkeressék. Miután a keresztény kereskedőknek a zsidó kereskedő hatalmas versenytársa volt s miután e versengés közben egészen új s nem mindig kifogástalan eszközökkel dolgozott, tehát mi sem természetesebb, minthogy a keresztény kereskedők gyűlöltek a zsidókat. Ezért már a XV-ik században összeírják minden »gonoszágukat« és a gonosz zsidók lajstroma címen Pozsony város levéltárába helyezik.

A főpapokon kívül a főurak a XV-ik században kapták azt a jogot, hogy zsidókat tartassanak. Ezzel aztán az a vágyuk, hogy pénzük legyen, teljesült. A zsidók azonban ezzel még közelebb értek a néphez, mert azt a pénzt, amit ők a főuraknak adtak, a néptől kellett kapniok. A főurak kapzsisága kiszolgáltatta a tudatlan népet a zsidóknak, akik viszont a főurak zsákmánya voltak. Jellemző erre nézve, hogy milyen versengés volt a zsidó bírói tiszttségért, mely soká a tárnokmesteri állással volt összekötve. Zsigmond alatt Garai nádor magához ragadta, mert nagy jövedelmet jelentett. Ennek tulajdonítható, hogy Zsigmond újra megerősítette a zsidók kiváltságait.

Hunyadi kormányzása alatt a zsidók helyzete kedvező volt. Mátyás alatt még inkább. Mi sem jellemzi jobban e korbeli helyzetüket, mint az, hogy Mátyás koronázási menetében a zsidók is képviselve voltak s az ország főnemesei közt ment a zsidó Meyer. Thuz kikeresztelkedett zsidó horvát bán, fivére zágrábi püspök volt. Hampo nevű kikeresztelkedett zsidó, aki az Ernuszt nevet vette fel, pécsi püspök volt. Ulászló alatt Szerencsés Imre szintén kikeresztelkedett zsidó, tárnokmester volt, de halálos ágyán megint zsidó lett.

A II. Lajos és Zápolya közti viszályok közt a zsidók a királlyal tartottak, de többször fenyegetődztek, hogy átpártolnak, hogyha a király meg nem védi őket. 1520-ban Báthory nádorral szerződnek, hogy ez évi négyszáz forintért megvédi őket. Miután e zavarok alatt a kereskedelem sokat szenvedett, a zsidók egy része kívándorolt s így a királynak már nem sok haszna volt belőlük.

III. *A Habsburgok kora.* A török hódoltság alatt a törökökkel jött spanyol zsidók vetették át a kereskedelmet a meghódított területeken. De nyugat felé nem kereskedhettek. Ennél fogva a királyi területeken lakó zsidók kereskedési lehetősége is megcsappant. A keresztények lettek megint a nagyjelentőségű fémkereskedelem urai. A Fuggerek voltak ezek közt az elsők, akik a magyar Thurzókkal uralták a fémkereskedelmet.

A szükségletek azonban lassan feltámadtak s ez feltámasztotta a kereskedelem többi ágát is. A felvidéki városok megint elkezdtek piacukat fejleszteni, a kereskedők pedig járni, az iparosok dolgozni. De a zsidók kereskedési lehetősége nem nyílt még meg. A kereskedelem veszélyes foglalkozás volt. Erdélybe pl el sem jutottak a zsidók, a szászok és örmények ke-

zében volt minden kereskedelem. Ennek oka lehet, hogy az is volt, hogy Zápolya rögtön azután, amikor a fejedelemséget elfoglalta, kiűzte a zsidókat. A XVI-ik században utóbb csak Gyulafehérvárt lakhattak. Bethlen Gábor újra megengedte, hogy más városokban is lakhassanak. Apaffy alatt ingatlant is szerezhettek, de viszont ugyanekkor 1786 s 1787-ben megtiltja az erdélyi kancellária, hogy idegen zsidók bevándoroljanak.

A kereskedelmet gátló ismert okokon kívül a kormányintézkedések is nem kevés nehézséget okoztak. Ezek közt a legnevezetesebb, hogy a XVII-ik század legelején a bécsi kormány a keleti kereskedelem jogát a keleti társaságra ruházta.

A kereskedelem ezzel békóba került, amihez hozzájárult, hogy a pénz kivitelét is megtiltották s így a vásárlást tették lehetetlenné. A kereskedelem csempészetrel segített magán. I. Lipót király úgy próbált a kereskedelmen segíteni, hogy megengedte, hogy az iparosok más cikket is készíthessenek, mint a céh szabályai szerint jogosítva volnának, de ez nem sokat lendített a kereskedelmen.

A zsidók azonban ebből a termelésből ki voltak zárva. Lipót azzal kárpótolja őket, hogy megengedi, hogy házalók és hadseregszállítók legyenek. Németországban ezért nagy szerepük van a kereskedelemben. Lipót, mint császár, nagy bigottsága dacára, kiváltságokat ad nekik és a külön Hofbefeite udvari kiváltságot kapják tőle. A hadseregszállító zsidók az ő korában nagyon sokat kerestek, de mert rosszat szállítottak, nemcsak elvették tőlük a szerzett vagyont, hanem meg is büntették őket.¹⁾

¹⁾ Dr. M. Grünwald: Samuel Oppenheimer u. sein Kreis (1913) 8 s köv. lapok.

Az idegen kereskedők és a hazai kereskedők közti küzdelem a kereskedelem méltóságának megőrzéseért nálunk is folyt, épenugy, mint a nyugaton; de nálunk nemcsak a zsidók, hanem a görögök és más idegenek ellen is. így a kassai 1722. évi céhgyűlés jegyzőkönyve azt a panaszt foglalja magában a görög kereskedők ellen, hogy kirakják a selyemkendőt nyilvánosan. III. Károly ezért a kereskedők kívánságára korlátozza a török kereskedők házalását és kereskedelmét.

A versenyben a zsidók sem maradván el, ellenük is korlátozó intézkedéseket sürgettek. A kassai kereskedők már 1690 február 9-iki gyűlésükön határoznak e tárgyban. De csak 1726-ban intézkedik III. Károly, kimondván, hogy egy családból csak egy zsidó férfinak szabad megnősülni.

II. József alatt a zsidóknak minden foglalkozás megnyílt és a császár minden korlátozást eltörölt. Alighogy meghalt azonban, a zsidóknak kedvező rendelkezéseket megszüntették. Annyit azonban a József-féle rendelkezések mégis eredményeztek, hogy a kereskedelem elvesztette kiváltság jellegét.

A II. József korszaka utáni változást azonban a zsidók sem nézik egészen tétlenül s már az 1792-iki országgyűléshez egy kérvényt nyújtanak be sorsuk javítása iránt. Illetve jogviszonyaik megállapítása céljából, mert legnagyobb bajuk az a bizonytalanság volt, melyben éltek.

Az 1792. évi kérvényben azt kéri, hogy keresztény ünnepeken is végezhesseken zajtalan munkát és boltjaikat nyitva tarthassák. Szabadjon minden vásáron és minden városban megjeleniük. Hogy földesuraik engedélyével ingatlant szerezhessenek. Szabadjon házalniuk, ipart űzhessenek, bérést, legényt tarthassanak. Minden iskolát látogathassanak. Keresztény és

zsidó közti ügyben csak úriszék, saját ügyeikben csak saját bírái ítélhessenek.¹⁾

A keresztény kereskedők viszont a zsidók visszaszorítását követelik. A pozsonyi és pesti kereskedők kifejtik, hogy a zsidók veszélyeztetik a keresztények kereskedelmét. Mindenért a legtöbbet fizetik s mégis a legalacsonyabban árulnak. Mindenbe beleavatkoznak és mindenüvé, a családi életbe is, befurakodnak, a cselédeknek megvesztegetik s kitudják tőlük, hogy kinek mennyi a készlete.

Az 1807. évi országgyűlés regnikoláris bizottsága megállapítja, hogy a zsidók bevándorlása rendkívüli mérveket öltött s hogy védekezni kell ellene. Készített is egy javaslatot a foglalkozás nélküli zsidók bevándorlásának megakadályozására. Az 1830: VII. tc. katonai szolgálatra kötelezte a zsidókat.

Az 1831. évi országgyűlés megint foglalkozik helyzetükkel, de törvény nem jön létre, míg aztán az 1840. évi országgyűlés XIX. cikke kimondja, hogy a bányavárosokat kivéve, bárhol lakhatnak zsidók. Gyárakat alapíthatnak, kereskedést folytathatnak. Az 1867: XVII. te. szerint pedig az ország zsidó lakosai a keresztény lakosokkal minden polgári és politikai jog gyakorlása tekintetében egyenlők.

IV. *A legújabb kor.* Az 1895: XLII. tcikkben megtörténik a recepció. A zsidó vallás a bevett vallások közé kerül. A recepció a zsidók, a demokraták, liberálisok szemében a múlt század utolsó évtizedeiben valami demokratikus vívmánynak látszott s ezért mindenki követelte, aki szabadelvű, felvilágosodott vagy hasonló névre igényt tartott. Nem annyira a filozofizmus kérdésének látszott, mint a demokráciáé. A zsidók az egyenlőség címén követel-

¹⁾ Leopold Löw: Der judische Kongress 1871. Pest.

ték a recepciót, de amint a recepció megvolt és a nép jogokat követelt, a zsidók legnagyobb-részt a nép jogait ellenzők táborát szaporították.

A demokratikus haladást követelők csalódtak általában a zsidókban, azt hitték, hogy a zsidók a demokrácia hívei, holott csak a maguk jogát követelték a demokrácia jogcímén, de nem voltak hajlandók a nép jogát ugyan e jog címén elismerni. A zsidók konzervatívokká és előkelőkké lettek. A legradikálisabbak is mindig a kormánypárttal szavaztak.

A magyar zsidóság helyzetére épenúgy, mint az osztrák zsidóság helyzetére rendkívül nagy, sőt döntő jelentőségű befolyással volt az a körülmény, hogy mindkét államban sok a nemzetiség és mindkét államban meg volt mindig az a törekvés, hogy a nemzetiségeket az uralkodó nemzet érdekében háttérbe szorítsák.

Az ilyen államokban a kormányzásnál a divide et impera klasszikusan érvényesül. A nemzetiségeket egymással ellensúlyozzák. A zsidóság úgy Magyarországon, mint Ausztriában is maga kínálkozott minden nemzetiséggel szemben ellehsullyul.

Tévedés volna persze azt hinni, hogy a zsidóságnak s vezetőinek ez az eljárása tudatos volt. Ez épenúgy a fejlődés és a zsidóság helyzetéből következett, mint ahogyan a nemzetiségekkel szemben követett németesítő, illetve magyarosító politika.

Amíg az állam kormányzatában a vallás volt a leglényegesebb tényező, addig a fejedelmek elve: cuius regio, eius religio. Vagyis az alattvalók tartoztak a fejedelem vallását követni. Amikor a vallás szerepét a nyelv vette át, akkor a kormányzat arra törekedett, hogy a fejedelem nyelvétől és az uralkodó nemzetétől idegen nemzetiségekkel a maga nyelvét fogadtassa el.

A zsidóság nem engedett vallásából, de

engedett nyelvéből annál inkább, mert a héber nyelvet, mely nemzeti nyelve volna, úgysis régen nem használta. A zsidóság a XIX-ik század második felében különösen nálunk gyorsan vette fel az uralkodó nemzet nyelvét. Ausztriában úgy is azt a jargont beszélte századok óta, mely a német egyik gyermeke.

Mi sem természetesebb mint az, hogy a zsidókat, akik magyarokká válásukat a magyar nyelv megtanulásával dokumentálták, szívesen fogadta a kormányzat és a közvélemény is. Benne szinte példáját látták annak, hogy ha valamely nemzetiség meg akar magyarosodni, akkor ez nagyon gyorsan megy.

A kormányférfiak és közvélemény e fel fogása természetesen téves volt, mert hiszen a zsidó kereskedő mellett a német és más nemzetiségű kereskedő is magyarrá lett, mert ez hozzá tartozott a foglalkozásához épenúgy, mint ahogyan magyarrá lettek az orvosok, ügyvédek, tisztviselők.

A zsidóknak ezt a nyelvi beolvadását aztán a zsidók helyzetének javításával jutalmazták a kormányok. A zsidók lettek az uralkodó osztályok kedvenc nemzetisége, habár távol tartották is őket társadalmilag maguktól.

Az uralkodó osztály segítségével a zsidók lettek a magyar középosztály legtekintélyesebb eleme úgy számban, mint hatalomban. Ma már inkább ők vezetik a népet és a városi elemet, mint bárki más. A zsidók a lapok és irodalom révén a művelt osztály vezetői.

Ez természetesen nem egyedül a zsidók tulajdonságaiból folyó következmény, hanem annak a körülménynek is tulajdonítandó, hogy a magyar középnemesség nem bizonyult alkalmasnak arra, hogy a kapitalisztikus versenyben mindazokat a pozíciókat elfoglalja, amelyeket az új rend kínált. A magyar parasztságból pedig nem kellett a kormányoknak ál-

dozatok árán felemelni a megfelelő számot s így a városi polgárság egyedül maradt a zsidósággal városi középosztálynak, a gentry pedig egyedül megyeinek.

Bármennyire zsidóbarát is valaki, nem felejtheti el, hogy ez a fejlődés egészségtelen volt és ennek káros hatásait nemcsak az osztálytagozódás terén érezzük, hanem érezzük kulturális téren is, mert az idegen eredetű kultúrának mindig bizonyos időre van szüksége, míg belegyökerezik valamely fogadó népbe. Nálunk az a helyzet, hogy a művelt zsidó osztály nem gyökerezik még a magyar népben és az ő kultúrája nem e földből termett. Ezen tehát segíteni kell azzal, hogy a nemzsidó elem is megfelelően oszolja meg az összes foglalkozási ágakban, amint hogy a zsidóknak is arányosan kell megoszlania.

A kultúra szempontjából a zsidóság és a magyarság közt hiányoznak még azok a kapcsolatok, melyek révén a nép lelke, mint talaj mivelése révén lehessen kitermelni a legsajátabb magyar kultúrát. A zsidóság nem gyökerezik még elég régen a magyarsággal egy talajban arra, hogy magyar kultúrát tudjon csinálni.

De lelkének szálai és megélhetésének forrásai is mások, mint a magyarságé, mely őstermelő foglalkozásánál fogva függőbbnek érzi magát a természettől, mint a saját ügyességének fogásaiból élő kereskedő zsidótól született zsidó kultürember.

VIII. fejezet. Történelmi tanulságok.

I. *Általában.* Az antiszemitizmusz történetének ez a rövid áttekintése arra tanít, hogy a zsidók a bevándorló népek közt mindenütt megmaradtak zsidóknak, hogy a fogadó népekben ez mindenütt ellenszenvet váltott ki s hogy

a zsidókérdésnek lényege az, hogy a zsidóság idegen népek közt él.

Ez a körülmény magyarázza meg azt, hogy a zsidóknak nem lehetett ugyanaz a jogállása sem, mint a fogadó népeknek, mert a jogtörténelem hosszú századokra visszamenőleg azt mutatja, hogy minden nép saját joga szerint élve, csak azokra terjesztette ki ezt, akik beolvadtak. Amilyen potenciális lehetetlenség volt a zsidókra nézve a beolvadás, éppen olyan lehetetlenség volt a fogadó népekre az idegenség elfelejtése.

Viszont bizonyos, hogy ebből a jogi különbségből keletkezett az erkölcsi különbség, amelyet folyton panaszkodnak a fogadók s amely irrealitás és tisztességtelen verseny formájában nyilvánkozott meg. De hogy mennyire az elhelyezkedésből folyt mindez, azt világosan mutatja az a körülmény, hogy ma már a régi zsidó kereskedő házak nem kevésbé kényesek kereskedői tisztességükre, mint a keresztények.

Éppen ezért a multat azzal a meggyőződéssel kell mindig tekinteni, hogy ennek vége és most az egyenlő jog meg fogja hozni a teljes megértést és a zsidóság elolvadását. A múlt ellentéteire nézve tehát mindig szem előtt kell tartanunk, hogy mindazok a megnyilatkozások, amelyekről a történelem beszámol, csak úgy érthetők, hogyha tudjuk, hogy *bevándorolt, de be nem olvadt népre vonatkoznak*. A vallás és foglalkozás, a vagyoni és társadalmi élet okozta különbségek csak járulékaik a főeknek. Mert amint láttuk, a legvallásosabb korban sem mindenütt volt a zsidók helyzete egyforma, amint a gazdasági s jogi ellentétekből született antiszemitizmus sem azt jelentette, hogy a zsidók jogi helyzete mindenütt egyforma.

Sőt ugyanakkor, amikor pl. Hollandiában és Angliában a zsidók és keresztények jogi helyzete a foglalkozások szabadsága szempont-

jából egyenlő s a pápák franciaországi birtokain a zsidók nem kevésbé kedvező helyzetben vannak, ugyanekkor Németországnak egyik városában lehettek pl. korcsmárosok, a másikban nem. Az egyik országban így, a másikban más-
képen nyilvánul az ellenszenv.

Annyi áll azonban, hogy a kor általános jellege rendszerint rányomja a bélyegét a zsidók helyzetére.

A XVI-ik századig a társadalom legfőbb mozgató ereje a vallás volt. A különböző nyelvű népek vallásuk révén közelebb érezték magukat egymáshoz, mint az azonos nyelvűek, ha különböző vallásnak voltak. Csak a XVI-ik századtól kezdve érzik meg a népek, de még nem tudják, hogy a nyelv erősebb kapcsolat. Magának a reformációnak is gazdasági, politikai, világnézeti okain kívül nem kis részben a nemzeti érzés feltámadása volt az oka. S nem véletlen, hogy a nemzeti államok s nemzeti egység első hirdetője ebben a korban lép fel. (Macchiavelli).

Ezért vette át a vallás szerepét a nyelv és lett a nemzeti egység kialakulásának tényezőjévé. Az egy vallás és azonos nyelv érvényesülése révén támadt az első nemzeti állam Franciaországban a XVI-ik század folyamán.

Franciaországban már előbb ebből a forrásból fakadt a zsidóellenesség. Itt tiltják meg, hogy idegennek s így zsidónak is kiváltsága lehessen. S bármiképpen ítéljük is meg a zsidóüldözéseket, annyi bizonyos, hogy ez az állapot ahhoz képest, amikor vallásuk miatt üldözik a zsidókat, haladás.

Az antiszemitizmusz történetét áttekintve, három fázist lehet megkülönböztetni: a) a választ ; b) a nemzetit; c) a gazdaságit.

Ez utolsó fázisra nézve csak annyit jegyezhetünk meg, hogy ez az a korszak, amikor a nemzsidók a zsidóknak rendkívüli anyagi bol-

dogulásán kezdtek gondolkozni és e miatt gyűlöltek a zsidókat. Ez a korszak körülbelül a XVIII-ik században kezdődik. Ebben az időben a vallás már elvesztette jelentőségét, a nemzeti érzést pedig még ellensúlyozta a *felvilágosodás*-nak nevezett világnézet. Viszont nem is érezte még azt a nagy erejét, mint XIX-ik században Németországban.

A gazdasági alapú antiszemitizmusz abból fejlődött, mert a XVIII-ik században már majdnem egészen zsidó kézre került a fényűzési cikkek és a nagy tömegű áruk kereskedelme, így aztán minden rétege a társadalomnak érintkezésben állott a zsidókkal. Mégis a zsidóknak rendkívüli gazdagsága arany és más drágaságokban volt a legkiáltóbb oka az ő gyűlöletüknek. A fényűzést annyira szerették, hogy ez magában véve is kihívta volna a nemzsidók kritikáját.

Nem érdektelen, hogy, jóllehet a vallási okokra visszavezethető antiszemitizmusz kora már elmúlóban van a XVI-ik századdal, mégis csak 1602-ben nyomtatják ki először az Ahasverus meséjét. Ugyanabban az időben, amikor Bécsben csak azért gyűlölik őket, mert az ő kiváltságuk a pénzváltás, amelyért 1618-ban a császárnak hetenkint 19000 forintot tartoztak fizetni.

A népek gyűlölete azonban nem igen ártott a zsidóknak, mert egyes üldözési korszakoktól eltekintve, a zsidók története a kiváltságok hosszú korszakait mutatja. Mert ne tévesztessük meg magunkat azok által, akik a multak eseményeit úgy tüntetik fel, mintha a cselekmények, törvények, erkölcsök akkor ugyanolyanok lehettek volna, mint ma.

A zsidóknak a múltban is viszonylag épen olyan jó dolguk volt, mint amilyen ma van. Ezt a jó sorsukat az a hatalom biztosította részükre, melyet vagyonuk révén gyakoroltak. S mert a fejedelem arra kényszerítette őket,

hogy kölcsönt adjanak neki, ez nem volt kegyetlenség, hanem a középkor és az elmúlt századok bevett szokása. Ha előfordultak pl. üldözések, az nem jelentett az egész zsidóságból aránylag annyi halálozást, mint amennyi a különféle harcokban a nemzsidók közül történt Magyarországon pl. az erdélyi fejedelmek a szász városok polgárait szintén kényszerítették, hogy adjanak kölcsönt nekik és nincsen olyan közkeletű történeti könyv, melyben ezt szászüldözésként tüntették volna fel.

A zsidók erőszakos megkeresztelése is beleillik a középkor uralkodó rendjeinek erkölcsi közé, hiszen a protestáns felekezeteknek sem engedték vallásuk gyakorlását és nem egy protestáns embert gályarabságra vittek és a szt. Bertalan éjszakája sem zsidók ellen történt.

A zsidóknak a múltban tanúsított az a magatartása, hogy csak a saját sérelmeik nagyságát tudták meglátni, ellenben a másokét nem, eredményezte azt, hogy a zsidók semmivel sem járultak hozzá ahhoz, hogy a protestánsok pl elnyerjék a vallás szabad gyakorlatának jogát, holott ez őket is érdekelte. Sőt ők a protestáns üldözések korában inkább elzárkóztak a protestantizmusszal való szövetségtől.

II. *A világnézet alapja.* Ha az ellenszenv gazdasági s így leglényegesebb okát meg akarjuk találni, vissza kell térnünk a kereskedő és egyéb foglalkozások fejlesztette különféle világnézetekhez. Mert bizonyos az, hogy aki közvetlen részese a termelésnek másképpen ítéli meg a termelés nagy menetét, mint az, aki csak kereskedik, vagyis az árukat a termelőtől a fogyasztóhoz juttatja. Ez a tárgyalási alap itt annál indokoltabb, mert a történelmi fejlődés folyamának tárgyalása közben is azt láttuk, hogy az antiszemitizmusz alapja a gazdasági harc.

Erre való tekintettel azt kell vizsgálnunk, hogy milyen a különböző rétegeknek helyzete a termelésben. Hogy mi a lényeges mindegyikre nézve s így mit néz, mi irányítja.

A fogyasztó elsősorban azt nézi minden árunál, hogy mekkora a használati értéke. A kereskedő azt, hogy mekkora a csereértéke. A termelőt valamely árunál az érdekli, hogy mennyi munkával lehet előállítani. Addig tehát, amíg a termelő egyúttal forgalomba is hozza a termelvényeket, az áruk értékének megállapításánál az ő szerepe sokkal nagyobb, mint akkor, hogyha a kereskedő hozza forgalomba.¹⁾

A kereskedő olcsón akar vásárolni és drágán eladni. Ezért ő az áruban lévő munka iránt nem érdeklődik annyira, mint a kézműves. Ha tehát kisebb értékű munkával, keresettebb árut lehet előállítani, akkor a kereskedő a kisebb értékű munkát többre becsüli. Ha a vevőt rá lehet beszélni, rábeszélük, pedig ezt az eljárást termelő s fogyasztó egyaránt helytelennek tartja s mindkettőnek felfogásával találkozunk az a Plato féle felfogás (Leges XI. 907. C.), hogy az ilyen kereskedőt azonnal a helyszínén meg kell fenyíteni. Az volt a céhek és zsidók közötti összeütközések forrása, mert az iparos a termelés közben munkájának termelékenységét iparkodik emelni és ezért megfeszíti erejét; a kereskedő csak meglesi, hogy mi tetszik a vevőnek.

A kereskedőt mindig csak az árak érdeklik és nem törődik avval, hogy nagy vagy kis munkával állítottak-e elő valamely árut. A kereskedő szemében az érték nem a munkától függ, hanem a kereslettől. Ha nagyon messze megyünk, azt mondhatjuk, hogy a kereskedő csak a munka társadalmilag hasznos, mondjuk absztrakt értékét tartja szem előtt. Valószínű

¹⁾ K. Kautsky Ursprung d. Christentums. 203. s köv. 1.

azonban, hogy ez egyáltalában nem tudatos. De tudatos az, hogy minden árunál csak a számokban kifejezhető értéket nézi. Számokban, tehát absztrahálva gondolkodik.

A termelő kutatási területe a termelés nagy mezején szűkebbre szabott, mint a kereskedőé. De megélhetésük eshetőségei is kevesebb veszélynek vannak kitéve. Ezért a sokat keresésre nincs az előbbi úgy ráutalva, mint az utóbbi. Ezért foglalkozása közben az előbbi egyszerűbb és kevésbbé versenyző tulajdonságokat fog kifejleszteni. A kereskedelem maga állandó kutatás és ezért a tudományra ösztönzőleg hat. Különösen a filozófiai gondolkodás fog kialakulni a kereskedelem hatása alatt. Ezért voltak az ókorban a kereskedő népek a kezdetleges népek filozófusai.¹⁾ De mert a kereskedő foglalkozása közben megismeri a különböző népeket, öntudatosabbá lesz nemzeti érzése.

A kereskedelem a zsidókban is, mint minden kereskedő népben emelte a nemzeti öntudatot. Miután a kereskedő foglalkozása az első pillanatra mindig nemzetközi, sokan minden zsidót nemzetközinek tartanak. Az t. i., hogy hazájukat elhagyva idegen népek közé mennek, azt a hitet ébresztheti, hogy nem szeretik hazájukat. Ez azonban csak látszat, mert azzal, hogy a maguk és mások közti különbségeket észlelik, a maguk sajátosságaihoz csak annál jobban ragaszkodnak, így tehát a zsidók is megmaradtak zsidóknak, a nemzsidók pedig nem szerették őket, mert nem értették és nem érthették őket.

A zsidók nem tartoztak a feudális államszervezetbe, az állami átalakulás rázkódtatásai tehát az ő szervezeteiket nem érintette. Főleg

¹⁾ F. Stahelin Der Antisemitismus des Altertums (Basel 1905) 4 s köv. 1.

nem voltak elfoglalva régi szervezeteik védelmével. Ők lassan, de biztosan nyomultak előtérbe, abban az arányban, amint az ingó vagyon több és több lett és amint ennek következményeképpen az ingatlan és az ingó vagyonban rejlő hatalom viszonya megváltozott. Ezt a változást a társadalom szükségletének emelkedése idézte elő, úgyhogy a céhek nem voltak már képesek eleget tenni a társadalom igényeinek.

A kézműipart a gyárnak kellett felváltania. A gyáralapításhoz pedig pénz, illetve ingó vagyon kellett. A gyárak a XIX-ik század elején a napóleoni háborúk alatt a társadalom különbeni fejlettségével arányban nem álló szerephez jutottak, mert a hadseregek ellátását nagyon megkönnyítették. Ez a körülmény némi zökkenést is okozott, mert a háborúk megszűnése után visszaesés állott be a gyári cikkek szükségletében.

A fejlődést azonban ezek a zökkenések lényegében nem befolyásolták, úgyhogy a céhrendszer szétbomlott, a feudálizmusz szertefoszlott és a polgárelem előtérbe nyomult. Miután minden korban csak annyi jogot tudtak a jog sáncaiba kerültek szerezni, amennyi az ő termelésbeli szerepüknek megfelelt, tehát a polgárság köréből is elsősorban a gazdagok jutottak előtérbe. Ezek közt ott voltak a gazdag zsidók is.

Ez utóbbiak már előbb is szereztek maguknak vagyonuk révén hatalmat az államban. Miután pedig a vagyon ereje az államban jog formájában nyilvánul, tehát a XVIII-ik században már megindult az a folyamat, melynek végén a zsidókat emancipálják. A zsidók emancipációja egyedül gazdagságuk következtében már előbb azért nem mehetett végbe, mert a vagyon egymagában nem változtatta meg a régi termelési módokat és így nem robbanthatta fel a régi társadalmi rendet.

A francia forradalom az ingó vagyon küzdelme az ingatlan vagyon mintájára való lekötöttség ellen. Csakhogy a forradalom csak következménye annak, hogy a termelés rendjének átalakulására az időpont elérkezett. Ez az átalakulás nem maradhatott a zsidók jogi helyzetére nézve előnyös következmények nélkül, miután a zsidók már több, mint ezer év óta egyedül ingó vagyonnak voltak az urai.

III. KÖNVV.

A zsidók természete.

I. Fejezet. A kérdés nehézségei.

Az úgynevezett természettudományi érvekkel nem kívánunk itt foglalkozni, mert ezekkel szemben a laikus csak a hívés és nemhívés álláspontjára helyezkedhetik. Az egyik tudós ezt, a másik az ellenkezőjét állapítja meg. A zsidókérdés különben sem azért van, mert az antiszemitáknak és zsidó zsidóknak természettudományi kutatásokon alapuló meggyőződése az, hogy a zsidó alsóbb-, illetve felsőbbrendű faj, hanem azért, mert a zsidó zsidó magát különbnek tartja a nemzsidónál, ez pedig a zsidó zsidót magára, nemzetére, vallására, társadalmi osztályára veszedelmesnek tartja.

Arról szólok, hogy a zsidót magától különbözének érzi sok nemzsidó és különbözének viszont magától a nemzsidót a zsidó. Pedig sokan vagyunk, akik nem tudjuk megismerni a német zsidót Németországban, a francia zsidót Franciaországban, a spanyolt Spanyolországban, sőt az orosz zsidót sem Oroszországban. Utazók leírása szerint nem tudjuk a chinai zsidót a chinaitól sem megkülönböztetni.

Mégis bizonyos zsidó nemzeti sajátosságot

vélnek látni benne. Azt mondják, hogy a zsidó nép lelke más, mint a nemzsidóké. Néplélek alatt pedig a tettekben megnyilvánuló tulajdonságokat értik, amelyeknél fogva a zsidók legnagyobb része bizonyos körülmények közt, mindig ugyanarra a cselekvésre határozza magát.

Tudjuk, hogy erre nézve kísérleti adatok gyűjtése lehetetlen. Nem is kísérleti, hanem tapasztalati adatok alapján állapítják meg azt, amit zsidó tulajdonságnak neveznek. Az alap tehát labilis. Hogy mégis foglalkoznunk kell vele, ennek oka az, hogy azoknak magatartását, akik így gondolkoznak, érzésük szülte hatások befolyásolják.

A zsidóellenzők eljárása nem helyes, de azért azoknak a zsidóknak az álláspontja sem helyes, akik ezt fájlalva eleve sértetteknek érzik magukat, mert hiszen a zsidó zsidók hasonlókép gondolkoznak. De különben is nemcsak azokkal a társadalmi kérdésekkel kell foglalkozni, amelyeknek tudományos alapja van, hanem mindegyikkel, amelyik felmerül. Ezzel a kérdéssel is így vagyunk, kell tehát, hogy a zsidó és nemzsidó egyaránt foglalkozzék a kérdéssel.

Miután a látszat kedvéért szeretik az emberek, ha álláspontjuknak tudományos alapja van, tehát a zsidó kérdés tekintetében elfoglalt álláspontjukat is tudományos alapra akarják visszavezetni. Miután a természettudomány félszázad óta az embereket az állatvilág egyik tagjának tekinti, ennél fogva divat lett minden társadalmi kérdést is természettudományi mázzal bevonni.

A társadalmi kérdések tárgyalásánál azonban nem foganatosítják alaposan a természettudományi módszert, hanem csak egy pár természettudományi igazságkliséit mondanak el. Ezt a tömeg hamar eltanulja, közhellyé teszi s az emberek azt hiszik, hogy igazságtalan érzelmeiknek megdönthetetlen alapot találtak.

Ezért ma az a közkeletű frázis, hogy a zsidó faj és minden tulajdonságát fajisága magyaráz. De ezt épen úgy el kell vetnünk, mint azt a másikat, hogy azért mert a történelem folyamán a zsidókat mindig gyűlölték, tehát megérdemelte és mindig is gyűlölni fogják.

A történelem arra tanít, hogy a zsidóság inkább kaszt, a kasztokra nézve pedig Tocqueville a következőket mondja: »Minden kasztnak megvannak a maga különös véleményei, jogérzései, jogai, modora és életmódja, így az emberek, akik egy kasztot alkotnak, nem hasonlítanak polgártársaikhoz; másképp gondolkodnak vagy éreznek s alig hiszik el, hogy egyazon emberi fajtához tartoznak.« Ezért találunk annyi sajátosságot a ghetto zsidóknál s ezért hiszik el olyan sokan, hogy faj.

Pedig még ha ezt be is bizonyítanák róla, akkor sem tudnák bebizonyítani azt, hogy tulajdonságai fajiak, mert valamely ténybeli állítás bizonyítására nem elegendő más tényeket bizonyítani. Vagyis nem elegendő azt bizonyítani, hogy bizonyos zsidó tulajdonságok megvannak. Mert ha megáll is Spencernek az a tétele, hogy a társadalom fejlődésének egyik tényezője az emberi tulajdonságok és csak a másik az emberekre ható erők, akkor sincs bizonyítva, mint ő maga is elismeri, hogy milyenek azoknak az embereknek a tulajdonságai akikre az erők hatnak.

E szerint tehát állandóan szem előtt kell tartanunk az alábbi tárgyalások folyamán, hogy a természettudományok és a történelem egyaránt arra tanít, hogyha valamely faj származási helyétől eltérő viszonyok közé kerül, elveszti eredeti tulajdonságait. Tehát bizonyos, hogyha vannak is zsidó faji tulajdonságok, akkor ezek el is veszhetnek megint s nem bizonyos, hogy az őszsidókban megvoltak.

Ha már most egy és ugyanannak a faj-

nak különböző részei szétválnak s az egyik rész a másiktól eltérő viszonyok közé jut, akkor tulajdonságaiban az egyik csoport egészen elidegenedik a vele ugyanegy fajhoz tartozott másik csoporttól. Szétkülönül, mert mindegyik áthasonul. Az embereknel a társadalmi viszonyok különbözősége is szüli ezt az eredményt.

A zsidók története pedig azt mutatja, hogy egy évezrednél régibb idő óta kétféle zsidó van. E kétféleség annyira szembetűnő, hogy merészség volna azt mondani, hogy e két csoportnak nincsenek külsőleg felismerhető ismertető jelei. De mindenki csak jól ismert környezetében tudja meglátni.

De épen ezt a kétféleséget tagadja a zsidó elfogultság és az antiszemitizmusz és ezzel tette lehetetlenné a zsidókérdés társadalmi részének megoldását, még ott is, ahol mint a nyugati államokban, már alig van a zsidó zsidókból számbavehető rész. Az antiszemitizmusz nem akarja meglátni, hogy ami zsidó hibát ő kifogásol, az tulajdonképen a zsidóknak a nemzsidó népektől különböző viszonyaiból született. Hogyha tehát a zsidó ősokeket már századokkal előbb minden foglalkozás választására feljogosították volna, akkor valószínű, hogy gondolkozásmódjuk ma már másmilyen volna.

A zsidóság sok századon át egyedül kereskedelemmel foglalkozhatott. E foglalkozásnak érdemeit mindenek felett dicsérni ma olyan általános szokás, hogy a minisztereken kezdve az utolsó vidéki újságig, mindenki csak dicsérőt mond a kereskedelemről. Pedig a nemzsidó polgárság igen tekintélyes részében még ez a meggyőződés nem él, hanem ellenkezőleg a gazdasági élet sok hiányát egyenesen a kereskedelemnek tulajdonítják. Miután pedig a kereskedő a zsidó, tehát minden zsidót okolnak azokért a bajokért, amelyeket a kereskedelemből származtatnak.

E tekintetben újra nem szabad szem elől tévesztenünk azokat a hagyományokat, amelyek közt a nemzsidó elem gondolatainak nagyrészt magába szívja. A nemzsidó elem volt és nagyrészt ma is a tulajdonképeni termelő. A kereskedő a már meglevő árut csak forgalomba hozza. Tehát a termelő a kereskedő minden hasznát jogosulatlanul látja. Ehhez járul azután az is, hogy a kereskedelem az iparosok közvetlen összeköttetését a fogyasztókkal megszüntetvén, az iparos elem nagyrészt tönkretette.

De ezenkívül az antiszemitizmusz általában minden zsidóval szemben érvényesíti azt, hogy a modern gyáriparnak és a tőkéstermelésnek ők a megteremtői. Minden ebből származó bajt ennél fogva a zsidóknak tulajdonítanak és határozottan vallják, hogy a tőkéstermelés leghatalmasabb támogatója a kereskedelem volt, amelynek nem lévén érdeke a jó cikkek gyártása, hanem csak a minél nagyobb forgalom, tehát rossz cikkek tömegével tönkretette az iparost és a fogyasztót, maga pedig meggazdagodott.

Látni való tehát, hogy a természettudományi kérdések mellett gazdaságtörténelmi, társadalomgazdaságtani, sőt vallási, világnézeti kérdések is tisztázandók, mielőtt csak némileg is tiszta képünk lehetne a zsidókérdésről.

De tisztáznunk kell ezenkívül különösen a zsidó világnézet kialakulásának kérdését is, amelynek szerepét ebben a kérdésben figyelmen kívül hagynunk nem szabad.

A zsidók két évezred óta élnek idegenek közt és ez alatt az idegenek többé-kevésbé üldözték őket. Akármennyire rabszolga és önállóságra nem való volna is az embereknek valamely csoportja, ha mindig ellenséggént bánnak vele, kell hogy ő is ellenséges érzéseket tápláljon azokkal szemben, akik őt üldözik. Kétezer év óta csak kereskedhetik, tehát akár-

milyen önzetlen volna is, kell hogy gondolkozása a haszon irányában fejlődjék.

Ha azután ennek dacára azt látjuk, hogy a csak a hasznosságot szem előtt tartók mellett, ugyané népben vannak, akik egész életüket meddő és hasznot nem hajtó könyvbölcsesekkel töltik el, akkor nem térhetünk ezek felett egyszerűen napirendre, mert külsőleg éppen ezeket a talmudistákat tekintik máskor a zsidóság képviselőinek, bár számuk csekély voltánál fogva ezeket külön csoportnak nem tekinthetjük.

Ezzel aztán a zsidókérdésben való zavart csak annál inkább fokozzák és a tanult emberek nagy részét is egyedül érzelmeire és a hagyományokra utalják, ami megint megnehezíti a zsidókérdés megoldását. Viszont azonban a tényeket nem szabad akkor sem letagadni, hogyha a meglevő tények valamely olyan körülménynek következményei, amelyért valaki nem tehet.

Így nem szabad letagadnunk azt a tényt, hogy a zsidók aránytalanul nagyobb számban vannak olyan foglalkozásokban, amelyek a könnyű pénzkeresést teszik lehetővé. Az a körülmény, hogy ezeken a pályákon milyen okból vannak, más kérdés.

Elég ha tudjuk, hogy a pénz azoknak az embereknek és csoportoknak egyetlen célja, akiknek nincs másuk, ami örömet adhasson. A dekadens államokban és a dekadens népeknél ez a legfőbb jó. Juvenalis szerint Rómában sanctissima divitiarum majestas az arany volt. A zsidóké századokon át sem lehetett más. A nemzsidók előbb túrték, hogy a zsidó kereskedjék, azután kényszerítették, hogy uzsoráskodjék.

A pogányság befogadta, de be nem olvasztotta. A kereszténység elzárkózott tőle előbb egyházilag, aztán társadalmilag. Sőt azt sem en-

gedte meg, hogy a zsidó idegen világnézetnek hódoljon. S mégis hányszor feltámadt a zsidóság a maga lelki és érzelmi elzárkózása ellen! A farizeusok és neológok harca olyan régi, mint a zsidóság, pedig e harc a nemzsidóvá lett zsidók harca az összes zsidók beolvadása érdekében is éppannyira, mint a zsidó zsidók harca a beolvadás ellen.

Azt mondják, hogy a zsidók vallása szerint a pénzzel mindent jóvá lehet tenni. Mi sem természetesebb, minthogy náluk ilyen vallási tétel kialakult. A pénzzel egyebet nem szerezhettek, mit tarthattak volna ennél hatalmasabbnak és gyógyítóbbnak.

És mégis a zsidó intézmények arra is elég támpontot nyújtanak, hogy az istent helyezték mindenek fölé és épenúgy hitték azt, hogy az isten az ember kérésére beleavatkozik az ő apró ügyeikbe, mint ahogyan a keresztény tanításnak is a lényegéhez tartozik ez a hit. Még az egészen kereszténynek tartott istenítélet is zsidóeredetű. Ők alkalmazták először a házasságtörést tagadó asszonnyal szemben.

Egyszóval népek érzelmeinek, felfogásának, tulajdonságainak megállapítása nagyon bajos vagy talán lehetetlen feladat. Mert hiszen népek tulajdonságait nem egy időpontra, hanem a történelem folyamatában kell megállapítani, ebben pedig nem mutatnak azonosságot. Innen van, hogy akik valamely népben csak hibát keresnek, ezt olyan könnyen megtalálják.

Milyen könnyű meglátni azt, hogy a zsidók hol az egyik fejedelem, hol a másik szolgálatában állottak. De milyen nehéz megvallani, hogy még alig kétszáz év előtt a legelőkelőbb nemesek is hol az egyik, hol a másik uralkodó szolgálatában álltak, hogy a legelőkelőbb mesterséget, a haza védelmét gyakorló katonák egyik fejedelemtől sokszor egyenesen ellenfelének pártjára mentek át.

S ha igaz is, hogy a zsidók nem olyan hüek fogadó hazájukhoz, mint azok, akik nem zsidók, mégis igaz az is, hogy nemzetek közt való elhelyezkedésüknek ez természetes következménye és nem külön tulajdonságuk, amellyel számolni kellene.

Meglátni mármost azt, hogy a zsidóknak mely magatartása folyik helyzetükből s melyik tulajdonságaikból, a tudományos antiszemitizmusz egész fegyvertárának tönkretételével azonos. Viszont meg kell látni azokat a ferdeségeket is, amelyek a zsidó zsidóknak elkülönzéséből származnak s amelyek üres, értelmetlen formaságokká váltak, holott a zsidók önálló népi élete korában hasznos és szép szokások vagy szertartások voltak.

Milyen ferde pl. ma a zsidóknak az a szokása, hogy bizonyos emberi szükséglet után az ujjaikon keresztül vizet öntenek és hosszú imát mondanak, holott a kézmosás a lényeges és az ima csak kísérő jelenség. A zsidó szülő már négyöt éves gyermekét beleerőszakolja az egészségtelen cheder iskolába, ahol összezúfoltan ülnek és összeszorított mellkassal egész nap hajlongva tanulnak a gyermekek. S eltiltják a gyermeket a játéktól, a levegőtől. Pedig a zsidó vallás az életöröm vallása és nem a sanyargatásé.

Mármost ki fogja megmondani, hogy azért fajult-e el a zsidó vallás így, mert a zsidóságnak ilyen a természete vagy azért, mert a zsidóság ilyen viszonyok közé került? Hol vannak azok az okok, melyeknél fogva a mai tuberkulotikus, sérves, vézna, lúdtalpú orthodox zsidóság azt állíthatja, hogy ő az igazi zsidó, míg a machabeusokra emlékeztető életerős modern zsidót megtagadja ?

II. fejezet. A kétféle zsidó.

I. *A kétféle zsidó világnézete.* Ahogyan két testvérben az életkörülmények egészen ellentétes tulajdonságokat váltanak ki, úgy a két zsidó csoport ma már sem testileg, sem lelkiileg nem rokona egymásnak. E két csoport már sokkal távolabb áll egymástól, mint azt külsőleg látni lehet és még jobban el fog válni. Az összetartó kapocs eddig az összekovácsoltság volt, ma ennek az emléke.

Ha valakinek vele ellenségeskedésben élő testvére ellen azt a vádat emelik, hogy helytelenséget követett el, nem fog tudni felemelkedni az igazság magaslatára és testvérének igazságát fogja keresni, mert szívében a testvér közelebb áll hozzá, mint az idegen. A kétféle zsidóságnak a világon ez az egyik összetartó kapcsa. A másik, hogy e miatt a nemzsidó minden zsidót egyformának tekint.

Amikor a két testvér idegenektől távol van, akkor mindegyik meggyőződése érvényesül a köztük való viszonyban, de kifelé ritkán. Még az is lehet, hogy az egyik testvér gyűlöli a másikat, de csak amíg harmadik nem bántja.

A zsidóság két csoportja testvér csoport. Amikor az újkor elején a Spanyolországból kiűzött szefárd zsidók Törökországba vándoroltak, ott mindenütt külön zsinagógát és hitközséget alapítottak, de azért a szefárd zsidók az ottani aszkenáz zsidókat megvédték az üldözés idején.

Az előkelő külsejű, tartású, viselkedésű s arcvonású zsidó, aki előkelően is gondolkozott, nem társalgott az aszkenáz zsidóval, de testvérének ismerte és segítette. Nemcsak előkelőségből tette ezt, hanem azért, mert minden nemzsidó népet magával szemben látott s szüksége volt az alacsony rendű és alacsony gondolkodású aszkenázra.

Így érzi szükségét a zsidóságát le nem

vetett zsidó ma is minden zsidónak s ebben az összetartás és megmaradás kulcsa. Valahogyan húzza visszafelé a zsidóságtól külsőleg elszakadt zsidót az, hogy ő mégsem nemzsidó.

Ez az oldala a zsidókérdésnek azonban rávilágít arra, hogy a zsidókérdés nemcsak felekezeti, hanem nemzetiségi kérdés. Nem a felekezetéhez húz a zsidó, hanem a nemzeti-ségéhez. Ezért támogatják a legmodernebb zsidók is a cionizmuszt.

Mégis lényeges különbség van a kétféle zsidó közt. A neológoknak nevezhető zsidó csak azért támogatja az orthodox zsidó kivándorlását, hogy megszabadulva tőle, lelkének legbensőbb vágya szerint megszűnjék zsidó lenni; ezzel szemben a nemzetiségét érző, azt kidomborító zsidó akar zsidó lenni és akár zsidó maradni.

A cionizmusz tulajdonképen szintén irredentista¹⁾ mozgalom, csak árnyalatbeli különbségek választják el más irredentizmusztól. Az orthodox a fogadó népek közt akar zsidó maradni, a cionista saját országában. A fogadó népek szempontjából a cionizmusz az őszintébb s jogosultabb álláspont. Csakhogy sok orthodox csak azért nem irredentista, mert a zsidó vallás szerint az istennek kell a zsidó országot visszaállítania. Lelke mélyén tehát az orthodox is irredenta, csak a módban tér el a cionistától, ezért a nemzsidók szempontjából a cionista s orthodox zsidó egy kategória.

A kétféle zsidót azonban világnézete is elválasztja egymástól. Úgy, mint ahogyan a nemzsidót világnézete teszi antiszemitává. Nem a két felekezet, illetve sok zsidó felekezet

¹⁾ A cionizmusz ugyan hivatalos programja szerint Palestinában török alattvalókká akarja tenni a zsidókat, de a nem török államok szempontjából ez mégis irredentizmusz.

vallási tanításairól szólunk, hanem arról, ahogyan a zsidóság a nemzsidó előtt megjelenik. Ezért nem foglalkozunk a Sulchan Aruch szabályainak megtartásával és a zsidó klerikálizmussal.

Ahogyan a nemzsidók közt, úgy a zsidók közt is a modernizmusz küzd az ósdisággal. Ahogyan ott, itt is nagyon sok árnyalata van mindkét tábornak.

A zsidó ósdiság abban nyilvánul, hogy a zsidóban az a hit él, hogy ő minden népnél különb. Az ósdiság abban nyilvánul, hogy a zsidó vélt kiválóságánál fogva a megkülönböztető hajviselet és ruha a zsidónak dicsősége és büszkesége; míg a modernség abban nyilvánul, hogy zsidó nem keresi kiválóságát hanem a népek egyenlőségét. Ezért a modern zsidó szégyelné, ha megkülönböztető ruhát kellene viselnie, míg az ósdi zsidó büszke rá.

Az ósdi zsidó ma is ghettóban akar lakni, mint ahogyan ősei akartak s ezért választottak maguknak külön helyet már a pogány Rómában s ezért ők nem is érezték ennek megszégyenítő voltát, azután, amikor a keresztény rómaiak már nem engedték meg, hogy a ghetton kívül lakjanak. Az ósdi zsidó mindig azt hallja: »Chükasz agoj!« Különb vagy másnál! Ezt mondja egy belső hang neki s ezt mondja ő fiainak.

II. A zsidó zsidók és a keresztények hatása a nemzsidó zsidókra. A népeknek egymást megértő s ezért egymásba olvadó mozgalmi csak békés viszonyok közt és az ellentétek letompítása esetén lehetségesek. S az olyan korokban is, amikor a népeknek nem a zsidókkal szembeni viszonya hegyeződik ki, hanem a nemzsidó népek egymásközi viszonya, akkor is megromlik a zsidók viszonya a fogadó népekhez.

A nem egytestvér népekben bizalmatlanság

támad egymás iránt, ha másokkal összeütköznek. Ilyenkor veszi észre a fogadó, hogy az ő szomszédságában, vele együtt is él idegen. A közel rokonok fognak csak szorosan össze és az összefogottságból kinmarad az idegen. Hiába fegyverbarátság, hiába szövetség, hiába a honpolgárság. Tapasztaljuk ezt naponkint, nem szabad ez előtt a jelenség előtt szemet hunynunk.

Ennek a háború után meg lesznek a következményei, hogyha csak a háborúval együtt a háború lelke is el nem tűnik.

Az igazság kedvéért le kell szegeznünk azt a tényt, hogy a zsidóság is másnak érzi magát, mint a háború előtt. Sokan, akik nem voltak zsidók, csak zsidó anya szülöttei, zsidó zsidókká lettek. Mégis nagyon sokan maradtak kint Magyarországon ebből a háborús zsidónemzeti közösségből s ezek oda soha vissza nem térhetnek. Ezeknek sem gondolatvilága, sem érzelmei, sem lelke, sem szíve nem zsidó. Ezek a jövő *csak emberek* vagy *csak magyarok*. Nem zsidó, nem katolikus, nem protestáns, csak ember, csak magyar, akiknek a vallása is csak az emberiség vagy csak a magyarság lesz.

Ezeket a zsidókat az antiszemitizmusz sem sorozhatja már a zsidók közé. Elszakadtak. S ha mégis megmozdul bennük valamely gyengén rezonáló húr, mikor a zsidók összeállanak, az csak azért van, mert egyedül állani a világban, kizáróttan vagy túrtén mindenki nélkül, a legkeservesebb emberi sors.

Másrészről azonban, azok az egyének s azok a népek, melyek nem régen olvadtak be más nemzetekbe, különösen, ha nem is fogadták még be őket abba a közösségbe, melyben új testvéreket reméltek, nagyon könnyen jutnak arra a gondolatra, hogy másokhoz is csatlakozhatnak.

Az olyan beolvadtak pedig, akik kis nem-

zetekbe olvadtak, a világháború alatt arra a gondolatra is jöhettek, hogy a kialakuló nagy nemzetekbe való beolvadás talán még nem késztet rájuk nézve. A még be nem olvadt, de beolvadásra hajlandókat a világháború megépen az elé a választás elé állította, hogy nem volna-e célszerű nagy nemzetbe olvadni. Mert a világháború mindenki elé oda vetette azt a gondolatot, hogy megmaradhatnak-e a kis nemzetek államai ?

A zsidóság, arra való tekintettel, hogy bár minden nemzet s nép befogadottja, mégis megőrizte különállását s így bizonyos a többi nemzeteken kívül álló nemzetköziséget őrzött meg, tehát e gondolat nem volt tőle olyan idegen, mint másoktól.

Ebben a gondolat s érzésmenetben megint nagy nyomást gyakorol a nemzsidó zsidókra vagyis a zsidó anyáktól született, de zsidóságukat levett zsidókra az a körülmény, hogy sokan a zsidók közül megőrizték nemzeti öntudatukat. Ezekben a világháború csak a zsidók szenvedése iránti érzelmeket váltotta ki.

A fogadó nemzetekben is meg volt az az érzés, hogy a zsidók még mindig számosan kívül állanak a fogadó népeken. Ezért aztán ha egyetlen zsidó kivonta magát a katonai kötelezettség teljesítése alól, hogyha gyáva volt, hogyha a hadseregszállítás körül visszaélést követett el, ezt minden zsidóval éreztették.

A zsidók közül viszont nagyon sokan félrevezetve némely antiszemita nyilatkozattól, különös gondot fordítottak arra, hogy zsidótestvéreiken, hitsorsosaikon segítsenek s ezt nyíltan hangoztatták is. Így pl. a zsidó felekezeti egyesületek számos letartóztatott zsidónak rituális élelmezéséről gondoskodtak. Nem gondoltak arra, hogy ez a nemzsidókban nem válthat ki rokonszenvet, mert a háború alatt letartóztatottak kivétel nélkül ellenszenvesek voltak.

A zsidó összetartást is tehát inkább emelte a háború, mint csökkentette. A zsidóságra a háború alatt azonban még erényeik sem jelentették zsidóságuk elhomályosulását s így a velük szembeni rokonszenv gyarapodását. Ha önfeláldozóbbak s hősieesebbek voltak, akkor kihívták az irigységet. S ez így természetes, mert olyan általánossá lett versenyben, mint a háború, az egymásközi verseny is feltámad. Ezért különösen jó szolgálatot nem tettek a zsidóságnak azok, kik felsorolták és összegyűjtötték az ide vágó aflatokat. A másik felet szinte belekényszerítették a zsidók erényeinek kicsinylésébe.

A háború annyiban is megnehezítette a zsidók helyzetét, hogy a nemzsidó zsidók épen attól való féltükben, hogy a háború következtében az a kolonc, mely őket a zsidóságban visszatartja, nőni fog, hogyha még több keleti zsidó jön be Magyarországra és a zsidó zsidók számát tetemesen emeli; nem szívesen látták ugyan a beözönlést, de az álszemérem visszatartotta őket attól, hogy hangosan tiltakozzanak.

Mert más az a keleti zsidó, mint a mi zsidóink, akik csak zsidó anyától születtek. E zsidók egy részéről, a román zidókról nagyon jó jellemzést adott a »Világ« 1915 szeptember 22-iki száma, mikor így ír róluk: ». . . ijesztő modorú és csúfságu férfiúi ábrázatok húzódnak ide be. (t. i. Magyarországra). Valahogy mind az a torzítás kiül a típusokra, melyet elnyomott fajtnak szenvedésben el kell viselniök. Örmenyek, lengyelzsidók, románzsidók; pogromok előre vetett véres árnyéka elől földönfutóvá lett nemzedék igyekszik menteni magának a menthetőt. Sok izzó üldöztetésben élesre köszörült elmességük tulcsap hajótörésen, talpraáll és felülkerekedik. De arcuk, testük, orruk, ajkuk, kezük s lábuk elvesztették emberi nemesességüket, a kapzsiság, a könyörtelenség, a cinizmusz, a gyávaság, az alattomoság s a szeny

hordozóivá lettek. Az elnyomott ember az emberiség salakja. Az elnyomók tette s gazsága ezeknek a szomorú embereknek embertelensége.«

A zsidó zsidóról támadt gondolatsorban írt ez a jellemzés az első látásra is nagyon jó s bizonyos, hogy a mi zsidó zsidóinkra is épúgy áll, mint a keletiekre, de kétségtelen, hogy a nemzsidó zsidóra nem. A nemzsidó zsidó és az árja közt nincs az a különbség, mely a zsidó zsidó és nemzsidó zsidó közt. Emberi ember csak az előbbi kettő. A fogadó árja demokráciája tette emberré.

Különbnek érzi magát a zsidó, mint a nemzsidó, mondják sokan, akik a beolvadt zsidót is zsidónak nézik. Lehet. Mégis az a zsidó, aki megszűnt zsidó zsidó lenni, azt bizonyítja, hogy ő még különb zsidó sem akar lenni, ha a fogadó nép tagja lehet.

Van aztán a két kategórián belül sok árnyalat, amelyik vagy ide, vagy oda tartozik. Ezeket itt nem osztályozzuk, mert felesleges, mivel itt csak arról van szó, hogy az egész zsidókérdés megítélése szempontjából vonjuk meg a határokat. Lejebb a zsidók beolvadásának tárgyalásánál több kategóriáról is fogunk szólni, de ott a cél ezt indokoltá teszi.¹⁾

III. fejezet. A **zsidó zsidók.**

I. *Tulajdonságaik.* Miután a zsidókat két főcsoportra osztottuk s azt mondtuk, hogy a zsidóság tulajdonságai az egyikből többé-kevésbé kivesztek, tehát figyelmünket főleg a zsidó zsidók tulajdonságaira kell fordítanunk. Ezekről pedig épenugy lehet beszélni, mint ahogyan beszélünk magyarok tulajdonságáról,

¹⁾ Lásd lejebb a VI-ik könyv II. fejj. II. szakaszát.

mágusokéról, diákokéról, katonatisztekéról, kereskedőkéról, iparosokéról, mint ahogyan beszélünk korok jellemző tulajdonságairól, stb. A nemzsidó zsidók a zsidó tulajdonságokat vagy nem mutatják már, vagy pedig sokkal halványabban.

Az emberek tulajdonságait viselkedésükből állapítjuk meg. Azzal mégis, hogy bizonyos emberek azonos viselkedését megállapítottuk, még nem állapítottuk meg fajuk azonosságát. Mert az embercsoportok bizonyos irányban való fejlődését nemcsak fajiságuk, hanem szokás, kényszer, azonos életkörülmények, stb. is megállapítják.

Ilyenképpen a zsidók azonos tulajdonságainak bizonyítottsága nem jelenti a zsidó faj tisztaságát s így azt sem, hogy a zsidó tulajdonságok a zsidó faj tulajdonságai. Vitatható ugyanis, hogy más faj hasonló életkörülmények közt hasonló tulajdonságúvá fejlődött volna. Ez azért lényeges kérdés, mert különben pl az örökbéke érdekében a harcias népeket el kellene pusztítani.

Távol áll tőlünk, hogy a zsidó tulajdonságok létét tagadjuk. Vannak ugyanis olyan tulajdonságok, melyeket ilyeneknek nevezhetünk, de nem azért, mert mindig is zsidó tulajdonságok voltak, hanem azért, mert ma az idegen népek közt lakó, de zsidóságukat és a zsidó foglalkozást megőrzött zsidók nagy tömegénél ezeket a tulajdonságokat megtalálhatni.

Azok, akik összeállítják a zsidó tulajdonságokat, rendszerint a következőket emelik ki, mint a leginkább jellegzeteseket: a) a kereskedelmi szellem; b) pénzsóvárság; c) ravaszság; d) éles ész; e) önérdék; f) a gyengével szembeni kíméletlenség; g) dolgozni és élvezni tudás; h) céltudatosság; i) mozgékonyosság; j) fáradhatatlanság; k) alkalmazkodás; l) józanság; m) a képesség, hogy annak a földnek a gyü-

mölcsét tudja leszedni, melyet nem ő mivelt; n) az őt üldöző és lenéző tökfilkót rá tudja venni, hogy az az ő érdekében dolgozzék stb.

E tulajdonságok mind olyanok, melyek azt mutatják, hogy a zsidók kétezer éves kötelező népoktatása megteremtette gyümölcseit részükre és a zsidók minden népnél ügyesebbek, élelmesebbek, hogy eszük csiszoltságánál fogva meg tudtak állani kétezer évig az üldözéstől vissza nem rettenő idegenek közt. Hogy ez alatt olyan tulajdonságoknak is ki kellett bennük fejlődni, melyek az üldözés elől való kibújást tették lehetővé, az természetes s így az alkalmazkodás és az erősebb előtt való meghajlás nem vethető szemükre.

Különben is az uralkodás feltétele, hogy a másik meghajoljon, hogy felfelé alázatos legyen. S nincs a világnak az a szolgája, aki nem volna gőgös a még lejjebb állókkal és nem iparkodnék urát kijátszani. Ha egy egész nemzetet igaznak le, akkor ennek minden tagja a leigázó minden tagjával szemben a kijátszásban keresi a maga kárpótlását. A szétszórásra kárhoztatott zsidó pedig üldözött volt, mert idegen volt. Nagyobb értelmisége megakadályozta a fogadó népek közé olvadását. Az üldözés oka viszont a zsidók elzárkózása és be nem olvadása volt, de társadalmi törvénynek látszik, hogy azok a népek, amelyek szétszórás dacára összeköttetésüket fentartják, sohasem olvadnak kisebb műveltségű népekbe. Mint a szászok nálunk, a németek Oroszországban.

A társadalom alapja a magántulajdon. A zsidók törekvése arra irányul, hogy tulajdont szerezzenek, de erre irányul a nemzsidóké is. A zsidók azonban könnyebben s ügyesebben tudnak szerezni. Ez a nemzsidóban irigységet vált ki s elfelejtve azt, hogy a társadalom berendezése mindenkitől követeli, hogy tulajdont szerezzen, megvádolja azt, aki jobban ért hozzá.

Sombart a zsidóknak ezt a tulajdonságát kapitalisztikus szellemnek nevezi és egész könyvet szentel annak a bebizonyítására, hogy a zsidóság a kapitalizmusz hordozója. Azt mondja, hogy a zsidó vitte bele a gazdasági életbe azt a regarnélküliséget, ami a mai gazdasági életet jellemzi. Az előző könyvben már rámutattunk mi is erre a fejlődésre. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a regarnélküliség az elnyomottnak a harcmódora volt az elnyomóval szemben, akit az elnyomók sem méltattak arra, hogy a lovagiasság szabályai szerint vívtak volna vele. Ha megtűrték a zsidókat maguk közt, akkor másképen kellett volna velük bánni.

Az elnyomatásra kell visszavezetni azt is, hogy a zsidók egymással szemben nem kegyetlenek s egymást kizsákmányolás esetén is támogatják gazdasági téren. Erre kell visszavezetni azt is, hogy sok olyan foglalkozásra adják magukat, melyet nem tart a fogadó nép tisztességesnek. Mi tartotta volna a zsidókat távol az ilyen foglalkozásoktól, mikor akármilyen foglalkozás mellett is a megvetett zsidók voltak?

Önmagukba kellett nézniök s ott keresni a minden embernek kedves megtiszteltetést. Ezt tudosaik és tudományuk tiszteletében találták meg. Régi nemességük emléke ugyan nem vészett el, de azért nem jelentett soha annyit, mint azoknál a népeknél, ahol előnyöket élveztek. A zsidóságot a fogadó népek fölé nagyobb ismereteik s műveltségük emelte, természetes tehát, hogy a műveltség ápolóit nagy tiszteletben tartották. A kemény öklű népek közt a zsidókat az eszük védte és tartotta meg, tehát az ész tisztelették.

Így aztán nem csodálni való, hogy Lengyelországban, ahol a zsidó szervezet a Németországból való kiűzetés után (XV-ik század) a legelevenebben élt, a Talmudisták álltak a zsidók közt a legnagyobb tiszteletben s a XVI-ik

század óta itt az volt minden zsidó legnagyobb ambíciója, hogy minél alaposabban ismerje a Talmudot. Aki maga nem ért el magas fokot a Talmud-tudományban, az fiát taníttatta rá s akinek csak leánya volt, az mindenképen arra törekedett, hogy vőül olyant kapjon, aki e téren kivált.

E zsidóknak tudománya azonban tulajdonképpen agytornánál egyéb nem volt. Elméncedés, csavarás, furfang, agyafűrt fejtegető művészei, mondja Graetz.¹⁾ Az itteni zsidóból ezért kiveszett a becsületesség s jogérzés épúgy, mint az egyszerűség és igazságszeretet.²⁾ »A csöcselék magáévá tette a főiskolák e körmönfont szellemét és a kevesbbé furfangosak kihasználására használták fel. Az embereknek kedvük telt abban, ha rászedhettek valakit és diadalmas örömet éreztek, ha túljártak mások eszén. Elmés fajrokonaikkal szemben nem élhettek a ravaszság fegyvereivel, annál jobban érezte kárát a talmudi szellem fölényének a keresztény lakosságnak az a része, mely a zsidókkal érintkezett.«³⁾

A zsidók tehetség dolgában ma is fölényben vannak s Leroy Beaulieu írja, hogy német tanítók mondták neki, hogy a német gyermekek nem bírják az iskolában a zsidó gyerekekkel a versenyt. Innen van az, hogy pl. Disraeli szerint bárhova megy ma valaki a világon, mindenütt zsidókra fog lelni a vezető állásokban. Innen van az, hogy mint John Foster Fraser: *The Conquering Jew* című 1915-ben megjelent munkában leírja: a zsidóknak olyan rendkívüli a befolyása az egész világon. Innen van, hogy mint Leroy Beaulieu mondja, aránylag háromszor-négyszer annyi kiváló embert adnak az

¹⁾ A zsidók története: VI. k. 458. 1.

²⁾ u. o. 459. 1.

³⁾ u. o. 459. 1.

emberiségnek. Innen van, hogy a pénznek a világon a zsidók az urai. Frankfurtól, Londonon át Paris s New-Yorkba, innen vissza Berlinbe a zsidó Rotschildok, Bleichröderek, Mendelsohnok, Montagok, Sassoonok, Sternek, Camondok, Fouldok, Perierek, Bischoffsheimek, Gunzbergék, Kuhnok, Loebek, Seligmanok, Lázárok stb, akik pénzügyletekkel világra kiterjedő ügyletekben foglalkoznak, zsidók.

Csodálkozhatni-e azon, hogyha a pénzvilágban kitűnt zsidók mindenütt másutt is kitűnnek és vezető szerepre jutnak politikában, művészetben, irodalomban, tudományban is? Különösen a tudomány némely ágaiban ez a vezetés nem is jelent ugrást, mert amikor nyugat felé kezdtek vándorolni, akkor a természet-tudományokban a fogadó népek mesterei voltak.

Ha mind ez igaz is, mégis túlzás Graetz nagy munkájában olvasható következő zsidó-dicséret: »Két teremtmény volt annak a nemes erkölcsiségnek a megalapítója, mely az embert őslapjainak barbárságából és vad-ságából kiragadta: *a hellén és a zsidó* ... Vegyék el a jelenkor román, szláv és germán népeitől az Óceánon innen és túl mindazt, amit ők a hellén és zsidó néptől kaptak és bizony sok mindennek lesz híjával...«

II. Az összetartás és a kereskedelem. A zsidóság helyzeténél fogva különös tulajdonságokat fejlesztett. Amíg egyrészt ragaszkodott zsidó testvéreihez, amíg segítette őket, addig még legszegényebb testvére tájékozatlanságának kihasználásától sem riadt vissza. Amíg a zsidók családi élete keleti maradt a legújabb időkig, mely a nőt elnyomatásban tartotta, addig e mellett a nőnek piperére és fényűzésre vonatkozó kívánságait soha meg nem tagadta. Amíg gyermekeinek nevelését mindig rábízta a zsidó iskolára és nem fájt neki azok piszkossága, mégis

egyedül a családjához ragaszkodott a zsidó és nem a feleségéhez, aki csak eszköze volt vágyai nemi része kielégítésének és gyermekeinek anyja. De gyermekeiben nem más s új embert, hanem csak saját magát látta a zsidó apa s innen gyermekeinek imádata.

A zsidó közösséghez való ragaszkodása mellett minden zsidó individualista. Ezért egoista, nem tud az eszmében felolvadni s érte áldozatot hozni. Az eszmék hirdetőitől sem képes az eszméket elválasztani s mint ahogyan saját nagyjai előtt, úgy az ő maga nagysága előtt is térdet hajt. Elsősorban magában keresi az érvényesülésre vezető eszközöket és a zsidó nemzetközi szervezethez csak azért ragaszkodik, hogy ez neki üzleti összeköttetései keresésében és üldöztetés esetén segítségére legyen. A zsidó tehát az első, aki nemzetközileg szervezkedik.

Ez a szervezkedése megint csak szélesbíti látkörét és ezzel emeli a versenyben az ő győzelmének kilátásait, így maradt meg benne mai napig a nemzetközi szervezetek iránti előszeretet, ami azt a téves hitet ébresztette az antiszemitákban, hogy a zsidók nemzetköziek és saját nemzetiségüket könnyen levetik. Mintha a kétezer éves szétszórátás dacára való fennmaradás nem volna ennek eleven cáfolata.

Az üldöztetésnek következménye azonban, hogy a humánus intézmények jelentőségét jobban meglátja, mint a nemzsidó, akinek sokkal több támasza van, mint a zsidónak. De a humánus intézményeknek sem kezelésében, sem alapításában nem okvetlenül vezetik humánus célok, hanem külső disz és a hivek összetartása. A sok alkalmazott pedig arra való, hogy a vezetőknek a politikai befolyása emelkedjék.

A zsidók még ma is annyira összetartanak, hogy egyes orthodox hitközség elnökének, vagy rabbijának nagyobb hatalma van a hitközség tagjai felett, mint a katonai parancsnoknak ka-

tonái felett. Amikor 1913-ban, júliusban betiltatták a chéder iskolákat egészségtelen voltuk miatt, a Világ augusztus 2-iki száma írt ezekről a zsidókról. Elmondja, hogy a rabbinak nem engedelmeskedőt árulónak tekintik a többiek »leköpi, kiközösítik maguk közül, mint az ősi hit árulóját, tulajdon testvéreinek megtagadját. A rabbi tekintélye vigyáz a kóser koszt szabályainak betartására. Vigyáz az öltözékre, az imádság és mosakodás szigorú betartására, a szombati munkaszünetre, mely annyira megy, hogy egy gyufaskatulyát sem szabad a zsidónak magánál hordania.«

»Hozták magukkal — írta a Világ — a keleti népek vallásos fanatizmusát, a rabbi iránt való korlátlan tiszteletet, a megvetést és gyűlöletet minden iránt, ami az ő világnézetükkel, az ő vallásos meggyőződésükkel ellentézik, hozták a gyűlöletet és megvetést elsősorban azok ellen a zsidók ellen, akiket renegetoknak tartanak.«

Ugyanezek a zsidók, akik a renegetokat gyűlölni látszanak, mégis rákényszerítik rokonságukat és azonosságukat a már nemzsidó zsidókra, mert ez rájuk nézve előnyös. Kitalálnak valami formulát, amivel másokat meggyőzhetnek, hogy azok, akiket ők kitagadnak, mégis zsidók. Mert az a fő, hogy minél furfangosabb formulával saját igazságukat is megsérthessék. Isten, aki erkölcsaik főforrásának látszik, valami formulával épenúgy félrevezethető, mint embertársaik. Különbözik sem az igazságnak, hanem a bosszúnak istene.

A bosszú nagyon hamar feltámad minden zsidóban. Mutatja ezt saját történetük, mert egy nép részéről sem lehet annyi kifakadást olvasni ellenségei ellen, mint a zsidók könyveiben és írásaiban.

A kíméletlenség és gyűlölet különben sincsenek távol egymástól. Már pedig kétségtelen,

hogy a kereskedő foglalkozása kiváltja a kíméletlenséget, mert ő abból él, hogy a fogyasztó nem tudja közvetlenül a termelőtől megvenni az árut. Minél tájékozatlanabb a vevő és az a termelő, aki neki eladott, annál jobban keres. Keresetének az a kíméletlenség az alapja, melylyel kihasználja mindkettőt. A kíméletlenség nagyon régi vád a zsidók ellen, de minden más kereskedővel szemben is érvényesíthető.

Kíméletlenség az is, hogy azokat a foglalkozási ágakat keresik, melyek nem fárasztóak. Persze ez az érzés természetes mindazok részéről, akik fáradságukat magasabb műveltségüknel fogva többre értékelik. Kíméletlenségnek tűnt, hogy a háború alatt az irodai munkára sokakat alkalmaztak, amiből azt következtették, hogy magasabb műveltségükkel ebben az esetben a harcoló nemzettel való összetartás kisebb érzése párosult. Rosszul hatott továbbá, hogy a zsidók közül kevesebb alkalmas katonának.

A zsidó, mint árusítókereskedő mindig kevés gondot fordított testének edzésére és erősítésére. A zsidó kereskedő ugyanis nem volt szállító, mint az angol, akinek nagy fáradtsággal kell az árut az egyik helyről a másikra vinni, hanem kereskedő, aki árulja az árut. A zsidó megfogadja a Talmud tanácsát, mely azt mondja: »Addig add el az árut, míg a por még a sarudon van, mely ott ragadt rá, hol az árut vetted.« Az angol kereskedő ezzel szemben fuvarozó, neki tehát kell a testi erő, de az elárúsító kereskedőnek nem.

A zsidó árusítókereskedő, aki még istenével is az adok-veszek alapján áll. A fogadó népek magasabb erkölcsi közösségéből kizártán élt és ezért anyagiasság gondolkodásává kellett lennie. Amikor mind több zsidó csak kereskedő lett, rányomták gondolkodásuk bélyegét a többi zsidókra, akik a többi foglalkozásokból a

középkor folyamán mind a kereskedői pályára szorultak. E gondolkozás egy pár generáción keresztül sajátja marad azoknak, akik most a demokratikus fejlődés eredményeképpen megnyílt más pályákra lépnek s ezzel az általános zsidógyűlöletet, mely abból táplálkozik, hogy egyedül a haszonkeresés a zsidó tulajdonsága, tartják ébren.

A zsidók mindig kereskedők maradnak, mondják az antiszemiták. Ez annyiban igaz, hogy gyors sikerre törekszenek. Pedig nemcsak a zsidó marad kereskedő, hanem minden más is, hogyha századokon keresztül az volt, illetve mindenki, aki kereskedői környezetben nevelkedett. Ezért mondja Heine, hogy a zsidók nem tudnak az általános ember magasságáig felemelkedni.

Az emberi általános eszmék magasságában tanulja meg csak az ember, hogy meghalni is lehet boldogság, nemcsak élni. De a zsidókból még mindig kiált az alacsonyabb rendű ember aggodalma: Nem akarok meghalni! Bródy Sándor Lyon Leájában a zsidó hitközség küldöttségének és a rabbi meggyalázás előtt álló leányának nincs más érve csak ez az egy: Élni akarok!

Pedig a zsidók élete, egészségben fogytékos testükkel nem tökéletes. Minden gondjuk csak az, hogy szellemüket képezzék. Ennek előnye a békében a könnyebb érvényesülés, a háború alatt pedig, hogy életük nagyobb biztonságban van. Mégis egészen bizonyos, hogy még ennél a céltudatos népnél sem tudatos ez az eljárás. A nemzsidók azonban igazságtalannak érzik, mert abból, hogy testüket harcképességre nevelték, hátrányuk volt békében és hátrányuk a háborúban.

Az emberiség nagy érdekei szempontjából azonban nem lehet a zsidók magasabb szellemi képességeit így elbírálni. A zsidók Ame-

rika hasznosítása körül a legkorábbi időtől kezdve sokat dolgoztak. Ők vezették be Amerikába a cukorgyártást s ők szervezték a dohányültetvényeket. Ahol hasznot lehet valahonnan kivenni, ott ők ott vannak. Ez azonban nemcsak az illető egyénre nézve lehet hasznos, hanem sok esetben a közre is.

Épígy hasznos az egész emberiségre nézve a zsidóknak az a tulajdonsága, hogy pihenés alatt egyedül képzeletével foglalkozik és nincs szüksége arra, hogy szeszes itallal teremtsen magának álomvilágot. A zsidó példa nagyon sok helyen a műveltség magasabb fokán azt eredményezte, hogy a szeszes italok élvezete csökkent.

Az antiszemita a nyerészkedést, kíméletlenséget, kizsákmányolást tekintik a zsidók fő sajátosságainak, melyek kiirthatatlanul élnek a zsidókban. Ezért aztán azon a véleményen vannak, hogy ezeket a sajátosságokat nem a gazdasági élet nyomta rá a zsidókra, hanem a zsidók a gazdasági életre. Ez a felfogás az alapja Werner Sombart könyvének is, melyben a zsidókról és a gazdasági életről beszél.

Elfelejtí, hogy a zsidók nemzetközi szervezete a nagyban termelő gyárak piacainak kedvezett, míg a nemzsidók kis nemzetekre és kis országokra való szakadozottsága a céhrendszernek. Amikor a gyár legyőzte a mestert, akkor a zsidók nagy előnyökhöz jutván csakhamar vezető helyzetbe jutottak a gazdasági életben, de ez az előzmények természetes következménye és nem zsidó kigondolás volt.

A magántulajdon mellett a termelés csak anarchikus lehet. Mikor a mester termelését a sokat és raktárra dolgozó gyár váltotta fel, mely anyagát és piacát egyaránt az egész világon kereste, nem lehetett jobb útmutatója, mint a zsidók, akik minden nemzetek közt éltek.

A kapitalisztikus termelési rendben a termelő számító géppé lesz s a számítás volt

egyik főereje a zsidóknak századok óta. Még szórakozásul is csak számítást igénylő játékokban találták örömüket. A Talmud maga semmi más, mint csupa számításra, agytornára ingerlő példa.

A számító kereskedő azonban természetesen arra törekszik, hogy minél nagyobb nyereséget érjen el. Minden elhomályosul körülötte és csak a haszon, a pénz van állandóan előtte. Célja nem is lehet más, mert más csinálja azt, amit ő árul és más veszi meg azért, hogy élvezze. Ezért a kereskedő mindkét irányban előzékeny, sőt alázatossá lesz. Nem a zsidó, hanem a kereskedő a méltóság nélküli. Ő mindenkinek vásárlása és a tőle elért haszon arányában ad tiszteletet, tehát azt hiszi, hogy a maga részére is csak pénz kell, hogy tisztelete is legyen.

Ezért lett a csak kereskedő zsidó nép egyetlen céljává a pénzszerzés és sokan közülök nemzeti büszkeségként emlegetik, hogy a zsidók tudnak pénzt szerezni. Ezért nevezik zsidó fejűnek az olyant, aki tud szerezni. Pedig mi sem érthetőbb, minthogy a nemzsidók létesítette mai társadalmi rendben, amely magántulajdonon épül a zsidó és a nemzsidó minden áron szerezni akar. Azok, akiknek más társadalmi örömük és lehetőségük is van azonban, kisebb erőfeszítéssel mennek bele a küzdelembe. Különben is a zsidó nemkereskedő kereskedő szülői s testvéreitől ebben a tekintetben többet tanulhat.¹⁾ S ezeknél azt látja, hogy a gazdagság és tisztesség azonos fogalmak.

III. A zsidó zsidó ideál. Felvetődik a kérdés, hogy az azonos foglalkozás, egyforma tár-

¹⁾ Lazare. L'antisemitisme, son histoire et ses causes (Paris 1894) 285, 294, 299 s köv l. társadalmi s vallási okokra vezeti vissza a zsidó tulajdonságokat.

sadalmi viszonyok és kultúra nem nagyobb összetartó kapocs-e, mint a fajiság. Vajjon az a kulturközösség, melynek eddig a vallás volt a kifejezője nem hathat-e olyan mértékben, hogy valamely nép gondolatvilága nagyjában egyformává lesz. Áll ez különösen az olyan korra nézve, amikor még a vallás a nép egész idealizmusának foglalata.

Amikor tehát a vallásnak és valamely nép gondolkozásmódjának irányát kutatjuk, akkor nem szabad abból kiindulnunk, hogy a vallás önállóan befolyásolja a nép gondolkozásmódját, hanem a vallást csak mint a nép gondolatvilága egyik részét tekinthetjük. Sombart ezzel ellentétben a vallást önálló gondolkozást irányító tényezőként fogja fel és nem veszi észre, hogy a műveltség bármelyik fokán a vallás a nép idealizmusának foglalata.

A zsidó vallásnak különös jellegét nem szabad e megállapítás után sem szem elől tévesztenünk. A zsidó vallás ugyanis nem hit, hanem erkölcsi, sőt jogi szabályok foglalata; nem hit, hanem a zsidónak az istenhez való viszonyát megállapító szabályösszesség. Az istennek, mivel ő a legnagyobb hatalom, mindenki bizonyos szolgálatással tartozik; amit, vagy az istennek vagy ellene tesz a zsidó, azt Werner Sombart szerint (aki pedig maga is zsidó), elkönyvelik az isten könyvelési osztályában s végül megcsinálják a mérleget.

A zsidó vallásnak alapja állítólag az a felfogás, hogy a jót is a földön kell végrehajtani, tehát a legtöbb jót az teheti, akinek legtöbb eszköze van rá, ez az eszköz a vagyon. Az isten tehát azt, aki jót tesz, segíti üzleti ügyeiben, hogy meghálálja a jó tettet. Ezek az elvek világnézeti elveké is lettek, mert a zsidóknak a diaszpórában nem volt semmi másuk, mint ami vagyont szereztek.

A vagyonszerzés irányította a világi hata-

lomhoz való viszonyukat is, illetve a világi hatalomról való gondolataikat is. Ezek a gondolatok az alkalmazkodás érzéséből fakadtak. Eminenter zsidógondolat az az új testamentumban is felfedezhető elv: Add meg a császárnak, ami a császáré — és ez a szellem tette lehetővé, hogy a keresztény vallás államvallássá lett a pogány intézmények fentartotta római birodalomban.

A zsidók az idegen népek közt megadták a császárnak, ami a császáré, mintahogy az istennek is megadták, mert ez őket megvédte.

Azért kell ezt az elvet zsidó elvnek neveznünk, mivel a zsidók kétezer év óta idegen államokban élve e szerint az elv szerint éltek. Ez az elv belegyökerezett a zsidóságra és mint tudat alatti vezetőgondolat élt bennük.

Hogyha valaki ezzel szemben arra hivatkoznék, hogy a zsidóság forradalmi elem volt, mert szétbontotta a termelési rendet, úgy ezzel nem cáfolja meg a tételt, mert a zsidóság forradalmisága a gazdasági téren maradt. Nem találunk őket sem a maguk, sem az összesség jogaiért küzdő forradalmak résztvevői közt. A zsidóság nem politikai forradalmár elem.

Az orosz példára való hivatkozás sem gyengíti meg ezt a tételt, mert Oroszországban még mindig a foglalkozások szabadságáért is folyik a harc. A jelenre való hivatkozás sem cáfolat, mert ennek okai különlegesek.

A zsidóság két évezreden keresztül úgy látta, hogy fenmaradásának az a feltétele, hogy a hatalmasokkal jó viszonyban legyen és anyagilag gyarapodjék; tehát az egész világ és minden társadalmi osztály boldogulása szempontjából is ebben látta a megoldást. Nem a politikai hatalom segítségével a gazdasági boldogulás felé, hanem a gazdasági boldogulás után a politikai jogokhoz! Ez volt a jelszava.

Ez a gondolat a Marxé is, amelyet részben

ő, részben mások, még azzal a magyarázattal erősítettek meg, hogy nem is kell semmit se tenni, mert a fejlődés úgyis meghoz mindent. Ez az elv a gazdasági predesztinációhoz vezetett, pedig a munkásság ezt a gondolatot nem fogadta el, hanem állandóan aktív volt és vezetőitől is ezt követelte.

Ez az aktivitás azonban ellentétes a zsidóságnak lelkével megegyező gazdasági predesztinációval és a Messiás hittel. A zsidóság élettapasztalata szerint elegendő a gazdasági boldogulást keresni, a jó világot meg hozza a Messiás. Áldozatokat hozni, meghalni eszméiért azért felesleges, mert a Messiás eljövetele előtt úgy sem lehet semmi jobban. Ezért nem mártír természet a zsidó. A mártír alatt azt értve, aki eszméinek érvényre juttatásáért áldozatot hoz, akit eszméinek megvalósítása céljából szükséges cselekedettől halálfenyegetés sem riaszt el, aki nemcsak hallgat, hanem halálfélelmet nem ismerve cselekszik. Nem mártír tehát, aki csak tűr, aki csak szenved. A türelem és szenvedés nem teszi a mártírt, hanem a cselekvés és az emiatti halál.

Az európai szocialista mozgalom annyiban mutat azonos alapgondolatot, mint a zsidó, hogy elsősorban a gazdasági előnyök kiküszöbölését tartotta szem előtt és egyáltalában nem volt forradalmi. Amit a munkásmozgalmak forradalomként tüntettek fel, az evolúció volt, amint evolúció az a végső összeomlás, amit, mint a zsidók a Messiást, várnak. Ezt a várakozást és meggyőződést gazdasági messzianizmusznak lehetne nevezni. S ebben van a hasonlóság, amivel egyáltalában nem akarjuk érinteni a marxizmusz alaptételeit.

Marxra azonban más körülmények hathattak, amikor a maga tételét formulázta. A zsidók történetükből azt tanulták, hogy nem szükséges, hogy valaki nemzete, népe szabadsága érdeké-

ben dolgozzék. Csak a maga jóléte érdekében dolgozzék s minden jóra fordul a nép sorsában is. A zsidók sohasem lázadtak fel és sohasem követelték a fogadó népektől, hogy ezek szabadságot adjanak nekik, hanem minden zsidó külön, csak arra törekedett, hogy gazdagságot szerezzen.

Ebben a küzdelemben mindegyik kihasználta zsidóságát és a zsidók nemzetközi szervezetét, de csak saját egyéni előnyei biztosítására. Természetes, hogy Marxban, aki zsidó szülők szülöttje és neveltje, feltámadt az a gondolat, hogy végül a munkásságra nézve is be fog következni a jobb idő, csak arra kell törekednie minden munkásnak, a nemzetközi szervezkedés kiépítése és bérharcok által, hogy minél nagyobb anyagi előnyökhöz jusson.

Minden kereskedőben a közvetlen haszon, a közvetlen előny megszerzésének vágya lebeg. A kereskedő nép tehát olyanra nem vállalkozik, ami nem ad közvetlen hasznót. A tisztán szellemi mozgalmakból, az egyéntől áldozatokat követelő mozgalomból tehát a zsidók kimaradnak. Nem is lesznek vértanúk ennek folytán, mert vértanú csak az lehet, aki munkájának gyümölcsét nem akarja maga szedni.

A gazdasági gondolkozás sok zsidóban benne van s bármennyire szorosan csatlakozzék is a zsidó a forradalmi mozgalmakhoz, mégis azt látjuk, hogy forradalmi tetteket csak nagyon kivételesen visz végbe. Azt is látjuk, hogy a forradalmi *tetteket* követelő mozgalmakban (anarchizmusz) aránytalanul kisebb számban vannak benne, mint pl a szocialista táborban, mely a marxi alapon állva, ellenzi a forradalmak szítását.

Az egyéni előnyöket kereső zsidó utóda lett a mai zsidó törtető, aki nem ismer mást, mint a saját érvényesülését. A marxi fenti gondolat és a zsidó törtető az egyén szempontjá-

ból ugyanegy elv alapján állanak. Épúgy, mint ahogyan a bálványimádástól félő palesztinai ős zsidó és a fogadó népek közt bujkáló képzőművészet nélküli zsidó egy s ugyanaz. Az első is tiltotta a faragott képek használatát, a másikat is. De hiába tiltotta volna az ős vallás, hogy ha a zsidóknak nem kellett volna aggódniuk a fogadó népek közt, bizony feldíszították volna templomaikat és temetőiket és egész művészi kultúrájuk nem elégedett volna meg a versekkel és egy kis zenével!

Ezért maradt meg a vallásos zsidó amellett, hogy csak egy temploma lehet Jeruzsálemben, a többi templom csak iskola. Az egy templom, mint Prestel Jakab a templom építésének történetéről írt munkájában kifejtette, konkretizálása a nemzeti egység absztrakciójának. Csak Palesztinában van a zsidó egység szimbóluma s ezt nem lehet szétrombolni, mert ez is maga a föld s nem valamely emberi építmény.

Ez a gondolat is a zsidó nemzet egységét szimbolizálja, mint ahogyan nemzeti az istenük és az a hitük, hogy ők a kiválasztott nép. Különösen az utóbbi hit olyan erősen él még sok már-már beolvadt zsidóban is, hogy minden emberi ideált a zsidóságnak tulajdonít, így vannak az antiszemitákon kívül zsidók is, akik azt vallják, hogy a kommunista eszme zsidó gondolat, amely a zsidó prófétáknak abban a követelésében, hogy a földet bizonyos időközönben újra kell felosztani, már benne volt.

Felületes szemléletre hihetőnek is látszik ez az állítás. Mégis arra való tekintettel, hogy ezt az újraosztást követelték, éppen nem bizonyítja azt, hogy közös tulajdonban volt a föld, hanem ellenkezőleg azt, hogy nem.

Éppenígy nem szabad a maguk kiválósága tekintetében elfogult zsidókat arra a térre követnünk, hogy azért, mert a próféták tanításai-ból a kereszténység nőtt ki, ők a legeggyeteme-

sebb nép. Hanem ellenkezőleg azért, mert nem ők lettek a keresztények, hanem más népek azt kell látnunk, hogy az egyetemesség ideálja éppen bennük élt legkevésbé.

Ha ilyen szemmel nézzük a zsidók ideáljait, akkor kellő mértékére szállíthatjuk le azokat a véleményeket, amelyek Jézus kommunizmusát és Marxét ugyanegy forrásból fakadónak hiszik, akik Jézusban csak a zsidó próféták utódát és Marxban a zsidó Jézus folytatását látják.

Visszatérve a zsidók földosztására és feltevére, hogy ez a próféták valamelyikének hatalma folytán meg is valósult egyszer, mit bizonyít ez? Nem éppen az ellenkezőjét annak, amit közösségnek nevezünk?!

Ott, ahol közös a föld, ott nem kell és nem lehet újra osztani. A zsidóknál tehát a föld is a legrégibb idők óta egyéni tulajdonban volt és amikor orvoslást kerestek az e miatt keletkezett szegénység ellen, akkor megint csak egyéni tulajdont követeltek. Evvel szemben azonban rá lehet mutatni arra, hogy úgy a kezdetleges, mint a fejlődöttebb népeknél meg volt a földközösségnek valamely formája. Rómában az ager publicus, a szlávoknál és germánoknál a közös határ, a házközösség intézménye, a mir stb. Vagyis a kommunista eszme testet öltött intézményekben. Ezzel szemben a zsidóknak az a büszkesége, hogy az ő prófétáik követelték, üressé kell hogy váljék, annál inkább, mivel a zsidók a múltban és ma is a kommunizmusznak tetteikben a leghatározottabb ellenesei voltak.

A zsidók kétezer év óta majdnem kizárólag csak ingó dolgok felett szerezhetnek tulajdonjogot. Az ingó dolgok pedig sokkal egyenibb tulajdona a tulajdonosnak, mint az ingatlan, akkor is, hogyha az ingatlan is egyéni tulajdonban áll; de még sokkal inkább akkor, hogyha az ingatlanra vonatkozó tulajdonjogot tételes törvények közössé teszik.

Már most az egyéni tulajdonjogon kétezer év óta nevelkedett zsidóság természetesen nem lesz kommunistává. De mégis ott vannak a zsidók a szocialista táborban! Ott vannak, de távolról sem olyan sokan, mint azt a zsidó vezetők számából következtetni lehetne. És az a körülmény, hogy ott vannak még abban is leli magyarázatát, hogy a legközelebbi múltig a zsidóságnak gazdasági előnyökért kellett küzdenie. De abban is leli magyarázatát, hogy a proletariátus nemzsidó részének szervezeteiben a vezető szerepeket könnyű megszerezni és ezzel a jobb individuális életet biztosítani.

Ha a zsidóságban és azokban a zsidókban is, akik a kommunizmuszt követelő mozgalmakban részt vesznek, a kommunista ideál olyan erős volna, mint ahogyan lennie kellene, hogy ha ez évezredes zsidó gondolat volna, akkor a zsidóknak a tömeg közösségében annál inkább el kellene tűnnie, mert épen ők hirdetik, hogy a kommunizmuszt és más társadalmi átalakulásokat úgy sem lehet hirtelen megvalósítani. Ők nem tűnnek el, ők nem oszlanak el a tömegben, ők nem végzik az aprólékos munkát és nem hoznak minden nap áldozatot a tömeg érvényesülésének, mert él bennük a hit, hogy ők a választottak, akiknek a többieket vezetniök kell.

Az ebből a hitből származó önbizalom emeli fel őket és ad nekik bátorságot arra, hogy akármibe belefogjanak. Amint a gazdasági életben ellenük emelt azok a panaszok, hogy kontárkodnak, nemcsak a céhmesterek elfogult vádjai voltak, hanem alapos vélemények, így a zsidók tettei bizonyítják azt, hogy szellemük nem az egyént a közösségnek feláldozó és abban feloldó, hanem az egyént előtérbe toló. Szellemük nem az általános közöséget, hanem az egyént magasra tartó s így nem szocialista, nem kommunista nem forra-

dalmi, nem hívő, hanem aszociális, individualista és egocentrikus.

Le kell azonban szögeznünk azt a tényt, hogy ennek a gondolkozásmódnak forrása a zsidóság évezredes helyzete¹⁾ s meg kell állapítanunk azt a tényt is, hogy valamely egyén politikai elhelyezkedése és világnézete nem mindig fődik egymást.

IV. Fejezet. A zsidó psyche.

I. *Az ősz zsidó tulajdonságok.* A természettudomány, mint lejjebb látni fogjuk nem tudja bizonyítani, hogy a zsidó faj. Meg kell tehát vizsgálnunk azt, hogy a pszichológia nem tudja-e. Nem lehet-e arra az álláspontra helyezkedni, hogy testileg ugyan nem faj a zsidóság, de szellemileg az? Természetes, hogy a zsidóságot eleve nem tekintjük itt sem egységnek, mert akkor az antiszemitizmusz hibájába esnénk, mely a nemzsidó zsidók meg a zsidó zsidók tulajdonságait egyaránt az összes zsidók tulajdonságainak tekinti.

A zsidó psyche vizsgálatának kérdése kényesebb, mint a faji jellegnek a testben való vizsgálata. Olyan sokszor fogtak rá a zsidókra bizonyos rossz tulajdonságokat, hogy nem csoda, hogyha a zsidóság minden kísérletet bizalmatlanul fogad, melynek célja lelki sajátosságait megállapítani. A zsidó túlzók egyszerűen tagadják ennél fogva, hogy volnának különleges zsidó lelki tulajdonságok, ügyelni is kell ezzel a megállapítással, mert ha vannak mégis olyan típusok, melyek külsejük szerint okvetlen a zsidók közé sorozandók, akkor a megállapítandó lelki tulajdonságoknak találkozniuk kell.

E tekintetben nagyon bajos a bizonyítás.

¹⁾ v. ö. IV. k. 101. fej.

Mert tegyük fel, hogy a történelem valamely fázisára nézve be lehet bizonyítani, hogy a zsidók bizonyos történeti hatások alatt ilyen vagy amolyan tulajdonságokat mutatnak. Ezzel még nincsen bebizonyítva az, hogy már ezeket a hatásokat is nem bizonyos tulajdonságok váltották ki. Mert hiszen mindig a körül forog tulajdonképpen a kérdés, hogy a zsidóknak voltak-e olyan tulajdonságai, melyek a többi népet bizonyos irányban kihívták. Avagy a fogadó népek magatartása tette a zsidókat olyanokká, amilyenek.

A zsidók ős hazájukban olyan hatások alatt éltek, mint a beduinok. Ők is raboltak. De a beduinok ma is rabolnak. Igaz, hogy a beduinok ma is ott laknak a sivatagban, a zsidók pedig a többi nép városaiban. Vajjon a beduin és a zsidó közt nincs-e ma is rokonság? Vajjon a tőkés szellem, melyről Werner Sombart azt mondja, hogy zsidó szellem, nem beduin szellem-e egyúttal. De ha igen, akkor miért nem lett a többi rablónép is kereskedő-nép, kapitalista nép?

Vajjon mi az oka annak, hogy a zsidók azóta, amióta más népek közt laknak, város-lakók? Fajuk sajátossága ez? — Nem! A zsidók azért laknak városokban, mivel minden idegen népek közé vándorló természetes törekvése, hogy olyan helyre menjen, ahol legjobban eltűnik. A zsidót szétszórták hazájából. El kellett mennie valahova. Miután legelőször a városlakó lett hontalanná, tehát a városi vándor elem indult meg először. Városokban a sok ember közt különben is inkább remélhette a bevándorló, hogy külön-külön nem fognak vele törődni. Ezért van ma is a városoknak a bevándorlókra a legnagyobb vonzó ereje. Igaz, hogy a zsidó nem tűnt el a fogadó népek közt, de ez épen a probléma, hogy miért nem. Mert a zsidó vándorlók lassan idegenbe folyó pa-

takja táplálta aztán a mindenfelé meg volt zsidó kereskedők megállapodott tavát.

Ha már most azt nézzük, hogy miképen van az, hogy a zsidók jobban érvényesültek, úgy ennek okát abban a körülményben is találjuk, hogy ez irányú képességüket a folytonos átöröklés is mind nagyobb tökéletességre emelte, mert a legalkalmasabb fenmaradását biztosította közülök. A nemzsidó városi elemmel szemben is jobban megáll a zsidó városi elem, mert nem keveredett olyan mértékben az újonnan bevándorló falusi elemmel, mint amaz. Illetve a zsidó városi elem már akkor is tisztán városi életet élt, amikor a nemzsidó elemekből kikerült iparosok és kereskedők még csak félig voltak városiak, mert a városokban is maguk termelték azt a gabonát s más élelmet, amire szükségük volt.

A zsidók mindazoknál a népeknél, amelyek közé kerültek, tanultabbak voltak. A zsidók minden jelentős városban rendelkeztek összeköttetéssel. Mi sem volt könnyebb nekik, mint a nemzsidó városi lakossággal szemben a kereskedelemben érvényesülni. Ehhez járult, hogy magukkal hozták az orvostudományokban és jogban való jártasságot.

A zsidónak a nemzsidó kereskedő felett abból kifolyólag, mert sok helyen volt zsidó, az az előnye volt, hogy mindenütt azonnal talált barátot és informátort, meg szállást.

A zsidók egyoldalú foglalkozása kellett hogy a haszonlesést váltsa ki belőlük. De az élelmeség, a kíméletlenség, alkalmazkodás és a haszonlesés csak együtt gyűlöletesek, mert csak ebben az összetételben kellemetlenek másokra. Hiába haszonleső valaki, hogyha nem tudja ezt a tulajdonságát érvényesíteni.

A sikerrel érvényesített haszonlesés révén lehet csak parvenüvé valaki s így a haszonlesséssel függnek össze mindazok a zsidó tulaj-

donságok, amelyeket a zsidók kárára felhoznak. Amíg a zsidóság főleg olyan foglalkozást űz, melynek egyetlen célja a haszon, addig mindig csak ezt a tulajdonságát fogják a nemzsidók látni. De bizonyos az is, hogy a haszonleső környezetben felnőtt más foglalkozásba is átviszi a haszonlesést és ezzel gyűlöletessé teszi magát a kereskedő és zsidó környezetből kivált első és talán második generáció is.

A haszonlesés teszi érzéketlenné az embereket más, főleg szellemi értékekkel szemben s ez az érzéketlenség a cinizmusz.

A zsidóknak arról a tulajdonságáról, melyet bomlasztónak neveznek, már szóltunk a második könyvben. Itt csak annyit, hogy nem kell-e az olyan embernek elégedetlenné válnia, aki tudatában van a saját értékének s mégis éreznie kell, hogy másokkal szemben hátrányban van.

Mégis nem tudjuk megtalálni a zsidókban azt a némely zsidó részéről hangoztatott tulajdonságot, hogy a zsidók célja a földön megvalósítani az igazságot, mint azt Mendelsohn (Jeruzsálem) mondja, aki ezt a véleményét az ótestamentumból vehette, ahol Jézsaías I. 17; XXXIII, 15; LVIII, 6, 7; Amos VIII, 4; Zsoltárok XXVI, 10; LVIII, 2; LXIX, LXXXII, 2, 3; stb. helyeken találunk ilyen kijelentéseket, csakhogy ezek csak a vallásra vonatkoznak.

A zsidók épenúgy koruk szellemi hatása alatt állottak és állanak, mint a nemzsidók. Mutatja ezt a legnagyobb bölcsészük Majmonidesz, aki pogány filozófusokhoz, főleg Aristoteleshez fordult, mert a nemzsidók is azoktól tanultak. A biblia olvasást és magyarázást követelő középkori mozgalom is egyidőben keletkezett zsidók és keresztények közt. Bár a zsidók e tekintetben az elsőbbséget maguknak követelik Lutherrel szemben, azt mondván,

hogy a zsidó Lyra Miklós előbb követelte a bibliaolvasási szabadságot, mint Luther. Si Lyra non lyrasset, Luther non saltasset, mondták.

Igaza van azonban Kecskeméti Lipót: Egy zsidó vallás van-e, több-e? című művének, amelyben kifejti, hogy a zsidó vallási gondolkozásba is belevág az idők filozófiája. Mert a zsidó vallásba Szádja a mohamedán racionalizmuszt, Gerson a keresztényházassági jogot, Majmonidesz Arisztotelész filozófiáját, Crescas a keresztény dogmatizmuszt vitte bele.

II. *A céltudat*, A zsidóság magasabb műveltségű és főleg több ismerettel rendelkező nép volt, amikor bevándorolt a többiek közé. Elhelyezkedését magának kellett kinéznie és életének fentartásához tervet kellett készítenie, ami öntudatosabb tevékenységet igényelt, mint a benszülötteké volt. Így aztán a zsidóságban ki kellett fejlődnie a céltudatosságnak. A százas különállás ezt állandóan ébren is tartotta.

A befogadott nép minden tette azért történt, hogy létét az idegenek közt biztosítsa. És ebben a biztosításban is van magyarázó tényező. A zsidósághoz külső erőszakkal is gyakran kötött zsidó kénytelen erénnyé tenni a megváltozhatatlant és így a különben felvilágosodott zsidó a mai napig az ős barbárságból származó szokásokat meg és fentartja.

A kultúrtörténelem a körülmetélés, a ruha-bevágás, az ételkészítés, szakálnövesztés és egyéb szokásokról bebizonyította, hogy a teljes tudatlanságból származtak át, nincsen tehát semmi ok arra, hogy ezeket felvilágosodott emberek kövessék, csak a babona parancsai. És a zsidók legnagyobbbrészt akkor is követik ezeket a parancsokat, hogyha az istennel nem is törődnek.

Mindezek érthetlenné teszik a zsidóságot és talányt látnak benne, amelyet megfejteni

törekszenek. Dehát a legegyszerűbb és legvilágosabb dolog is talány, hogyha annak nézzük, így a zsidók tulajdonságai is. Ha az okát nézzük, megértjük. Az ok nagyrészt a helyzetben van. Ez kényszerítőleg hatott. Közös szokásaiknak az volt a célja, hogy egymást általuk megismerjék. Nem keresték tehát, hogy értelmetlenek-e vagy nem, az volt a kérdés csupán, hogy céljuknak megfelelnek-e vagy sem.

Épenígy nem probléma az sem, hogy miért nem olvadt be a zsidóság; nem probléma, hogy miért maradt idegen a nemzsidó erkölcsöktől és gondolkozásmódtól. Nem probléma az sem, hogy miképpen van az, hogy egyedül a zsidók nem változtatták meg vallásukat, pedig látjuk, hogy mellettük keletkezik a kereszténység, a protestantizmusz.

Minden változás veszélyeztette volna fennmaradásukat és ezért maradtak meg konzervatíveknek. Ezért tartották meg nemzeti istenüket, amely isten-fogalomként a kereszténységénél fejletlenebb. Ezért lett a zsidó gondolkozásmód deduktív, vagyis a szélesebb eszmekörből a szűkebb térre menő, ami különben a célszerűséget szem előtt tartó népnél lehetetlen lett volna.

A zsidóságnak különállásából folyólag megvolt a gondolatalapja. A főtétele az ő fennmaradása, mint cél. A zsidó egység, mint feltétel. A zsidó isten, mint külső kifejezés. A zsidó összetartás, mint előny.

Ezért minden zsidó bölcsész és a legtöbb zsidó ember gondolkozása deduktív. És ebben az a sajátságos, hogy a konzervatív orthodoxia és a modern neológia, a Talmud és a modern zsidó egyházi beszédek egyformák. Alaptételtől indul ki és így jut valamely eredményre, de az alaptételt eredményező tényeket nem kutatja.

A filozófusok kimutatták, hogy a deduktív

gondolkozásmód mindig arisztokratikus formájú, még akkor is, hogyha az alaptétel demokrata követelések megvalósítását követeli, mert az alaptételt valamely tekintélynek kell megerősítenie. Ezzel szemben az induktív gondolkozásmód demokratikus, mert az egyén élettapasztalata, mint autonóm gondolat és következtetés a forrása. Az indukciónál az egyénnek másokkal egyenlő szerepe van s ebben az egyenlőségben van az eszményien demokratikus gondolkodás alapja.

A zsidóságnak deduktív gondolkozási formái abból a körülményből magyarázhatók, hogy mindig abból kellett az idegen népek közt kiindulniok, hogy nekik is joguk van az élethez. E gondolat a saját énjük védelméből fakadt és uralta egész életüket. Miután védelmüket azonban közvetlenül maguk nem teljesíthették, mert fegyvert nem viseltek, tehát gondolkozásukban az életüknek életük árán való megvédése nem merült fel. Így a zsidóság nem lett véresen harcias, csak tipikusan versenyző nép. Innen van az is, hogy a zsidónak ma sincs olyan eszménye, amelyért életét adná s így a saját vére ontásának abszolútabb ellensége, mint bármely más nép.

A zsidó küzdelmét csak a versenyzés eszközeivel folytatja. Ezek közt első helyen a jog áll. Miután a zsidók az idegen népek közt megtartották saját jogukat, ez a jog pedig formalisztikus volt, tehát gondolkozásuk deduktív jellegét ez még emelte és formalizistikussá is tette. Joguk formalizmusza s vallásuk formalizmusza találkozott. A jog és vallásuk, egyaránt azt mondja: *tedd ezt így, meg így*. Ők pedig megkeresik azokat a parancsokat, amelyek a legkevésbé terhesek.

Jákob megkötötte az istennel a szerződést épenúgy, mint ahogyan Ézsauval megkötötte. A formailag létrejött szerződés az ő követelé-

sének jogalapja, így gondolkoztak és gondolkoznak a zsidók ma is.

A zsidó az írás előtt hajlik meg, a nemzsidók pedig a saját igazságérzetük előtt. Ez a különbség a nyilvános és jogi életben nagyon sok összeütközés oka. De előidézői ép annyira a zsidók, mint a nemzsidók. S mégis ennek a gondolkozásmódnak megint nem a zsidók faji tulajdonságai az okai, hanem helyzetük és foglalkozásuk.

Meg kell tehát állapítanunk, hogy a zsidóknak lelki tulajdonai nem függetlenek helyzetüktől és a nekik hagyott kereskedői foglalkozástól. Meg kell állapítanunk, hogy amikor a zsidóságnak az a része, amelyben ezek a tulajdonságok már nincsenek meg, mégis fájnak, nemzetnek érzi magát, csupán őseinek vele közölt, talán átörökölt érzelmei alapján teszi ezt.¹⁾

Hiszi, hogy zsidó és ezért zsidó marad, pedig sem testi tulajdonságai, sem lelkivilága nem az. Zsidó vallását s istenét már nem, csak zsidó voltát hiszi. S hiszi azért, mert ősei és mert a nemzsidók hiszik. Nem látja meg, hogy a zsidó ma már nem mind kereskedő s még kevésbbé látja, hogy a kereskedő sem az már, aki volt.

A nemzsidó zsidónak, a nemkereskedő zsidónak hamar más lesz a gondolatvilága s nyüggé válik legbelsőbb énjének, hogy zsidónak született, ha összeköttetéseinél fogva megmarad is jó, vallásos zsidónak.

V. Fejezet. A nemzsidó zsidó tulajdonságok.

Aki elfogulatlanul vizsgálja az európai társadalomban a keresztény elemmel együtt élő

¹⁾ V. ö. ennek átértése céljából I. könyv, I. Fejezet, I. A világnézetéről mondottakat.

még zsidók tulajdonságait, aki a hivatalokban, irodákban dolgozó nemzsidó zsidókat közelebbről figyeli, annak fel kell, hogy tűnjék, hogy ezeket mennyire nem lehet felismerni sem külsejük, sem lelkületük szempontjából. Hogy ha pedig valamelyiknek zsidó származása, illetve a zsidó zsidókkal azonos gondolkozása és így tulajdonsága szembeötlik, akkor majdnem minden egyes esetben megtalálhatni azokat a személyes vagy családi okokat, amelyek ezt értetővé teszik.

Megállapítható tehát, hogy a zsidóságot levetett zsidó természete nem különbözik a nemzsidókétól s így vérbeli zsidó tulajdonságokat nem, csak társadalmi helyzetből folyókat lehet felismerni.

Azok a társadalmi hatások, amelyek a zsidó tulajdonságok kifejlesztésére vezettek, nem a zsidók faji, hanem társadalmi helyzetükből folyó tulajdonok, amelyek tehát eltűnnek, hogyha azokból az életkörülményekből kikerülnek, amelyek között azok a tulajdonságok születtek.

Ez a felismerés azonban nemcsak a nemzsidókra nézve állapít meg következményeket, hanem a zsidóságot levetett zsidókra nézve is. Ha szükséges, hogy a nemzsidók elfelejtsék azt, hogy a zsidó tulajdonságok nélküli zsidó nem zsidó; akkor szükséges, hogy a zsidó is elfelejtse és ezt csak úgy mutathatja, hogyha a zsidó zsidókkal való közösségét megtagadja.

Erre annál nagyobb szükség van, mert a mai társadalomnak nincs már közössége a múlt társadalmával. A zsidó nem jogtalan és épen ezért a közös üldöztetés nem utalja az egyik zsidót a másik segítségére. A társadalom ma nem a szeparáció, hanem az egység felé tendál. Ennek a megértését követelni nem tulajdonkövetelés.

Amikor épen ezért azt mondjuk, hogy a mai társadalom alapelve keresztény, akkor a ke-

reszténységnek nem vallási, hanem társadalmi alapelvét, az egyetemességet tartjuk szem előtt, amely az emberi egyenlőséget és testvériséget vallja. Bár a gazdasági körülmények erősebbek s az osztálytagozódást ez az *egyetemességi* elv megszüntetni nem bírta. Viszont azonban az a körülmény, hogy a zsidók nagyobb arányban vannak a középosztályban, a zsidókérdést osztálykérdéssé is tette.

Ezért tehát jól átértvén a modern társadalom fejlődésének alapelveit, arra kell törekednünk, hogy előkészítsük a nemzetek közötti egyetemességet. Ezt elméletileg megértik a nemzsidó zsidók és nem egyszer olvashattuk is tollukból azt a kijelentést, hogy a mai társadalom alapja a kereszténység. De természetes, hogy ezért ők osztályállásukat az elv kedvéért feláldozni nem hajlandók, mert ezzel egyik legfőbb erősségüket áldoznák fel. Mint ahogy a nemzsidók sem áldozzák fel. Amíg ezeknek azonban nem tudják be hibául; a zsidóknál ezt a hiányt ellenségeik úgy magyarázzák, hogy ez éppen a legfőbb bizonyítéka annak, hogy a zsidó vérbeli és nem szociológiai faj. Pedig annak az oka, hogy a nemzsidóvá lett zsidó sem ragadja ki magát a zsidóságból az az oka, hogy az emberek általában és így a zsidók is rendesen egész életükön át azt tartják helyesnek, szépnek, jónak, aminek helyességét, szépségét, jóságát kora ifjúságukban beléjük oltotta a zsidó iskola s család.

Az emberek legnagyobb része »homme projectile« vagyis olyan, hogy azzal a véleménynyel szalad végig az életen, amelyet az életbe indulásakor beleoltottak. De a zsidó iskola mellett ott van a zsidó hitközség, a zsidó egyletek, a zsidó összetartás stb., amelyek mind oly irányban hatnak, hogy a zsidók megmaradjanak külsőleg zsidóknak akkor is, hogyha már nemzsidók.

Mégis tévedés azt hinni, hogy ez faji tulajdonság. Majdnem olyan ez, minthogy az emberek megmaradnak a már nem kedvelt pályán, a nem kedvelt városban, stb. Csoporttulajdonság ez, amelyet megfigyelhetni a déclasséknál, akik előkelő modorukat, sőt bőkezűségüket megtartják akkor is, amikor már régen lecsúsztak abból a társadalmi rétegből, amelyhez tartozókra nézve a bőkezűség erkölcsi kötelesség.

Azok, akik a már nemzsidó zsidók tulajdonságait vérbelieknek akarják feltüntetni, nem gondolnak arra, hogy a csoportoknak, osztályoknak, foglalkozásoknak is vannak azonos tulajdonságai. Ezek a tulajdonságok a magatartásban nyilvánulnak, bár indokukat rendesen nem találhatni valamely elfogadható okban. Az egyes rendesen nem is tud másképen eljárni, mint ahogyan többi csoportbelije eljár, mert így szokta meg, mert csoportjával szembehelyezkedni nincs ereje.

Az ilyen magatartásnak oka rendesen a messze múltban gyökeredzik, amikor valamely kényszerből, vagy életérdekből született s amikor ez az alap már teljesen elvész, az ember még mindig ragaszkodik a régi szokáshoz, így a nemzsidó zsidó is, akit erre még az a körülmény is kényszerít, hogy éreznie kell sokszor, hogy mégis zsidó.

Azt pedig, hogy mégis zsidó, valamely nemzsidó csoport részéről éreztetik vele és így nincs meg a reménye arra, hogy levette zsidóságát, más csoport átmenet nélkül befogadja. Ez aztán a legfőbb oka annak, hogy zsidó vérbeli tulajdonságokról beszélnek egyedül azon az alapon, mert a már nemzsidó zsidók is zsidók maradtak. Egyszóval nem pozitív adatokból meritik meggyőződésüket, hanem olyan negatívumokból, amelyek megteremtésében éppen az antiszemitizmusznak van igen tekintélyes szerepe.

VI. Fejezet. A zsidó zsidók erkölcsi.

I. *A Talmud és a Sulchan Aruch.* Az antiszemita egyik legkedveltebb tárgya ez a két gyűjtemény, mert ezekben olyan erkölcsi elvek vannak, amelyek a zsidók szétszóratása idején; vándorlások, nyomorúságok közt keletkeztek. Mindkét gyűjteményben számos kifakadás van az üldöző idegenek ellen és számos elv, amely meghagyja a zsidóknak, hogy ha a szemetszemért elvet nem valósíthatják meg, úgy legalább bosszulják meg magukat a nemzsidókon és maradjanak meg zsidóknak, mert ők a legkülönb nép.

Jóllehet ezek a könyvek régóta megvannak, mégis a tekintetben, hogy mi van bennük, sok vita folyik, mert lefordításuk rendkívül bajos. Megnehezíti a zsidó erkölcs tárgyalását az is, hogy a neológ zsidóság modern világi erkölcs tanuls ezért azt hiszi, hogy ez a zsidó erkölcs tan. Pedig ez inkább keresztény, mint zsidó s így eltér a Talmud és Sulchan Aruch erkölcs tanától.

Ha ezeket a könyveket az új testamentummal összehasonlítjuk a különbség annál élesebb, mert a keresztény elvekkel szembe állítva, a zsidó erkölcsi szabályok az avultság és erkölcsi súlyedtség benyomását kell hogy ébresszék. A keresztény erkölcs a világ minden népei számára való erkölcs, míg a zsidó a világ minden népétől idegen zsidók erkölcs.

Azonban a zsidók a fogadó népek közt még sem mindenben követhették külön erkölcsüket, hanem kénytelenek voltak a fogadó népek erkölcséhez alkalmazkodni. Ez alkalmazkodás azonban csak annak az erőnek a következménye, mellyel a fogadó népek rendelkeztek s így a zsidó könyvek erkölcs nagyon soká élő erkölcs volt a zsidóknak s csak a fejlődés folyamán hal ki lassan-lassan.

A zsidó erkölcsnek a fogadó népek erkölceitől való különbözősége sok súrlódást vont maga után, amelyet más körülmények még fokoztak. Ellenségnek tekintették egymást, tehát mi sem természetesebb, minthogy arra törekedtek, hogy ártsanak egymásnak. Mellékes, hogy ezt szent könyveik szentesítették-e vagy nem. Lényegében tehát a könyvek semmit sem bizonyítanak.

Minden társadalmi alakulat, mely a másiktól elzárkózik, külön erkölcsi elveket alakít ki. Ezek az elvek ellenségesek más alakulatok erkölcsi elveivel szemben. Ebben a tekintetben semmi különlegességet sem mutat a zsidók és nemzsidók egymáshoz való viszonya. Hiszen még a különböző foglalkozásúak közt is mindaddig meg van az ellenségeskedés és a másik megrövidítésére irányuló állandó törekvés, amíg lezárt csoportok.

A kezdetleges népek erkölce kivétel nélkül azt mutatja, hogy az idegent megrövidíteni erény volt. A zsidók sem voltak haladott nép és így erkölceiket csak így szabad megítélni. Akárhogyan nézzük is a világ fejlődését, az bizonyos, hogy a kereszténység a zsidósághoz képest nagy haladás. A zsidóságnak csak az élete volt nemzetközi, de nem a gondolkozása és érzése. Majdnem azt lehetne mondani a zsidó talmudi erkölcsre is, hogy a Talmud szerint gondolkozó zsidó érzése ellenséges lehet a nemzsidóval szemben, de a zsidó élete már századok óta nem lehet pozitíve ellenséges. Már pedig a népek egymáshoz való viszonyát az élet határozza meg.

A nemzsidónak azonban kellemetlen az a tudat is, hogy a zsidónak nemcsak az istene, hanem az erkölce is ellenséges más népekkel szemben. Elfelejtik, hogy nincs csúnyább látvány, mint elégedett elnyomott, aki még csak nem is gyűlöli az elnyomóját. Mint Ötvös József

mondta: Nem ismerek alávalóbbat az elégedett szolgánál.

Az antiszemitizmusz nem törődik azzal sem, hogy a zsidók erkölcsi szabályait magukba foglaló könyvekből sok olyan elvet is kivehet, melyek azt igazolják, hogy a zsidók szabályaikat mindenkivel szemben érvényes szabályoknak tekintették. Még sem érdektelen a zsidó magasabb erkölcsi elvek némelyikének megismerése.

Az ótestamentum szerint a zsidó és nem-zsidó a jogok szempontjából egyenlő, de nem egyenlő a kötelességek szempontjából. Az isten törvényeit ismerő zsidónak több kötelessége van, mint az azt nem ismerő nemzsidónak.¹⁾

A Talmudból számos idézetet lehet felsorolni, melyek azt igazolják, hogy a zsidónak zsidó és idegen ellen egyformán nem volt szabad gázságot elkövetnie. E tekintetben különösen a kereskedelmi forgalomra vonatkozik sok szabály, így a Talmudnak Baba Dathra című részéből, ennek 88/a-90/b fejezetéből idézik azt az elvet, hogy a mértékkel való csalás (akár zsidóval, akár nemzsidóval szemben) nagyobb bűn, mint a fajtalanság.²⁾

Az antiszemiták azonban, ugyancsak a Talmudból és a Sulchan Aruchból bizonyítják, hogy a zsidó erkölcsen szerint a nemzsidó nem volt felebarát.³⁾

¹⁾ Dr E. Grünebaum: Die Sittenlehre des Judenthums anderer Bekenntnissen gegenüber (Strassburg 1878), ahol rámutat arra, hogy az ótestamentum nem exkluzív s rámutat a következő helyekre: Gen. könyve 12,2, 18,7; Deut 33,3; Mózes V. K. 33,2; III. K. 24,17; II. 5,21; II. 23,9; V. 10,19; V. 16,1 — 12.

²⁾ Samson Rafael Hirsch: Über die Beziehungen des Talmud zum Judenthum (Frankfurt 1884).

³⁾ Fritsch: Handbuch der Judenfrage 166 s köv. lapokon.

A Sulchan Aruch a Talmudnak az a kivonata, melyet Quaro József rabbi 1565-ben adott ki s amely ma az orthodox zsidóságnak legfőbb erkölcsi és jogforrása, négy részből áll: orach chajim (az élet útja); jore dea (a megismerés tana); eben haezer (a segítség könyve); chosem ha mispat (a jog vértje). Az egész könyv a terített asztal nevet kapta s minden zsidó kötelező gyűjteménynek ismeri el.

A chosem ha mispatból az antiszemiták a következőket emelik ki: 28/3. fejezete szerint zsidónak nem szabad zsidó ellen nemzsidó javára vallani; 156/5. fejezete szerint a goj pénze uratlan s aki előbb jön, elviheti; 176/12. fejezete szerint ha a zsidó segédje megcsalja a nemzsidót, a haszon a zsidó gazdáié; 227/6. fejezete szerint a nemzsidóval szemben nincs csalás, mert írva van: testvéredet meg ne csald; 283/1. fejezete szerint, ha nemzsidó meghal, akinek zsidó tartozik, akkor csak úgy kell megfizetni a tartozást, hogyha más nemzsidók is tudnak róla.

Bizonyos, hogy ezek a szabályok azt igazolják, hogy a zsidó erkölcs nem tekinti a zsidót a nemzsidóval egyenlőnek, csakhogy ez a középkor felfogása volt és a nemzsidók más eszközökkel, de épenúgy jártak el a zsidókkal szemben.

Ezeket az idézeteket épenezért nem is tekinthetjük nagy horderejűeknek, mert hiszen nem lehet ma már kérdés, hogy miképen éreztek a múltban, hanem az a lényeges, hogy ma miképen éreznek. És az a kérdés, hogy mi történjék. Mert legyen hát igaz, hogy az orach chajim 230/2. fejezetében az van a Sulchan Aruchban, hogy nemzsidó szülő nőnek szombaton még olyan segítséget sem szabad nyújtani, mely a szombatot nem szentségteleníti meg. Legyen igaz, hogy a középkori zsidók így éreztek. Nem éreztünk-e mi a németekkel

szemben úgy, hogy mindegyik halálát kívántuk?! Nem harcoltunk-e a kunokkal s aztán ide telepítettük őket s ma nem is tudjuk, hogy ki a kunközülünk!

Ugyanez lehet csak az álláspontunk a még rendszertelenebb Talmudból vett idézetekre nézve is, melyek azt mutatják, hogy Jehova nemzeti isten létére jobban szerette állítólag a zsidókat, mint másokat.

A Talmudban traktatusok vannak, melyeket rendszerint névvel jelölnek. E nevek szerint fogjuk idézni a Talmudot.

Chisuk emuna szerint a zsidó nép a legelőkelőbb a nemzetek közt, mint ahogyan a szív a legelőkelőbb a tagok közt. Sefa tel bevezetése szerint egyetlen zsidó lélek kedvesebb az istennek, mint más nép összes lelkei. Sene Luchoth Haberit 124/2. fejezete szerint az isten a világot egyedül a zsidók kedvéért teremtette. Szanhedrin traktatusa szerint, aki zsidót pofon üt, az magát istent ütötte pofon.

Ez az öndicséret igazán ártatlan és nem veszedelmes az a tehetetlen mérleglődés sem, mely a következő idézetekben nyilvánul: Midras Sir Hasirim 273/3. fejezete szerint az idegen olyan, mint a kosár, melybe szalmát és trágyát tesznek. Vagy Jalkut chadas 154/2. fejezete kifakadása, mely szerint a nemzsidónak csak olyan lelke van, mint az állatnak.

Egyenesen roszhiszeműség azonban amikor keresztény alapon állók a Talmudra hivatkoznak, mint amely megengedi, hogy a nemzsidótól kamatot szedjen a zsidó. Hiszen a katolikus egyház hatalmasai is megengedték a zsidóknak, hogy a keresztényektől kamatot szedjenek és csak a keresztényeknek tiltották el ezt.

Evvel szemben a Talmud Baba Mezia 59. fejezete szerint a szentírás 36 helyen tiltja az idegen megbántását. A Talmud B. Gittin 61. a.

174. szakasza, valamint Maimonidesz, Hilch, Melachim X/12 szerint a nemzsidó betegeket a zsidó betegekkel együtt kell ápolni.

Egyszóval vannak a Talmudban helyek, melyek nemzsidó ellenesek és olyanok, melyek azt mondják, hogy a zsidók és nemzsidók egyformák s ugyanígy a Sulchan Aruchban szintén. Ez természetes olyan munkában, mely hosszú századokon keresztül írt szerzők gondolatainak gyűjteménye és illetve e gyűjtemény kivonata.

A Sulchan Aruch magukkal a zsidókkal sem olyan kíméletes, mint azt sokan hiszik. Mennorath Hamaor 13/4. fejezete így szól: Aki hamisan esküszik, az megtagadja isten igazságát, pedig sokan az emberek (zsidók) közül hozzá vannak szokva, hogy naponként százszor is elkövetik ezt a bűnt; talán ez az oka, hogy még most is rabságban sínylődünk.

Annak, hogy a zsidók rabságban sínylődnének és sínylődni fognak, nincs semmi köze sem ahhoz, hogy hamisan esküdtek, sem ahhoz, hogy az idegenekkel úgy viselkedtek, amint viselkedtek, de annak igen, hogy idegen országokban megmaradtak zsidóknak. A nemzsidók gyűlölték őket és ennek épugy kifejezést adtak, mint a zsidók, de írásaikat senki össze nem gyűjtötte.

Ha a színházi nézőtérrel végignézi valaki ma a velencei kalmár előadását, akkor rendszerint csak azt látja az előadásból, hogy Shylok nemcsak arra használta ki a velencei szorultságát, hogy magas kamatot szedjen, hanem arra is, hogy a fizetést ennek testéből kivágható egy font hússal is biztosítsa. Hány néző tudja, hogy nemcsak Shylok volt kegyetlen a kereszténnyel, hanem a keresztények is kegyetlenek voltak a zsidókkal, akik ugyanakkor, amikor Shylok a szerződést kötötte, százával érkeztek lerongyolódva Spanyolország-

ból? Az Antoino húsa csak bosszú lett volna a sok zsidó életéért, aki elpusztult, mert el-
üldözték.

A zsidó nézőnek mind ez talán eszébe jut és menteni tudja Shylokot, de mivel menti a zsidókat, akik idegenek maradtak a fogadó népek közt ?!

Az idegenség nemcsak annyit jelentett ekkor, mintha azt mondták: francia, olasz, spanyol, német, stb. Mert ezek mindannyian keresztények voltak, már pedig a vallás sokkal nagyobb szerepet játszott akkor, mint ma. A zsidó nemcsak idegen, hanem titokzatos és gyanús volt az ő meg nem értett nyelvével és furcsa betűivel.

II. *Kolnidre és Mipné darke szalom.* Még ma is vannak, akik azt mondják, hogy a Sulchan Aruch 228. traktatusa szerint, ha valamely zsidó megbánta tett ígétetét, akkor valamely előkelő rabbi vagy községének három férfi tagja feloldhatja.

Mások azt mondják, hogy a 619. traktatusz szerint az engesztelés napján elmondott ima (a Kolnidre) felment a következő évben teendő ígéretek betartása alól. A zsidók azt mondják, hogy az illető hely a Sulchan Aruchban a megkeresztelt zsidókra (abarjamin) vonatkozik, akik az engesztelés napján tettek tanúságot zsidóságuk mellett és bûnbocsánatot nyertek előre a következő évre azért, mert a keresztény szertartásokat megtartják.

Mások kifogásolják a Mipné darké szalom intézményt, melyről sokan azt mondják, hogy annyit jelent, hogy a keresztényeknek azért kell és csak azért szabad alamizsnát adni, hogy ezzel a zsidók az üldözést elhárítsák magukról. A zsidók viszont azt mondják, hogy ilyen szabályuk nincs és a Mipné darké szalom a szántóföldön hagyott kalász összeszedésére vonat-

kozik.¹⁾ Csakhogy ezt azért nem hiszik a keresztények közül sokan, mert a zsidók kétezer év óta nem művelnek földet. Persze, ha a zsidó nem adna nemzsidónak alamizsnát, akkor ezt kifogásolnák benne.

Ismételten hangsúlyoztuk, hogy az antiszemitizmusznak azt az álláspontját, hogy a zsidók régi könyveit is felhasználja arra, hogy a zsidók elleni gyűlöletet fokozza, nem helyeselhetjük. Erre vonatkozólag azonban arra hivatkoznak, hogy a zsidóknál, mint egyetlen más népnél sem, meg van az erkölcsi kontinuitás. Értve ez alatt azt, hogy minden zsidó erkölcsi tétel egyelőre építhető.

Ezt a tulajdonságot viszont nemcsak az antiszemiták, hanem a legelőkelőbb zsidó tudósok is vallják,²⁾ persze más célból. Amikor azonban a Talmudban járatlan hallja ezeket a magyarázatokat, akkor sokszor az a benyomása, hogy ezek a magyarázatok mindkét oldalról célzatosak s ezért aztán nincs is bizalma azok őszintesége iránt.

A zsidók minden erkölcsi és vallási, sőt jogi tételükről azt hitték, hogy istentől származik. A zsidó hit szerint az isten sugalmazza mindenkinek a gondolatait is, csakhogy amíg a prófétákét közvetlenül, addig a többi emberét csak közvetve, így tehát minden gondolat, melyet az emberek a prófétáktól ismernek meg, az isten gondolatai. Forrásuk több tehát, mint az ész, mert isten kinyilatkoztatásai.³⁾

Miután a zsidó isten legfőbb akarata az erkölcs, tehát a vallás csak az erkölccsel fog-

¹⁾ V. ö. Hoffmann: Der Sulchan Aruch, die Rabbinen u. d. Verhältniss der Juden zu den Andersgläubigen (Berlin 1894) 49. lap.

²⁾ Prof. Dr. Lazarus: Die Ethik des Judenthums (Frankfurt a M.) 10. lap.

³⁾ Hermann Cohen: Ethik des reinen Willens. (Berlin 1904) 51. s. köv. lapok.

lalkozhatik. Az isten a biztosítéka annak, hogy az erkölcs jó. Isten a biztosítéka annak, hogy a zsidó egység nem képzelet, hanem valóság. Itt a zsidó tudományos erkölcstan ellentétbe jut a keresztény tudományos erkölcstannal, mert a keresztény erkölcs és keresztény isten egyetemes.

Amíg azonban a zsidó isten az élvezetre buzdítja az embert, addig a keresztény isten a lemondásra oktat. Ez ismét ellentétet jelent és előbb-utóbb összeütközésekre kellett hogy vezessen, mert két ilyen ellentétes tételű erkölcs nem férhet meg egymás mellett. Kiegyenlítést kell találni és a keresztény erkölcsnek is át kell vennie mindenki részére azt az elvet, hogy az örömet élvezni kell.

VII. fejezet. A zsidók bűnözése.

Azok közt a kísérletek közt, melyeknek célja az összes zsidók alacsonyabbrendűségét bizonyítani, szerepel az a kísérlet is, mely azt akarja bizonyítani, hogy a zsidók több bűncselekményt követnek el s épen ezért a társadalom szempontjából ez okból is veszedelmes elem.

Azért nevezzük ezt a törekvést kísérletnek, mert a statisztikai adatgyűjtés mai állapota mellett az ilyen bizonyítás teljesen illuzórius törekvés. Ma nem állnak rendelkezésre ennek a bizonyítására olyan adatok, melyek ezt a feltevést igazolnák. Mert ha igaz is, hogy bizonyos bűncselekmények elkövetői közt több a zsidó, ez nem jelenti azt, hogy a zsidók közt általánosságban több a bűntevő. Épenolyan kevésbé, mint ahogy abból a körülményből, hogy a zsidó nyelvben és a régi tolvaj nyelvben sok szó azonos, nem lehet azt következtetni, hogy a tolvajok legnagyobbrészt zsidók.

A statisztikai táblázatok igazolhatják ugyan azt, hogy bizonyos bűncselekményeket a zsidók gyakrabban követnek el, de arról hallgatnak, hogy az ugyanazon foglalkozási ágakban dolgozó zsidók és nemzsidók közt milyen arányban szerepelnek zsidók és nemzsidók.

Ennek ellenében az antiszemiták azt hozzák fel, hogy a statisztika úgyis tökéletlen képet ad, mivel a zsidók bűncselekményeinek nagyrésze úgyis titokban marad. Elfelejtik, hogy ebből a szempontból minden statisztika egyaránt tökéletlen. Mindenütt maradnak bűncselekmények titokban.

Természetes tehát, hogy hivatásos kriminálisták, mint pl. Liszt Ferenc is, kevésre becsüli ezeket a számadatokat. Igaz, hogy ő is dolgozik velük, de annyira megrostálja, hogy végül is nem marad kétségbenvonhatatlan adat belőlük.

Das Problem der Kriminalität der Juden (Giessen 1907.) című értekezésében a következő érdekes számadatokat találjuk: Ha a keresztények átlagos bűnözési arányszámát 1892—1901 közt 100-ra tesszük, akkor a büntetendő haszonszerzésnél a zsidók bűnözési száma 1400; az uzsoránál 1250; szellemi tulajdon elleni bűncselekményeknél 1100; hamis bukásnál 890; munkások és gyermekek tilos foglalkoztatásánál 730; munkaszabály megsértésénél 680; visszaeső gazdaságnál 490; élelmiszer hamisításnál 470; titok megsértésnél 330; testisértésnél 33; lopásnál 33; hatóság elleni erőszaknál 30; rongálásnál 24; fertőzésnél 21; rablásnál 21; gyújtogatásnál 18.

E számokból nyilvánvaló, hogy a zsidók más foglalkozásokban lévén, mint a keresztények, másféle bűncselekményeket követnek el. Ezt legjobban a következő Ruppin: Die Juden der Gegenwart című munkájában olvasható statisztikai adatokból láthatni. E szerint:

A zsidók többször követik el %-al			A keresztények többször követik el %-al		
A bűncselekmény neve	Az ország neve		A bűncselekmény neve	Az ország neve	
Uzsora és tisztességtelen hitelügylet	Németorsz.	29.05	Hatóság elleni erőszak	Németorsz.	3.63
	Ausztria	75.45		Ausztria	1.60
	Magy. orsz.	4.88		Magy. orsz.	2.56
Csóddal kapcsolatos bűncselekmények	Németorsz.	12.62	Rablás	Németorsz.	5.55
	Ausztria	8.79		Ausztria	8.73
	Magy. orsz.	28.20		Magy. orsz.	7.43
Csalás	Németorsz.	2.04	Lopás	Németorsz.	2.84
	Ausztria	3.27		Ausztria	1.66
	Magy. orsz.	4.62		Magy. orsz.	1.87
Fajtalan iratok terjesztése	Németorsz.	2.04	Magánlak-sértés	Németorsz.	2.00
	Holland	5.01		Ausztria	2.30
				Magy. orsz.	2.91
Zsarolás	Németorsz.	1.61	Életelleni bűncselekmények	Németorsz.	4.33
	Magy. orsz.	1.45		Ausztria	1.45
				Magy. orsz.	3.01
Sikkasztás, zártörés	Németorsz.	2.01	Gyűjtogatás	Németorsz.	2.67
	Ausztria	2.22		Ausztria	1.45
	Magy. orsz.	2.07		Magy. orsz.	4.07
Okirat-hamisítás	Németorsz.	2.33	Testisértés	Németorsz.	2.55
	Magy. orsz.	1.68		Ausztria	3.29
				Magy. orsz.	3.24
Becsületsértés, rágal-mazás	Németorsz.	1.31	Magzat-elhajtás	Németorsz.	1.19
	Holland	1.61		Ausztria	1.25
				Magy. orsz.	4.42
Párbaj	Németorsz.	3 .66			
	Magy. orsz.	11.49			

A felsorolt adatok Németországból 1903-6-ból, Ausztriából 1898-ból, Magyarországból 1904-ből, Hollandiából 1902-ből valók.

Természetes, hogy e számokból nem szabad könnyelműen következtetéseket vonni, mert pl. Amsterdamban, ahol sok a zsidó munkás, több a testisértés miatt elítélt zsidó, mint keresztény. Az életmód vált ki bizonyos bűncselekményeket s ezért csakis azoknak az adatoknak van bizonyító ereje és értéke, melyeket ezeknek a körülményeknek figyelembe vételével fognak összeállítani.

De más irányban sem szabad elsietni a következtetéseket, mert pl. az a körülmény, hogy Németországban a pénzügyletekkel foglalkozóknak 33.12 százaléka zsidó és az 1903—4. évben elítélt uzsorások közt csak 22.73 százalékkal szerepeltek, még nem enged messzemenő következtetésekre jogot.

Egyszóval minden adatgyűjtés e téren ma még tökéletlen, amiről a fenti számokra vetett egyetlen tekintet bárkit meggyőzhet. Itt vagy a legkülönbözőbb elvek szerint jártak el némely adatgyűjtők, vagy pedig a legkülönbözőbb lelkiülettel gyűjtötték össze az adatokat. E nélkül valószínűtlen, hogy ennyire különböző számokat eredményezett volna a gyűjtés.

Másrészről, az összes zsidókat egynek véve, nem törődnek azzal, hogy nagyrészüik régen levetette a zsidó ghetto erkölcsöt, miért is lehetetlen épen azok erkölcséről megfelelő képet kapni, akiknek erkölcséről legtöbbit kellene tudnunk. Azok erkölcsé érdekelt legjobban, akik még nem olvadtak be a fogadó népek közé. Erre vonatkozólag pedig nem lehet adatokat gyűjteni, mert a gyűjtőnek minden egyes bűntevőt ismernie kellene.

VIII. Fejezet. A zsidó jog.

Zsidó jogról csak olyan korból lehet beszélni, amikor a zsidóknak még meg volt a

bíráskodási joga. Zsidó jogról csak olyan zsidók közt lehet beszélni, akik még ma sem viszik jogvitáikat a rendes bíróságok elé, hanem a rabbihoz mennek, hogy ez a Talmud, illetve a Chosem ha mispat szerint döntse el azokat. Nem lehet kétséges, hogy azok, akik ezt teszik, zsidó zsidók.

A zsidó jog a maga kötelező erejét a fogadó népek közt a fejedelmek kiváltságainak köszönhetette, akik a zsidók adója ellenében megengedték azt, hogy saját joguk szerint döntsék el jogvitáikat. A zsidók ezért a legrégibb idő óta hálások is a fejedelmeknek és a zsidó bölcsek ismételten figyelmeztetik híveiket, hogy imádkozzanak a kormányok jóvoltáért, mert ha a kormányok nem volnának, akkor az emberek elevenen megennék egymást.

A zsidók joga megfelelt annak az elzárkózásnak és annak a foglalkozásnak, melyben éltek. Forrása az isten és a vallás, illetve úgy összefolyt az erkölcsi szabályokkal, hogy sokszor bajos volt megállapítani, hogy valamelyik szabály jogszabály vagy erkölcsi szabály-e?

Így természetes aztán, hogy a zsidóknál nem lehetett jeles s tudós ember, aki járatlan volt a jogban. Minden rabbi egyúttal jogász. A jog kiegészítő része a vallásnak, mely viszont egyúttal erkölcs is. A rabbi bíró is, tehát tekintélyének materiális alapja is volt.

Miután a vallás, erkölcs és jog összefolyt, tehát minden zsidónak ismernie kellett a jogot is. Amint nem lehetett jó zsidó, aki nem tartotta be a vallás és erkölcs parancsait, épúgy nem lehetett, aki a zsidó jog ellen vétett, így lett szoros az a kapocs, mely a zsidóságot összetartotta. A zsidó vallás, erkölcs és jognak forrása mindenütt, ahol zsidó élt, ugyanaz volt. Az egységes forrásból fakadt az egység. Egy istent imádtak, aki nemcsak a vallást, hanem a erkölcsöt és társadalmi berendezést is adta

nekik, minden részlet szabállyal, mely szerint a hétköznapi életben éltek.

Így kellett a zsidó vallásnak a nemzetté tömörítésben a zsidók gazdasági helyzetét támogatva hozzá járulnia ahhoz, hogy a zsidó nemzet összetartója látszólag a zsidó vallás lett, holott a zsidó vallás azért fejlődött így, mert a zsidóság helyzetében minden más vallás is így fejlődött volna. A zsidóság elszigeteltsége magával hozta, hogy amint a vallás, úgy az erkölcs és jognak szabályai is csak zsidókra vonatkoznak.

A rabbi volt a bíró is, tehát még külső tényezője is volt a jog és vallás összeforradásának.¹⁾ Amint a vallási tételeken nem engedtek változtatást, úgy a jogaikon sem. A Thora, melyet Mózes a sinai hegyen átvett az istentől volt a jog főforrása. Ezenkívül, mint a zsidó erkölcsnek és a jognak másik forrása, a szó-hagyomány szerepelt, melyet Mózes szóbelileg közölt, mert nem bírt olyan sokat leírni.

Ezért tehát semmiféle törvényt sem lehet megváltoztatni. Ezért nem változtathatja meg a király sem a törvényeket, mert hiszen isten törvényei. Innen van, hogy a jó zsidó más törvényhozó hatalmat nem ismerhet el, mint a sajátját és ezért sokan vannak, akik azt mondják, hogy a zsidóságukhoz mindenben ragaszkodó zsidók egy államnak sem lehetnek jó polgárai. De joguk mozdulatlanságánál fogva a külön zsidóországban sem volna megfelelő.

A mozdulatlanság azonban csak látszat. A zsidók önmagukat ámitják azzal, hogy vallásuk, joguk nem változik. Elméleteik még a törvény nyílt megváltoztatását is megtudják indokolni, mikor igazi talmudista módon azt mondják, hogy a törvény keletkezésének sokszor épen a

¹⁾ Dr. Rapaport Morché : Der Talmud und sein Recht (Berlin 1912) Kohler előszavával.

törvényváltoztatás az indoka, tehát természetes, hogy a törvény nem lehet változhatatlan. Így aztán a zsidó felfogás hol a jog állandóságát, hol változását vitatja s mindkettőt vissza tudja vezetni Jahve-ra. Az életben a zsidó mozdulatlanság a külsőségek és szertartások megőrzésében nyilvánul, a változások elfogadása az anyagi szabályok, a lényeg tekintetében tett engedményekben.

Azokat a törvényeket amelyekben az élet-körülmények változásának engedményeket tettek s amelyekben jogukat az élet követelményeihez alkalmazták, *feltételeknek* nevezték. Ezek jogerejét azzal magyarázták, hogy az isten ellenőrzése alatt álló előjárók rendelkezései, tehát az isten akaratából jönnek létre, így aztán az isten állandósága dacára akaratának állhatatlanságához jut a zsidó dogmatika.

A *feltételeket* persze csak zsidó előjárók hozhatják, így aztán mégis akadályai maradnak annak, hogy a zsidó zsidók és a fogadó népek közt szorosabb kapcsolat keletkezzék.

A zsidó jog változatlanságát a fentiekén kívül előmozdították az egyes rabbik csinálta magyarázó szabályok, amelyeket a zsidók épen olyan tiszteletben tartottak, mint magukat a törvényeket. Hilel rabbi pl. 32 magyarázó elvet állapított meg s ezeket a rabbik kivétel nélkül alkalmazták. Ezek alapján felosztották a feltételek egyes rendelkezéseit parancsokra és tilalmakra. De miután minden parancs s tilalom nem volt a Thorára visszavezethető, Maimonidesz megállapította, hogy csak 613 parancs és tilalom van, mely a Thorára vezethető vissza.

A többivel szembeni engedelmisséget azon az alapon követelték, mert Mózes V. könyvének XVII. fejj. 11. részében írva van: attól a parancstól, melyet ők (a bölcsek és Írástudók) neked mondanak, ne térj el se jobbra, se balra. Miután az írást és Thorát csak a rabbik ismer-

ték, tehát a Talmud elterjedése utáni korban ők lettek a jognak tulajdonképeni forrásai, amint mindenütt a bíró lesz törvényhozóvá ott, ahol nincs törvényhozó, aki a változó igényekhez alkalmazza a törvényt.

Kitalálták, hogy a jognak két része van: isteni és vagyoni része. Csak az első rész a megváltozhatalan, illetve az, amelyre nézve betű szerint kell a Thorát követni. Hogy a vagyoni jognak mégis teljes tekintélye legyen, mindig hozzáfűzték: »Mózes és a zsidók törvénye szerint.«

Ezt a toldalékot az egyes jogviszonyoknál aztán felhasználták arra, hogy az isteni jog alól kibújjanak, így pl a házasságot az isteni törvény állapította meg, amit pedig az isteni törvény állapított meg, azon nem lehetett változtatni. De mert változtatni akartak rajta s mert a házasságot sokszor fel akarták bontani, azért szokássá lett, hogy a rabbik hozzátették ezt a toldalékot a házasságkötési formulához: »Mózes és a zsidók törvénye szerint«. Ezzel biztosították, hogy a házasságot felbonthatták.

Persze az ilyen toldás és magyaráztatás csak annak vált előnyére, aki a jogban jártas volt. De épen az a zsidó magánjog jellege, hogy az erőset, a ravaszt védi a gyenge és gyámoltalan kárára. A zsidó jog még formalisztikusabb, mint a római, már pedig a formalizmus annak az előnye, aki a formákat ismeri. Nincs is a zsidó jogban az igazságérzetnek szerepe, mint ahogyan az Ezsau és Jákob esetében sem az igazság, hanem a forma győzött.

E formalizmust szolgálja a zsidó jogforrások rangsorának megállapítása is, mely 21 egymás felett álló jogforrást ismer. A legfőbb forrás a misna és a legutolsó a senui. Ha valamely jogszabály érvényességének megállapításánál másképp nem lehet eredményre jutni, akkor az a szabály alkalmazandó, amely mellett több s erősebb források szólnak.

A zsidóság egyik alaptulajdonságaként emlegetik az élelmességet, mely semmi más, mint a nagyobb jártasság a kereseti lehetőségek kihasználásában és saját érdekének érvényesítésében. A zsidók helyzete iskolája volt ennek a nemzsidókkal szemben, a zsidó jog pedig a zsidóknak egymásközi életében. A zsidók helyzete élelmességre kényszerítette őket és így természetes, hogy eszük ebben az irányban fejlődött. E fejlődés azonban a fogadó népekre nézve kellemetlen s így az antiszemitizmusz rugójává lett.

A zsidók másik tulajdonságaként a kíméletlenséget említik. Ennek a jogban megtestesítője a váltó és a bemutatóra szóló értékpapír. Mindakettőnél a követelés behajtója valaki, akinek semmi köze az alapügylethez és az adóshoz. Jogi felfogásuknak ez a két intézmény megfelel s ezért dologi jogukban is érvényesül, ahol a forgalom érdekeire való tekintettel a birtokos jogát a tulajdonosé fölé tudták emelni és ezt a felfogást ma már minden jogrendszer elfogadta.

IX. Fejezet. **A zsidó zsidó nő.**

I. *A nő.* A zsidó nő általában munkátlanabb, mint a keresztény, mert századok óta nagyobb a keresztény nő munkatere, mint a zsidó nőé. Amíg ugyanis annak minden foglalkozású férj oldalán már a múltban nagy feladatai voltak, addig a zsidó nőre legfeljebb a háztartás és gyermekápolás gondja nehezedett. A keresztény főúri nő is kastélyában a sok vendégeskedéssel, a ruhaszövésssel s a reprezentálással nem csekély munkát végzett. A kis nemes asszonynak a gazdaság körül, a cselédséggel volt sok teendője; az iparos asszonynak a nagyszámú családtagok és legények ellátása adott gondot; a jobbágy asszony pedig férjével egyformán dolgozott.

Evvel szemben a zsidó nő, akinek gazdasága nem lehetett, mivel nem volt ingatlana, aki készen vásárolta a fogyasztási cikket, már a középkorban olyanféle háztartást visz, amely nagyon hasonló a mai kisvárosi háztartáshoz és az újkorban olyat, amely a nagyvárosi háztartáshoz áll közel.

Hogyha tehát összehasonlítjuk a közép s újkori zsidó nő munkáját a keresztény asszonyéval, akkor azt kell hogy lássuk, hogy emez sokkal többet dolgozott. A munka nemessége hat ránk a legszebb asszonyi kéz érintésekor is, amikor acélos izmai fölé simuló bársonyos bőrét érezzük. A munkátlanságot érezzük a vas-tag csontok dacára is, amikor formátlan zsírpárnák fekszenek szorító kezünkben. Mert a kéz még sok emberöltő után is elárulja az ősök szorgalmát vagy dologkerülését.

Ezt a gondolatot fejezi ki röviden s pregnánsan a Világ 1915 szeptember 22-iki száma abból az alkalomból, amikor a romániai zsidók 1915 nyarán attól való féltükben, hogy Románia és a központi hatalmak közt kitör a háború, bejöttek a magyar határszéli városokba. A Világ tudósítója ekkor Brassóból a zsidó nőkről így ír: »A nő, a hebron rózsája, sehol sem karakterisztikusabb, mint épen itt. Mint épen ezeknek a silány férfiaknak feleségei és leányai. A kelet út ki rajta, a hárem, a semmivézés, a hiábanélés, az érzékiségbe fulás, a nőstényi erotikum, mint eszköz, mint végcél és akarat. Majdnem szép a maga erős race jellegével akkor is, mikor csúnya. A vidéki utca parasztságán cifrán virul ki nagyvárosi toilletteje... Kezét a kávéházban sokszor elnézem. Hófehér mandulakörmû, csupa gyűrű és majdnem gyönyörű, de hiányzik belőle az erély, az intelligencia és valamennyi munka. Megint csak mindig: az emberi kifejezés«.

A zsidó zsidó nő és nagy részben a nem-

zsidó nő típusa is a zsidó zsidó felfogás és szokás teremtvénye. A Talmud előírásait követő zsidó nője nem lehet mássá, mint háremnővé. A Talmud szerint a zsidó nő csak arra való, hogy férjének gyönyörűséget adjon s gyermekeket szüljön, főleg azonban fiakat.

A zsidó zsidó nő mai helyzete is többé kevésbé keleti. A Talmud szerint ékszer és játékszer, melyet a férjnek épen ezért mindig vagyoni viszonyai felett kell ruháznia. Ezt az elvet a zsidók a fogadó népek közt meg is tartották s ezért már Rómában felhangzott a panasz, hogy a zsidók nagyon fényűzők.

A zsidó nő épen ezért sohasem arra való, hogy nyilvánosan tegyen valamit, hanem csak arra való, hogy mutogassák. Nem is volt szabad a Talmud szerint a nőnek idegen férfival érintkeznie, mert már ez egymagában is erkölcstelen. A nő csak férje számára éljen és csinosan öltözzék, mert csak így tarthatja meg férjét hűségben.

A zsidó nő csak otthon élhetett. Férjhez kellett tehát mennie, hogy becsülete legyen. De a férjnek fiat kellett szülnie, hogy a becsületét megőrizze. Nyilvános ügyekbe bele nem szólhatott. Zsidó királynő csak egyetlen egy volt, Athalia.¹⁾ A zsidó közéletben is kevés nő szerepel. De ha szerepelne is, ez nem dőntené el azt a kérdést, hogy milyen volt a zsidó nők helyzete, mert egyes kiváló személyiségek mindig képesek arra, hogy kivételes helyzetet teremtsenek maguknak.

A zsidó zsidó hajadon ma sem érintkezhetik megszólás nélkül nemzsidó férfival, kezét nem foghat vele, jelenlétében nem ehetik. A zsidó özvegynek hozzá kell mennie elhunyt férje fivéréhez. Kell! Ez olyan megszegényítő

¹⁾ M. Kayserling: Die Jüdischen Frauen (Leipzig 1879) 15. l.

és a nőt semmi embernek tekintő rendelkezés, hogy ebben kifejezést nyer a nőre vonatkozó felfogás.

Egyetlen népnél sem idézett elő azonban e tekintetben a gazdasági helyzet olyan hatásokat, mint a zsidóknál. A legvallásosabb zsidók feleségei, a talmudisták feleségei Orosz-lengyelországban és Galíciában egyetlen eltartóivá lettek a talmudistáknak és gyermekeiknek. Ezekben az országokban a zsidók közt annyira elszaporodtak a talmudisták, hogy rabbi állást nem tudtak kapni, viszont a talmudtudomány olyan tiszteletben áll, hogy művelőinek nem illik dolgozni, így tehát a talmudisták feleségei kimennek házon kívül kereskedni, megszerzik a szükségeseket, amíg a férfiak a templomban talmudhelyeket magyaráznak és ezekről vitatkoznak.

A sors iróniája, a zsidó zsidók egyik főelvével szemben, hogy éppen azok nem respektálják, akik abból élnek, hogy ismerik ezeket az elveket.

Ez azonban arra is élénk világot vet, hogy az írott betű hatalma csak addig van meg, amíg a viszonyok hatályon kívül nem helyezik. A zsidó nő addig marad háremnő, amíg lehet. Azután vagy munkásnő lesz vagy pedig férjének társa. Miután pedig a nő törekvése is az, hogy alárendelt helyzetéből kikerüljön, tehát a nők a zsidóknál is csak ott háremnők, ahol ezt a férj vagyoni helyzete lehetővé teszi. A szegény zsidó nő dolgozik, mert muszáj és munkájával, arányban a családon belül mind zsidók nem törődnek s a zsidó nőt sok kereskedő, orvos, ügyvéd férj ma már nem a Talmud parancsa alapján, hanem azért öltözteti, mert jó, ha mutathatja, hogy telik néki, mert ez emeli a hitelképességét.

A zsidó zsidó nő régi helyzetéből folyik

mégis a mai nagy felöltöztetés. A hárem nő csak élvezeti cikk s elzárják, hogy mások ne jussanak hozzá. Amikor e bezárás nélkül is egyedül magának biztosíthatja már a férj, akkor cicomázza, hogy ingerlőbbé tegye magának a mások megkívánása vágyával.

Az asszony hajának lenyírása és a túlcicomázottság ugyanegy okból fakad. Az első mellett szól az az érzés: egyedül az enyém! A második mellett: mindenki megkívánja, de az enyém.

II. *A lakás.* Kis jelentőségűnek látszik, pedig a zsidó asszonyok és férfiak gondolkozásvilágába egyaránt érdekes bepillantást enged lakásuk berendezkedése. E körül pedig nagyon érdekes jelenséget tapasztalhatni a beolvadási processzuson már keresztül ment zsidóknál. Mig húsz-harminc év előtt csak a zsidó nagybirtokosok lakása hasonlított az ősrégi nemesi családok berendezkedéséhez, addig ma már a középosztályú zsidó családoknál is mind több régi nemesi bútort és régi berendezési tárgyat találni. Mind több zsidó család gyűjt régiségeket.

Ennek a gyűjtő szenvedélynek azonban nem mindig művészi a háttere, hanem egyenesen az a tudat alatti oka van, hogy ezzel a maguk régiségét és főleg előkelőségét elhitessék. A sok zsidó családnál látható szedett-vetett régiség, sok régi pipa, másutt régi fésű s egyéb, nem alkalmas ugyanis másra, mint arra, hogy olyan látszatot keltsen, mintha ezek a dolgok mind régen a családban lennének. A zsidó nőkön sok régi, bár értéktelen ékszer az előkelőséget akarja mutatni.

Előkelőnek lenni akarni pedig arisztokratikus érzés- és gondolkozásra vall. S ez a gondolkozás meg is van a zsidóban, sőt szinte hozzátartozik a zsidó jellemvonáshoz.

A mások felett kitűnés nyilvánul meg az ékszerek szeretetében és a ruházkodásban kifejtett nagy fényűzésben is. Kitűnni és különbnek lenni, habár áldozatok árán s bár az eszköz azt kell hogy mondja, hogy a régi ékszerekkel és régi bútorok közt ők maguk ujak és nem bennük nőttek, mert hiszen nem régi zsidó bútorokat és dolgokat gyűjtenek, hanem olyanokat, amelyek a nemzsidóknál voltak előkelők.

A mutogatás vágya olyan tulajdonság, amely a kiválóság érzésével függ össze, már pedig ez meg van a zsidóban.

X. Fejezet. A zsidók s a nemzeti öntudat.

A nemzeti érzés meghatározása már magában véve is nehéz feladat, mivel ezt az érzést sokszor olyanok hangoztatják, akik arra akarják felhasználni, hogy valamely társadalmi rétegnek biztosítsanak vele előnyöket. A nemzeti érzés címén lemondást követelnek valamely rétegtől és maguknak ezzel implicite jobb megélhetést, ezért a saját követeléseik ellenzőit nemzetelleneseknek bélyegzik.

Nehéz ez a kérdés még azért is, mivel a zsidókérdés szempontjából beszélünk kell a zsidó nemzeti öntudatról és a beolvadt zsidóknak nemzeti öntudatáról, mely már nem zsidó, hanem a beolvasztó nemzethez való tartozás öntudata.

A nemzeti érzés a büszkeség érzése a felett, hogy bizonyos nemzethez tartozunk. Láttuk, hogy a zsidó zsidó büszke arra, hogy zsidó. Ez a büszkeség összeütközésekre vezet azokkal a népekkel, amelyek az ilyen zsidót befogadták.

A beolvadt zsidó megmaradt zsidónak és mégsem tartja magát a zsidó nemzethez tartozónak, hanem csak zsidó felekezetűnek, aki a

fogadó nemzet tagjává lett. Ennek a zsidónak a zsidóság már csak felekezet

A beolvadó zsidónak ez az érzése megérthető, de megérthető a fogadó nemzetek részéről érvényesített az az ellenészrevétel is, hogy a zsidót nem lehet egyszer felekezetnek, egyszer nemzetnek tekinteni. Nem lehet elfelejteni azt, hogy a zsidók kivétel nélkül támogatják a zsidók fentartásának munkáját, így tehát érthető, hogy a fogadó nemzetek nemzeti öntudatát kidomborító polgárok nem tekintik a zsidó felekezetűeket sohasem teljesen magukkal egyenlő érzelműeknek.

Lehet, hogy ez az érzés a zsidó felekezetű beolvadtakban is él. Lehet, hogy ők sem tudják magukat emancipálni az alól az érzés alól, hogy ők nem tartoznak vérbelileg a fogadó nemzetbe. Lehet, hogy él bennük a gondolat és érzés, hogy közelebb állanak a be nem olvadtt zsidókhoz. Lehet, hogy ma még nem teljes érzésű beolvadtak.

Ezen nem lehet csodálkozni. A zsidó zsidóban benne élnek az ezredekén át elnyomott szolga tulajdonságai. A már nemzsidóban is maradt ebből valami. A zsidó kevés ideje szabadult fel arra, hogy vérévé válhatott volna a noblesse oblige elve. A zsidó még kivétel nélkül érzi, hogy elnyomott fajtából származik, melyet lehet, hogy egy szép napon elűznek a fogadó népek. S bármennyire jogosulatlan vagy indokolatlan ez az aggodalom, azért mégis megvan s így számolni kell vele, annál inkább, mert az alsó osztályok nem sorstársukat látják a zsidóban, mivel csak felfelé volt szolga, lefelé pedig a barát és sorstárs alakjában megjelenő kizsákmányoló eszköz.

A kizsákmányoltakkal szemben az államhatalom védelmét vette igénybe, az állam uralkodó rétegeivel szemben saját ravaszsága védte. Milyen nagyszerűen kiépítette pl. a pénzügy-

letek nemzetközi szervezetét, aminek következtében a zsidó üldöző fejedelmek nem juthatván pénzhez, mindig vissza vontak minden zsidó ellenes intézkedést.

A zsidó rosszul tűrte és viselte a fogadó államok terheit. Neki mindig arra kellett gondolnia, hogy a fogadó állam engedékenysége következtében elveszthet mindent és ezért mindig előre kárpótolta magát. Eltitkolt, eldugott mindent, amit lehetett. Ilyenképpen lehetetlen, hogy az ő érzéseinek emlékeiben ne éljen a régi, az ősök által átélt helyzete.

A zsidóság kétezer éven át el volt zárva a többi nemzetekkel való együttéléstől. A nemzetek nemcsak annyiban fejlődtek, hogy a technikai eszközök tökéletesedtek, hanem annyiban is, hogy szervezeteik megjavultak, hogy gondolkozásmódjuk nemesedett. Mindebből a zsidóság ki volt zárva. Ezért aztán nem is tanulta meg azt, amit nemes áldozatkészségnek neveznek. Jótékonykodásában még sok a reklám.

Pedig a nemzeti érzés éppen az az érzés, hogy mindazokért, akik velünk egy nemzethez tartoznak, a legnagyobb áldozatokra is hajlandók vagyunk. A beolvadt zsidók új elméleteket állítottak fel és hirdettek. A hazáért élni! Kétségtelen, hogy ez helyes elv, de mégis az a baja, hogy kevésbé szép, mint a hazáért meghalni elve. Mert aki kész meghalni a hazáért, az bizonyosan élni is hajlandóbb érte. A hazáért élni elvénél az a veszedelem, hogy mindenki, aki él, azt mondja, hogy a hazáért él. Ami a hazáról áll, áll más eszméről is. S így sokszor tapasztaltuk, hogy a *hazából*, az *elvekből* éltek, akik a hazát s az elveket legtöbbször emlegették.

A hazáért, az elvekért élés abban nyilvánulna meg, hogyfia sokan volnának, akik nem a nagy vagyont, nagy jövedelmet nézik, mikor hivatást választanak, hanem azt, hogy hivatásuk meny-

nyire válik a mások hasznára. A zsidó ezt az áldozatot még nem hozza meg. Mert ha a zsidóság annyira nemzeti, mint ahogyan azt németek állítják, akkor a zsidó középosztálynak nem a szabad pályákra kellene mennie, hanem mindenütt arányának megfelelően eloszlania s minden foglalkozás szellemét átítatni a köz javára az ő üzleti szellemével. Egyszóval a nagyobb kereseti lehetőséget eldobva, a hazáért élni.

E helyett a zsidók a tanult pályákat számárányuknál öt-tízszer akkora arányban lepik el.

Ez a jelenség azonban csak azt mutatja, hogy a zsidóság a modern államban is úgy helyezkedik el, mint ahogyan a régi államban elhelyezkedett, t. i. az uralkodó és kizsákmányolt réteg közt és az uralkodó rétegnek szolgálatára áll. Modern középnemességet alkot, ha tetszik ez az elnevezés.

Ez a körülmény arra vezet, hogy a beolvadó zsidóság jobban együtt marad, mint amennyire a beolvadási processzus ezt kívánatosná teszi, így aztán marad valamelyes bizalmatlanság a nemzsidók részéről és marad valamelyes összetartozás a beolvadás dacára.

A modern államok polgársága régóta küzd az egyenlőségért. Ez alatt a tehetségek szabad érvényesülését is érti, de nem érti azt, hogy a beolvadtak összetartása ezeknek az utóbbiaknak könnyítsen meg bizonyos pályákat.

Minél tagoltabb valamely állam nemzetiségileg, annál könnyebben helyezkednek el a zsidók benne. A nemzetiségekkel szemben az uralkodó réteget és nemzetet támogatva biztosítják maguknak, hogy az uralkodó nemzet megvédi őket az alávetettekkel szemben. A nemzetiségekkel szemben azonban ugyanaz a helyzete, mint a középkorban a jobbágysággal szemben volt.

Ahol több nemzetiség van, ott egymás ellensúlyozására használják fel őket s az uralkodó

nemzet mellé álló idegen nemzetiség az uralkodó kedvencévé lesz. Ha már most a haza érdekében levőnek tekintjük, hogy csak egy nemzet uralkodjék, akkor a zsidók hazafiassága minden vitán felül áll.

Az uralkodó nézet ma az, hogy a nemzeti-ségeket szabad és kell is elnyomni. Az uralkodó nézet ma az, hogy nem a nemzet a lényeges, hanem az állam. Már pedig a zsidók hűek az államhoz. Az államhoz való hűség egyrészt a hálaérzésen épül, másrészt a szülőnek a gyermekeivel szembeni gyengeségén. Szereti azt, ami az övé. Az állam polgárainak szülöttje s így mindenki szereti, aki meg van vele elégedve.

A nemzetiségeknek az államról és a nemzeti érzésről azonban az az érzése, hogy nem a nemzeteknek kell az állam meglévő formáihoz és területeihez alkalmazkodnia, hanem az államnak kell az élő nemzetek szerint alakulnia.

E felfogás éles ellentétben van az előbb tárgyalttal és ezért a hazafisággal, mely alatt az államhoz való hűséget szokták érteni, nem mindig lehet azonosítani.

Ezt a nemzeti érzést a zsidó zsidó, aki cionizmuszról álmodik, aki zsidó ruhában jár, aki zsidó szokásoknak hódol stb, ismeri és érzi. De éppen ezért az ilyen zsidó sohasem lehet más nemzet tagja. De mert a nemzsidó zsidó vallása is nagy részben a zsidó ősök tisztelete, tehát zsidó vallásától is el kell annak szakadnia, aki más nemzetbe érzése szerint is beolvadt.

A zsidó az államban uralkodó nemzetbe szokott beolvadni. Magyarországon a szlávok s románok közt is magyarrá lett. A délafrikai búr köztársaságokban angollá lett, mielőtt ezek formailag elfoglalták volna. Ma Kisázsiaiban német a zsidó és várja a német uralmat, pedig a fogadó nemzet a török.

Ezek a tanulságok teszik nehezzé a zsidók helyzetét ma is s állanak útjában annak, hogy a nemzsidó elfelejtse, hogy a zsidó mégis csak más nemzet. De talán a zsidó sem felejtí. Ez a megoldhatatlan kérdés!

A sok nemzetiségű országban rendesen az uralkodó nemzetbe való olvasztásra törekszik a kormányzat. Oroszországot kivéve erre a zsidókat használják fel. A zsidóknak mind több érvényesülési lehetőséget hagynak nyitva, a beolvasztandó nemzetiségnek pedig a zsidókat példakép mutatják. Németországban, Ausztriában és Magyarországon egyaránt nagy szolgálatokat tett így a zsidóság a kormányzatnak.

A nemzetiségek azonban épen ezért sehol sem nézik jó szemmel a zsidókat. Sőt egyenesen a zsidóknak az uralkodó nemzethez való húzása az oka annak, hogy a nemzetiségi mozgalmak klerikálisok, illetve antiszemiták.

Csakhogy a zsidók sem mindig tartanak ki a fogadó uralkodó nemzet mellett. Ha a zsidók elég erőseknek érzik magukat, akkor nem támogatnak más nemzetet, hanem a saját nemzeti létük feltámasztása érdekében dolgoznak. Erre nézve igen érdekes tanulságokkal szolgál Lengyelország és Galícia. A lengyelországi zsidó a múlt században lengyel volt, de amióta az orosz kormány megnyitotta a lengyelországi területeket a zsidóknak s itt nagy tömegben laknak együtt, azóta éles politikai és gazdasági harc fejlődött ki a lengyelek és zsidók közt. A zsidók ma már zsidók akarnak lenni és nem lengyelek.

Galíciában a zsidóság német volt. Ma azonban a zsidóság itt is mindenfelé nemzeti házakat épít, melyek bevallottan kulturcélokat szolgálnak, de lényegében a zsidó nemzeti eszmét. Vagyis Galíciában is meg van már a zsidó nemzeti törekvés és csak mellékes a német. Legjobban mutatja ezt egyrészt az a körülmény,

hogy a cionista propaganda folyton tért nyer, másrészt az a körülmény, hogy a galíciai zsidók közt mind jobban terjed a héber nyelv. A héber nyelvhez való visszatérés tulajdonképpen a szellemi ghettot jelenti. A galíciai zsidóságnak ez a törekvése már most minket is közletről érdekel, mert a magyar zsidóság innen kapja folyton újabb s újabb erősítéseit. A galíciai zsidó beözönlés tette, hogy a magyar zsidóság már régen el nem tűnt. A galíciai pajeszes jövevény a már-már magyarra lett zsidónak a memento!

XI. Fejezet. **A nyelv s az irodalom.**

I. *A nyelv.* Előre kell bocsátanom, hogy nem osztom azt a véleményt, amit általában vallanak, hogy a zsidóknak egészen különös és fajinak nevezhető tulajdonsága, hogy a fogadó népek nyelvén erőszakot követnek el és azt elrontják. Ez nem a zsidók tulajdonsága, hanem egyszerűen kísérő jelensége a tömegesen letelepedett népek nyelvátvételének. Végre is egyszerre nem tanulhat meg mindenki egyformán valamely nyelvet. Más részről mindenütt tapasztaljuk ugyanezt a jelenséget, ahol valamely tömeg két nyelv hatásának van kitéve, így pl nálunk a dunántúli magyar nyelv kiejtésében lehetetlen észre nem venni bizonyos eltérést a tiszántúlitól. A felvidéki magyar kiejtése valamelyes idegenséget mindig elárul. Miért legyen már most épen csak a zsidó nyelv átalakítása zsidó faji sajátosság?

A zsidó is két nyelvű nép, mint ahogyan a nemzetiségből a nemzetbe olvadt vagy a nemzetiségbe beékelte nemzeti ember kétnyelvű. Ennek a kétnyelvűségnek hatással kell lennie beszédjére. Nemcsak arra a nyelvre, melyhez csatlakozott, hanem arra is, mely őseinek nyelve.

Ha csupán a magyar nyelv szempontjából vizsgáljuk a kérdést, akkor megállapíthatjuk, hogy a kétnyelvűség elnémetesítette sok magyar kifejezésünket, úgy hogy nagyon sokunknak gondolkoznunk kell már azon, hogy melyik kifejezés az igazán magyaros. Sok magyarul író talán gúnyból, talán eredetiség keresésből elrontott magyar nyelven ír s ezzel segített kivetköztetni a magyar nyelvet jellegéből. De ez nemcsak zsidó hatás, hanem német hatás is.

A magyar valószínűleg a szlávból vette a határozói részesülőt. A magyar paraszt ma is használja, mert rövidebbé teszi a beszédet, a város s az irodalom nem ismeri. Feleslegekké teszi a mellékmondatok nagyrészét, ami német mondatszerkesztés. A közönséges beszédből épen úgy kiveszett a magyar kérdő mondat, mint az irodalomból és ma inkább énekelünk, amikor kérdezünk, sem mint hogy a kérdő mondat szerkezetet használjuk. Az új és rövidített szók nagyon gyakoriakká lettek, de nem magyarok.

Úgy jártunk e tekintetben nyelvünkkel, mint a magyar népviselettel, melyet az idegen kelme és forma már kiszorított, de amely még kirí, illetve lerí népünkről. Az ősi bútort is kidobálják a jobbmódúak, mert nem modern. Pedig a nyelv, ruha, bútor, szerszámokban stb-ben a nép minden ősi emléke benne rezeg és ezek együttléve teszik ki azt, ami a nemzeti jellegből látható.

Minden nép gondolkozásának beidegzett képei nyelvével együtt szállnak át. A mi népünk régi nyelvével eltűntek a régi érzések és eszmék, pedig az új nyelvnek még nincs mit mondania, mert a germán vagy a zsidó emlékek és érzések tőlünk idegenek. Csakhogy itt megint nem lehet csak zsidó tulajdonságot látni, hanem csak általános emberit.

Épenúgy, mint ahogyan a magyar nép érzi

ezt, bár kifejezni nem tudja, úgy érzi ezt a zsidó is. Azért tér vissza ősei nyelvéhez. Érzi, hogy az elrontott német nyelv nem lehet valamely nép nyelve és ma már Galíciában, Bukovinában, Lengyelországban, Palestinában mindenütt tanítják a hébert. Palestinában a lakosságnak 14%-a volt zsidó 1910-ben, az óvodába járó zsidó gyerekek 39.3%-a pedig héber anyanyelvüként szerepelt, a spanyol zsargon is csak 38%-nak volt az anyanyelve.

A héberhez való visszatérés a zsidó nemzeti szellemhez való visszatérés és a zsidó nemzeti törekvések térfoglalása. Minden nép önálló akar lenni és nincsen kizárva, hogy ez a törekvés hamar átsap a Kárpátokon és nálunk is fogunk az utcán héber beszédet hallani.

Akkor aztán teljesen kiéleződik a zsidó nemzetiségi kérdés, mely most alszik, mert a Magyarországra átjövő zsidó is inkább homo oeconomicus, mint homo nationalis. Ha azonban a zsidók nemzeti öntudatra ébrednek, akkor nem az uralkodó nemzetnek, hanem az elnyomott nemzetiségeknek lesznek fegyvertársai. Ez az idő pedig el fog jönni, hogyha a kellő időben maga a magyarországi zsidóság erélyesen nem foglal állást a beözönlés ellen.

Ehhez azonban nagy heroizmuszra van szükség és kérdés, hogy olyan nép, mely mindig csak a nemzeti tűrésben volt heroikus, a cselekvésben is tud-e majd heroikus lenni.

II. *Az irodalom.* Az utóbbi időben nálunk és másutt is sokat vitatkoztak az irodalomról, mert az irodalom legújabb irányai képviselik a társadalmi mozgalmakban felszínre került irányokat. Mégis nagyon sok hiba és félreértés csúszott bele ezekbe a vitákba.

Nem arról akarok szólni, hogy azt mondták, hogy a magyar irodalom megtelt zsidó szellemmel. Mert ha zsidó író magyarul ír, ak-

kor mi sem természetesebb, mint az, hogy zsidó szüleitől, rokonaitól tanult eszméket visz bele írásaiba. Mi sem természetesebb, mint az, hogy csak saját szellemében tud írni, hogy hasonlított a zsidó iskolában tanult gondolatkörből fogja választani. Ha már most mindez idegen attól, amit az olvasó tőle vár, akkor nem olvassa.

A mi irodalmunkat azonban olvasták. De az olvasók nem az ősz magyar pusztá tévelygésén nőtt magyarok, hanem a városi polgárok közül kerültek ki. Irodalmunk nem nőtt a magyar talajból. Sokat panaszkodtunk emiatt és tehetetlenségünkben a magyar kulturátlanságot szidtuk, holott tévedtünk. Irodalmunk nem ismerte eléggé a magyar gondolatkört, a magyar lelket és ezért nem hathatott rá nevelőleg. A falu a mi irodalmunknak a kulturátlanság volt, mert a falunak más a kultúrája.

Irodalmunkban nagy szerep jutott a más életküzdelemben élesre fent zsidó észnek, a zsidókban kifogásolt cinizmusnak, mely még a tulajdon édes anyját is kigúnyolja, ha ezzel szellemesnek tud látszani. A Talmud agytornáiban kicsiszolt zsidó észből született megjegyzések a nemzsidónak érthetetlenek voltak s így a nemzsidó olvasó nem tudta megkapni azt a szellemi táplálékot, melyre vágyott.

A falusi ember csendes szép meséken nevelt gondolatkörét a magyar irodalom nem tudta felébreszteni. A messze erdőig síró magyar dalok hangjain ábrándozó magyar nem értette a városi gondokban fáradó kereskedő világjárót. Hosszú szenvedések után felcsapó szenvedélye nem talált hangot a magyar költészetben. A magyar nem csipked, de vág. Hogyan szeresse a csipkedő irodalmat ?!

Nagy képzelő tehetségek meséin nőtt nagyra a falu népe és nem elmés írók ötletein. Nehéz táplálék kell az irodalomban is

a magyarnak, melyen elkérődzik. Nehéz legyen és tartalmas.

Így lett értelmes falusi lakosságunk betűgyűlölővé, holott Petőfit, Csokonait, valamikor Tinódyt, Balassát szívesen mondta, olvasta, tanulta.

Miért nem írtak hát mást ? Mert az irodalom annak ír, aki megfizeti. Mert nem tudtak hozzáférni a magyar faluhoz, elfordultak inkább tőle. Valamely néphez csak akkor lehet szólni, ha előbb mélyebben gyökeret ver valaki benne. Ez hiányzott.

De a munka már megindult. Most már vannak zsidó és nemzsidó írók, akik tudják, hogy milyen a magyar gondolkozásmódja s most meg fog indulni az újabb magyar irodalom, mely nemcsak a város, hanem a falu irodalma is lesz. De ezt az irodalmat csak magyarokká lettek írhatják, mert hiába, minden nemzetnek meg van a sajátossága s ezt nem lehet eltiporni s nem lehet figyelmen kívül hagyni.

Mindezeknek a kérdéseknek azonban semmi köze a zsidók sajátosságaihoz. Beszéltünk róla, mert rá kellett világítani.

XII. Fejezet. **Kultúrnép-e a zsidó zsidó ?**

I. *Szociális kultúra.* Azok szemében, akik a zsidókat csak felületesen ismerik és, akik azt hiszik, hogy a kultúra egyetlen mértéke az írni-olvasni tudás, idegenszerűnek tűnhetik, hogy ezt a kérdést felvetjük. Mégis tudnunk kell, hogy a kultúrának először is nincsen semmiféle a méterhez hasonló minden körülmények közt használható mértéke, másodsor pedig minden nép kultúráját aszerint kell megítélni, hogy milyenek annak a népnek életviszonyai, így nézve pedig a zsidókat, azt kell látnunk,

hogy a főleg kereskedelemmel foglalkozó zsidó műveltséget a kereskedelem szempontjából és nem az olyan népek szempontjából kell elbírálni, melyek földműveléssel foglalkoznak.

A földműves és kereskedő kultúráját nem vethetjük össze. Épenúgy nem vethetjük össze a papét és a kereskedőt. A társadalomban nagyobb szükség van arra, hogy földművesek legyenek, mint arra, hogy a zsidók legyenek a kereskedők. Ha már most a földműveléshez egy bizonyos kultúrára van szükség, amely főleg egészséges testet igényel, a kereskedelemhez pedig olyan kultúrára, mely az ész számító képességét feltételezi, akkor a kultúrfok összehasonlításának egészen téves módja, hogyha abból indulok ki, hogy egyedül az írástudás legyen a kultúrmérték. De azért ezzel nem azt mondjuk, hogy a földművesnek nem kell írni-olvasni tudni, hanem ellenkezőleg, mivel kereskedőnek is kell lennie, hiszen terményeit értékesíteni is kell, tehát írni és fogalmazni is kell tudnia, tehát a tökéletességhez több ismeretének és képességének kell lennie, mint a kereskedőnek.

A társadalom szempontjából nem szabad elfelejtenünk, hogy a testi és értelmi kultúrán kívül van érzelmi kultúra is. Az értelmi kultúra egyéni kultúra, az érzelmi pedig szociális kultúra. Az értelmi kultúra arra való, hogy magunk érvényesüljünk, a szociális élet teremtetésére csak az érzelmi kultúra alkalmas. Nemcsak magunknak, hanem mindenkinek akarunk az élet küzdelemhez szükséges felszerelést biztosítani azzal, hogy ismereteket nyújtunk neki.

Az értelmi kultúra csak kizsákmányoláshoz vezet, ellenben az érzelmi kultúra az egymás segítéséhez. Az egymás alatt azonban nem a hasonlóan kizsákmányolók kölcsönös segítését kell érteni, hanem mindenki együttérzését, akivel egy társadalomban együtt

élünk. Az érzelmi kultúrában az egyes saját értelmi kultúráját a köznek rendelkezésére bocsátja.

Az ókor kultúrája mindenütt egyéni és értelmi. A mai kultúra kezd az érzelmihez hajolni, pedig az osztályharc elméletek hangoztatása sokakban azt a hitet támasztja, hogy ma kisebb az érzelmi kultúra, ami tévedés, mert hiszen eddig soha nem ismert mértékben küzdenek más osztálybeliek is az alsó osztályokért és küzdenek az alsó osztályok tagjai egymásért.

A régi diaszpórabeli zsidó kultúra értelmi. Minél előnyösebb fegyverzet szerzésére törekszik, mely az életküzdelemben a győzelmet biztosítsa. Amikor saját körén belül szociális intézményeket tartott fenn, akkor ebben is eszediktálta meggondolás vezette, (mert lehet, hogy szüksége lesz rá), így aztán saját nemzete körében szociális volt, de nem az emberiség szempontjából.

A zsidóság épen olyan kevésbé ismerte az összemberiség gondolatát, mint a többi nemzet. A zsidóság is céh volt, azzal a különbséggel, hogy az egész világra kiterjedt. Műveltsége a könyvelési és jogi elvek ismeretéből állott, ami csak előnyök és hátrányok mérlegelésére tette alkalmassá. Még jótékonyágában is megnyilvánul az individuális és értelmi tényező. A zsidók sokat jótékonykodnak, de személyesen. Nem gondolják meg azt, hogy a jellemre milyen hátrányosan hat az, hogyha valakinek jó kabátban koldulnia kell, hogy milyen rossz irányú jellemfejlesztést eredményez az, hogy még egyetemi hallgatók is havonként vagy hetenként bekopogtatnak alamizsnáért. Nem gondolják meg, mert az alamizsnaadás és a hálálkodás hallása, öröm nekik, mint minden arisztokratának.

A szegényeknek adott alamizsna nem jelenti tehát az érzelmi kultúrát. Az érzelmi kul-

túra a társadalom minden tagjának érdekét szolgáló intézmények létesítésére vezet s nem jótékonykodásra. Tagadhatlan azonban, hogy ez irányban a szabadkőművesség a zsidóságot nagyon kinevelte s ezért az antiszemitizmusz nagyon rosszul irányozza támadásait, mikor a szabadkőművességet támadja, amely a zsidók és nemzsidók közti ellentétes érzelmek megszüntetése tekintetében olyan sikeresen dolgozott. A szabadkőművességnek tagadhatatlan érdeme, hogy a *csak emberi* alapra vezeti vissza a zsidót és nemzsidót egyaránt. Ha pedig azt látjuk, hogy a zsidóság modern részének tekintélyes hányada szabadkőműves, úgy ezt az antiszemitizmusznak is örömmel kell üdvözlölnie, mert ez azt mutatja, hogy a zsidók közül sokan leakarják vetni a külön zsidó tulajdonságokat és keresik az általános emberi kultúrához vezető utat.

II. *Államalkotás.* Vizsgálható már most valamely nép kultúráltsága abból a szempontból is, hogy milyen államot alapított.

A zsidóknak egyezredév óta nincs országa. Nem tudtak államot alapítani, szólna a felületes felelet. De mégsem egészen így van, mert volt az exilarchátus megszüntéig forma szerinti államuk is.

Azonban az állam létesítésének épen a szociális kultúra a feltétele, melyről fentebb szoltunk. Az állami szervezetben ez a szociális kultúra aztán abban nyilvánul, hogy az állam polgárai annak az államnak eszméjeért, léteért, intézményeiért áldozatokat tudnak hozni, sőt meg tudnak halni érte, anélkül, hogy az állam léte közvetlen hasznot jelentene számukra.

A meghalni tudást nem a háború szempontjából vizsgálva állapítjuk most meg, mert az állam háború esetén kényszereszközökkel éri el azt, hogy polgárai mind mennek a há-

borúba, hanem megállapítjuk, hogy minden államnak vannak olyan polgárai, akik meghalni is tudnak azért, hogy államuk megmaradjon; akik megtudnak halni egy eszméért; akik mártírokká lesznek meggyőződésükért.

A zsidók a zsidók összességeért nem haltak és nem halnak meg. Ők azt a meggyőződést vallják, hogy a vértanúság hiábavaló, pedig az államokat a történelem tanúsága szerint az érte folyt vér teremti meg és tartja fen.

Itt ellenünk fogják szegezni a zsidó üldözéseket. Ez helytelen ellenvetés, mint a történelmi részben láttuk, — mert nemcsak a a zsidóknak megmaradt, hanem a megkeresztelkedett zsidókat is üldözték, sőt még inkább, mint a meg nem keresztelkedetteket. De helytelen ez az ellenvetés főleg azért, mivel nem a negatív áldozat, nem a passzív magatartás dönt, hanem a cselekvő, a teremtő fellépés, amelyet soha meg nem kíséreltek. Nem voltak zsidó lázadások és nem voltak zsidó hittérítők.

Valamely nép államalkotó kultúrájának mérése azok az intézmények, melyeket életre tudott hívni és azok a törvények, melyeket alkotott. E tekintetben a zsidó nem minta. Törvényei mutatnak ugyan fel csodálatosaknak látszó szociális intézkedéseket, de semmit sem tudunk arról, hogy valamikor is alkalmazták volna őket. A diaszpóra után pedig nem volt rá alkalom.

A zsidónak meg van az értelmi kultúrája, de nincs sem érzelmi, sem testi kultúrája. E kettő nélkül pedig nem lehet államot alkotni és ezért nem is alkothat államot addig, amíg ezt a két irányú kultúrát meg nem szerzi, mert ez feltétele annak is, hogy minden foglalkozásban eloszolják, miután nem lehetséges, hogy zsidóország földművesei ne legyenek zsidók!

IV. KÖNYV.

A zsidók fajisága.

I. Fejezet. A faj.

I. *Az emberfajok.* Miután az ember, mint Finot: A fajok problémája című könyvében mondja: par excellence értelmes lény, tehát meg kell vizsgálni értelmi és öntudati megnyilatkozásait, ha az ember fajáról akarunk beszélni. Ezt az előbbi vizsgáltuk az előző fejezetekben. De mert minden élőlény fajisága testi jellegétől is függ, ezért ebben a fejezetben ez utóbbiról fogunk szólni. Magáról a Gobineau, Chamberlain-féle népszerű fajelméletekről csak annyit: hogyha áll az, hogy emberi fajok vannak és hogy ezeknek jellegzetes tulajdonságai vannak, akkor ezt a történelem folyamán mindenesetre felismertük volna már. Ha nem lehetett felismerni, úgy az elméletben kell a hibának lennie.

Különben is a zsidók tulajdonságait vissza-idézve emlékezetünkbe, meg kell állapítanunk azt, hogy ezek a tulajdonságok nemcsak a zsidókéi, hanem a nemzsidókéi is. Ennélfogva a lelki tulajdonságok tanulmányozása nem erősíti meg azt a feltevést, hogy a zsidók olyan tulajdonságokat mutatnak, amelyek más hasonló körülmények közt élőkben nem találhatók. Ha

a testi tulajdonságok sem olyanok, mint amelyek egyenesen hozzájuk kötöttek, akkor a zsidóság nem lehet faj.

Ha ennek dacára kimutatják azt, hogy a zsidóság faj, akkor meg ebből az következik, hogy az emberi fajtáknak nincsen jelentősége, mert hogyha még csak jellegzetes tulajdonságaik sincsenek, akkor az emberi társadalom szempontjából alárendelt kérdés, hogy vannak-e emberfajok vagy sem. Persze a fajelmélet hirdetői azt vitatják, hogy a zsidóknak a természettudomány megállapítása szerint jellegzetes tulajdonságai vannak, ha pedig valamely embercsoportnak azonos, a többiekétől eltérő tulajdonságai vannak, akkor az faj.

Akik zsidó fajról szólnak, a faj fogalmával tehát könnyelműen bánnak és a természettudomány gyűjtötte adatokat bőkezűen prédáivá, olyan helyekre juttatnak belőle, ahova a természettudós nem juttatott volna. Máskor a zsidó összetartás vagy a vallásosság ébrentartása céljából maguk a zsidók hangoztatják, hogy ők faj.¹⁾ Nem gondolják meg, hogy ezzel az antiszemitizmust szolgálják.

Az antiszemita és zsidó zsidók a faj fogalmát mindnyájan úgy kezelik, mint amit érzés és nem tudás útján is meg lehet állapítani. Érzésük pedig az, hogy a zsidók minden nemzsidótól különböznek, tehát önálló faj. Jóllehet a kérdést sem a társadalomtudomány, sem a pszichológia alapján, sem a történelem útmutatása szerint nem vizsgálták, mégis egyszerre mindazokat az érveket érvényesítik, amelyeket ezek a tudománysszakok bizonyos sajátosságok megállapítása, fejlődése szempontjából megállapítottak. Nem veszik figyelembe, hogy ezek a tudománysszakok nem

¹⁾ Dr. Kecskeméti Lipót: Ha majd győzött az igazság (Egyenlőség 1916. évi 8. sz.)

mondhatják ki sehol, hogy faj ilyen vagy amolyan feltételek mellett alakul.

Elfelejtik, hogy a zsidókat azok a népek, amelyek velük a legközelebbi rokonok, mondjuk velük egy faj, mint az arabok, épugy üldözték, mint ahogyan üldözték a spanyolok, franciák, németek, szlávok. Elfelejtik, hogy a faj szigorúan körülírt ismertető jelek és azonos sajátosságokon kívül az azonos eredetből határozható csak meg. Már pedig vannak magas és alacsony; világos és sötét hajú; kék és barna szemű; hosszú s rövid fejű; izmos és csontos emberek, akik egy faj leszármazottjai s akik különben azonos tulajdonságokat mutatnak.

Zsidó és árja faj olyan kérdés, melyről sokaknak az a véleménye, hogy ezt csak a tudósok szobáiban találták ki. Mások, akik elfogadják a faj létezését, azt mondják, hogy ez nem jelent áthidalhatatlan különbségeket. Mert a fajok nem változatlanok, hanem folytonos változás alatt állók. Nem is szólva azokról, akik azt mondják, hogy az emberek ugyane egy fajhoz tartoznak.¹⁾ Hallgatva azokról is, akik azt mondják, hogy az egész emberiség, amint ezt Ratzel kifejtette, a történelem folyamán mind közelebb jut egymáshoz tulajdonságaiban.

És ha már mindenáron ragaszkodik valaki a fajok szerinti felosztáshoz, akkor talán mégis el kell ismernie, hogy a fehér, sárga, fekete, veres fajra való felosztás nem mellőzhető. Már pedig Abessziniában van vagy 200,000 fekete zsidó;²⁾ Chinában sárga a zsidó.

¹⁾ V. ö. Kautsky: Rasse und Judenthum (1914) című művét, aki erre nézve felhasználta Luschán berlini anthropológusnak az 1911. évi londoni kongresszuson tartott előadását.

²⁾ Leroy-Beaulieu: Les Juifs et l'antisemitisme (Revue des deux Mondes 1891. évf. február és májusi füzetében a IV. fejt.)

Ha csak beszélni akar is valaki arról, hogy a zsidó külön faj, akkor legalább azt kell tisztázni, hogy az emberiség maga hány fajra oszlik. Mert tudni kell, hogy az említett állásponton kívül, mely szerint az egész emberiség egy faj, még a következő felfogásokkal találkozunk: Virey szerint két emberfaj van; Jaquinot szerint három; Kant négyet vél felismerhetni; Blumenbach ötöt ismer; Buffon hatot; Hunter hét fajra osztja az emberiséget; Aggassiz nyolcra; Pickering már tizenegyre; Haeckel tizenkettőre; Bory St. Vincent tizenöt fajról beszél; Desmoulins tizenhatról; Morton huszonkét fajra osztja az emberiséget; Crawford hatvanra; Burke hatvanháromra.

Azt hiszem, hogy a tudomány ilyen állása mellett nagy merészség zsidó fajról beszélni. Persze az a körülmény, hogy a zsidóság fajiságát nem lehet könnyen eldönteni, nem jelenti azt, hogy nincs zsidókérdés. A naivitás csak az, hogy az osztály, vallási, gazdasági, társadalmi, műveltségi elemekből összetevődött kérdést mindenáron vérségi kérdéssé akarják tenni s a természettudományba is át akarják játszani.

Azok már most, akik a fajnak a természettudományokban való eldöntetlenségét ismerik és mérlegelik, úgy akarnak a kérdés alól kibújni, hogy azt mondják, hogy fajnak ugyan nem faj a zsidó, de alfaj, variáció. De miképen beszélhetünk alfajról, mikor fajról nem beszélhetünk?!

Utalnak arra, hogy a háziállatoknak alfajai vagy variációi milyen eltéréseket mutatnak eredeti fajuktól, így tehát, ha sémi is a zsidó, ennek alfaja. Elfelejtik, hogy senki sem tagadja, hogy vannak zsidó tulajdonságok, csak arról van szó, hogy ezek nem a zsidók véréből eredők, hanem felvettek, a történelem folyamán kialakultak, melyek épenezért kell hogy más hatások alatt el is tűnjenek.

A fajelmélet ugyanis arra való az antiszemitáknak és a zsidó nacionalistáknak egyaránt, hogy ezzel a zsidóknak a predesztinációját bizonyítsák, hogy azt az érvéket támogassák vele, hogy a zsidók nem lehetnek másmilyenek, mint amilyeneknek ők látják.

De még a természettudományra való hivatkozás sem állja ki a bírálatot, mert ez is azt mutatja, hogy a vérkeveredésnek az a következménye, hogy az előállott új egyed új tulajdonságokat is mutat. Tehát a zsidóknak csak másokkal kell keveredniük, hogy új tulajdonságokat mutassanak.

Épen ilyen kevésbé állja ki a bírálatot az az állítás, hogy a zsidók tulajdonságai állandók, mert Darwin a fajok keletkezéséről szóló könyvében bizonyította, hogy a milieu új tulajdonságokat vált ki. Mi sem volna természetesebb, minthogy meglássuk, hogy a zsidók más hatások alatt álltak, mint a többi népek és megértsük, hogy amint a zsidó tulajdonságok kialakulása természetes fejlődés eredménye, úgy a változott körülmények közt a zsidók új tulajdonságokat fognak kifejleszteni.

II. *Faj és életmód.* Faj alatt állatoknál és növényeknél a közös származás által összekötött csoportot értünk. Ilyent az emberek közt nem lehet találni. A növény és állatvilágban is csak bizonyos időponttól, illetve bizonyos szülőpártól kezdve lehet ezt ellenőrizni. De még talán így sem biztos, mert minden továbbszaporodáskor ott van a keveredés lehetősége. Tehát fajokról csak ellenőrzés alatt álló állatoknál lehet beszélni. Csakhogy épen ezért olyan szűk körre terjed az ilyen közös törzsszülőpár leszármazottjainak ellenőrzése, hogy a széles kört jelentő faj elnevezés túlzás.

A népek sokkal szélesebb csoportok, semhogy keveredésük ellenőrzésére gondolni

is lehessen. A népek közt sokkal több a keveredés, semhogy valamelyiknek fajtájáról szólhatnánk. A népek olyan ethnikus csoportok, melyeket a nyelv, vallás, társadalmi berendezkedés, uralmi tényezők, földrajzi viszonyok stb. tartanak össze, de nem a vérrokonság. A vérrokonság csak gyakoribb az ilyen csoportok körén belül az egyedek közt, de nem okvetlen fenförgő.

Ha csak a test szempontjából nézzük a fajkérdést, akkor az enyenlő fajúságot elsősorban a bőr, a szem, a haj színéből; a fej s arc formájából; másodsorban az izomzat, zsírképződésből, a csontok képződéséből és test magasságából lehetne megállapítani, illetve ebből állapítják meg.

Amennyire ma a természettudomány valamelyes megállapodásra jutott, úgy ez az, hogy a vérkeveredés a faji tulajdonságok első csoportját nem változtatja meg. Illetve, hogy nem keletkezik közép típus. Bizonyos viszont, hogy a test magasságát és az izomképzést a jólét egymagában is befolyásolja. Az emberi fej formája is változást mutat, mert mint a mérések mutatták az Európából kivándorolt szülőknek Amerikában született gyermekeinek fejformája más, mint a szülőké.¹⁾ Ezért ne tévesszük szem elől azt, amit Ratzel mond: «Némely esetben, amikor fajról beszélnek, helyesebb volna osztályról beszélni. Testi különbségek minden népénél felismerhetők s ezek annál nagyobbak, minél távolabb állanak a népek a szabadságtól és műveltségtől ... A bőr színének árnyalata könnyen érthető okokból az osztálykülönbségek kísérője ...»²⁾

¹⁾ Dr Fischberg Móric Die Rassenmerkmale der Juden (München 1913) 18. lap.

²⁾ Anthropogeographie: II. k. 590., 591. lap.

Miután a különböző osztályhoz tartozók mindig egymás közt házasodnak, tehát az osztály szerint különbözők ugyanegy népen belül rendszerint nagyobb különbségeket mutatnak, mint a különböző népekhez tartozó, de megfelelő osztályállásúak. Nem szabad sohasem elfelejteni, hogy az emberek testére és nemcsak lelkére is milyen rendkívüli befolyással vannak az uralmi viszonyok s az ezekből fejlődött tényezők.

Ezek a tényezők egyenkint a következők:

a) a termelés rendje; b) a mai társadalom alapját tevő tulajdon megoszlásának módja; c) a társadalom szervezete; d) a nyelv; e) a földrajzi és társadalmi munkamegosztás; f) a műveltség különböző foka ugyanegy nép keretén belül.

Mindezeknek a tényezőknek hatását nem áll módunkban kimutatni, de azt hisszük, hogy az azokra való utalás is eléggé megvilágítja e kérdést. A faj, mint azt a fentiekből is láthatuk úgyis illúzió és a kérdés eldöntésénél kényszerűleg elesik, mert amit nem lehet kétségtelen bizonyossággal megállapítani, aminek léte vitás, az mint imponderabilia szerepelhet csupán és mint ilyen mindenki annyi súlyt tulajdonít neki, amennyi az ő érzése szerint kijár neki.¹⁾

Legjobban bizonyítja ezt az antiszemitának az az eljárása, hogy nemcsak a zsidók fajiságáról, hanem egyes történelmi alakok fajiságáról is beszélnek. Milyen értéke van az olyan álláspontnak, mely Jézust és az apostolokat megteszi árjának, hogy faji elméletét valami érzésbeli gáncs ne érje?²⁾

¹⁾ Lazare: L'antisemitisme 248. 1.

²⁾ Antisemitenspiegel (Danzig 1892) 132. 1.; Chamberlain . i. m. 1. kötete nagyrészt erről szól.

II. Fejezet. Faj-e a zsidó?

I. *A fajiságot meghatározó jelleg*, jóllehet a zsidók fajiságának vitáját az előző fejezetben mondottakkal tulajdonképen elintézettnek lehetne tekinteni, mégis sokkal részletesebb adatok alapján kívánunk ezzel foglalkozni. Nem követhetjük az antiszemitékat a könnyű bizonyítás terén, mert különben azt a benyomást nyerhetné az olvasó, hogy itt csak arról van szó, hogy a zsidókat az antiszemiték ellen megvédjük. Pedig ez sohasem lehet a kutatás és valamely kérdés komoly tárgyalásának célja.

Az antiszemitizmusznak az volna a legjobb megoldás, hogyha a zsidók fajiságát lehetne bizonyítani, mert akkor az ő céljuk: a zsidók kiűzése a fogadó országokból, magától értetődő megoldása volna a zsidókérdésnek. Ha ugyanis bizonyos tulajdonságok olyan mélyen gyökerезnek a zsidókban, hogy a vérükkel együtt szállanak át az utódokra, akkor nem lehet szó arról, hogy a fogadó népek közt megmaradhassanak.

Kényelmes ez az antiszemita álláspont, mert ha a zsidóknak vérében vannak ezek a tulajdonságok, akkor nem lehet ezekért senkit felelőssé tenni és nem lehet arra az álláspontra helyezkedni, hogy a múlt hibáit jóvá kell tenni és ezért a zsidókkal a jövőben épen e tulajdonságok megváltoztatása érdekében másképen kell bánni.

Ha a zsidókra nézve bizonyítható, hogy tulajdonságaik fajiak, akkor az antiszemitizmusz örök érvényű és igazságos álláspontként tűnethető fel. Ha bizonyos tulajdonságokról, melyek csakugyan meg vannak egyik-másik zsidóban, azt mondhatjuk, hogy zsidó faji tulajdonságok, akkor nem lehet a javítás módjáról tárgyalni.

Jól mondja Spencer Herbert, a fajelmélet

a legdurvább magyarázó elmélet és ezért a legtöbbet ezzel élnek vissza. Semmi se könnyebb, mint azt mondani, hogy bizonyos tulajdonság faji és ezzel elvetni a kutatás további gondját. Hiszen, ha a faj határozná meg a népek jellemét, akkor az összes sémi népeknek azonos tulajdonságokat kellene mutatniok.¹⁾ De ne felejtjük el azt sem, hogy vannak anthropologusok, akik azt tanítják, hogy a zsidók nem sémie, hanem árják²⁾). Mások azt tanítják, hogy a zsidók nem tiszta faj, hanem vegyes s így a kérdés tisztázását még inkább megnehezítik. Azok, akik a zsidókat tiszta fajnak mondják, a következők: Blumenbach, Nott, Clidonn, Andree, Jakobs, Judt, Elkind, Zollschan, Chamberlain. Vegyes fajnak a következők tartják: Renan, Loeb, Vogt, Droca, Ikoff, Ripley, Reinach S, Weissenberg.³⁾

Vélemények helyett azonban a faji tulajdonságok ismertető jeleit vesszük sorba és megvizsgáljuk, hogy a zsidókra nézve minden egyes esetben mit bizonyítanak. Erre nézve az anyaggyűjtő munkát Fischberg már elvégezte, az ő nyomán fogunk tehát haladni.

1. A bőr színe. Az európai zsidó színe, mint tudjuk fehér. De tudjuk azt is, hogy a déli európai országokban a zsidó színe is sötétebb éppenúgy, mint ahogyan sötétebb az ott lakóké általában. Afrika északi részén, Palesztinában, Syriában, Arábiában egészen sötétek, illetve Abessinában csokoládészínűek, a kínai zsidók meg sárgák.

2. A haj és szem színe. Németországban az iskolába járó zsidó gyerekek haját és szemét statisztikailag felvették s ez a felvétel azt

¹⁾ Leroy-Beaulieu: Izrael chez les Nations (Paris XV. kiad.) 144. lap.

²⁾ Lombroso: Der Antisemitismus u. die Juden (ford. Kurella Leipzig 1894) 8. lap.

³⁾ Fischberg. i. m. 91. lap.

mutatja, hogy 65%-ának haja, 52%-ának szeme sötét. Mig Ausztriában 72%-ának haja és 46%-nak szeme sötét. Körösi szerint nálunk a zsidó gyermekek 23%-ának haja és 42%-ának szeme világos színű. Tuniszban azonban már csak a zsidók 6%-ának van világos haja és 22%-ának világos szeme. Lombroso szerint Olaszországban a zsidóknak 4—8%-a szőke és 30%-a világos szemű. Angliában a zsidók 25%-a szőke és 41%-ának világos a szeme.¹⁾ A zsidók tehát általában sötét hajúak és szeműek, de mégis olyan nagy a világos színűek száma, hogy faji jellegnek a sötétet nem lehet tekinteni.

3. A fej forma. A zsidók fejformája sem mutat egyforma típust. Van rövid és hosszú fejű zsidó. Sőt vidékenként különböznek sokszor a zsidók fejei, amennyiben egyik vidéken hosszú, más vidéken meg rövid fejűek. Kaukázusban pl. általában rövid fejűek, Marokkóban, Tuniszban, Arábiában meg hosszú fejűek. Azt tapasztalták, hogy a zsidók szabályszerint hosszú fejűek ott, ahol hosszú fejű a többi lakosság is és megfordítva.²⁾

4. A test magasság. A nyugati államokban a zsidók alacsonyabbak, mint a nemzsidók. Általában pedig mindenütt alacsonyabbak ott, ahol szobafoglalkozásokat űznek. Tehát pl Oroszországban, ahol főleg szabók és más ruházati ipari foglalkozást űzők. A szegény zsidók alacsonyabbak, mint a gazdagok. A londoni Westend zsidóinak átlagos magassága 171.4 cm., az Ostend zsidóé 164.1 cm. Azt is tapasztalták, hogy olyan országokban, ahol a lakosság általában magasabb, ott a zsidók is magasabbak.

¹⁾ Judt: Die Juden als Rasse. Qüdischer Verlag Berlin.) 45. s 55. lap.

²⁾ Judt: i. m. szerint háromféle zsidó arcról szoktak beszélni 1. keleti s déli; 2. nyugati; 3. orosz. Lagneau szerint: 1. afrikai; 2. római; 3. német-orosz.

5. Az orr. Általában görbe orrúaknak tartják a zsidókat. Fischberg New-Yorkban 2836 férfit és 1284 nőt vizsgált meg és azt találta, hogy a zsidó férfiak 57.26 százalékának s a nők 59.42 százalékának egyenes az orra. Az a tapasztalata, hogy tömpe orrú is több van a zsidók közt, mint görbe orrú.

6. A zsidók izomzata gyengébb, mint a nemzsidóké, mert nagyon sok generáció óta nem végeztek izommunkát, így természetes az is, hogy mellbőségüknek a test magasságához való aránya is kisebb, mint a nemzsidóké. Európában a testmagasságnak 55—58 százaléka rendszeren a mellbőség, míg Lengyelországban az újoncoknál csak 49 százalék.

7. A szaporaság. Általános az a meggyőződés, hogy a zsidók születési arányszámai nagyobbak, mint a nemzsidókéi, holott ez nem áll. Nálunk pl az 1910. évet megelőző öt évi átlagban 1000 lakosra 35 születés esett országos átlagban, míg a zsidókra csak 28. Bajorországban a nemzsidókra 33.65, a zsidókra pedig 16.27. Romániában a keresztényekre 50.11, a zsidókra csak 29.33. Különben is a zsidók szaporodása folyton csökken, így Berlinben 1880-ban 1000 15—45 év közti zsidó nőre 112, 1892-ben 75, 1900-ban 67, 1910-ben csak 54 születés esett.

8. A nyelv tanulás. Azt tartják, hogy a zsidó tulajdonságokhoz tartozik, hogy a zsidók sohasem tudnak valamely nyelvet jól megtanulni. Nem szorul bizonyításra, hogy ez a felfogás mennyire téves. Viszont áll azonban, hogy a zsidó sokszor még a harmadik generációban is megtartja a beszédben a zsargon hangsúlyát, melyről meg lehet ismerni.

9. A betegségek. E tekintetben lehet a legkevesebb adatot felhozni, mert a tudomány mai állása mellett nem lehet bizonyítani, hogy a zsidók valamely betegségre szervezetüknel

fogva hajlóbba, mint a nemzsidók. Époly kevésé lehet a fajisággal megmagyarázni, mint azt, hogy kevés köztük az alkoholistá. Ennek az utóbbi jelenségnek magyarázata inkább az, hogy hasonló sorsban lévő nemzsidóknál tanulatabbak és hogy életmódjuknál és helyzetüknél fogva mindig elzártan éltek a nemzsidók szórakozásaitól, melyekben az alkoholnak mindig s mindenütt nagy szerepe volt. Állítják, hogy a zsidók hajlamosabbak a cukorbetegségre, de ami adatunk erre nézve van, azt fürdőorvosok gyűjtötték, már pedig köztudomású, hogy a zsidók egészségük helyreállítására sokkal nagyobb számban keresik fel a fürdőket, mint a nemzsidók. Inkább a jó móddal függ össze, hogy több cukorbeteg zsidóról tudnak. Ez a körülmény indokolta teszi, hogy ezzel a kérdéssel lejjebb a zsidók gazdasági viszonyainak megvilágítása után foglalkozunk.

10. A zsidó arc.¹⁾ Fentebb már leírtuk a szefárd, vagyis spanyol zsidót. Köztudomású, hogy arcának jellege és egész fellépése eltér az aszkenáz zsidótól. Azonban még sincs arra nézve egyöntetű vélemény, hogy az egyiknek és a másiknak melyek a sajátosságai. Azok, akik a vegyes házasságokból származók arcának típusát megállapítani törekedtek, majdnem egyhanguhag azt erősítik, hogy a vegyes házasságokból származók arcának jellege zsidó. De erre nézve igaza lehet Nordcliffe N. Salamonnak, aki azt mondja, hogy ez elfogultság, mert általános zsidó vélemény, hogy minden keresztezésből csak zsidók születnek. Ez a vélemény egyik büszkesége a zsidóknak, akik ebben látják fajtájuk nagyobb erejét. Erre még Graetz is büszke s öntudatosan ismétli a mondat: és ha százszor kereszteződik is a zsidó

¹⁾ Judt: i. m. szerint háromféle zsidóarcról beszélnek: 1. keleti s déli, 2. nyugati, 3 orosz. Lagneau szerint: 1. afrikai, 2. római, 3. német-orosz.

nemzsidóval, mindig csak kis zsidók születnek. Nordcliffe nem fogadja el ezeket a véleményeket s azt mondja, bajos néhány száz család megfigyeléséből szabályt levonni. Másrészt pedig az is tudni való, hogy az emberek a környezetükben élők arcvonásait is átveszik s nem csak öröklik.

Különben is, mint már említettük, a zsidók mindenfelé azt az arctípust veszik fel, mely valamely országban, illetve területen általános. Abessziniában feketék, Chinában sárgák, Oroszországban pisze orruak. Beszélnek ezenkívül palestinai külön típusról is, sőt Szamaritánus, szíriai, mezopotámiai, ázsiai, Perzsa, kaukázusi, indiai, északafrikai típusról is. Minthogy e sok típus közül bajos kiválasztani az igazit, különbséget tesznek valódi és kriptó zsidó típus között s így beletévednek olyan útvesztőbe, amelyben a komoly tárgyalás lehetősége egészen megszűnik.

Jóllehet a kérdés körül ilyen eltérő vélemények alakultak ki, mégis azt tartja a legtöbb ember, hogy a zsidókat arcukról fel tudja ismerni. Elfelejtí, hogy nem annyira arcukról, mint inkább ruhájukról, haj és szakáll viseletükről, modorukról ismeri fel. Ami nem jelenti viszont azt, hogy nincsenek határozottan zsidó arcok, csak arról van szó, hogy az arc nem biztos alapja a zsidó felismerésének akkor sem, amikor csakugyan kétségtelenül megállapítható valakinek zsidósága.

A külsőnek és viseletnek jellegzetessége nem jelent fajiságot, amint pl. a quakerek nem faj és mégis felismerhetők. Ennek oka abban is van, hogy bizonyos irányú szellemi élet az arcon visszatükröződik. A ghetto zsidók mai zsidó zsidó utódainak szeme bánatos, melanholikus. Sokszor álmosnak tűnik a félig nyitott pillák alatt, sokszor azonban ravasznak látjuk. A modern zsidó szemében mindebből semmi sincs. Tehát ez sem faji jelleg.

II. *A zsidók keveredése a történelemben.*
Tiszta faj-e tehát a zsidó? Külön faj-e?

Az első kérdésre nem is igen kell felelni,, illetve erre tulajdonképpen csak a történelem tudomány adhatna feleletet, ha megelőzőleg már megállapítottuk a tételt, hogy a zsidóság faj. Láttuk ugyan, hogy nem az, de tegyük fel, hogy volt és nézzük, hogy mire tanít a történelem?

Bizony ez is szétrombolja a faj illúzióját, mert azt mutatja, hogy a zsidók nagyon sokszor keveredtek más népekkel. Egyiptomban rabságban voltak, Babilonban szintén. Képzeltető-e az, hogy ez alatt idegen vérkeveredés nélkül szaporodtak volna?

Józsuá könyvének IX. fejezete szerint a gibeoniták beszínlelték magukat a frigybe. Eszter könyve VIII. fejezetének 17. szakasza szerint sokan lesznek vala zsidókká a föld népei közül. Ugyanezt olvassuk Ezekielnél 44, 9, 47, 22 alatt. Nemkülönben Esdrásnál 6, 21 alatt. Ugyanerről szól a Talmud legrégibb részeinek sok helye és a Misna is.

Tacitus csodálkozással írja, hogy nem érti, hogy a fájdalmas operáció dacára milyen sokan lesznek zsidókká. Tudjuk, hogy a zsidók rabszolgáikat minden népnél maguk tették zsidókká, hogy megtarthassák őket, ahol nem volt szabad nemzsidó rabszolgát tartaniok. Ki ellenőrizheti azt, hogy ezek közül hánynak utódai lettek a mai zsidó nép tagjai ?¹⁾

Aki csak egyszer is látott nemzetközi zsidó társaságot, az minden időkre kiábrándul abból a hitből, hogy a zsidó tiszta faj, sőt abból is, hogy faj, mert a nemzetközi zsidó társaságban nem fogja tudni megmondani azt sem, hogy zsidók közt van-e vagy nem.

Bécsben 1913-ban cionista, tehát nemzeti

¹⁾ V. ö. Judt: i. m. 111, 151 lap.

zsidó kongresszus volt. S bizony itt sem lehetett egységes zsidó típust látni. A keleti zsidók közt is volt itt szőke és a lengyelzsidók közt is volt itt fekete. A hosszú és rövid koponyák össze-vissza keveredve mozogtak egymás mellett s ha valaki itt kezdte volna el az anthropológiai méréseket, bebizonyíthatta volna mindjárt, hogy fajilag a zsidó nem egységes nép.

A cionistáknak nem jut eszébe, hogy a zsidó törzsapák közül még Jákobnak is volt idegen felesége. Ábrahám szolgálit is körülmetéltette és idegen feleséget is vett. Mózes idejében a foglyul ejtett nőt a zsidók háremükbe vitték. A cionisták is épen úgy, mint az antiszemiták elfelejtik, hogy a judeohellének valami zsidógörög keverék voltak, nemcsak gondolkozásban, hanem sokszor vérben is. Elfelejtik, hogy hány zsidó lett kereszténnyé, hány római, görög, keresztény, kazár zsidóvá.¹⁾ Kazárország zsidóvá létele egymagában is megdöntene minden fajelméletet. Nem áll meg tehát az a Judt²⁾ féle álláspont, hogy a zsidók már régen kialakult faj, melybe számbavehető idegen vér nem keveredett.

Az embereket ítéletükben könnyen megtevesztik a legfelületesebb különbségek, így pl. az a körülmény, hogy a zsidók beszédmodora más, mint a mienk. De vajjon nem különbözik-e pl. a németországi német beszédmodora a bécsiétől s kinek jut ezért eszébe azt mondani, hogy más faj. A németországi német többé-kevésbé a torkából beszél, míg az ausztriai az ajkával.

A zsidó beszéd jellegeként a sok torokhangot emelik ki s azt tartják, hogy más nem énekel beszéd közben csak a zsidó. Pedig a francia, olasz, spanyol is énekel. De különben

¹⁾ Caro: i. m. 5, 9, 48, 177, 209, 213, 285 lapok.

²⁾ Judt: i. m. 209 lap.

is, ha a beszédmodor faji tulajdonság volna, akkor egynéhány magyar parlamenti szónokról be kellene igazolni, hogy nem is vérbeli zsidó.

Amíg egyrészt bizonyos tulajdonságokat mint zsidó tulajdonokat emelnek ki, addig másrészt másokról a leghatározottabban megállapítják azt, hogy zsidó nem lehet, aki ilyen tulajdonságokkal rendelkezik. Azok közt a tulajdonságok közt, melyekről azt tartják, hogy zsidóknak nem lehet, a harciasság a leghatározottabban kiemelt tulajdonság.

Tudjuk mégis evvel szemben, hogy a zsidók úgy, mint a többi kezdetleges nép, nemcsak harcolt a szomszédjaival, hanem hódított is tőlük. Sőt pl. Schoppenhauer olyan harciasnak tartja még a zsidó istent is, hogy azt mondja, hogy az olyan nép, melynek olyan istene van, hogy megengedi neki, hogy más népeket leigázzon, megérdemli, hogy elpusztítsák a föld színéről.

Még a középkorban is előfordult, hogy fegyvert fogtak, így Spanyolországban, Franciaországban. Némely városban rájuk bízta valamelyik kapunak az őrzését épúgy, mint a valamelyik céhre. De általában csakugyan nem ékeskedtek harci erényekkel.

A zsidóság tehát nem természettudományi jelentésben vett faj, hanem olyan közössége a zsidó nemzetiségi egyedeknek, amelyet azonos történeti emlékek, részben azonos nyelv, azonos vallás, azonos sors tart össze annyira, hogy a közösségben való megmaradás érdeke az egyesnek.

Ennél a körülménynél fogva mindazokat a tulajdonságokat felismerhetni benne, amelyeket az így összevetődött s így összetartott csoport felmutat. Ezeket a tulajdonságokat azonban csak *kaszttulajdonságoknak* lehet nevezni.

V. KÖNVV.

A zsidók a fogadó népek közt.

I. Fejezet. A zsidók befolyása.

I. *A zsidók az emancipációs országokban.*
Miután a zsidók természete és fajiséga nem adott felvilágosítást arra, hogy miért van zsidóellenesség, ennek okát egészen másutt kell keresnünk. E keresés közben megint visszatérünk az emberek gondolkozásához, amelyről már szoltunk és amelynek szerepét kifejtettük.

Megállapítottuk, hogy a zsidóknak nagyban és egészben más a világnézete és más a gondolkozásmódja, mint a nemzsidóknak. A zsidók másképen is éreznek, érzelmeiknek emlékei is mások, mint a nemzsidókéi. De mindennek oka nem abban van, hogy zsidók, hanem abban, hogy a nemzsidókkal szembeni helyzetük olyan, amilyen. Vagyis akármely más nép lett volna hasonló viszonyok közt, mint a zsidó, úgy ez a nép volna ma olyan; mint amilyen a zsidó.

Ezzel nem mondtunk sem azt, hogy a zsidókra nézve ez a helyzet hátrányos, sem azt, hogy előnyös. Mert az a körülmény, hogy valaki mit érez, megint nagyrészt attól függ, hogy milyen az érzelmi világa. Azt azonban meg kell álla-

pítanunk, hogy a zsidókérdés létezésében a zsidóknak épenolyan a szerepe, mint a nem-zsidóknak.

A zsidóságnak a történelem folyamán jobb volt a helyzete, mint a népeknek általában és sokkal jobb, volt mindenütt, mint az alsó osztályoknak. És ez a helyzet nem változott meg a mai napig sem. A zsidók átlagának ma is előnyösebb a helyzete, mint az illető ország lakosaié. És e tekintetben nem veszem ki azokat az országokat sem, ahol a zsidókat még nem emancipálták. Másrésről csak a tényeket nézem.

Ezt a jobblétet a maguk összetartása mellett nagyobb intelligenciájuknak és a fejedelmek támogatásának köszönheték, amelyet ezek csak akkor vontak meg tőlük, amikor úgy találtak, hogy a zsidók nem eléggé fizetik azt meg. De ez a jobb dolguk hívta ki a nép zsidóellenességét.

Ez a zsidóellenesség megnyilvánulhatott és hangot is adhatott, nem úgy, mint a nemeség elleni hangulat. De az utóbbi is meg volt, csak hogy nem nőtt meg akkorára. De hogy megnőhetett, annak az oka a zsidóság fenmaradásában van. A fenmaradás biztosította viszont a zsidónak azt a számával arányban nem álló befolyást, amelyet mindenki jogtalannak tart, ha látja; mindenki visszaszorítani igyekszik, ha előtérbelépését észreveszi.

A zsidók aránytalan nagy befolyása tulajdonképpen a zsidóellenesség forrása. Már pedig kétségtelen, hogy a zsidóságnak befolyása nem a számához mért. Ezt elismerik az antiszemitákkal együtt a dicsekvő és büszke zsidók épen úgy, mint a tárgyilagosak. A zsidók örülnek ennek, az antiszemiták pedig ezzel indokolják zsidógyűlöletüket. Sok volt zsidó is kéjeleg annak a kutatásában, hogy a világtörténelem szereplői közül kire lehetne zsidó vérkeveredést rásűtni.

Disraeli Coningsby című regényében adja érdekes példáját annak, hogy az ilyen irányú előítélet miképpen láttat aztán minden európai miniszterben zsidót. Olyan ez a gondolat, mint az, amellyel sok zsidó áltatja magát, hogy másnak, mint zsidónak nem is lehet esze.

Az alábbiakban nem szándéksom sem az antiszemiták, sem a zsidók célját szolgálni, hanem a tényeket az igazságnak megfelelően megrajzolni, hogy tiszta képünk legyen arról, hogy hol, milyen szerepet játszanak a zsidók. Erre való tekintettel két csoportra osztjuk az országokat: a) olyanokra, ahol a zsidókat emancipálták; b) ahol nem emancipálták.

Minden országok közt e tekintetben a legelső az Egyesült Államok. Ez a zsidóknak valószínűs eldorádója. Mihelyt a zsidó amerikaivá lett, akkor senki sem törődik többé azzal, hogy zsidó-e vagy nem. A zsidó pedig amerikaivá is lesz csakhamar, elfelejti, mint John Foster Fraser: *The Conquering Jew* című művében mondja, hogy zsinagóga is van a világon. Amint az amerikai zsidó lapok megállapítják, az amerikai zsidó hitközségeket a bevándorló és így folyton új áradatként özönlő zsidók tartják fenn. Az amerikaivá lett zsidó nem törődik ugyan a zsinagógával, de törődik a zsidóval.

Épen ezért még Amerikában is van zsidókérdés. Hiába, hogy a régen bevándoroltak és amerikaiakká lett zsidók lenéznek az újonnan bevándoroltakat, mint azelőtt a spanyol a német zsidókat. A zsidó egység azonban ennek dacára is érezteti hatását, mert még itt is segíti zsidótársát az emancipálódott. Bár Brudno azt mondja, hogy egyik kezével segíti, a másik kezével pedig leszorítja és épen a régen bevándorolt zsidó terjeszti legjobban azt a véleményt, hogy az orosz zsidó inferioris fajta, hogy az orosz zsidó nem becsületes.

A zsidóval szemben azonban Amerikában nem az önálló foglalkozásúak foglalnak állást, hanem a munkások. Amíg ugyanis Amerikában a vállalkozóknak jut elég alkalom arra, hogy boldoguljanak, addig a munkásoknak keservesen kell minden bérlenyomót érezniök. Már pedig a zsidók Foster Fraser szerint, kisebb bérért vállalkoznak munkára, mint a nemzsidók. Miután már most az orosz zsidók Amerikába még sajátos ruhájukban és hajviseletükben mennek, tehát a bérlenyomó és zsidó azonos fogalomná lesz a munkások közt.

Ha aztán az ilyen orosz műveletlen zsidó meggazdagszik, akkor mi sem természetesebb, minthogy a gazdagsággal együtt modort nem sajátított el. Ezért Amerikában is vannak olyan finom szállodák, nyaralóhelyek, ahova zsidót nem engednek be azok miatt a zsidók miatt, akik nem tudják magukat a helyhez mértén viselni.

Az amerikai zsidóknál is megfigyelték a zsidók nevelésének egy nagy fogyatékoságát, amely abban áll, hogy a gyermek magát túl nagy jelentőségűnek látja a szülő szemében. Ez a viszony azért jelentős, mert a szülőhöz való viszony alapja az idegenekkel szembeni viselkedésnek s miután ez ellentétes azzal, amit a nemzsidók helyes nevelésnek tartanak, tehát érthető, hogy a zsidó nem kifogástalan modorú.

Vagyis az az észrevétel, hogy a zsidó modortalan, nemcsak európai megfigyelés, hanem amerikai is. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy ebből faji tulajdonságokra vonatkozó következtetést vonhassunk le. De bizonyos, hogy a zsidó így felismerhető marad Amerikában is.

Ez a körülmény igazolja azt, hogy milyen téves az elfogult zsidóknak az a panasza, hogy a nemzsidók tartják fenn a zsidókérdést. Ezt megcáfolja Nordau mondása is, hogy a zsidó Amerikában megtanulta az önbecsülést, megtanulta, hogy jogokat követeljen. *Ezért tehát*

szerinte ott fog az első zsidó — az egész világra terjedő — szervezet megalakulni. Ha Nordaunak igaza van, akkor nincs semmi mód a zsidókérdést megszüntetni. Mert ha a szabadság, az emancipáció, a jogegyenlőség a zsidó nemzeti követelések felébresztését eredményezi, az elnyomás pedig a ghettót, akkor a nemzsidókra nézve mégis csak okosabb az elnyomás, mint az emancipáció. Ezért egyik legnagyobb antiszemita nyilatkozatként hat, mikor Nordau így szól: «Az Egyesült Államok meg fogja tanítani a zsidó népet arra, hogy politikai hatalommá legyen, mely képes saját hatalmával élni, hogy ellenségeivel szemben érdekeit megvédje.»

Ez a nyilatkozat azért is érdekes, mert tudni való, hogy az idegen államba *bevándorló* a bevándorlás tényével arra kötelezi magát, hogy a fogadó állam népébe beolvad. Az Egyesült Államok rövid két év után még vizsga útján is meggyőződnek arról, hogy ez a folyamat a nyelv elsajátítása által megindult-e. De ha mindenképen zsidó marad valaki, akkor nem lehet csodálkozni, ha elzárják előle a teljes polgárjogot.

A zsidók is azonban minden állami hivatalt elérhetnek és az amerikai kongresszusnak most is huszonnégy zsidó tagja van. Voltak az Egyesült Államoknak zsidó követei több udvarnál, volt államtitkár és a legfőbb bíróság tagjai közt zsidó. A chicagói egyetemnek nyolc zsidó tanára van.

A new-yorki zsidó nagykereskedők évi egy billió forgalmat csinálnak. A zsidó bankházak legnagyobbikának Kuhn, Loeb and Comp-nak kezében 1300 millió dollár értékű részvény van. Pedig a déli államokban még nagyobb a befolyásuk. A Manhattan sziget (New-York legértékesebb része) nagyjából már a kezükben van. New-York más részeiben gazdát cse-

rélő házak legnagyobbrésze zsidó kézbe jut. Az amerikai szeszipar 60%-a a kezükben van. A szesz, bor és dohánykereskedelem még ennél is nagyobb arányban. Pedig Amerikában nem lehet azt mondani, hogy nem foglalkozhatnak azzal, amivel akarnak.

Az amerikai tudományos intézetekben mindenütt nagy számmal vannak zsidók. Egyszóval ebben a szabad országban, ahol mindenkire nézve meg van a jog és társadalmi berendezésektől függetlenül az érvényesülés útja, a zsidók számarányukat messze túl haladó befolyást gyakorolnak politikai, társadalmi, gazdasági, tudományos tekintetben. De kicsi számban találni őket is a testi munkánál. Legfeljebb felügyelőkként szerepelnek.

Ezt a jelenséget kisebb mértékben látni a másik angol államban az Atlantin innen: Nagybrittánia azonban e tekintetben egészen különös képet mutat. Azt lehetne mondani, hogy a zsidók csak átmenetileg laknak Angliában, főleg Londonban. A londoni zsidók száma vagy háromezrezer s ezek közül a fele megtartotta ruháit, szokásait, yiddis nyelvet, összetart és legnagyobb-részt a ruházati iparban talál foglalkozást.

A londoni westendi zsidók nagy cégek számára dolgoznak. Kis vállalkozók vállalják egy-egy üzlet számára a munkát és kiadják hitsorsosaiknak. Ezek valóságos éhbérért dolgoznak, de mégsem zúgolódnak, mert minden gondjuk az, hogy mihamarabb ők is vállalkozók legyenek s akkor ők zsákmányolják ki a többieket. Miután a zsidó munkás itt is bérle nyomó, tehát az angol munkások előtt is népszerűtlen.

A zsidó összetartás itt egészen különös gazdasági következményekkel járt. Miután ugyanis a zsidók mind együtt akarnak lakni, tehát a zsidó negyedekben rendkívüli módon

összeszorulnak és a béreket hihetetlen magasságra verik fel. Ennek érdekes példája a Lucas Street. Az egyik oldalon laknak zsidók, míg a másikon nem. Azon az oldalon, ahol zsidók laknak, a házak jövedelme az eredeti telekérték számításba vételével 60%, míg a másik oldalon, ahol nem laknak, csak 20%.

A zsidók kezében van Anglia dohánykereskedelmének 85%-a, úgy, mint ahogyan az Egyesült Államokban a gyártásnak ugyanilyen aránya. Kezükben vannak továbbá a szórakozó helyek és korcsmák is. De a pénzhatalmasságok közt is nem kevés a zsidó és hat lord s 21 képviselő zsidó. London városi képviselőtestületének 40 tagja zsidó.

Az angol gyarmatokban előbb emancipálták őket, mint az anyaországban s mai napig rendkívül nagy szerepük van. A legnagyobb állásokba emelkednek s a legnagyobb befolyású emberek közt számos zsidó van. A délafrikai gyémántbányák kihasználása körül rendkívül nagy a szerepük s nem kis részben nekik köszönik az angolok, hogy a búr köztársaságok maradisága felett az erkölcsi győzelmet kivívták, amely jogcímet adott nekik a háborúra.

Németországban különösen a francia-német háború után beállott gazdasági fellendülés korára esik az ő nagyobb szerepük. A gombamódra keletkezett új vállalatok alapítói közt számos zsidó volt és amikor három évvel később bekövetkezett a nagy összeomlás, akkor fellobogott az antiszemitizmus, mert azt tapasztalták, hogy a zsidók által alapított vállalatokban Werner Sombart szerint a zsidók az összeomláskor már nem is voltak érdekelve s amikor a vállalatok tönkrementek, a zsidók nem veszítettek.

A német közgazdászok szerint a német nemzeti vagyon, tekintélyes része így a zsidók kezébe került. Ők pedig ezt a vagyont a kellő

időben biztonságba helyezték. Természetes azonban, hogy a gazdasági kérdésekkel kapcsolatosan más kérdések is felvetődtek. Ezek közt első helyen szerepel a német nemzeti öntudat felébredése. Amihez hozzájárult, hogy a szocializmus is kezdte a fejét felütni, ezt pedig Németországban Lassalle Ferdinánd s Marx Károly eredetére való tekintettel s azért, mert sok zsidó csatlakozott hozzá, zsidó mozgalomnak minősítették.

Németországban eddig is nagyon gazdag antiszemita irodalom volt, de ettől kezdve még jobban megnőtt s az antiszemitizmusz politikai hitvallássá lett. A zsidók azonban sietve megtettek minden védelmi intézkedést. Megalapították a Berliner Tageblattet és több más kimondottan zsidó lapot és mindenütt megkeresték az utakat, melyeken keresztül be lehet jutni a szerkesztőségekbe, hogy a közvéleményt informálják.

A zsidók Németországban számban még sem tudtak úgy gyarapodni, mint ahogyan másutt sokkal kisebb gazdasági fellendülés mellett gyarapodtak. Nagy bankházakat sikerült alapítaniuk és a szabad foglalkozásokban is nagy tért hódítottak. A legnevezetesebb városokban ők a legnagyobb befolyású tényezők, de számszerint egész Németországban alig több a zsidó, mint a budapestiek kétszerese.

Németországban nincs ma már kiabáló antiszemitizmusz, hanem minden tényező a zsidók visszaszorítására törekszik és ezért a zsidók száma nem is emelkedik. Annyi zsidó van, amennyit az ilyen nagy lakosú ország könnyen felszívhat.

Ausztriában az a körülmény növelte meg a zsidók számát, hogy az osztrák németesítő tendenciába minden nemzetiség közt legkönnyebben ők illeszkedhettek bele. Így Ausztria-

ban a lojalitás volt a jogcímük arra, hogy minden zsidó részére jó bánásmódot követeljenek, így jutottak be olyan túlnyomó számban Wienbe.

A zsidóknak itteni visszaszorítása sokkal nagyobb feladat volt, mint Németországban, mert hiszen a lojális zsidót kellett bántani. Innen van, hogy az antiszemitizmusz túlzó német politikát hirdetett, hogy a németiség veszélyes helyzetéről is szólhasson és hogy eleinte az állam elkeresztényietlenedését csak másodsorban emlegette. A kormányoknak nagyon bajos volt a helyzete, de végül mégis a keresztény szocialistáknak nevezett antiszemiták mellett döntött.

A keresztény szocialisták voltak olyan előzékenyek a kormánnyal szemben, hogy nemzetiségi vidékekre nem terjesztették ki propagandájukat, így a kormány nem jutott abba a kellemetlen helyzetbe, hogy germanizáló zsidait a nemzetiségi vidékeken megtámadni engedje. A zsidók a nemzetiségi tartományokban megmaradtak a kormány és a nép közötti közép-szervnek, mint már a középkorban is voltak. Megmaradtak az állami hatalom támaszai és korcsmaengedélyeik sokilletéket, korcsmaik sok szeszfogyasztási adót jelentettek az osztrák államnak és kortest a hatalomnak.

A fővárosban a részvénytársaságok igazgatói, nagy vállalatok finanszírozói és vezetői voltak, a bürokrata és katonai arisztokrácia azonban megtartotta pozícióit, sőt sokan igazgatósági tagságot kaptak a zsidó alapításoknál. A nagybirtokosok pedig maguk csináltak ipari vállalatokat és pénzintézeteket, ahova azonban nem engedték be őket. Mégis egészen jól megvoltak egymás mellett a felső körökkel, de a középosztály szabad foglalkozásait a zsidók ezalatt a keresztények elől elhódították, úgy, hogy az antiszemitizmusz végül a különben demokrata középosztályban a legerősebb volt. S ezek nyo-

másának tulajdonítható, hogy a hivatalokba és magasabb tiszti állásokba csak kikeresztelkedés esetén engedték be a zsidókat.

Franciaországban nagyon kis szerepe van a zsidóknak. Amíg Ausztriában 1.220.000 van, addig Franciaországban csak 95.000, ami annál kisebb szám, mert nemcsak nagyobb Franciaország lélekszáma, hanem egységes nemzeti jellegénél fogva különben is sokkal többet bírna el. De e csekély számnál fogva nincs is zsidó kérdése. Viszont azonban a zsidók számuk arányainál nagyobb szerepet játszanak itt is. A hadseregben pl. 14 ezredes, 21 alezredes, 68 őrnagy, 107 százados került közülök 1912-ben. Az állami hivatalokban számos zsidó van s az államtanács hatodrésze zsidó. A minisztériumokban vagy 50 titkár, altitkár s osztályvezető zsidó. A főiskolai tanárok közül 202 zsidó van. Közülök ketten inspécteurs généraux de l'instruction publique, négyen inspécteurs de l'Académie. Volt a legutóbbi időben három zsidó miniszter is: Millaud, Raynald és Klotz.

Az újságkiadók s szerkesztők közül itt is több a zsidó, mint amennyi különbeni arányszámuknak megfelelne. Persze azt az arányt nem érik el, amilyen nálunk van.

Olaszországban, Spanyolországban, Portugáliában s az északi kis államokban nem tudják, hogy mi a zsidókérdés. A zsidók aránya olyan aránytalanul jelentéktelen, hogy nincs ok arra, hogy vele foglalkozzanak. Különben is a tapasztalat arra tanít, hogy minél egységesebb valamely állam nemzetileg és minél demokratikusabb, annál kevesebb a zsidaja és annál kisebb szerepet játszanak.

Már említettük, hogy az angol gyarmatokban a zsidók helyzete teljesen olyan, mint az angoloké. Az egész világ zsidóságának mégis

csak ötöd része, körülbelül két millió lakik angol területen, pedig a világ szárazföldjének ötöde angol kézben van.

Különösen Délafrikában nagy befolyásuk van és itt ők voltak az angol érdekek hordozói a búr parasztokkal szemben, akik nem akartak a gyémántbányákhoz vasutat építtetni s illetve az építkezésre az engedélyt megadni. Mikor pedig az első alkalom megnyílt arra, hogy kereseti lehetőségeik szaporodjanak, ők a befogadó burokkal szemben az angol érdekek védői lettek és a búr háború előtti politikai zavargásokban letartóztatott 64 politikus közt hét zsidó volt, pedig egész Délafrikának nem volt kétezer zsidó lakosa sem. A békekötésre is ők bírták rá végül Krüger elnököt.

Az itteni zsidók, közül a legrégebb kereskedő Pass Éliás és Áron, kinek elődje 1840-ben telepedett le. A cég guanó földek kihasználásával, cukorültetvényekkel foglalkozott. Ugyanabban az évben telepedett le Mosenthal nevű gyapjúkereskedő. Ezeken kívül Barnato, Kisch, Alfréd, Neumann, Marks, Harris, Wolf ma a legtekintélyesebb délafrikai zsidó kereskedők.

II. *A zsidók Oroszország, Románia s Törökországban.* Oroszország különböző területein lakik a világ összes zsidóinak nagyjából fele. Itt nyomják el őket leginkább s még sem hagyják ott Oroszországot. Kétféle zsidó van itt: a) olyan, akinek csak a zsidók részére kijelölt területen szabad laknia; b) akinek szabad a kormány engedélyével másutt is laknia. Az első csoportba 4.5—5.2 millió, a másodikba 0.55—0.75 millió tartozik. A második csoportba tartoznak: a) olyan kereskedők, akik üzletük engedélyéért állandó díjat fizetnek; b) orvosok, ügyvédek s más egyetemet végzettek; c) iparosmesterek.¹⁾

¹⁾ Erről részletesen a következő fejezet 11-ik szakaszában szólunk.

Azokon a területeken, ahol a zsidóknak lakniok szabad, nagy nyomorban élnek és ennek dacára is azt tapasztalni, hogy a részükre kiadott földeket csak nagyon kevesen művelik, e helyett bérbeadják őket és ők egyik napról a másikra üzletek után futkosnak.

A zsidók közül sokan azonban még a cár birodalmában is óriási vagyonok urai, bankházak vezetői, a tőzsdék vezérei, a termelés irányítói. Az állami szállításokat ők monopolizálják. A kereskedőket, ha valamely városba beengedik, versenyük tönkreteszi. Az egyetemeken mindenütt első. De iparos csak 13.2% közülök. Az összes iparos zsidók közül viszont 38.7% szabó s 17% lábbeli készítő. A zsidó területeken a házalók a zsidók 52.9-át teszik ki.

Romániában a törvények és a kormányok egyaránt megakadályozzák a zsidók érvényesülését. Jóllehet már az 1878. évi berlini szerződés kötelezte a románokat, hogy a zsidókat emancipálják, még a balkáni háború után is maradtak zsidók, akiket nem tekintenek román állampolgároknak, habár ott születtek is. Ezt azzal indokolják, hogy a zsidó tönkreteszi a kevésbé tanult román elemet s ezt nem tűrhetik.

Törökországban a zsidók tevékenységét ma már nem gátolja semmi és amióta a németek nagy számban telepítettek le oda zsidókat és a cionista mozgalom Palestinába telepít, azóta a zsidók a német befolyásnak nagy támaszai Törökországban.

Más államok zsidóinak helyzete nem foglalkoztathat minket, mivel a kérdés megoldása szempontjából szükséges adatokat nem szolgáltattak.

III. *A zsidók befolyása az államok politikájára.* A zsidók politikai szereplése még a zsidók ítélete szerint sem mindig rokonszenves.

A zsidók a hatalom támogatói Nem épen a jelen hatalmának, hanem esetleg csak a jövő hatalmának támogatói. E támogatásnál első-sorban azt nézik, hogy a jövő alakulás gazdaságilag előnyös lesz-e rájuk nézve vagy nem.

A zsidók ma még általában csak kisebb számban tartoznak ahhoz a nemzethez, amely őket befogadta. Legnagyobb részüket a gazdasági érdek tartja letelepedése helyén, mint ahogyan ez is vezette oda és nem az a meggondolás, hogy azért vándorol egy bizonyos területre, mert ott politikai jogok tekintetében zsidó és nem-zsidó egyenlő. Az utóbbi két évtizedben pl. rendkívül sok lengyel bányamunkás vándorolt Franciaországba, de lengyelzsidó nem.

A zsidó a többi néphez való viszonyában csak gazdasági ember, mint ahogyan a német ma szintén az. Csakhogy amíg a német ezt a tulajdonságát ősi módon kifordítja és kijelenti, hogy igen is akar a népek nagy osztozkodásában részt venni és e célból kardot is köt, addig a zsidó ezt nem teszi. Ma azonban a kardot kötött kereskedő német minden zsidónak imponál. Meg kell állapítani, hogy a világ zsidósága legnagyobb részének ma a német a leg-szimpatikusabb nemzet. Úgy látják, hogy a német elég nagylelkű lesz a Balkán, Törökország és Kisázsia germanizációjáért megfelelő koncot adni, mint ahogyan a zsidóságnak Posenben teljesített szolgálatait jutalmazta?

Mindenesetre kap a zsidóság jutalmat német hűségéért, mint ahogyan ausztriai és magyarországi helyzetét is az uralkodó nemzet támogatásának köszönhette, így nem csoda, hogy ha pl. Verhaeren belga költő *La Belgique sanglante* című munkájában a németek és zsidók hasonló szelleméről ír. Kétségtelenül helyes az a megállapítás, hogy dinasztikus államalakulásokra főleg a zsidók támogatását kell biztosítani, mert ezek a mindenkori hatalom leg-

biztosabb támogatói. Ennek a magatartásnak is meg vannak azonban a feltételei. A zsidóság tömege az uralkodó nemzettel tart, ha lehet s ha kell, de ellene is fordul, ha lehet. Így szí-
vósan kitartott az ó német zsargonja mellett Lengyelországban; nem lett orosz, mert ez nem fogadta be. De nem lett lengyel sem.

Nem lett orosz vagy lengyel, hanem zsidó nemzeti érzésűvé lett. A cionizmus az ábrándja. Új országot akar alapítani, fel akar szabadulni. Nemzet akar lenni letelepedése helyén. S mindezek dacára azt akarja, hogy az is szeresse, akit ő nem szeret. Az elnyomotthoz nemcsak nem csatlakozik, hanem abból él, hogy az elnyomottnak pálinkát, narkotikumot ad el és kölcsönt ad. Pedig nem védekezhetik azzal, hogy nem tudja mit csinál, mert amíg a lakos-
ságnak majdnem hetven százaléka analfabéta, addig a zsidók közül nincs egyetlen analfabéta sem. Bármilyen álláspontot foglal el valaki az orosz cárizmusszal szemben, az tagadhatatlan, hogy a cári kormányzatnak egyik módja oroszait megvédeni a kizsákmányolás ellen az, hogy nem engedi át egészen a zsidóknak a kereskedelmet s hogy újabban a lengyel lakta vidékekre telepített át sok zsidót. Más kérdés, hogy ennél nem volna-e jobb védekezési mód.

Ami a zsidóknak a közéletben gyakorolt általános hatását illeti, vagyis azt a hatást melyet minden országban gyakoroltak a közfelfogásra, e tekintetben elsősorban a gazdasági gondolkozást kell kiemelnünk. Ők megszokták, hogy kétezzer év óta egyedül a gazdasági érdekek irányították közéletüket. Ezért minden kérdésben elsősorban ezt vizsgálták. Valósággal homines oeconomici lettek, szemben az őket befogadó homines nationales, religiosi, lojales stb-vel. De mert a gazdasági érdekek többé-kevésbé mindenkit befolyásolnak, a zsidók bevonják bankjaikba s alapítá-

saikba az előkelő keresztényeket. Ennek is van része benne, hogy az általános ellenszenv nem ellenük, hanem a személytelen s nemzetközi pénz ellen fordul.

A gazdasági alapon való új államalakulások legrajongóbb hívei azt domborítják ki, hogy minden nép tulajdonképpen gazdasági nép és a jövő népei kivétel nélkül ilyenek is lesznek. Vannak, akik Marxot is segítségül hívják e bizonyításuk közben. Pedig Marx csak azt mondotta, hogy a termelés természetes fejlődése esetén a társadalom fejlődését is a termelés fogja meghatározni. Természetes fejlődés. Ha tehát hatalmi szóval létrejön bármely államalakulás, akkor az nem természetes fejlődés eredménye s nem a termelés rendje hozta létre. Hiszen még a mai ipari fejlődés is az államhatalom teremtménye.

Eddig mindenki úgy látta, hogy az államok fejlődése a nemzeti államok irányában halad, mert a népek nyelvüket levetni nem tudják. Most a nyelv fölé helyezik a gazdasági érdeket. Mintha az idegen nyelvű népeket éppen az idegen nyelvűség nem akadályozná a gazdasági boldogulásban is. Ha zsidók vallják ezt a felfogást, úgy következetesek, de elfelejtik, hogy ők kétezer év óta kétnyelvű nép, mely saját nyelvét nemzetközi nyelvvé tudta tenni és ezáltal olyan gazdasági értékke, mint ma pl. a vasút. Mert a zsidó nyelv volt a nemzetközi közlekedés eszköze.

Egyelőre nagy befolyással van a zsidóknak saját történetükön szerzett tapasztalata az európai közfelfogásra, mely nem jól látja ma még azt, hogy itt nem forognak fenn azonos helyzetek s így ezeknek az eszméknek a gyakorlatba való átvitele a népeknél nagy nehézségekbe fog ütközni s így a háborús hangulatot fentartja ahelyett, hogy lecsendesítené.

II. Fejezet. **A zsidók száma s elhelyezkedése.**

I. *Az összes zsidók száma.* A zsidók a diaszpóra óta minden nép érdeklődésének tárgyai, mert minden népek között élve, magukra vonták a népek figyelmét. Ezért minden időben vizsgálták és becsülték, hogy hol mennyi zsidó lakik. Felbecsülték, hogy egyáltalában mennyi zsidó lehet.

Már Tacitus azt mondja, hogy a zsidók száma Jeruzsálemben 600,000 lehet. Valószínű azonban, hogy ez a szám rendkívül túlzott, bár Josefus meg épen 1,100.000-re becsüli a jeruzsálemi zsidók számát. Philo szerint a Krisztus utáni első században Egyiptomban egy millió zsidó lakott más hét millió lakos mellett. Alexandria lakosságát hol 200,000, hol egy félmillióra tették, ami eléggé megvilágítja, hogy milyen kevés alaposság van ezekben az adatokban. Szíriában Néró korában állítólag szintén nyolc millió lakos volt, akik közt egy millió volt a zsidó.

Harnack: *Die Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhunderten* (Leipzig 1902) a keresztény időszámítás elején 700,000-re becsüli az összes palesztinai zsidók számát. Míg az egész római birodalomban lakó zsidók számát négy és félmillióra teszi. Szerinte ez a szám a XIV-ik századig nem szaporodott, mert a zsidók nagyrésze kereszténnyé lett. Magában Castiliában 1290-ben 850,000 zsidó volt, 1474-ben már csak 150,000.

Látnivaló, hogy a zsidók számára nézve csak nagyon megbízhatatlan adataink vannak. Bár tudjuk azt, hogy több városban össze is írták az adófizető zsidókat. Viszont két zsidó kereskedő a második és harmadik keresztes háború közti időben beutazta az akkori kultúrvilágot és mindenütt felbecsülte a zsidók számát. Az egyik zsidó Regensburgból

való Petachja, a másik navarrai Tudela Benjámin.

Megbízható adataink a zsidókra nézve csak a XIX-ik század kezdete óta vannak, esetleg a XVIII-ik század vége óta. Ha a régi adatokat már most csak hozzátétőleg is helyeseknek lehet elfogadni, akkor megállapítható, hogy a zsidók igen nagy része felolvadt a nemzsidók nagy olvasztó tégléjében.

De akkor viszont a XIX-ik században sokkal kisebb a felolvadás, mint a régebbi századokban, így pl. Erdélyben a XIX-ik század közepén (1845-ben) 3000-re tették a zsidók számát, az abszolút uralom alatt már 15000 volt. Magyarországon pedig Fényes Elek szerint 1848-ban volt 292,000 s 1857-ben már 413,118. Vagyis majdnem megkétszereződött kilenc év alatt a számuk, holott 1785-től mikor 75089 volt 1805-ig csak 127,815-re emelkedett s 1840-ig 241,632-re. Az abszolút uralom után szintén nagyon hirtelen szaporodtak a zsidók, amennyiben 1880-ban már 624,680, 1890-ben 730,342, 1900-ban 851,378, 1910-ben 932,458 zsidó volt Magyarországon.

Lengyelországban 1772-ben 308,500 zsidó volt, a XIX-ik század elején egy lengyel író 450,000-re becsüli őket, 1856-ban egyedül Orosz-lengyelországban már 563,000 zsidó volt, 1907-ben pedig már 1,321.000.

Galíciában 1785-ben a zsidók száma 212,000, 1857-ben 448,000, 1900-ban 811,000. Morvaországban és osztrák Sziléziában 1775-ben 23,382, 1830-ban 32,244, 1850-ben 40,681, 1900-ban 56,243. Egész Ausztriában 1,224,899.

Oroszországban Lengyelország nélkül 1883-ban 1,023.543 volt, 1897-ben 3,789,448.

Poroszországban 1816-ban volt 123,921, 1843-ban 206,529, 1858-ban 242,416, 1905-ben 409,501. Németországban 1905-ben 607,862 zsi-

dót számláltak, Poroszországban a negyvenes években körülbelül annyi zsidó volt, mint Magyarországon. Nálunk ma több, mint négyszerannyi van, Poroszországban megegyeszer annyi. Húsz év előtt a zsidók a németországi lakosság 1.25%, tíz év előtt 1%-át tették, ma 0.95%-át teszik.

Romániában 1899-ben 266,652 zsidó volt. Angliában 1906-ban 240,000 Franciaországban 95000. Németalföldön 1899-ben 103,988. Európai Törökországban 1904-ben 188,896. Az Egyesült Államokban 1907-ben 1,777.185. Kanadában 60000, Argentínában 1907-ben 40000, Mexikóban 1895-ben 8972. Ázsiában Szibéria nélkül 240,000, Afrikában 361,857, ebből Marokkóban 1908-ban 150,000, Ausztráliában 17239.

Ami már most a zsidóknak más népekhez való arányát illeti, erre nézve a következő összeállítás adhat legjobb képet.

10000 lakosra esik ¹⁾)	zsidó	10000 lakosra esik ¹⁾)	zsidó
Lengyelország	1402	Anglia	65
Palestina	1400	Hercegovina	52
Bukovina	1317	Ausztrália	40
Oroszország	1112	Svájc	38
Galícia	1109	Németország	35
Alsóausztria Wiennel	507	Egyiptom	34
Románia	448	Franciaország	25
Magyarország	442	Görögország	24
Tunis	310	Szerbia	23
Marokkó	300	Belgium	22
Egyesült Államok	210	Ujzéland	21
Németalföld	204	Dánia	14
Tripolisz	186	Olaszország	11
Algier	120	Svédország	7
Transvaal	115	Mexikó	7
Kanada	112	Norvégia	3
Bulgária	93	Portugália	2
Argentína	70	Spanyolország	1

¹⁾ Az adatok nagyobbrészt 1900-ból valók.

Ezt az összeállítást azért tartottuk szükségesnek közölni, mivel Sombartnak az a véleménye, hogy a zsidók magukkal viszik mindenüvé a jólétet és vagyonosodást. Erre az összeállításra vetett egyetlen pillantás meggyőzhet mindenkit arról, hogy ez is olyan álláspont, mint sok más a zsidókérdésben, melynek semmi alapja sincs.

A számokból a zsidók beolvadásának majdani gyorsaságára sem lehet következtetést vonni. Ahol kevés a zsidó, ott éppen olyan nehezen megy a beolvadás, mint ahol sok van, de a nehézségek persze mások. Ha be is olvadnak vagy ha a múltban be is olvadtak a zsidók, mégis nagyon soká megőrizték annak az emlékét, hogy zsidók voltak, éppenugy, mint ahogy a zsidókká lettek is megőrizték, így pl. az Angliába bevándorolt s ott végleg beolvadt spanyol maranusok. Másutt a zsidókká lettek őrizték meg annak az emlékét, hogy más nemzetből olvadtak be. Ezek közül ismeretesek a Baleári zsidók, akiket chuetas vagy anuszin néven jelölnek. Az abessziniaiak, akiket falasasz névvel jelölnek. Krimben is van 20000 karaita, s Törökországban is vannak ilyenek. A Saharában is van 10000 daggatum, Bombayban 6500 beni izrael.

II. *A foglalkozás szerinti eloszlás.* A zsidók száma és a foglalkozások közötti megoszlása egészen más arányokat mutat. Minél nagyobb az ösfoglalkozásuak száma valamely országban, annál feltűnőbb az a különbség, mely a zsidók és nemzsidók foglalkozása közt van. De annál nagyobb az ellenszenv is zsidó és nemzsidó lakosság közt.

Oroszországban a nagyorosz lakosság 70.35%-a, a fehér orosz lakosság 89.93%-a földművelő, míg a zsidóknak csak 3.55%-át sikerült földművelésre fogni, pedig az orosz kor-

mány mindent megkísérelt, hogy e célját elérje. S még e 3.55%-ban azok a zsidók is mind benne vannak, akiknek csak földje van. Pedig ezeknek csak a fele műveli földjét sajátkezûleg.¹⁾

Iparosnak már nagyobb arányban mennek a zsidók. Oroszországban is 13.2%-a a zsidóknak iparos, de jellemző a tekintetben, hogy rendszerint olyan iparágakat választanak, melyek készárut készítenek és csak kivételesen olyat, mely félgyártmányt készít. Ellenben, mint vállalkozót viszont igen sok zsidót találunk a félgyártmányok készítői közt.²⁾

De mindenütt elsősorban kereskedelmi pályára mennek a zsidók, a nem kereskedelmiek közül pedig azokat a pozíciókat foglalják el, melyek kommercializálhatók. Még a betevő falattal sem rendelkező zsidó sem azt keresi, hogy hol talál munkát, hanem azt, hogy hol lehetne üzletet közvetíteni vagy kötni.

Az ilyen zsidó foglalkozásnak nincsen önálló neve. Az összeírásokban az illető mint önálló szerepel, de foglalkozásának megnevezése nélkül. A galíciai összeírások szerint az ilyen meg nem nevezhető önálló foglalkozásúak közt 51.51% a zsidó, pedig a lakosságnak csak 11.09%-a zsidó. Ezeket a bizonytalan foglalkozásúakat Nordau levegőembereknek nevezi. Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy még e levegőemberek közül is sok kereskedőnek nevezi magát.

Ez a határozott foglalkozásnélküliség nagyon sok visszaélésre vezeti az illetőket és így minél több bizonytalan foglalkozású van valahol, annál könnyebb közülök valakit bűnre kapni.

A kereskedők aránya a zsidók közt min-

¹⁾ 1. ezeket az arányokat a 252. s 253. lapon.

²⁾ Margolin: Die wirtschaftliche Lage d. Jüdischen arbeitenden Klassen in Russland. Jaffé Archiv f. Sozialwissenschaft XXVI. K. 240. s köv. lapokon.

denütt rendkívül nagy. Így Oroszországban a zsidó területeken a lakosság 52.0%-a kereskedőnek vallja magát, míg 24.3% szabónak. Romániában is a kereskedők 19.7%-a zsidó. Az önálló iparosoknak ugyanitt 26.36%-a zsidó, míg az ipari munkásoknak csak 16.7%-a kerül ki a zsidók közül. Vagyis ha a zsidó már nem kereskedő, akkor legalább önálló.

Németországban is a zsidók közül önálló volt $\frac{3}{4}$, míg a keresztények közül csak $\frac{1}{4}$ rész. Így aztán természetes, hogy a zsidók jobb módúak is, mint a nemzsidók, ami az adófizetésnél tűnik ki, ahol megállapítható, hogy a zsidók aránytalanul több adót fizetnek, mint a nemzsidók.

A zsidók s nem zsidók foglalkozására nézve az alábbi táblázat adja a legjobb áttekintést.

150

A foglalkozás neve	10000 zsidó vagy nemzsidó közül a megjelölt foglalkozást űzte					
		Olaszországban 1901-ben	Németországban ¹⁾ 1907-ben	Újdel Walesben 1901-ben	Ausztriában ²⁾ 1900-ban	Oroszország 1897-ben
Földmivelés						
	Keresztény	5326	3166	174	5444	7157
	Zsidó	31	128		1144 ³⁾	381
Ipar						
	Keresztény	2244	3587	2494	2668	1144
	Zsidó	867	2151		2867	3463
Kereskedelem						
	Keresztény	832	1068	4985	607	543
	Zsidó	5034	4972		2826	4315

¹⁾ Németországi adatok csak a 15 éven felüli férfi lakosságra vonatkoznak.

²⁾ Ausztriában s Oroszországban a számok a hozzatartozókkal, tehát eltartottakkal együtt tüntetik fel az arányokat.

³⁾ A földmivesekként Ausztriában kitüntetettek közt benne vannak a bérlők, tisztek, a mezőgazdasági iparban alkalmazottak is, de épen ezért a tulajdonképpen földmiveléssel foglalkozók arányáról nem adnak ezek a számok felvilágosítást.

Oroszországra nézve kiemelendő még, hogy míg a szabad foglalkozásúak országos átlaga 0.61% volt, addig a zsidóknál 6%. A zsidók a jogászoknak 8.44%-át tették 1897-ben, a lakosságnak 3.4%-át. Az oroszok 4.66%-a önálló kereskedő, az orosz zsidóknak 33.87%-a. De földműves még a kongresszusi Lengyelországban is csak 2.33%.

Az 1907. évi adatok szerint Németország lakosságának 35.5%-a földműves, a zsidóknak csak 1.3%-a. Ausztriában a zsidók 11.4%-a foglalkozik földműveléssel, de itt az összlakosságnak kétharmada földműves. Romániában az 50 hektárnál nagyobb birtokok bérlői közül 14.2% zsidó, míg az összes bérlők 18.87%-a zsidó.

A magyar izraelita kézmű és földművelési egyesület 1842 óta működik s célja, hogy a zsidó ifjakat ipari és földművelő pályára nevelje. Mégis 1890-ig egyetlen zsidó fiút sem tudott földművelővé nevelni, 1894—1900 közt állítólag 25-t, pedig ez alatt az idő alatt 2779 zsidó fiú iparossá neveltetett. Galíciában a zsidó nagybirtokosok száma 38-ról (1867-ben) felemelkedett 1896-ban 680-ra.

Oroszországban nem szerezhettek csak kis birtokokat. Itt 58881 zsidó közt kiosztott a kormány 100,107 desjatin földet. De ezek közül csak a fele foglalkozik a föld megnövelésével, míg a többi bérbeadja. Azt azonban elérte az orosz kormány, hogy 11894 zsidó foglalkozik a kertészetekben, 1746 dohánykertész, 655 bortermelő, 177 méhészt, 7185 pedig tejgazdaságban dolgozik. A Jewish Colonisation Association-nak 1898 s 1899-ben végzett kutatásai is azt igazolták, hogy a zsidók nem akarnak földet művelni, amint egyáltalában nem akarnak nehéz testi munkát végezni, így van ez Amerikában is, ahol ma 18590 zsidónak (eltartottakkal együtt) 437,265 acre földje van az Egyesült Államokban a zsidó telepeken.

Inkább más foglalkozások után mennek, így van aztán, hogy a szabad foglalkozások arányában Oroszországban is csak a lengyelek haladják túl őket, akik közül közszolgálatba lép és szabadfoglalkozást űz ezer közül 192, míg a zsidók közül 184, akik így magukat az oroszokat is messze túlhaladják, akik közül csak 115 jut ezerre. A kereskedelem s iparban foglalkozó ezer emberre Oroszországban 778 zsidó s csak 170 orosz jut. Ezért ott, ahol a zsidók tömegben laknak főleg városokba húzódnak, így Edwabnoban a lakosság (3700 összlakos) 92.7%-át, több helyen 80—90%-át, (Jeruzsálemben is csak 55.7%), Lublinban 51%-át, Varsóban 36%-át, Lodzban 35%-át, Odesszában 33.7%-át teszik.

Egyszóval a zsidók mindenütt a városokba törtetnek és mindenütt a kereskedelem és szabadfoglalkozásokat lepik el és ez így van Oroszországban is, ahol pedig állítólag minden lépésüket korlátozzák.

Minden államban a zsidóság elsősorban városi elem. Kétezer év óta csak városokban lakik, tehát természetes, hogy ragaszkodik ma is hozzá, hogy megmaradhasson a városokban. A városi lakással velejár a városi foglalkozás és mégis azt látjuk, hogy a földmí¹²⁵

¹⁾ I. VI. k. II. fej.-t

lépni és külföldi zsidók bevándorlását lehetőség szerint megnehezíti, így volt lehetséges, hogy a zsidók az össznémet lakosság arányához képest kisebb szaporodást mutatnak.

De azért a tudományos pályák és szabadfoglalkozásokban itt is aránytalanul nagy számban vannak. Poroszországban is a bírák közt 7.3% zsidó, holott a lakosságnak 1%-át se teszik. Berlinben az antiszemiták összeállítása szerint az ügyvédek 62%-a zsidó volt 1900-ban, amikor a lakosságnak csak 4.85%-a. Az orvosoknak is a fele zsidó. A porosz egyetemeken a hallgatók 9.58%-a zsidó.

Nálunk a lakosság 5%-a zsidó, a középiskolai tanulók 21.5%-a volt zsidó 1913-ban, míg 1912-ben 21.8%-a. A budapesti orvosi fakultás hallgatóinak 49%-a, a kolozsvárinak 18%-a volt 1912-13-ban zsidó. A műegyetem hallgatóinak 30%-a, az összes joghallgatók 20%-a, a zeneakadémiai hallgatók 48%-a zsidó. A kereskedelmi iskolaiaknak pedig éppen fele. Porszországban az egyetemi hallgatók 6.97%-át tették 1905—6-ban. Az orvosi fakultáson már akkor is 16.14%, a jogon pedig 9.35%, a bölcsészeten 4.88% volt a zsidók aránya. Száz zsidó hallgató közül 1886—7-ben 17 volt jogász, ma már 41—43. Ausztriában is az egyetemi hallgatók 15.54%-a zsidó. Oroszországban 1899-ben 10.9%. Anglia lakosságának nem egész félszázaléka zsidó, magasabb műveltségű lakosainak azonban 6%-a. A new-yorki colege és a columbiai egyetem hallgatóinak fele zsidó.

Berlinben 1904-ben a községi iskolákban a következőkép oszlottak meg a tanulók:

	Az alsó iskolákban	A felső iskolákban
Evangélikus	197043	33798
Katholikus	20106	2517
Zsidó	4119	9847
Felekezet nélküli	679	94

A következő táblázat még jobb képet ad:

	10000 iskolába áró közül esik			
	népiskolai	középiskolai	felsőiskolai	egyetemi tanuló
Evangélikus	9163	487	325	25
Katolikus	9727	118	148	13
Más keresztény	8836	782	355	36
Zsidó	5271	2440	2129	160

A fiú- és leánytanulók közül magasabb iskolát jártak:

	Tanévben	Keresztények közül	Zsidók közül
Poroszországban	1906/7	7.93%	58.9 1%
Bajorországban	1905/6	5.49 %	39.62 %
Badenben	1905/6	7.14 %	45.20 %
Hamburgban	1906/7	20.94 %	95.59 %
Berlinben	1906/7	14.07 %	67.53 %
Frankfurt M/m.	1906 /7	26.47 %	86.61 %

III. *A vagyon eloszlás.* A magasabb iskolai képzettségnek következménye mármost a több ismeret és a több ismeretnek a nagyobb jövedelem. Úgy, hogy pl. Berlinben 1905-ben alig volt olyan zsidó, aki kevesebbet fizetett volna 21 márka adónál.

Ha megbízhatók azok a becslések, melyeket Badenre nézve csináltak, akkor ott 1907-ben egy fejre eső vagyon ilyen arányt mutat: Egy zsidó fejre esett 13829 márka, egy protestánsra 2806 M, egy katolikusra 1646 M. Az évi jövedelem pedig így oszlott meg: a zsidók átlagos évi jövedelme fejenként 1229 M, a protestánsoké 224 M, a katolikusoké fejenként 117 M. Frankfurtban M/m. 3000 márkán felüli jövedelme volt a zsidók 63.15%-nak, a protestánsok 25.45%-nak, a katolikusok 16.93%-nak.

Más adatok is a zsidók nagyobb vagyonát mutatják, így Achenban a zsidók a lakosság 1.06%-át teszik, de az adó 7.79%-át fizetik.

Berlinben ma a lakosság 5.06%-a zsidó s az adó 13.73%-át fizetik. Gleiwitzben 3.2% a lakosságnak és 23.9%-át az adónak fizetik. Posenben a lakosság 4.21%-a s az adó 24%-át fizetik.¹⁾

Erre az utolsó adatra még külön rá kell hogy mutassunk, mert ez megint fényesen igazolja azt a már a történelmi fejlődés tárgyalása során és a politikai viszonyok tárgyalása közben megállapított tény, hogy a zsidóság legjobban a különböző nemzetek egymásközi harcából tudja kivenni a hasznát.

Amit egyes városokra nézve láttunk, az áll egész Németországra nézve, mert a részvénytársaságok igazgatósági és felügyelőbizottsági tagjainak 13.3%-a, illetve 24.4%-a zsidó.²⁾ De ezenkívül a kezükben vannak a tőzsdék és ők az úgynevezett alapítók. Ez a tevékenységük Sombart szerint a legnagyobb 1871 s a következő években volt, amikor az alapításokban 35-40 %-ban vettek részt a zsidók.

A zsidók és keresztények vagyoni viszonyai közti különbséget még az is mutatja, hogy a zsidók jobb lakásokban laknak, mint a keresztények. Erre nézve egy koppenhágai statisztikai kimutatás a következő képet adja:

	Zsidók	Keresztények
1—2 szobás lakásban lakott	11.9%-a	48.5%-a
3—4 « « «	21.7 «	35.8 «
5—7 « « «	47.2 «	12.9 «
8 s több « « «	19.2 «	2.8 «
Az összes koppenhágai családok közül cselédet nem tartottak	34.8 «	87.2 «
Egy cselédet tartott	37.6 «	10.4 «
Két	21.0 «	2.0 «
Három «	4.7 «	0.3 «
Négy «	1.9 «	0.1 «

1) Sombart: Die Juden und das Wirtschaftsleben: 214. lap.

²⁾ Sombart: i. m. 135 I.

IV. *A városokban lakás és a keveredés.*
Hogy a városban lakás milyen méretű, azt az alábbi összeállítás világítja meg.

Az ország neve	Az év, melyből az adatok valók	Az összes zsidók	Az összes keresztények
		hány százaléka lakik városban	
Dánia	1901	94.98	39.06
Galícia	1900	34.04	7.30
Poroszország	1905	85.85	44.89
Szerbia	1900	99.95	13.88
Bulgária	1900	96.49	19.39
Norvégia	1900	37.90	28.30
Oroszország	1897	50.50	11.80
Magyarország	1910	35.55	11.14

A külföldről bevándorló zsidók mindenütt a nagyvárosokat választják, így az Angliába vándorlók 90%-a nagyvárosokba vándorol s ezekből is egyharmadrész Londonba. Az Egyesült Államokba vándorlók 60%-a New-Yorkba megy, ahol a lakosság 26.3%-a zsidó. Németországban is az 1900. évi számlálás szerint az összes zsidók 42.72%-a a százezer lakosnál nagyobb városokban lakott, míg a keresztényeknek csak 15.90%-a. Romániában a megyei székhelyeken (32 városban) lakik a zsidók 72.27%-a. Olaszországban a 69 kerületi székhelyen lakik a zsidók 86.4%-a.

Magyarországon nagyjában ugyanez a helyzet, a zsidóság nálunk is városokban lakik, de amint másutt nem sikerült a városba tódulással eltűnni, úgy nálunk sem sikerült. A zsidóknak városi arányai olyan nagyok, hogy a városokban való tömörülés ténye nem jelenti a zsidókérdés megoldása felé vezető utat.

Nálunk a helyzet a következő: a törvényhatósági jogú városokban lakik Budapesttel együtt 2,195,717 lakos, ebből 320,994 zsidó. Vannak azonban megyéink, ahol a zsidók nemcsak városokban laknak nagyszámban, nevezetesen az északkeleti megyékben; de a tapasztalat

szerint ez csak átmeneti állapot. Máramarosban 65694, Beregben 33660, Zemplénben 33041, Szabolcsban 25316, Szatmárban 22274, Ungban 17587, Biharban 17307 zsidó lakik. De a nyugatra eső megyék közül Pest 39448, Nyitra 32942, Heves, Szolnok, Sáros, Ugocsa 10000-en felüli zsidójával csak Galíciában mutat hasonló zsidó eloszlást, a lakosságnak Hevesben 3.6%-a, Szolnokban 2.8%-a, Sárosban 7.1%-a, Ugocsában meg éppen 12.9%-a zsidó.

A zsidó városi lakosság nagy tömegénél fogva nehezen szívódhatik fel a nemzsidó lakosság közt. Berlinben lakott a porosz zsidók 24%-a, Budapesten a magyar zsidók 22.77%-a. A magyar törvényhatósági jogú városokban lakik a zsidók harmadrésze. De amíg a külföldön a zsidó lakosság a városokban felveszi a városi külsőt, megtanul latin betűkkel írni, elszokik zsidó különlegességeitől, addig nálunk úgymint Galíciában s Lengyelországban a magyar városok veszik fel a zsidó jelleget, mert a nagytömegű zsidó mindenben megmarad zsidónak.

A zsidók, főleg az ország keleti részében külön iskolákat tartanak, megtartják zsargonjukat, chéder iskoláik szűk s piszkos odúiban a Talmuddal fárasztják gyermekeiket, akik aztán a világi oktatásban vagy nem tudnak, vagy nem akarnak részt venni.

Az ilyen túlnyomólag zsidó városokban még foglalkozásában sem idomul a zsidóság a nemzsidóhoz. Kereskedő, közvetítő mind a hány. Ipart csak a régebben bevándorolt üz s az a néhány, aki napszámos munkára kényszerül, egyenesen szellemi gyengeségben szenved.

Így aztán nem csoda, hogy ez az átalakulás nemhogy elősegítené a zsidókérdés megoldását, hanem megnehezíti. Ahol a zsidók eltűnnek a nagy tömeg nemzsidóban, ott az életmódjuk, családi életük hozzáidomul a többieké-

hez s nemsokára nagy emelkedést mutatnak a vegyes házasságok. Míg ott, ahol sok a zsidó, a vegyes házasságok igen ritkák. Ennek oka az, hogy a fogadó népek mindenütt türelme-
sebbek a zsidókkal, mint a zsidók a nemzsi-
dókkal.

III. Fejezet. A magyar zsidók foglalkozásonkinti megoszlása.

Miután Magyarországon a földművelés a legnagyobb emberszámot foglalkoztatja, tehát itt kezdjük vizsgálódásunkat. E tekintetben csak a legújabb számokat fogjuk kiemelni, mert a mai állapot ismerete elegendő alapot szol-
gáltat mindenkinek, hogy gondolkozzék a té-
nyeken.

A nagybirtokosok vagyis ezer holdnál na-
gyobb birtokuak vallásuk szerint Magyarorszá-
gon következőleg oszlanak meg:

r. kath.	gör. kath.	reform. ev.	luth.	gör. kel.	unit.	zsidó
845	20	306	133	31	6	315

E szerint az 1657 nagybirtokosból 315 zsidó van, vagyis az összesnek 20.3%-a.

A 200—1000 holdas birtokosok vallás sze-
rint így oszlanak meg:

r. kath.	gör. kath.	reform. ev.	luth.	gör. kel.	unit.	zsidó
2548	184	1783	540	345	54	1108

Ebben a kategóriában 20% a zsidó. De a 100—200 holdas birtokosok közt ennél kisebb az arányuk, amennyiben 12859-ből csak 848 zsidó van, vagyis az összeseknek 6.6%-a zsidó, amely arány már nem igen sokkal haladja meg a zsidóknak az ország összlakosságához való arányát, amely 5%.

A 100 holdon felüli birtokok haszonbérlei közt azonban ez az arány az országos átlagot messze meghaladja. Az összes idetartozó ha-

szonbérlők száma 5172, ebből zsidó 2515, vagyis az összesnek 48%-a.

A kisbirtokosok és kisbérlők között a zsidók aránya a következő: 50—100 holdas van összesen 54649, ebből zsidó 1257, vagyis 2.2%. Ezen aluli birtokos és bérlő van 1,785.526 s ebből 6534 zsidó, ami az összes 0.36%-a. Birtokos napszámos vagyis olyan kisbirtokos, akinek legfeljebb öt holdja van, az egész országban 958,835 van s ebből 3272 zsidó, ami az összes 0.34%-a. Részes földmivest már az egész országban csak 44 zsidó vallásút találtak.

Az 502,001 gazdasági cseléd közt 765 zsidó, az 1,216.944 mezőgazdasági munkás között 2852. De a 9657 gazdasági tisztviselő közül 2559 zsidó volt.

A többi őstermelési ágakban még nem érik el a lakossághoz viszonyított arányukat sem. Ép így nem érik el a bányászat és kohászatban sem.

Az önálló iparosok száma az egész országban 440,021 s ebből zsidó 64,857 vagyis az összesnek 14.9%-a. Az ipari tisztviselők száma 28,689 s ebből 13840 zsidó, ami az összesek 46%-a. Az ipari munkások száma 844,955, akikből 75021 zsidó, vagyis az összesek 6.4%-a.

Magyarországon van 124,843 önálló kereskedő, akikből 67676 zsidó, vagyis 52%. Amely arány a kereskedelmi tisztviselők közt is megmarad, mert az összes 44851 kereskedelmi tisztviselő közt 23935 zsidó van, de a többi alkalmazottak közt a zsidók száma kisebb, mert 105,296-ból csak 36735 zsidó. A közlekedéssel foglalkozó önállók száma 22308 s ebből zsidó 4132 vagyis 19%. Vasúti posta, távirda, telefon stb. közlekedési tisztviselő van az egész országban 28371, ebből zsidó 3674, vagyis 13%. Ugyanitt a segédszemélyzet száma 135,485 s ebből zsidó 3258, vagyis az összesek 2.3%-a.

Az egész országban 203,085 napszámost

számláltak össze s ebből 5057 zsidó volt, vagyis az összesnek 2.4%-a.

Az országban alkalmazott állami, megyei, községi tisztviselők, díjnokok, jegyzők száma 41442, ebből 2169 zsidó, az összesnek 5%-a, ami az ország lakosságának a zsidókhoz való arányának megfelel. Ez azért érdekes, mivel a közvélemény nagyon hajlik arra, hogy elhiggye, hogy a zsidókat nem engedik a tisztviselői pályákra.

Az igazságszolgáltatásnál alkalmazott és abban foglalkozók száma 25651 s ebből 6447 zsidó, vagyis 25%. Csakhogy a bírák közt ez az arány csak 4%, viszont az ügyvédek közt 46% a zsidó, mert a 6743 ügyvéd közül 3049 zsidó.

A tanügynél az összes alkalmazottak száma 56399, ebből 5436 zsidó, az összesnek 9.5%-a. A közegészségüggyel foglalkozók összes száma 24072, ebből 4990, vagyis 20.8% zsidó. Hatósági orvos ebből 2190 s ebből 898 zsidó, magánorvos 2065 s ebből zsidó 1285, vagyis az orvosok 50.8%-a zsidó. A tudománnyal foglalkozók és tudományos intézeteknél meg lapoknál foglalkozók száma 5304, ebből zsidó 1391, vagyis 26%, míg az újságírók közt az arányuk 43%, a korcsmáros, vendéglős s kávéosok közt 41%.¹⁾

Ez az összeállítás teljes és tiszta képet ad a zsidóknak Magyarországon való jelentőségéről s arról, hogy a zsidók az ő számuknak megfelelő arányt a jobb pozíciókban mindenütt messze túlhaladják. Csak a köztisztviselői karban vannak számuknak megfelelő arányban.

A zsidóknak ilyen eloszlása nemcsak az antiszemitákat, hanem a filoszemitákat is gondolkozásra készítette és pl. a magyar szabadkőművességen kívül más szervezetek is külö-

¹⁾ Horvátországban az önálló kereskedők közt 26%, a korcsmáros, vendéglősök közt 9%, a 200 holdon felüli birtokosok közt 3.3%, az iparosok közt 2.8%, a tisztviselők közt 2.5%, az orvosok közt 25%, az ügyvédek közt 21% a zsidók aránya.

nős gondot fordítanak arra, hogy keresztény ifjakat középiskolai és egyetemi tanulmányaikban támogassanak. Nagy eredményt eddig nem értek el, mert már a népiskolában kellene kiválogatni azokat a tanulókat, akik továbbképzésre alkalmasak. De nem érték el azért sem, mert a keresztény tanárok tanítványaik boldogulásával nem, legfeljebb lelkiüdvösségével törődnek.

Annak a megértése, hogy egy állam sem engedheti azt, hogy egész középosztályában egyetlen elem legyen uralkodó, vezette a zsidók kiválóit, amikor a felekezeti szempontok ellen küzdöttek. Ez vezette őket, amikor a maguk részéről kikapcsolódtak a zsidó szervezetből, amely történeti hagyományaihoz hiven a zsidók támogatását minden zsidó kötelességének tartja és megfelelkezik arról, hogy a zsidóság a fogadó ország, a fogadó néppel szemben is tartozik valamivel.

Azt lehetne itt felhozni, hogy a zsidók azért boldogulnak, mert többet tudnak. Igaz, de ez a tudás nem születik velük. Ahogyan a zsidók a zsidó tanulókat támogatják, úgy támogatniok kell a nemzsidókat is, mert a tökéletes zsidó-kölcsönösség olyan országban, amelyben a zsidók egyenlő jogúak, okvetlenül azt eredményezi, hogy a zsidók előnybe kerülnek. Miután pedig a zsidók ezt az előnyt a fogadó népnek köszönhetik, mely nekik is megcsinálta az államot, tehát a fogadó népek előtt ellenszenvenné válnak, ami kifejleszti az antiszemitizmust.

Nagyobb anyagi és értelmi erő nem több jogra, hanem több kötelességre ad kiváltság-levelet.

IV. Fejezet. A zsidók egészségi viszonyai.

A zsidók nagyobb jóléte és több ismerete érezteti hatását a zsidók minden életnyilvánulásában. Elsősorban szaporodási arányszámuk

sokkal nagyobb, mint a többi népé, jóllehet, hogy születési arányszámuk épen nem tartozik a magasak közé. Másrésről a járványok és más betegségek nem pusztítanak annyira közöttük, mint a nemzsidók közt, amiből a múlt tudatlan elemei sokszor merítettek okot a gyűlöletre és alapot a vádakra.

Az 1348. évi nagy pestis alkalmával feltűnően kevés zsidó pusztult el. A lakosság tehát könnyen elhitte azt a vádat, hogy a halálozás oka az, hogy a zsidók megmérgezték a kutakat.

A múlt század közepén 1851-ben volt nagy pesti kolerajárvány idejéből Tormay: Lebens- und Sterblichkeitsverhältnisse der Stadt Pest (1866) című munkájában megírja, hogy a keresztényeknek 18.5%-a pusztult el, míg a zsidóknak csak 2.57%-a.

Körösy szerint az 1885—1893 közti időben a tuberkulózisban elhaltak közt a legkevesebb a zsidó. Amíg ugyanis 10000 haláleset közül a katolikusoknál 722, lutheránusoknál 788, kalvinistáknál 655 tuberkulózis okozta halál volt, addig a zsidóknál csak 376.

A zsidók halálozási arányszáma különben is sokkal kedvezőbb, mint azt Dr Hugó Fischberg: Krankheiten und Sterblichkeit bei den Juden und Nichtjuden (1893) című munkájában kimutatja. E szerint:

Év	Keresztény		Zsidó	
	férfi	nő	férfi	nő
	halálozási száma		halálozási száma	
1822—44	28.7	27	22.1	19.1
1841—66	30.2	28.2	19.8	17.9
1878—82	25.23		17.53	
1880—92	23.26		15.71	
1893—97	21.84		14.73	

Ugyanezt bizonyítják Ruppín számai, aki Die Verhältnisse der Juden in Preussen című

értekezésében a Jahrbücher für Nationaloekonomie u. Staatswissenschaft 1902. évfolyamában a következő táblázatot közli:

Év	Keresztények halálozási száma		Zsidók halálozási száma	
	15 éven alul	15 éven felül	15 éven alul	15 éven felül
1878-82	13.41	11.82	7.40	10.13
1888-92	12.17	11.09	5.06	10.65
1893-97	11.47	10.37	3.96	10.77

Kőrösy Budapestre nézve ugyanilyen arányú számokat mutat ki, mikor kiszámítja, hogy 1000 ember közül hány milyen korban halt meg a különböző felekezetek szerint 1886 és 1890 közt.

Hány éves ?	Kath.	Luth.	Kálv.	Zsidó
Egy évnél fiatalabb	160	145	135	76
5—10 évig	17	15	16	9
10—30 évig	11	10	10	6
30—50 évig	21	22	18	11

Romániában 1000 lakosra a keresztényeknél 38.2 halál esett, míg a zsidóknál 26.1.

Ugyanezt tapasztalták Amerikában is. Ezeket Billings: Report on vital statistics of New-York City 1890-ben tette közvé. Ezek azt mutatják, hogy a zsidók átlagos életkora az Egyesült Államokban 57 év, míg a keresztényeké csak 41 év. Ruppin számítása szerint Berlinben a zsidóknak 2.632%-a éri el a 70-ik életévét, míg a keresztényeknek csak 1.862%-a. Budapesten a zsidók fele eléri az 50-ik életévét, míg a keresztényeknek fele csak a 30-ik életévét.

A zsidók nagyobb szaporasága hosszabb élettartamukkal függ össze és nem nagyobb születési számukkal, mint sokan és sokáig tévesen hitték. Sőt hihetetlen különbségek mutatkoznak a zsidók hátrányára, így pl. Porosz-

sokkal nagyobb, mint a többi népé, jóllehet, hogy születési arányszámuk épen nem tartozik a magasak közé. Másrésről a járványok és más betegségek nem pusztítanak annyira közöttük, mint a nemzsidók közt, amiből a múlt tudatlan elemei sokszor merítettek okot a gyűlöletre és alapot a vádakra.

Az 1348. évi nagy pestis alkalmával feltűnően kevés zsidó pusztult el. A lakosság tehát könnyen elhitte azt a vádat, hogy a halálozás oka az, hogy a zsidók megmérgezték a kutakat.

A múlt század közepén 1851-ben volt nagy pesti kolerajárvány idejéből Tormay: Lebens- und Sterblichkeitsverhältnisse der Stadt Pest (1866) című munkájában megírja, hogy a keresztényeknek 18.5%-a pusztult el, míg a zsidóknak csak 2.57%-a.

Körösy szerint az 1885—1893 közti időben a tuberkulózisban elhaltak közt a legkevesebb a zsidó. Amíg ugyanis 10000 haláleset közül a katolikusoknál 722, lutheránusoknál 788, kalvinistáknál 655 tuberkulózis okozta halál volt, addig a zsidóknál csak 376.

A zsidók halálozási arányszáma különben is sokkal kedvezőbb, mint azt Dr Hugó Fischberg: Krankheiten und Sterblichkeit bei den Juden und Nichtjuden (1893) című munkájában kimutatja. E szerint:

Év	Keresztény		Zsidó	
	férfi	nő	férfi	nő
	halálozási száma		halálozási száma	
1822—44	28.7	27	22.1	19.1
1841—66	30.2	28.2	19.8	17.9
1878—82	25.23		17.53	
1880—92	23.26		15.71	
1893—97	21.84		14.73	

Ugyanezt bizonyítják Ruppín számai, aki Die Verhältnisse der Juden in Preussen című

A fogadó népek szempontjából csak úgy lehet felfogni a kérdést, hogy az ő országába bevándorolt vendégnek jobb dolga van, mint neki a vendégfogadónak.

Ez tulajdonképpen a zsidóprobléma a leg-egyszerűbb okra visszavezetve. Mert habár állítják is, hogy a zsidók viszont rendkívüli hasznot hoznak minden országnak az ő vállalkozási szellemükkel, de nem lehet bizonyítani először azt, hogy a sok zsidó általános gazdagságot jelent és másodszor nem lehet bizonyítani azt, hogy azok az országok, melyek a zsidók folytonos szaporodása mellett fellendültek, nem lendültek volna-e épen úgy fel, hogyha nem lett volna annyi zsidó lakosuk?!

V. Fejezet. A zsidók szerepe a fogadó népek gazdasági életében.

I. *Az ember s a gazdaság.* A gazdasági kérdésekkel foglalkozók általában annyira előtérbe állítják a gazdaság jelentőségét, hogy a gazdasági kérdések tárgyalásánál mindég abból indulnak ki, hogy az emberrel, annak tulajdonságaival és lelkületével a gazdasági élet szempontjából nincs mit törődni. Úgy képzelek el az embert, hogy akkor, amikor az ember beállt termelni, amikor az ember gazdasági ügyeit bonyolítja le, akkor nincsenek emberi tulajdonságai, vagy ezeknek szerepe legalább is olyan alárendelt, hogy nem kell figyelembe venni.

Wagner Adolf már egy emberöltővel ez előtt rámutatott *Grundlagen der politischen Oekonomie* című munkájában ennek a felfogásnak fogyatékoságaira. Szerinte «minden gazdasági megismerésnek azzal kell kezdődnie, hogy az emberi lelket veszi vizsgálat alá. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a gazdasági problémák

épen azért, mert az emberrel s az ember cselekedeteivel s ezért az ösztönökkel és a cselekedetek egyéb rugóival állanak összefüggésben, elsősorban s főleg pszichológiai problémák.«

Wagnernek véleményét az emberiség története megerősíti, de nem annyiban, hogy csak az ember lelkiületét kellene vizsgálni, hanem annyiban, amennyiben ezt a tényezőt kihagyni egyoldalúság, mert végül is az emberre a gazdasági tényezők hatnak és lelkiületét alakítják, tehát bizonyos, hogy e hatások megint vissza is hatnak a gazdaságra.

Amikor a zsidóság szempontjából nézzük mármost a kérdést, nem szabad szemet hunynunk az előtt a tény előtt, hogy a zsidók-gazdasági tevékenysége a legújabb ideig a kereskedelem volt. A zsidók szervezték Európa több gazdaságilag elmaradt népét. De e szervezésük nem általános gazdasági szervezés volt, hanem csupán kereskedelmi szervezés, azaz a zsidók nem szervezték a termelést, hanem a maguk kereskedelmét, amely visszahatott a termelésre.

A zsidóság nem is szervezhette egyetlen állam termelését sem, mivel az ipari termeléstől épúgy, mint a mezőgazdasági termeléstől elzárták. Most kezd belenyúlni mindenfelé a termelés e két ágába. De mert századokon át idegen volt a fogadó népektől, e szervezésnél elsősorban az az elv érvényesül, hogy miképpen reüsszálhat ő gazdaságilag a legjobban.

A kereskedelmi szervezés célja egyedül a kihasználás, amiért is a kereskedelmi szervező nem törődik a szervezett terület és a nép jövőjével. Célja csak a kihasználás s a szervezett nép sajátosságait figyelmen kívül hagyja. Ezzel szemben a gazdasági szervezet célja a nép termelőképességének emelése, miért is ezt a szervezést a nép tanulmányozása előzi meg. E tanulmány célja azonban nemcsak az,

hogya mit lehet neki eladni, hanem, hogya mit lehet vele termeltetni. Ha ugyanis csak az a cél vezet a szervezőt, hogya eladjon, akkor be kell állania a szervezett elszegényedésének, melyet nyomon követ a szervezővel való nagyfokú elégedetlenség.

A zsidók történetéből tudjuk, hogya a zsidók csak mint kereskedők maradhattak meg a fogadó országokban. Ott tehát, ahol számuk a fogadó néphez képest aránytalanul nagy, ott a nép kommercializálódása nem előny, hanem hátrány volt, mert a nép nem fejlődött, nem gazdagodott, kultúrájában nem emelkedett.

A fogadó nép a kereskedő zsidónak idegen maradt. Az ok, amely miatt idegen maradt, nem gazdasági, hanem pszichológiai. Az idegen néppel nem érzett a zsidó s nem érez ma sem a *zsidó* zsidó. Az idegen népet lelkének minden szemrehányása nélkül kizsákmányolhatta és ha ez megtörtént, mehetett tovább. Aki állandó letelepedésre, soha elnemmenésre rendezkedik be, az nemcsak kereskedővé lesz.

II. *A gyarmatnép.* Hogya az itt elmondottakat még jobban megértsük, vizsgáljuk csak meg a kereskedelmi szervezések legtipikusabb példáit, a gyarmatosításokat. A gyarmatosító mindig a kereskedő, aki elviszi az árut a kezdetlegesebb népeknek és elhozza tőle a sokkal nagyobb mennyiségű nyersterményeket. A kereskedő áruinak mutogatásával felkelti a kezdetleges ember vágyakozását s ezt ráveszi felesleges áruk vásárlására, amivel csak kárára van, bár annak a távoli termelőnek, aki ezt az árut készítette, újabb áru készítésére ad alkalmat.

Ez az oka annak, hogya a gyarmatosítást igen sokan perhorreszkálják és jogtalanságnak és kizsákmányolásnak minősítik. Az ember ugyanis természeténél fogva azokat, akik ta-

pasztalatlanabbak, mint ő, hajlandó megrovídtetni. A kereskedő az őstermelő lakossággal szemben mindig előnyben van, mert üzleti ügyekben mindig ő a képzetebb, így tehát kétségtelen, hogy a zsidóság nem mutat ezen a téren rosszabb tulajdonságokat, mint más, de más körülmények közt mutatja azokat.

A kereskedő foglalkozásánál fogva sokkal inkább gondolkodik a magángazdálkodás szellemében, mint az őstermelő vagy az iparos. Mert a kereskedő kevésbé szoros összeköttetésben áll az emberekkel, így aztán nem csoda, hogy minden ténykedésénél egyedül a haszon gondolata lebeg előtte. Ezt a kereskedővel érintkező érzi, ha nem is tudja. Mi sem természetesebb, minthogy olyan néppel szemben, mely *csak* kereskedő, bizalmatlan.

Mert nézzük csak a gyarmatnépek sorsát s nézzük azoknak a népeknek a sorsát, melyek közt csak zsidó a kereskedő.

A műveletlen ember és nép sajátságai közé tartozik, hogy az újat csak hosszú kapacitálásra fogadja el, de ha elfogadta, akkor egészen felesleges mennyiségekben vásárolja és egyszerre abban látja saját kiválóságát, hogy neki abból az eddig nem ismert cikkből mekkora mennyiségű készlete van. Nem a szükségesség határozza meg azt, hogy veszi-e a dolgot, hanem a kereskedő ügyessége.

Ennek a helyzetnek iskolapéldája ma a Kelet és iskolapéldái voltunk mostanáig mi. A szükségességre és hasznosakra nem jut és ezért elszegényedés következik be, melyet azonban sokan azért nem vesznek észre, mert az előző időkhöz képest nagy a pénzbőség. Azt kevesen látják meg, hogy sokkal több pénzért sem lehet többet vásárolni.

Az első lépést követi a második, amely az eladósodásba visz. Ezt aztán a fellépő uzsora teszi lehetővé, így aztán a nép a nagyobb

pénzbeli kereset mellett kevesebbet élvez, mint a kereskedelem kifejlesztése előtt. A kereskedő elem azonban aránytalanul meggazdagodik. Igaz, hogy gazdagságát arra használja, hogy földet szerezzen és iparvállalatokat létesítsen, de ez a törekvése most már csak irigységet vált ki. Amikor tehát a helyes útra lép, akkor találkozik leginkább a tájékozatlanok ellenszenvével.

Ez a zsidóság tragikuma. S azoknak, akiknek maguknak sikerült már meggazdagodni vagy, akik magukat már a fogadó nép tagjainak érzik, azért kell már most útját állani annak, hogy az ő hitsorsosaik tovább folytassák azt, amit az ő őseik elkezdtek, mert most érdekellentét áll fen a kétféle zsidó közt gazdagságilag is. A zsidó zsidó kereskedőnek a fogadó nép gyarmatnép, melyet csak kizsákmányolni akar. Nincs is semmi köze hozzá, mert hiszen, ha nem sikerül a terve, akkor megy tovább. Nem így az iparos és szabadfoglalkozásúvá letteknek, akiknek érdeke, hogy a nép módja gyarapodjék. A nép azonban az őt még csak fillérekért kihasználó zsidót nem gyűlöli, mert nem látja ennek fejlődési útját.

Ez a körülmény aztán nagyon sok, különben nagyon intelligens zsidó látását is megzavarja s azt hiszik, hogy egyrészt csak osztálykérdés a zsidókérdés, másrészt, hogy éppen ezért helyes a saját érdekükből is, ha zsidók maradnak, illetve tartják az idegen zsidókkal a közösséget. Nem akarják észrevenni, hogy a keleti zsidóság beteg. Igaz ugyan, hogy e betegség okai a nemzsidók, de az okozót még sem lehet megoperálni, hogy a beteg meggyógyuljon.

VI. KONVV.

A megoldás.

I. Fejezet. A nagy zsidóbírálok.

I. *A zsidóbírálat nem antiszemitizmusz.*
Senki sem akar antiszemita színében feltűnni, mert az antiszemitizmusz elfogultságot jelent, mint ahogyan minden gyűlölködés elfogultságból és a gyűlölködő némi hibájából is ered. Mégis minden nemzsidó zsidóban is van bizonyos antiszemitizmusz, a legtöbb nemzsidó zsidóban még több, mint a nemzsidók legnagyobb részében, mert bennük a zsidó zsidók elleni hangulatot az is fokozza, hogy nekik egyenesen kellemetlenségeik vannak belőle, hogy *zsidó* zsidók vannak. Ezért amint láttuk, a múltban a zsidóellenes hangulatok szítói nem ritkán zsidók voltak.

A zsidók nagy tömege azonban sohasem mutatta azt az erőt, hogy hibáit elismerve azok javítására törekedett volna, pedig kétségtelen, hogy a zsidóknak is vannak hibái s hogy az antiszemitizmuszt nem lehet egyedül a felekezeti különbségre visszavezetni.

Innen van, hogy a zsidóbírálok közt, illetve azok közt, akik nem féltek a zsidók rossz tulajdonságaira vonatkozó véleményüket kifejezni, nagyon sok vallástalan embert találunk.

Azért nevezem zsidóbírálnak az alábbiakat, mert szokásba jött, hogy a zsidókkal szembeni minden bírálatot antiszemitizmusznak neveznek el. Miután eddig ismételten mondtam bírálatot a zsidókról és még ezután is fogok mondani, tehát tiltakozom az ellen, hogy ezért antiszemitának nevezzen valaki. Az igazság még nem jogtalanság és nem kíméletlenség, pedig az igazi barátoknak nemcsak igazságosnak, hanem kíméletlennek is szabadna lennie. De lehetetlennek tartom, hogy a zsidóság hibáinak elismerésében ne mutatna annyi erőt, mint más népek, melyek naponként foglalkoznak tévedéseikkel, hibáikkal, bűneikkel s azok orvoslásával.

Már a fentiekben s ebben a könyvben is csak arról szóltam, ami a zsidókérdés lényege és nem szóltam a zsidókról, tehát nem szóltam a zsidók erényeiről. Ismételten megállapítottam azonban, hogy mint olyan csoport, amely a neki kijelölt helyen kitűnően megállta a helyét, kétségtelenül nagy olyan tulajdonságokkal dicsekszik, amelyek a mai társadalom fentartása szempontjából erények.

Hogy a mai társadalomba való illeszkedés dacára van zsidókérdés, annak oka abban a körülményben rejlik, hogy a zsidók érdekei és a társadalom közép és alsó osztályainak érdekei nem fedik egymást. Küzdelem folyik a zsidók ellen a középpozícióért. Már most mindazok, akik ezeket nagyobb arányban szánták a nemzsidóknak, kifogásolják a zsidókban azt, hogy olyan eszközökkel győznek, amelyek a másik használni nem tud.

Hogy ezek a tulajdonságok bűnök-e vagy nem, azt mindig az a nézőpont dönti el, amelyből a tulajdonságokat vizsgáljuk. Amikor a zsidókat beengedte valamely uralkodó a múltban, tudta, hogy mit vár tőlük és ezért ha megtartotta őket, úgy ezzel azt fejezte ki, hogy a zsidóság a várakozásnak megfelelt, tehát hibát-

lan. De a nép nem azonosította magát akkor sem az uralkodóval.

Ezt a felfogást tükrözik vissza a következő szakaszban közölt vélemények. De ezekből a véleményekből nem szabad azt a következtetést levonni, hogy a zsidóságot egyedül bűnei tartották fen, mert aki a meglévő társadalmi berendezkedés alapján áll, az a zsidók legtöbb tulajdonságát erénynek kell, hogy lássa.

Aki az államot olyan szervezetnek tekinti, amely a társadalmi rend megőrzésére öncélú alakulatként él, az nem kifogásolhatja azt, hogy az állam célját akként éri el, hogy a benne élő zsidók közül többen boldogulnak anyagiilag, mint a nemzsidók, mert ezzel lecsúszik arról az alapról, amelynél fogva a mai berendezkedés jó, amelynél fogva az államban senki sem vetheti fel azt a gondolatot, hogy más állam nem ad-e neki nagyobb előnyöket. Csakhogy az államnak ez a felfogása csak elmélet s ezért látjuk azt, hogy az állambölcseleti elvek sem akadályai annak, hogy a zsidókat egyedül nagyobb boldogulásukért bírálják. Ebben az esetben a bírálat arra is irányulhat, hogy a zsidók szűnjenek meg az államon belül zsidóként együtt maradni. Ehhez azonban az szükséges, hogy a társadalom uralkodó osztályai ne dicsérjék erényként azt, ami a zsidóság erejét adja: családi érzését. Ez a dícséret megint abból a tévedésből származik, hogy azt tartják, hogy a család az állam alapja. Pedig a család nem is az állam, hanem a nép, a nemzet, a nemzetiség alapja.

Az államnak a polgárookra egyenkint és egyénekenként van szüksége. Az állam a polgárokat a ő hivatásuk és foglalkozásuk szerint használja fel. A család családtagokként. Az állam megköveteli minden polgárától, hogy mindenki tehát családjával szemben is az államot szolgálja.

Ezért oldja fel az állami élet inkább azoknak családját, akik az állam tulajdonképi fenntartói, mint azokét, akiket az állam csak eltűr.

A család szolgáltatja a mai államban a polgárokat, de hivatásra az állam tanítja. Ez veszi el a családtól a gyermekeket, hogy iskolában és laktanyáiban a maga céljának megfelelően kioktassa.

A család és állam tulajdonképen küzd egymással. A család tagjai legkönnyebben hajlandók egymásért áldozatokat hozni és ott, ahol a családi érzés a legerősebb, ott az ilyen áldozatok a leggyakoribbak. Viszont az ilyen érzésűek az állami hatalom túltengése ellen küzdenek.

E küzdelem nem mindig tudatos, hanem sokszor abban nyilvánul, hogy a tulajdonképeni célt negatíve éri el. Aki családját minden más előtt támogatja, az formailag ugyan nem, de lényegében az állami rendet támadja, amelyen belül mindenki egyenlő. Ugyanez áll, ha a társadalmi küzdelmet az osztályok szempontjából vizsgáljuk.

A társadalom mai kérdéseit csak a mai alapon, tehát a mai hatóerők alapján vizsgálhatjuk. A mai társadalomban osztályok vannak, amelyeket a vagyon és jövedelem alapján lehet meghatározni. Ez osztályok közt az emberek ma nem felekezetük szerint helyeződnek el, hanem gazdagságuk alapján. A szabad verseny hívei szerint a társadalom egyik nagy baja, hogy a magántulajdonnál fogva az osztályok egyes tagjai nem természetes kiválasztás alapján kerülnek valamely osztályba, hanem szüleik összeköttetései, vagyona alapján. Vagyis a tulajdon nélkül érvényesülne a természetes kiválasztás és a verseny, míg így nem érvényesülhet.

Ez a társadalom szempontjából egészségtelen állapot s ezen változtatni akarnak.

Ha mármost azt látjuk, hogy bizonyos fele-

kezeti szervezkedésnél fogva az egyik felekezetből nagyobb arányban kerülnek magasabb osztályba, ezt az állapotot sem lehet egészségesnek és helyesnek tekinteni. Nem lehet, mert bizonyos, hogy valamelyik felekezet túlsúlya nem mint superplus foglal helyett abban az osztályban, így aztán a többiek elől elfoglalja a helyet.

Formailag valamelyik társadalmi csoportnak olyan szervezkedése, amelynél fogva tagjait segíti, nem támadás a többiek ellen, de lényegében az. Ezért támadják a társadalmi igazság alapján állók az előjogoktól kezdve a szeparatistikus szervezkedésekig mindazokat a tényeket, melyek a társadalom fejlődésének olyan irányt adhatnak, amelyek igazságtalanságokra vezethetnek.

Bizonyos már most az, hogy a zsidóságnak sok olyan intézménye van, amellyel tagjait össze tudja tartani, hogy sok módja van, hogy szegényebb hitsorsosait tanulmányaikban támogassa. Ez a támogatás, mint minden összetartás és jó tett dicséretes, mert mindazok, akik csinálják helyesnek ítélik és azok, akik előnyeiben részesülnek, jóként érzik. De azok a nemzsidók, akik csak látják, azok csak azt érzik, hogy hátrányba kerülnek a versenyben és felvetik a kérdést, hogy a zsidók miért csak a zsidókat támogatják?

Mihelyt pedig ez a kérdés felvethető, akkor a zsidó különálló és be nem olvadt. Akkor a zsidó olyan be nem olvadt, aki nem is keresi a beolvadást, mert különben nem válogatna a támogatandókban. Épen ezért az államban való egyenlőség nem is hozta meg a társadalmi egyenlőséget és nem hozhatja meg addig, amíg a zsidóság az ilyen elkülönzési törekvéseiről le nem tesz.

II. *A nagy zsidóbírálok.* A világirodalom és világtörténelem nem egy kiválósága nyilat-

kozott elítélőleg valamely zsidó tulajdonságról. Már Tacitusnál a következő kifogásokat olvashattuk a zsidókkal szemben: «Makacsul összetartanak és egymással szemben áldozatkészek, de minden mással szemben ellenséges gyűlöletet éreznek. Sohasem étkeznek és sohasem alusznak ellenséggel és bár nagyon érzékiek, az idegen nőkkel szemben tartózkodók ... De népük szaporodására nagyon ügyelnek és a gyermekölés nagy bűn náluk ...» Azután elmondja, hogy vagyont gyűjtenek, nagyon csúnyák és rosszak.

Tacitus tehát mindazt elmondja már, ami a zsidókérdésnek lényege. Ha ugyanis igaz az, hogy sok rossz tulajdonságuk van, akkor ezek csak azért születtek a zsidókérdést, mert a zsidók összetartanak. Ha pedig nem igaz, hogy sok a rossz tulajdonságuk, de a fogadó népek azt tartják, hogy az összetartás már magában véve is elegendő a kifogásra, akkor a zsidókérdésnek az az oka, hogy zsidó összetartás van.

Akármilyen sok kellemetlen ember származik egy népből, ha mindezek a kellemetlen emberek egyénekként jelennek meg mások előtt s nem mint egy nép fiai, akkor mindig az egyének lesznek kiállhatatlanok és nem a nép. Viszont ha valamely nép összetartása kellemetlen másoknak, akkor ezt az összetartást bűnnek fogják minősíteni, melyet semmiféle jó tulajdonságokkal nem lehet jóvátenni.

Ezért van zsidókérdés és ezért nyilatkoznak szabadgondolkodók is, mint pl. Giordano Bruno zsidóellenesen. Voltaire is szabadgondolkodó volt s mégis az a véleménye a zsidókról, hogy tudatlan barbár nép, mely a piszkos pénzsóvárságot a legutálatosabb babonával egyesítve gyűlöli azokat a népeket, melyek befogadták és amelyek révén gazdagszik.¹⁾ A zsi-

¹⁾ Dictionaire philosophique XXV. köt. 462 1.

dókat mindenütt azért gyűlölik, mert ők mindenütt olyan szokásoknak hódolnak, melyek a társadalom viszonyaival nem egyeznek.¹⁾

Ebben benne van a zsidókérdés létének indokolása. Benne az a ritkán hangoztatott vád a zsidók ellen, hogy ők nem haladók, hanem maradók.

Kant szerint a köztünk élő palesztinaiaknak uzsora szelleme miatti az a hírük, hogy csálnak, nem indokolatlan. Idegenszerû ugyan, hogy egy csalókból álló népet feltételezzünk, de épen ilyen idegenszerû egy kereskedőből álló népet feltételezni. És idegenszerû, hogy ez a nép ne keressen jogokat, hanem jogtalanságáért abban lásson elégtételt, hogy a polgárokat becsapja.²⁾

Göthe Wilhelm Meisters Wanderjahre II. kötetének második fejezetében így beszélteni egyik alakját: az izraelita nép sohasem ért sokat, amint ezt vezérei, prófétái, bírái ezerszer szemére vetették; van egy pár erénye, de az összes népek bűnei rajta vannak.

Napóleon szerint a zsidó nemzet Mózes óta hajlamánál fogva mindig uzsoráskodik és zsarol. Ugyanő mondotta azt, hogy mikor a zsidók Lengyelországban seregeit elláták, ő politikai jogokat akart nekik adni, de látta, hogy a zsidók legfeljebb arra valók, hogy ócska ruhákkal kereskedjenek.³⁾

Fichte János Gottlieb szerint Európa majdnem minden államán keresztül húzódik egy ellenséges érzületű állam, mely a többivel állandó harcban áll s mely sokban borzasztó

¹⁾ Essai sur les moeurs, XV. K.; Dictionaire phil. LXVIII. K. 392. 1.

²⁾ Kant: Anthropologie in pragmatischer Hinsicht, Königsberg 1798. 129 1.

³⁾ Dictionnaire Napoléon ou recueil alphabetique des opinions et jugemens de l'empereur Napoléon. Paris 1854.

súlyosan nyomja a polgárokat: ez a zsidóság. Nem azért nagy veszedelem, mert elzárt állam, hanem mert a többiek elleni gyűlölet tartja fen. Polgári jogokat csak úgy lehet nekik adni, ha egy éjjel levágjuk mindegyiknek a fejét és másikat teszünk a helyébe.¹⁾

Bismark szerint minden jogot meg lehet nekik adni, csak azt nem, hogy keresztény államban közhivatalt viseljenek. Fourrier még politikai jogokkal való felruházásukat is veszedelemnek tartotta.

Schopenhauer a zsidó vallást a többiek elleni izgatásnak tartotta, Nabukodonozort pedig tiszteletreméltó férfiúnak, mert a zsidókat elpusztította, mivel az olyan nép, melynek olyan istene van, hogy ez neki a többi népek területeit odaadja s feljogosítja, hogy rablás és gyilkosság által megszerezze, megérdemli, hogy elpusztítsák a föld színéről.²⁾ A zsidó hazája ma sem a fogadó ország, hanem a többi zsidó s ezért helytelen nekik az állami hatalomból részt adni. Nincs semmilyen olyan szervezet, mely annyira összetartana, mint a zsidók.³⁾

Billroth szerint van különbség a teuton és a zsidó közt, melyet az ember minden gondolkozás és szimpátia dacára érez, mint ahogyan a teuton is érezte a közte és a phoeniciai közti különbséget.

Széchenyi István a Hitelben a kiváltságok ellen írván, a zsidókra is kitér és így szól: «... ez is (t. i. sanyarú helyzetünk) praerogatíváinknak egyik szép következése, melynek a zsidó annyira örül és nevet, midőn mi felemelkedett büszke érzéssel függetlenségünkről ál-

¹⁾ Összes munkáinak kiadása VI. K. 149 1. Beiträge zur Berichtigung der Urtheile des Publikums über die französische Revolution.

²⁾ Parerga I. K. 136 1.

³⁾ U. i. II. K. 133 1.

modozunk, de magunkat egyszersmind általa megköttetni engedjük, hogy azt valóban inkább az ő praerogatívájának mondhatnék.«

Antiszemita Wagner Richárd is, akit pedig nem ritkán zsidó származásának mondanak. Ő művészeti szempontból nézi a zsidókat és a következőket mondja művészi képességeikről: «Amit a művészetek hőrszai kétezer éves, borzasztó, életet és örömet nyelő küzdelemmel a művészetellenes démonoktól kiverekedtek, azt a zsidó ma műaruforgalomban csereberéli: ki látja az ő apró darabkáikon, hogy kétezer év küzdő zsenijeinek küzdő izzadsága fogja össze?»

Wagner íme a minden térre átvitt kereskedelmi szellemet kifogásolja a zsidóban. E tekintetben nem különbözik lényegében felfogása Marxétól, aki azt mondotta, hogy a zsidóság jellegének semmi köze sincs vallásához. Létalapja egészen világi. Melyik ez a világi alap? A gyakorlati szükségesség, az önérdék. Mi a zsidók világi vallása? A kalmárkodás. Melyik a világi istenük? Az arany.

Marx azért tartotta szükségesnek ezt a kijelentést, mert ő is azt tartotta, amit Heine, hogy a zsidókat nem ismerik az emberek. Heine szerint ugyanis az emberek azt hiszik, hogy ismerik a zsidót, mert ismerik a szakálukat, pedig semmit sem figyeltek még meg belőle, épen csak a szakálát. Ma is, mint a középkorban a zsidó vándorló titok.¹⁾ Más alkalommal meg ezt mondja : «Ekkor jött egy nép Egyiptomból, mely bőrbetegségeken, lopott ezüst s arany edényeken kívül egy úgynevezett pozitív vallást is hozott ... eza népműia, mely betűpólyájába csavarva vándorol a földön, egy darab megkövesedett történelem. Kísértet, mely váltoval és ócska nadrágokkal kereskedik. A zsidó hosszú orra olyan, mint az uniformis,

¹⁾ Gestandnisse 1853—4 év.

melyekről Jehova régi testőrségét megősmeheti akkor is, hogyha netalán dezertáltak volna.»¹⁾)

A zsidók képességeire büszke Disraeli szerint egész Európa felett uralkodnak, mert mint Tankred című regényében kifejti, összetartanak. És mindig lesznek zsidók, mert mint Gans mondja: «A századik generációban is zsidók maradunk, mint voltunk 3000 év előtt. Nem veszítjük el fajunk szagát tízszeres keresztkezés által sem. Bármely asszonnyal párosodjunk, mindig a mi fajunk lesz uralkodó : fiatal zsidók születnek.»

Graetz büszkén emlegeti, hogy nem használ keresztelés, sőt keresztre feszítés sem. Heine, Börne, Marx zsidók maradtak. Vannak azonban, akik kevésbé büszkék arra, hogy zsidók, így Heyermanns, aki Diamandstadt című regényében azt mondja, hogy a zsidó öreg nép, melyet türtek és amely türte, hogy türjék, mert sokkal szolgálabb és nyomorultabban romlott, semhogy vágyakozó kéjes szemét fel tudta volna a föld saráról emelni.

Akárkinek szemén keresztül vizsgáljuk tehát a zsidókérdést, nem lehet letagadni a létét. Van és mert van, tenni kell valamit, hogy ne legyen többé.

Van zsidókérdés, mert a zsidók politikai rövidlátásukban nem értették meg azt, amikor az 1789. évi nemzetgyűlésen azt mondta Tonnerre Clermont: a zsidóknak, mint egyeseknek minden jogot, de a zsidóknak, mint nemzetnek semmit!

Ez az egyetlen út, melyen ezt a kérdést meg lehet oldani. De azért ez mégsem az egyes zsidóknak kérdése, hanem a zsidóságnak, mint összességnek kérdése. De azért mégis sok egyes zsidó is érdekelve van a kérdés körül, mert minden zsidót húz valami az összességhez.

¹⁾ Reisebilder 4. és 5-ik rész.

Húzza, mert nyíltan csak a zsidóságból kilépő szakította el azokat a szálakat, melyek az összesség tagjává teszik. Nekik zsidóságuk kényszerűség, kellemetlen teher, amelyet még viselnek s melyet senki sem vehet le róluk. De ők maguk ledobhatják magukról, ha belátják, hogy a fogadó népek más nemzeti hagyományokat, más nemzeti sajátosságokat, más nemzeti erkölcsöket, más történelmet, más hősokeket stb. nem tisztelhetnek, mint a magukéit.

III. *A zsidók erényei.* A fent felsorolt nagy emberek véleményét nem azért soroltuk fel, mert ezzel tekintélyi érveket akartunk az antiszemitizmusznak szolgáltatni, hanem azért, hogy rámutassunk arra a körülményre, hogy ebben a kérdésben a tisztánlátás és következetesség milyen bajos. Ha áll az, hogy a történelemben törvényszerűségek mutatkoznak, akkor ennek a zsidókérdésben is kell mutatkoznia.

A történelem és fejlődés szempontjából nézve a zsidók tulajdonságait és másokhoz való viszonyát, lehetetlen észre nem venni azt, hogy a zsidóknak erényei is nagyszámban voltak, hogy akár tulajdonságaiknál, akár helyzetük és foglalkozásuknál fogva sok olyan eszmevivői voltak, amelyek az emberiség haladásának állottak szolgálatában.

Azzal, hogy megismertették az egymástól messze lakó népek termékeit, felkeltették ezekben a több igényűséget és ezzel a nagyobb munkára való kedvet, így előmozdították az emberiség gazdasági fejlődését és a több igényűség révén párhuzamosan a gazdasági fejlődéssel a felettük állókkal szembeni követelésekre való hajlandóságot. Előmozdították a politikai téren a demokrácia ébredését. Azzal, hogy a nemzsidó hagyományok rájuk nézve idegenek voltak, új szokások és erkölcsök keletkezéséhez adtak impulzust.

Az orvostudományt hordván magukkal, hozzájárultak a babonák leküzdéséhez, mert megláttatták az emberekkel, hogy a papok és istenben bízó hatalmasok, betegségben orvos-sal, zsidó orvossal gyógyították magukat.

Megmutatták a maguk sorsán, hogy a több tanultság az emberek egyéni és népek közös sorsára előnyösen hat és így felébresztették a tudományok utáni vágyat.

Szervezett összetartásuk élő példája volt annak az előnynek, amelyet az összetartással el lehet érni s ezzel a szervezetek erejére hívták fel a nemzsidók figyelmét.

Tanulási vágyukkal kényszerítik a velük versenyre kényszerülteket, hogy hozzájuk hasonlóan eszük és idegeik teljes megfeszítésével dolgozzanak s ez számos eredményre vezette a társadalmat, amelyet aligha ért volna el e nélkül a verseny nélkül.

Élelmességük arra kényszerítette a nemzsidókat, hogy termelésükben szakítsanak a régi elavult módokkal és szerszámokkal s többet termeljenek, hogy a népek versenyében könnyebben helyt álljanak.

Mindezek s ezeken kívül sok más olyan erényük van, amelyekről megfelelkeznek azok, akik egyoldalúan antiszemiták s nem tudnak mást látni, mint azt a kárt, amelyet a zsidók az egyeseknek okoztak. Hogyha mi ennek dacára sem foglalkoztunk részletesen a zsidók érényeivel és jó tulajdonságaival, úgy ennek oka az, mert nem ezekben rejlik a zsidókérdés alapja, hanem azokban a tulajdonságokban, amelyeket rossznak neveznek ellenségük.

II. Fejezet. A történelem útmutatása.

I. *Az összeolvadás mai folyamata.* Az előző könyvek során ismételten rámutattam arra, hogy a zsidók nem minden korban voltak el-

zárt rend, vagy kaszt, hanem folytonosan folytak átáradó zsidó csermelyek a nemzsidók nagy álló tengerébe. Ez a folyamat ma is folyik. Most csak azokra a tényezőkre akarok rámutatni, amelyek ezt megkönnyítették; ezek a nyelv, a város, a házasságok s a megkeresztelkedés. De éppen azért rá kell mutatnom az ezt gátló tudáskülönbségekre, melyek hozzájárulnak azokhoz az érzéskülönbségekhez, amelyekről fent szoltunk.

A zsidóság nyelvét tulajdonképpen csak a Krisztus előtti ötödik századig beszélte. Ekkor felcserélte nyelvét az arameusszal. Majd nagyrészüket a görög nyelvet vette fel. A Krisztus utáni VII-ik században arabul beszél és ír, bár az ekkor virágzott pumbaditai és szurai iskolán a héber nyelvet ápolták. Az arab nyelv a XIII-ik század végéig maradt az érintkezés nyelve, de már tudták a zsidók a spanyol nyelvet, melyből a spanyolzsidó zsargon lett. Németországban szintén a XIII-ik században keletkezett az ekkor a ghettoba szorított zsidók yiddis zsargonja.

Az Oroszországban lakó zsidók 96.90%-a anyanyelvül a yiddist vallja s ugyanígy az amerikai zsidóknak még mindig túlnyomó többsége.

Sokan úgy tüntetik fel a zsidókat, mintha nem volna nyelvük s mert nincsen nyelvük nincsen nemzetiségük sem. Támogatják ezt a véleményüket azzal a hivatalos állásponttal, hogy pl Ausztriában és Magyarországon, ahol a zsidóknak több, miht negyedrésze lakik, nem ismerik el a yiddist külön nyelvnek.

A zsidókérdés szempontjából ez a felfogás mellékes, mert Németországban is van zsidókérdés, pedig a yiddis elrontott német nyelv. Vagyis a zsidókérdésnek a nyelv sem egyedüli alapja, hanem csak egyik része, még pedig nem is nagy jelentőségű része, mert a világ

minden népe közül a zsidó a legtöbb nyelvű nép. A zsidó tanul meg legtöbb nyelvet és vesz fel legkönnyebben új nyelvet társalgási nyelvül.

Ez azért lényeges kérdés, mert sokan abban látják a zsidókérdés megoldását, hogy a zsidóknak meg kell magyarosodni, franciásodni, nemetessedni stb. és akkor megoldódott az egész kérdés.

Így vagyunk azzal a kérdéssel is, hogy a zsidókérdés megoldódik, mert a zsidóság mindenütt ott lakik, ahol legkönnyebben elbujhatik, t. i. a városokban. Az csakugyan igaz, hogy a zsidók városlakók, de ez sem jelenti a kérdés megoldását.

De, amint mondtuk, nem minden zsidó egyenlő. Nagyon sokféle zsidó van. Mi magunk a fentiekben kétféle zsidó közt tettünk különbséget. Ruppin Die Juden der Gegenwart már említett művében négyféle zsidó közt tesz különbséget a beolvadás lehetősége szempontjából.

E négyféle zsidó a következő: 1. a nagy tömeg, mely ma is csak a XVIII-ik század közepén való kultúrnívón áll, zsargont beszél, csak a zsidóbetűket ismeri, pajeszt, kaftant hord, nemzsidóval nem érintkezik; 2. az a csoport, mely vallását szigorúan megtartja, beszél más nyelvet is mint yiddist, olvas is mást, de zsidóiskolát tart; 3. az, mely nem tartja már a szombatot, nem jár templomba, de gyermekeit még körülmetélteti; 4. az elidegenedettek, akiket csak a pietás tart meg zsidóknak s ezért szívesen kötnek nemzsidóval házasságot.

Mármost e négyféle zsidócsoport sem mutatja azonban eléggé, hogy hol lehet a kérdés megoldását megtalálni, mert hiszen a megoldás egyedül az volna, hogyha a zsidókról már csak úgy beszélénk, mint ahogyan az örményekről beszélünk Magyarországon.

De így ma nem lehet beszélni a negyedik csoportbeli zsidókról sem, mert sokan vannak másféle zsidók, akik csak yiddist beszélnek s csak a héberbetűket ismerik. Ezek a többi zsidót zsidóbbá teszik, mint a milyenek különben volnának. Ennek oka az is, hogy a zsidó vallás legtöbb szertartása s ünnepe zsidó nemzeti. Innen van, hogy a zsidóságtól csak úgy lehet elszakadni, hogyha valaki a zsidó vallástól is elszakad. Az elszakadás előtt a zsidó szívéhez mindig közelebb van a zsidó, mint a fogadó nép és ezért a zsidóság nem veheti rossz néven, hogyha a fogadó népnek is közelebb van a saját vérebéli, mint a zsidó.

A zsidó mint zsidó a társadalmi fejlődés útján a fogadó népek közt nem tűnhetik el azért sem, mivel a zsidóság mindenütt, de különösen nálunk sokkal tanultabb, mint bármely nemzetiség. Amíg ugyanis a zsidók közül a hat éven felülieknek 83.03%-a tud írni olvasni, addig a katolikusoknak csak 68.26%-a, a reformátusok 75.52%-a, a lutheránusok 82.26%-a, de már az unitáriusoknak csak 64.95%-a, a görög katolikusoknak 23.85%-a, a görög keletieknek pedig éppen csak 20.83%-a.

Fentebb¹⁾ láttuk a zsidóknak a városokban való eloszlását, itt még a zsidóknak házasodás útján való elkeveredését kell megvilágítanunk. E tekintetben a következő szám adatok állanak rendelkezésre:

Ausztráliában a zsidók által kötött házasságok 39.4%-a vegyes házasság, Új-Dél-Walesben 46%, Kopenhágában 1880 és 1890 közt 68.9%, 1905—10 közt 82.9%-a, Németországban 22.2%-a, Berlinben 43.8%-a, Hamburgban 49%, Budapesten 16.5%-a, Triestben 69%-a. Míg a Magyarországon kötött zsidó házasságoknak csak 37%-a vegyes.

¹⁾ L. V, k. II. fej. 4-ik szakaszát.

A legkevesebb zsidó köt nemzsidóval házasságot ott, ahol a zsidóság erős. Tehát a legritkábbak a zsidó vegyes házasságok Galíciában, Bukovinában, Oroszországban, Romániában.

Számszerint következőleg lehet a zsidók és keresztények egymás közti házassági hajlandóságát feltüntetni:

A házasságok 2—10%-a vegyes Németország katolikus részeiben, Magyarországon (Budapest nélkül), Csehországban.

A házasságok 10—30%-a vegyes a német protestáns részekben, Hollandiában, Alsó-Ausztriában és Budapesten.

30%-nál több vegyes házasság fordul elő a fent felsorolt helyeken.

A zsidók beolvadásának leghatározottabb módja a megkeresztelkedés. Ennek számai is azt mutatják, hogy a zsidók nagyon nehezen olvadnak fel a fogadó népben. A városok itt is vezetnek és pedig éppen az a város, melyben a legnagyobb a zsidóellenes propaganda: Wien. Itt 10000 zsidóra 40 megkeresztelés esik egy évben, míg Dresdenben 33, Budapesten 13, Berlinben 15, Alsó-Ausztriában 25, Németországban 8, Magyarországon 5.

Magyarországra nézve még meg kell jegyeznünk, hogy a zsidók a lakosság 5 %-át teszik, a vallásváltoztatók közt pedig 7% a zsidó, de nem több 500-nál évenként.

A zsidóság tehát csak valamely heroikus tettel érheti el azt, hogy megszűnjék, mint külön test. Ehhez szüksége van ugyan a többi népekre, de elsősorban mégis saját magára kell támaszkodnia. Erre az elhatározásra azonban csak úgy juthat, hogyha megérti, hogy a zsidókérdésnek meg kell oldódnia. Hogyha megérti, hogy a fogadó népek közül azok, amelyek liberálisan bántak vele, melyek jogegyenlőséget adtak neki, elvárhatják, hogy az egyenlőséget élvező zsidók egyenlőkké legyenek

velük lélekben, szellemben s eltűnjenek bennük.

Ez az eltűnés zsidó érdek is, mert amíg el nem tűnnek, addig mindig lesz zsidókérdés és ennek következményei a jövőendő alakulás szempontjából beláthatatlanok, mert állandó összeütközések forrása.

II. *A zsidók külön érzése.* Látnivaló, hogy a zsidókérdés a maga természetes útján nagyon nehezen fog megoldódni, mert hiszen ahogyan vannak tényezők, melyek abban az irányban befolyásolják az egyes zsidót, hogy olvadjon fel a fogadó népben, úgy vannak ennél nagyobb erők, melyek ettől visszatartják. A zsidóknak néhány száz év óta gyarapodó száma azt mutatja, hogy magától nem oldódik meg a kérdés.

Különben a magától való megoldódásra nézve a zsidóknak szinte a tudat alatt az a reménye, hogy a világháború végét veti a nemzeti államok eszményének és a gazdasági államokat állítja a helyükbe. Ezekben a zsidóknak nem kell többé megkeresni a saját létük megoldásának kérdését.

Ezt a felfogást egészen tévesnek tartom, mert hiszen eddig is elismerte minden nép a zsidóknak gazdasági érdemeit, de egyúttal azért fordult ellene, mert nem tartotta a zsidók számarányát és gazdasági erejét arányban állónak. A gazdasági államokban, melyekben gazdasági népek fognak élni, épen úgy fel fog vetődni a zsidókérdés, mint a nemzeti államokban, mert a gazdasági államokban gazdasági alapú osztályharcok fognak dúlni. Ha meg lesznek ezek az államok, akkor a zsidók ezekben az államokban a gazdagok, az érvényesülők közt lesznek és ezért az alsó rétegek épenúgy ellenük fognak fordulni, mint a nemzeti államokban.

Tévednek a zsidók, hogyha azt hiszik, hogy a zsidókérdés alapja egyedül a nemzeti érzés,

vagy a vallásosság. Az is, illetve vannak, akiknél az, de másoknál a gazdasági verseny. S ha ez lép előtérbe, akkor a Marx által először meglátott és Sombart által adatokkal bebizonyított kapitalisztikus zsidó szellem épen olyan nehézségeket fog támasztani az újonnan, csupán gazdasági érdekek alapján összeálló államokban, mint a régiekben, nem is szólva arról, hogy a gazdasági alapú országokban azért nem szűnik majd meg a nemzeti érzés, nem a vallásos meggyőződés stb.

Sőt abból a körülményből kifolyólag, hogy a gazdasági államalakulást a zsidóság örömmel támogatja, annak zátonyra jutása esetén a zsidóságra nézve egyenes veszély származik, mert a gazdasági szempontoknak a nemzetiek fölé helyezése a nemzet gyengítését jelenti s az erre való törekvést nehezen fogják megbocsátani.

Egyszóval akármely oldalról nézzük is a kérdést, mindenképen találni kell valamilyen módot, hogy a zsidók ne legyenek gyűlöletesek. Találni kell, de nemcsak a nemzsidóknak, hanem a zsidóknak is. Egyszóval a zsidókérdés megoldásához a zsidóknak is hozzá kell járulniuk.

E hozzájárulás módja először is az, hogy közelebb jöjjön lelkileg a fogadó népekhez. Erre a világháborúban volt elég alkalom. A zsidó azonban annyira egocentrikus gondolkozású és érzésű, hogy észre sem veszi, hogy milyen igazságtalanság van az ő mindennél hangosabb panaszában, hogy ő milyen sokat szenved a világháború alatt.

Igen, igazságtalan a panasz, mert ha kirabolják a zsidót, akkor ez azért van, mivel az ő holmija olyan, hogy elvihető és érdemes elvinni. Kirabolják a kastélyok urait is, mert érdemes. És ha van mit elvinni a paraszttól, akkor azt is kirabolják. Nem illik tehát mindig

mindenkit túlharsogva jajgatni, hogy a zsidók mennyit szenvednek, mert ezt minden nemzsidó úgy érzi, hogy a zsidóknak jobban fáj, pedig nem szabad, hogy valakinek jobban fájjon, mert ez azt jelenti, hogy nekik ez szubjektíve nagyobb áldozat, akinek pedig olyan nagy áldozat, az idegen, — mert az övéért hozott áldozat miatt nem illik annyit panaszkodni.

A zsidónak ma is ugyanaz az érzése, mint a középkorban volt. Az akkori háborúk ugyanis mind hidegen hagyták a zsidókat, mert ők egyik harcolóhoz sem tartoztak. Ha tehát akkor egyenesen a háború következtében szenvedtek, inkább panaszkodhattak. Ma minden állam polgára egyformán hozzájárult ahhoz, hogy háború lehessen, sőt a zsidók nagyobb gazdasági és politikai befolyásuk révén aránytalanul nagyobb mértékben, mint a nemzsidók. Ma a zsidó nem kívül eső polgár, hanem a hadviselő államok tagja, akinek épen úgy kell szenvednie, mint ahogyan mindenki szenved. Szenvetnie kell olyan arányban, mint amilyenben a véletlen azt magával hozza. De ugyanolyan arányban részt is kell vennie, mint amilyen arányban erre képes. Ha képessége akármilyen irányban több, akkor ehhez képest kell áldozatot hoznia.

A zsidóság választás előtt áll.

A háború az egyik oldalon sok zsidó erényt, a másik oldalon sok bűnt vetett fel-színre. Erényt, mert megmutatta, hogy a zsidóság tud és akar is áldozatot hozni a fogadó népek és országokért. Bűnt, amennyiben sok zsidó ezalatt sem tudta megérteni, hogy mit tesz az, a fogadó népek közt évezredekig élni.

De másrészt a zsidók egynémely részében a zsidó összetartást is felébresztette, melyet lehet bűnnek és erénynek is minősíteni. A zsidók kölcsönös támogatása és összetartása megélénkült. Még a lövészárkokon keresztül is nem

egyszer megéreztek a zsidók, hogy zsidók. Még a harc tüzeiben is előfordult, hogy leesett a halálütésre emelt kard, mert azt kiáltotta az áldozat: Hallgass meg Izrael!

Ez is a történelmi fejlődés eredménye, mint ahogyan a történelmi fejlődés eredménye az, hogy a zsidók gyengébb testűek. Mégis nem szabad senkinek megütköznie azon, hogy ennek dacára sem tudnak a megtérő megbocsátás álláspontjára helyezkedni mindazok, akik most élet-halál küzdelemben állanak. Az, aki évszázadokon keresztül, mindig a szellemét ápolta, annak hasznát a könnyebb boldogulásban látta. Amikor a harc megindult, újra előnyösen helyezkedhetett el a lövészárkok mögött, mert vézna testű.

Ki kutatja most és ki kutatja a mások eljárásában az enyhítő momentumokat?!

A fogadó népnek ez és az fáj, hogy a katonai hatóságok is kénytelenek voltak megállapítani, hogy a Galíciából, sőt az ország keleti részéből származó hadkötelesek nem jelentkeztek kellő időben katonai parancsnokságaiknál, hanem bujkáltak. A katonai parancsnokságok 1915 október 4-én ilyen tárgyú megkereséseket intéztek a közigazgatási hatóságokhoz, melyekben különösen az izraelita vallású katonakötelesekre hívták fel a figyelmet.

Minden józan ember tudja, hogy nem minden zsidóra vonatkozik a bújkálás vádja, de a katonai hatóság is kénytelen volt egyszerűen zsidót írni, mint ahogyan mindenki kénytelen egyszerűen zsidót mondani. Pedig a hősiességnek olyan példáját mutatták a zsidók, hogy díszére válik minden népnek. De nem ugyanazok a zsidók mutatták. Máshonnan kerültek ki a hősök és máshonnan a gyávák és bűnösök.

Miért szenvedjenek az erényesek a bűnösökért?!

Ez az a kérdés, melyet a zsidóknak ma-

guknak kell felvetniök és felelet után maguknak kell majd úgy eljárniok, hogy ez a kérdés soha többé fel ne hangozzék.

De úgylátszik sohasem vetik fel maguk előtt, mert Bródi Sándor 1915 márciusi fehérkönyvében elmondja, hogy amikor meglát az utcán Galiciából menekült zsidót, nedovét, ajánlékot ad neki. Kérdezősködik viszonyairól, mert a szerencsétlen zsidó láttára feltámad benne zsidó érzése. Erről a zsidó érzésről mondta Heine, hogyha egy zsidó elesik, akkor tíz zsidó szalad, hogy felemelje. De ha egy keresztény esik el, akkor senki sem törődik vele.

A nemzsidó olvasóra nézve ebből a Bródi Sándor cikkből az a lényeges, hogy ugyan-ebből az alkalomból nem írt sem Bródi, sem más, hogy hány magyar menekült volt az országban s azoknak miért nem adott Bródi nedovét. Nem adott és nem is igen adhatott, mert a menekülő magyarnak az utcán valamit adni, senkinek sem jut eszébe.

Amikor aztán Bródi az iránt érdeklődött, hogy a menekült mit fog csinálni, ez azt felelte, hogy üzleteket fog kötni. Üzleteket fog kötni az, akinek nincs egy fillér a zsebében. Üzleteket fog kötni, mert mint Bródi mondja, más is meztelenül jött a világra és semmivel kezdte. «Kíváncsi vagyok bárki más, hogy a mi nationaloekonomiai helyzetünkre legyen tekintettel, amikor ő élni akar. Élni! Ez az, amihez minden Isten teremtésének joga van.»

Élni akar, mondja Bródi helyeslőleg. De hát munkából élni, új dolgot teremteni nem juthatott volna eszébe, mikor olyan kevés a munkáskéz Magyarországon ?!

Ez az, ami a zsidókérdés örök problémája marad, még szocialista államszervezet mellett is, amíg a zsidóság el nem oszlik, mert abban sem lehet majd egy nemzetnek, felekezetnek kiváltságot adni arra, hogy csak bizonyos munkát végezzen.

A zsidók nem tudnak testi munkát végezni, De vajjon azok a katonák, akik ma a legnehezebb testi munkát végzik, amikor otthon ügyvédi irodájukban ültek vagy előadást tartottak, gondolták volna-e, hogy testi munkát milyen könnyen tudnak végezni?!

Azt mondják, hogy a kereskedelem is termelő foglalkozás. Igaz, hogy termelő, mert az árunak egyik helyről a másikra vitele emeli annak az értékét. Az árunak a fogyasztóhoz kell jutnia. De ehhez nem segíti az a zsidó, aki egyetlen fillér nélkül felkutatja és opciót véve rá, nagyobb áron eladja valakinek, aki talán szintén otthagya, megint tovább eladja. Ez nem kereskedelem. Ez csak spekuláció. Ennek az eljárásnak nem szabad a kereskedelem mögé bújni, már pedig ezidőszert ez történik. A kereskedelem igenis gazdaságos foglalkozás, de csak akkor, hogyha az az árunak a fogyasztóhoz való jutását előmozdítja.

Aki tőke nélkül kereskedik, az csak annyit lendít a kereskedelmen, mint aki szerszám nélkül dolgozik. Nem viszi előbbre a termelést az ilyen kereskedő, de nem is akarja, csak visszaél a kereskedelemmel.

S mit várhatunk Bródi szerint azoktól, akik egy fillér és munkakedv nélkül bejöttek hozzánk? Azt is elmondja. Egy tíz éves galíciai zsidófiúnak, aki itt elkezdett théával kereskedni s akit ő a kávéházban ismert meg, magyar nyelvtant adott. A fiú apja azonban megtiltotta, hogy magyarul tanuljon. Csak üzletet szabad kötnie velünk, de nyelvünket nem szabad megtanulnia, mert: «ha szabad érintkezése van a más hitűekkel és egy másik fajtával, elszakad az ősi hittől, fajtától ...»

Ezekkel a kis jelenetekkel kapcsolatban aztán azt írja Bródi, hogy a magyar zsidóságnak egy nagy gesztussal el kellene most hagynia ősi hitét, hogy a magyarsággal való közös-

ségét s egységét dokumentálja. Magyarra kellene egészen lennie és valamiképen a magyarságot vallásává is tenni.

De ilyen gondolatai csak éjjel vannak, mondja ő. Amikor felébred, akkor lehetetlennek tűnik ez az áttérés, lehetetlennek ez a hatalmas gesztus, lehetetlennek ez, a heroikus elhatározás. Pedig ebben a nappali gondolatban van benne a zsidó különállás és ebben, ha valaki nemzsidó, az antiszemitizmusz.

Pedig be fog olvadni a zsidóság, vagy el fog menni a fogadó országokból. Mert mint Jakob Fromer önéletrajzában mondja: «ha nem akarunk visszamenni a ghettoba vagy Palesztinába, akkor lássunk hozzá és olvadjunk fel nyomtalanul a fogadó népek közt.»

A teljes felolvadáshoz ugyan nagyon sok generáció kell, de egyszer mégis meg fog történni s mennyivel szebb volna és a zsidókra nézve is előnyösebb, hogyha saját akaratukból egyszerre tömegesen történék, mintha az idő kényszerének hatása alatt történik.

Ezt még Zangwill Izrael is beismeri, amikor erről a kérdésről írva, azt mondja, hogy a zsidóság már is benne van az olvasztó tégelyben: «Ezt lehet fájlalni zsidó szempontból, de be kell ismerni, hogy ez a természetes fejlődés rendje.»

III. A megoldás szükségessége. A katolikusokká lett spanyol zsidók zsidóságuktól nem tudtak végleg elszakadni, jóllehet a spanyol királyságban előkelő világi, sőt egyházi tisztségeket is értek el, miért is elkezdődött a spanyol inkuizíció és zsidóüldözés. A zsidók mint katolikus egyháznagyok is zsidók maradtak. Élvezték a katolikussá válást és mégis zsidók is voltak.

A mai zsidóságnak az a része, amely a zsidók egyenjogúsítása dacára is kifejezi azt,

hogy ő zsidó, hogy ő mindig is zsidó akar maradni, hogy mindenkinek meg is akarja mutatni, hogy zsidó, nem értette meg az egyenjogúsítás által elérhetni remélt célt. Az egyenjogúsítás nem arra való, hogy minden különbség megmaradjon, hanem arra való, hogy eszközévé legyen az egyenlővé válásnak.

Az egyenlővé válás a cél, melyet az egyenjogúsítás szolgál. Az emberiség nagy, általános haladása szempontjából nézve a pajeszesek épen olyan veszélyesek, mint akik kékvérűségüket állítván, különbségeket tartanak fen azokkal szemben, akik erre nem hivatkozhatnak. Az egyenlőségre való törekvés valamely állam keretén belül nem arra való, hogy valamely réteg a maga részére lefoglalja a társadalom előnyös foglalkozásait.

Mindazok, akik az egyenlősítésnek útjába állanak azzal, hogy a maguk külön eredetének emlékeit megőrzik, hogy a maguk elkülönítő szokásait gyakorolják, hogy összetartanak és egymást másokkal szemben támogatják, azok az egyenlőségnek ellene dolgoznak.

A zsidókérdés megoldását soká úgy képzelték, mint amely meg van abban a pillanatban, amikor az állam törvényei a zsidókat a nemzsidókkal egyenlőkké teszik. Tévedés. A törvény előtti egyenlőség épen olyan kevésbé jelenti a zsidókérdés megoldását, mint ahogyan a nemesek adófizetése nem jelentette még azt, hogy a jobbágyság a nemesekkel egyenlő helyzetbe került.

A zsidóság jogokkal való felruházása csak azt jelentette, hogy a zsidók mindenben egyenlőkké lettek a fogadó népekkel, de nem jelentette azt, hogy a zsidók a fogadó népeket befogadták a maguk közösségébe. Nem jelentette azt sem, hogy a fogadó népek épen ezért nem iparkodtak volna maguknak megtartani a már birtokolt pozíciókat.

A zsidók és nemzsidók küzdelme csak formát cserélt, de meg nem szűnt. A fogadó népek alsóosztályaira nézve följutni a középosztályba annyit jelent, mint megküzdeni a régi középosztálybeliek természetes védekező összetartásával és a zsidóság összetartásával, mely ezredéves kultúrájánál fogva minden fogadó nép alsóosztályú tagjával szemben nagy előnyben van.

A zsidóság egysége már most abban nyilvánul, hogy a régen emancipált zsidó is feltétlenül támogatja a zsidóságból szabadulni óhajtó és a középosztályba feltörekvő zsidó testvérét, míg a fogadó népek közt ez az összetartás legfeljebb az ugyanazon osztályúak közt van meg. Vagyis a zsidó még akkor is érzi a zsidók különbségét, amikor már levette zsidóságát és ennek megfelelően jár el. Nem vész ki belőle az a gondolat, hogy a zsidó választott nép, amelynek nem szabad alsórendű munkát végeznie, amelynek nem szabad testi munkával kenyeret keresnie.

Hogyha figyelembe vesszük azt a körülményt, hogy a zsidók csakugyan alkalmasak is a szellemi munkára, úgy megfogjuk érteni azt a törekvést, hogy a zsidók szellemi munka által akarnak érvényesülni, de azt a törekvést kevésbé, hogy miért kell a zsidóságot levetettnék ezt a törekvést a zsidóban támogatnia. Nem jutott vajjon soha eszébe egynek is, hogy ez annyit jelent, hogy a zsidóság ezzel modern nemességgé lett, már nedig a népek állandóan nem tűrik a nemességeket?!

A nemzsidó zsidóknak tehát nem szabad a zsidóknak azt a törekvését támogatni, melynek célja a többiek fölé kerekedni: Mert nagyon sok, sőt majdnem minden elégedetlenség ebből fakad és a zsidókérdést felszínen ez tartja. Már pedig a zsidóságnak nem érdeke, hogy a kérdés felszínen maradjon. A zsidóságnak nem lehet

egymagában kiváltsága arra a világon, hogy testi munkát lehetőleg ne végezzen.

Miután a zsidóság könnyebb érvényesülésének egyik nem utolsó jelentőségű oka az, hogy a nemzsidó zsidó is folyton támogatja még a zsidó zsidót, tehát a zsidóságnak először nyíltan is szét kellene szakadnia és a nemzsidó zsidónak minden összeköttetést meg kellene szakítania a zsidó zsidókkal, akikkel sem gondolkozásuk, sem erkölcsük, sem érzésviláguk már nem azonos. Mert csak valami érthetetlen álszemérem tartja meg a zsidó zsidókkal egy közösségben a Bródi Sándorokat, Molnár Ferencet, Chorin Ferencet, Vázsonyi Vilmosokat, Vadász Lipótokat, Vészi Józsefeket stb.

És mindennél nagyobb mértékben meg van ez a nem hozzájuk illő közösség Magyarországon, mert ide szakadatlanul özönlenek a kelet-ről azok a sötét, minden nemzsidót gyűlölő fanatikusok, akik e föld színéről elpusztítanak a nemzsidó zsidókat, jöllehet itt alázatos testvéri könyörgéssel veszik körül.

A világháború megmutatta, hogy még a szocialista sem nemzetközi. Miért legyen hát a magyar zsidó annyiban az, hogy az idegen zsidót közelebb érezze magához, mint a nemzsidó magyart ?!

Ma az a helyzet, hogy a zsidó magyarnak közelebb áll a nem magyar zsidó a szívéhez, mint a nemzsidó magyar. Pedig ennek nem szabad így lennie a háború után. Mert gondolkozunk akárhogy a háborúról, azt a következményt maga után fogja vonni, hogy az együvé tartozók közelebb fognak egymáshoz jutni.

III. Fejezet. **A megoldás.**

I. *A megoldás módjai.* A zsidókérdés megszűnik, hogyha a zsidók kivándorolnak Zsidó-

országba, hogyha a fogadó népekbe beolvadnak, hogyha minden foglalkozások közt számuknak megfelelő arányban eloszlának. Magyarországra nézve akkor is, hogyha a nem-zsidó zsidók megszakítva minden közösséget a zsidó zsidókkal, kimondják, hogy kilépnek a zsidó vallási közösségből és akár máshova lépnek, akár külön és felekezeten kívül maradnak. Az egyes kivételes helyzetben lévő zsidóra nézve vegyes házasság útján is.

A fenti megoldások bármelyikét nézzük is, fel kell, hogy tűnjön, hogy mindegyik a zsidóktól maguktól függ. Nincs ugyan kizárva az, hogy valamely ország kikergesse a zsidókat és ezzel magára nézve megoldja a zsidókérdést, de ez valószínűtlen megoldás, mivel a többi ország bizonyosan remonstrálna az ilyen megoldás ellen.

A zsidókérdés fenti megoldási módjai aszerint különböznek, amint a zsidók zsidókul való megmaradásukkal vagy e nélkül akarják megoldani problémájukat. Mégis, hogyha Zsidóországot alapítanak, akkor mi sem természetesebb, mint-hogy minden foglalkozásra kell magukat adniok. Ha pedig minden foglalkozásban arányosan oszolnának meg, akkor nem kellene külön ország sem, hogy a fogadó államokban minde-nütt elhelyezkedhessenek. Igaz, hogy a zsidó külön országba vándorlás nemcsak a nemzsidó népek, hanem a zsidók szempontjából is mérlegelendő. A zsidók azonban nem nagyon rajonghatnak érte, mert eddig nagyon kevesen vándoroltak ki a külön zsidótelepekre.

Zsidóország alapítása ellen a fogadó népek kifogást nem emelnek s ezért igazságtalan Nordaunak az a vádja, hogy a zsidó minden lehet csak zsidó nem. (Zionistische Schriften 1909. 2. lap.) Sokan még az antiszemiták közül is azt tartják, hogy a zsidókat meg kell tartani zsidóknak, mert beolvadásuk a többi fajra hát-

rányos volna. Hogy a zsidók viszont megakarnak zsidóknak maradni, az nem szorul bizonyításra. Ezért kevesen ellenezték a német lapokban 1915 második felében felmerült tervet, hogy az összes lengyelzsidók vándoroljanak ki Palesztinába, illetve a kormány telepítse ki őket.

A zsidók legnagyobb részt azonban nem úgy akarnak megmaradni, mint ahogyan az antiszemiták és cionisták gondolják, hanem, hogy a fogadó népek közt megmaradnak úgy, mint eddig. Igaz, hogy a cionizmusz nem régi törekvés s talán ezért van még kevés hive. A XIX-ik században vetette fel először egy névtelen röpirat azt a gondolatot, hogy a zsidók foglalják el Palesztinát. A század végén 1896-ban Herzl: Der Judenstaat című könyvében foglalkozott aztán ezzel a gondolattal és megalapította a cionizmuszt. Már a következő évben megtartották Baselben az első cionista kongresszust, melyet 1900-ban Londonban megismételtek s később Bécsben újra.

Eddig tíz millió frankot gyűjtöttek össze és nagyszámú zsidó telepest vittek Palesztinába, akiknek nagyrésze azonban visszatért a fogadó országba. A zsidók még ősi hazájuk földjét sem akarják művelni, pedig a vezetőség helyesen gondolkozik, amikor először is az ország alapját tevő földműveseket akarja biztosítani.

A telepítések haladását mutatja mégis, hogy a zsidó lakosság aránya, mely 1880-ban 7% volt, 1910-ben felemelkedett 14%-ra. A népességnek ilyen aránya dacára mégis csak 2%-a a területnek van a zsidók kezében. Ennek oka az a körülmény, hogy a bevándorolt 86000 zsidóból 50000 Jeruzsálembe költözött.

Nem sokkal több eredményről számolhat be a 200 millió frankkal rendelkező Jewish Colonisation Association, mely Argentínába akar zsidókat telepíteni. Ennek a társaságnak min-

den egyes telepes 19000 frankba kerül. 1909 végéig 11492 földmívest telepítettek. Adtak nekik 109376 lovat, 37975 öszvért, 31342 juhot és 84507 hektár földet.

A zsidó telepítési akciók tehát nem mondhatók sikereseknek. A zsidók nem akarnak önálló országot, mégha ez az ország zsidó ország is. Hazugság, hogy rosszul érzik magukat a fogadó népek közt. Nincs is okuk, hogy rosszul érezzék magukat. A nemzetközi munka megosztás úgy alakult, hogy nekik jutott a kereskedelem s a szabad foglalkozások, ezek pedig nem a legrosszabbak és ezért nem akarják ezeket még saját országuk és önrendelkezési lehetőségüknek sem feláldozni. Azt mérlegelek, hogy anyagilag előnyösebb helyzetben vannak az idegen országokban, a függetlenséget pedig nem értékelik annyira, hogy anyagi előnyökről érte lemondjanak.

Vannak, akik Zsidóország megalapításának nehézségét abban látják, hogy a zsidó nem államalkotó nép. Ez a felfogás a tényekből indul ki s azt mondja, hogy csak az lehetséges, ami van. Ezt annál kevésbé fogadjuk el, mert Zsidóországot nem maguk a zsidók, hanem az összes államok csinálnák meg.

Ruppin az államalakulás nehézségét abban látja, hogy nincs nyelv. A yiddis nem lehet államnyelv. Elfelejteti, hogy nemcsak Palesztinában, hanem Galícia, Bukovina s Lengyelországban már mindenfelé feltámad a héber s igen gyakran hallható az utcán is. Az a vélemény is hallható ugyan, hogy a héberből nem lehet soha államnyelv, mert már elavult és nem lehet annyira rekonstruálni, hogy a mai ember használhassa, de ez sem bizonyítható.

Sokan azok közül, akik a zsidókérdéssel foglalkoznak, azt állítják, hogy zsidó állam sohasem lesz, mert a zsidók tulajdonképpen maguk sem akarják. A háború folyamán azonban

a legnagyobb zsidó tömegek közelében lakó Németországra nézve aktuálissá lett a kérdés, mert az orosz és lengyelzsidók lakta területeket felszabadította.

Az az aggodalom, hogy a keleti műveletlen zsidóság elárasztja az országot, ma Németországtól egészen az Egyesült Államokig megvan s épen ezért mindenütt azokról az eszközökről és módokról gondolkoznak, amelyek alkalmasak arra, hogy ezt elhárítsák. Az Egyesült Államok képviselőháza már 1914 február 5-én elfogadott olyan törvényjavaslatot, amely kimondja, hogy az analfabétákat nem engedi be területére. Analfabéta alatt azokat is értik, akik élő nyelven nem tudnak írni-olvasni. Jóllehet ezt a törvényt a szenátus még nem fogadta el, mert a nagytőkéseknek az orosz zsidóság olcsó munkaerőt jelent, mégis bizonyos, hogy ennek elfogadása csak idő kérdése.

A német lapok és hivatalos körök Orosz-Lengyelország elfoglalása óta állandóan foglalkoznak a zsidóknak Palesztinába való kitelepítésével és a magyar zsidóság is aggódva nézi, hogy minden héten több lengyelzsidó jő az országba. Ausztrália és Anglia sem látja szívesen a keleti zsidót.

Georg Fritz titkos kormánytanácsos Ostjudenfrage, Zionismus und Grenzschluss (München 1915) című füzetében a keleti áradatot a sárga folyamhoz hasonlítja, amely Németországot elárasztani készül. Különösen veszedelmes ez a bevándorlás a már beolvadt zsidóságra, amelyet így folyton új ghetto levegőhöz juttatnak.

Paphnutius Die Judenfrage nach dem Kriege (Der Grenzbote 39. sz.) című cikkében, úgymint a Berliner Tageblattban is megjelent több cikk a cionizmuszt ajánlja megoldásul, bár véleménye szerint Németországban a cionizmusznak hiányzik az alapja, mert nincs nagy zsidó pro-

letáriátusa. Ugyanezt a megoldást ajánlják a különféle zsidó kiadványok is. Hogy milyen eredménnyel, azt a jövő fogja megmutatni.

A zsidókérdéssel foglalkozóknak az a része, aki nem antiszemita, a zsidók beolvadása mellett tör lándzsát, de a legtöbben megakadályozandónak tartják a zsidók további bevándorlását. Ezt az álláspontot foglalják el minden ország fiainak írói közül azok, akik az ellentétek elsimításának szükségességét vallják. Éppen ezért a keleti országok zsidóinak csak a cionizmust tudják megoldásul ajánlani, a saját országuk zsidóinak a beolvadást.

Ennek az akadálya azonban a zsidó zsidónak maradt tömeg. Ez azonban tőlünk nyugatra már nem számbavehető, mert nincsenek nagyszámú anyagi érdekekkel összekötött tömegek. Ott azonban, ahol mint tőlünk keletre, nagy a zsidó otthonmunkások tömege, ott ez a különben a leggyorsabban felolvadó tömeg, állandó bástyája a zsidó különállásnak. Ez a zsidó otthonmunkás tömeg, a maga vallási, fanatizmusával épenolyan ellensége a munkások követeléseinek teljesítésének, mint a sárga szervezetek, sőt annyival nagyobb, mert minden egyes tagja arra spekulál, hogy rövid időn belül mások munkájából élhessen, tehát kizsákmányoló lehessen.

Bizonyos azonban, hogy a vallásuktól elszakított zsidó tömegek a munkások társadalmába beolvadásra már készen vannak, sőt sok helyt be is olvadtak. Ennyiben a tőkés termelés előmozdította ennek a kérdésnek megoldását, de azért meg nem oldotta és soká meg sem oldhatja.

Sőt hogyha igaz Werner Sombart megállapítása, hogy a zsidók szelleme kapitalisztikus s hogy a zsidóság a kapitalizmus hordozója, akkor igaz az is, hogy hordozója a kapitalizmus bűneinek is s akkor a zsidóság e típusai

ellen a munkásság a saját érdekében kifejezett, külön harcot is fogna folytatni.

Társadalmi mozgalmakban nem lehet arra az álláspontra helyezkedni, amire egyesek helyezkedni próbálnak, hogy azért, mert a zsidók gyorsítják a kapitalisztikus fejlődést, tehát a munkásságnak örülnie kell és hálásnak kell lennie ezért, mert így hamarabb megjő a kapitalizmus összeomlása. Szörnyen tudományos ez az álláspont, de szörnyen elbizakodott is. Tudományos tételekre pedig csak az egyes ember lehet elbizakodott.

Hogyha a zsidó tömegek és az egyes felvilágosodott zsidó lelkét hasonlítjuk össze, akkor azt látjuk, hogy a kettő közt a gyakorlati élet és a zsidókérdés megoldása szempontjából az a különbség, hogy amíg az egyes felvilágosodott zsidó csak azt tartja szem előtt, hogy őseinek zsidó volta előny volt a múltban s előny a jelenben is neki, addig a zsidó tömegben él a hit, hogy zsidó volta előny lesz a jövőben is. A felvilágosodott zsidó visszatekintőleg szereti a zsidóságot, a zsidó tömeg a jövőre való tekintettel is. Már pedig a beolvadás csak úgy lehetséges, hogyha a tömeg is a kiválókhoz emelkedik.

A beolvadásnak nem akadálya az, ha a zsidó szereti a zsidó múltat, de akadálya, ha a zsidó jövőt szereti. A zsidó jövő küzdelmet feltételez a nemzsidó elemmel a zsidóság részéről, amely küzdelem folyik is, bár ezt nem szeretik bevallani. S ebben a küzdelemben a zsidóság előnyben is van, mert régebben szerezte meg a fegyvereket a kultúrában. Talán ez az oka, hogy jobban megtudja különböztetni a valóságot a képzelttől, mint a nemzsidó elem.

Mindezeknél fogva az egyes zsidó a való életben jobban lát ugyan, de mert mellőzötteknek érzi magát, ezért érzékenyebb. Mégis ebből olyan messzemenő következtetéseket levonni

nem lehet, hogy ez az oka annak, hogy a zsidók közül olyan sokan vesznek részt a radikális és szocialista mozgalmakban. Mert hiszen e részvételt közelebbről meglátva, azt kell megállapítanunk, hogy az ott szereplők e szereplés révén messze elhagyták azt a megélhetési színvonalat, amelyben különben részük lett volna. A zsidóság maga nem lehet forradalmi a mai társadalomban, amelynek alapja a tulajdon, a család s a vallás, mert a zsidóságnak ez a három a legfőbb ideálja. Amennyiben ezekhez hűtlennek látszik, úgy mindig közelebbről meg kell vizsgálni, hogy fenforog-e ez a hűtlenség.

II. *A beolvadás akadályai.* Aki a zsidóságot vérbeli fajnak tekinti akár zsidó, akár antiszemita, ellene van a zsidók beolvadásának. A zsidók közül ilyenek az orthodoxok neve alatt összefoglalhatók, függetlenül az ő egyházközségi elhelyezkedésüktől, Ezek nemcsak maguk nem olvadnak be, hanem pusztán létükkel útjában állanak a már félig beolvadtak teljes felolvadásának.

A zsidóságnak az orthodoxyája örzi tulajdonképpen a zsidó jelleget és azzal, hogy van, rákényszeríti a zsidóságban való maradásra a modern emberré lett zsidót is. Valami álszemnérem és az érdekközösségből való kitagadástól való bizonytalan félelem tartja ott a nem-zsidó zsidókat.

Ez a félelem nagyobb akadály, mint az antiszemitáknak az az ellenvetése, hogy a zsidók beolvadása s a zsidósággal való vérkeveredés az árjakra nézve fajrontást eredményezne.

Ezért tehát a zsidóságnak két fajtát úgy kell kezelni, mint ahogyan ezt megérdemlik és a zsidó nemzetiségi életet az állami lét kifejlődése gátjaként tekintve, nem szabad megtartani. Az államnak joga van arra, hogy az új

bevándorlókat határaitól távoltartsa, a nem hon-polgár zsidókat pedig eltávolítsa.

E mellett szól az a körülmény is, hogy magának a haladni nem akaró zsidóságnak a kultúra szempontjából az egész országra és a társadalomra hátráltató a hatása.

Erre nézve nagyon érdekes Magyarország dunántúli részét összehasonlítani a keleti részekkel. Amott a zsidóság már nem is tudja, hogy volt zsidó nemzet és igazán felekezet; míg keleten az sem tudja elfelejteni, hogy zsidó nemzethez tartozik, aki már a zsidó istent is régen elfelejtette. És ez nem véletlen, hogy így van. Csakhogy a zsidóság csak ott olvad bele a fogadó népbe mint felekezet, ahol nem kap nemzeti léte állandó tápot az újabb nemzeti érzelmű bevándorlók révén.

Így van ez más bevándorolt népekkel is s az elkülönülésnek mindenütt a gyűlölködés az alapja. Ezért gyűlöltek pl. Franciaországban a Nagy Károly korában Spanyolországból bemenekültek cagot-kat is, jóllehet keresztények voltak. Még a XVII-ik században is megkülönböztető ruhát kellett hordaniuk, míg aztán a nagy forradalom megszüntetett minden különbséget köztük és a fogadó népek közt és eltűntek benne.

Ugyanílyen sorsú népeket találunk másutt is, így a gahet-keket a Bretagneban, a chuetákat Mailorkán, vaquerokat Asturiában, a csandalákat Indiában, a koragarokat a Malabári partokon stb., nem szólva a cigányokról, akiket olyan alsórendűeknek tekintünk, hogy a zsidókkal együtt emlegetni nem szokás. Mégis ezek is a társadalom tudományok szempontjából olyan helyet foglalnak el még ma, mint a ghettóban lakó zsidók kétszáz év előtt.

Épen ilyen elzárt, de a tömegek felett egészen uralkodó idegen népeket láthatni viszont a Balkánon, ahol a törökök voltak a birtokos

elem félezred éven át s ahol külön népi jellegüket annyira megtartották, hogy a balkán népek felszabadulása után visszamentek Törökországba. Viszont ugyanitt látni az uralkodóknak olyan beolvadási folyamatát is, amelyben ezek csak a valláshoz maradtak hűek, de a nyelvhez nem, mint ahogyan ezt Bosznia és Hercegovina mutatja.

A különállás nem zsidó sajátosság tehát, de a szívós ragaszkodás a zsidó jelleghez igen és ezért látszik olyan lehetetlennek, hogy a zsidók elolvadjanak a fogadó népek közt. Pedig a fejlődés mégis erre tanít. A társadalom fejlődésének iránya az integráció irányában való haladásában maga után vonja ezt mindazokra nézve, akik fogadó népek közt laknak. Maga után vonja, mert ez társadalmi törvény és nem azért, mert az egyesek így akarják. Az egyes cselekvése csak az egyes sorsát fogja ebben az esetben eldönteni. De ezt késleltetni is lehet szeparatistikus törekvésekkel s a külön szervezetek ezt eredményezik.

Amint az osztályokra való szakadás, a felekezetekre való szakadás, úgy az államok keretein belül nemzetiségekre való szakadás ellen is dolgoznak a társadalmi integrálódás erői. Ennek az átlátása azonban nem mindenkinek adatott és ezért a kérdés megoldása még késik.

Miután mármost a Cionországba nem menő zsidók szempontjából a fogadó népek közti eltűnés és felolvadás a haladás, tehát ennek akadályait el kell hárítani.

A történelem arra tanít, hogy az emigránsok a zsidókat kivéve mindenütt felolvadtak. Ebből a tényből a fogadó népek jogot származtatnak, a kormányok pedig ilyen hallgatag feltevésben engedték be mindig a zsidókat. Az volt a jelszó, hogy a zsidóság nem nemzetiség.

A világháború sokak szerint valóra vál-

totta Grillparzer szavát, aki szerint az emberiség a humanizmusztól a nacionalizmuszon keresztül a besztialitás felé halad. Félő, hogy ennek következménye az ellentétek kiéleződése lesz s lehetetlenné válik a kevert nemzetiségű területeken a béke fentartása. Amíg a zsidóság magát is felekezetnek tekintette, addig nem is forgott fen veszély, hogy őt mások nemzetiségnek tekintve üldözzék, de amióta az ő nemzeti öntudata erősödik, azóta ez a veszély meg van.

Miután a nyelv a nemzeti lét alapja és a zsidóknak nincs használt nemzeti nyelve, a kérdés nem rejtene magában veszedelmeket, ha nem látnók azt, hogy éppen most kezd a zsidó nyelv bontakozni. S ez természetes. A zsidóknak van bizonyos sajátos kultúrájuk, ennek a kultúrának keresnek közvetítő eszközt. Most találták meg a héberben. Hogy ez a mozgalom mikor lesz olyan erős, hogy nemzetiségi mozgalom erejével lép fel a nyelv joga tekintetében, azt nem tudhatni. Nem okvetlenül kell neki hosszú idő.

Minden zsidó eddig is tanult héberül. Tudjuk, hogy az ír nemzetiségi mozgalom is így keletkezett, az ír nyelvet már elfelejtett ír lakosság közt. Annyira nem tudtak még húsz év előtt írül, hogy újságjaik angol és ír nyelven jelentek meg. Ma az ír nemzetiségi mozgalom erős és számolni kell vele.

Azt mondják, hogy a zsidók ezt nem merik megtenni, mert hiszen előnyeiket éppen annak köszönhetik, hogy a fogadó népek nyelvét felvették, hogy soha nemzetiségi mozgalomhoz nem csatlakoztak. Ez csak részben igaz s főleg csak azért igaz, mert eddig nem is volt szó soha saját nyelvükről, hanem mindig két idegenről és akkor szívesebben választották az uralkodó nemzet nyelvét.

A világháború egyszerre megnyitotta Bu-

kovina és Galícia rejtekeit előttünk. Ott már él a zsidó nemzetiség és jogokat követel. Ha a Kárpátokon mind nagyobb számban átjövő zsidóság ezt fogja nemzetisége részére nálunk is tenni, akkor az utolsó század magyarosítása egy csapásra eltűnik vagy pedig a nemzsidó zsidóságnak akkor kell majd elszakadnia a zsidó zsidóktól. Előbb vagy utóbb meg kell ennek történnie.

A zsidóságnak úgyis kiváltságos helyzete van. Minden országban megengedik, hogy cionista propagandát csináljon. Pedig a cionizmusz semmi más, mint irredentista mozgalom. A fogadó népek magatartása a zsidók nagyrésztét megtéveszti és azt hiszik, hogy a fogadó népeknek ez az előzékenysége az ő szent joguk.

A zsidóságnak palástul szolgál ezeknek a törekvéseknek takarására, hogy egyúttal vallás is. A vallás volt az a kapcsolat, mely legártatlanabb formában tartja össze a nép nemzeti céljait, a nép foglalkozási előszeretetét és jellemét. Innen van, hogy sokakat kényszerített a zsidó közszellem a zsidó vallási törvények megtartására, hogy ezzel a zsidó közösség mellett nyíltan demonstráljon. Sőt a háború alatt olyan törvényt is követelt a Neue Freie Presse augusztus 2-iki számában Dr Alfred Stern, a wieni zsidó hitközség elnöke, hogy ott, ahol a zsidók nagy tömegben lagnak együtt, ott mentsek fel őket attól, hogy az általános ünnepeket is tartsák. Nem vette észre, hogy ez a követelés helytelen és jogtalan, mert ezzel a zsidóság hétköznapi foglalkozásában még jobban elkülönül s a zsidó csak zsidónál dolgozhatnak, miáltal nemzetiséggé lesz, pedig a kormányok a zsidóságot csak felekezetnek akarták tekinteni.

A zsidóság nagyjai általában a beolvadás mellett foglaltak állást. Ezt hirdette Mendelsohn Mózes, (szül. 1729) akit a zsidók harmadik Mózesének neveztek. E mellett szólt Maimoni-

desz, aki a második Mózes volt. Ezt hirdette Ráhel Varnhagen a társadalmi életnek nagy reformátora, akiről azt mondja Ellen Key, hogy a társadalmi téren olyan bátor volt, mint az, akinek a hagyomány s minden, ami régi s elismert, még nem mutatta szöges drótkerítéseit és farkasvermeit.

Sokan vannak akik azt mondják, hogy semmit sem kell tenni, mert a beolvadás ügyis megtörténik. Vázsonyi Vilmos a képviselőházban 1916 február 5-én tartott beszédében pl. azt mondotta, hogy «... láttunk ingó tőkét, mely mihelyt már nem inog, megy ingatlant szerezni és átváltozik agráriussá.» Az asszimilálásra nézve azt hiszi, hogy ez kívánatos, de kívánatos «a foglalkozási ágak helyes szétosztása a nemzeti egység szempontjából, hogy egy foglalkozásnak se legyen felekezeti jellege.»

IV. Fejezet. **Beolvadás a magyarságba.**

I. *A más nemzetbe olvadás.* A fogadó népek a zsidóktól azt követelik, hogy ők a fogadó népek eszméinek aktív hívei legyenek. A zsidók ezt nem értik ugyan, de érzik és ezért legnagyobb tömegükben a mindenkori kormányok politikai hívei.

Miután azonban a zsidóság szervezetei élő ellentmondásai a fogadó népek eszméinek, tehát a zsidók nem értik, hogy a kormányférfiak és azok a politikai pártok sem méltányolják a zsidók érdemeit, amelyeket a zsidók támogatnak. Pedig ez természetes következménye annak, hogy a zsidó szervezetek legalább annyira ellene dolgoznak a fogadó népek eszméinek, mint amennyire a zsidók kormánytámogatása a hatalmat előmozdítja.

A zsidóság nem érti ezt a helyzetet és a nemzsidók eddig nem világosították fel erről.

A kérdés alapja tulajdonképen mindkét

résről abban keresendő, hogy a fogadó azt tartja, hogy a bevándorlónak nemcsak az a kötelessége, hogy a fogadó nép szelleme ellen ne dolgozzék, hanem az, hogy a fogadó szellemét felvéve, előmozdítsa. Ezt a zsidóság is érzi. A zsidóságban is meg van az erkölcsi érzéknek az a foka, hogy neki mint fogadottnak a fogadó eszméit elő kell mozdítania, de a magáéiról nem tudva lemondani, azokat is megtartja. Két urat szolgál.

Ezt teszi, amikor a kormányok pártját és a kormánnyal ellentétes haladó irányzatokat támogat és amikor mégis megmarad zsidónak. Csakhogy kormánnyal ellentétes álláspontot a zsidóságnak csak az a része támogat, amely már szakított a zsidósággal és ebből a szakításból meríti az erőt állásfoglalásához. De mert ez az erő nem látszik neki elegendőnek, ezért megtartja a zsidósággal való formai összekötéseit is. Ezzel csak újra árt az összzsidóságnak, melyet a felületesség aztán államellenesnek nevez. Mint ahogy ezt az első könyv II. fejezetének III. szakaszában már elmondtuk.

Ehhez járul még az a különös jelenség is, hogy a zsidók dicsekvőknek s önhitteknek látszanak. De ennek oka abban van, mert ezek a tulajdonságok abból a tudat alatti vágyból származnak, hogy a nemzsidókkal összeolvadjanak. Olyan ez a zsidó dicsekvés, mint a bárbar népeknél a menyasszony dicsekvése, mely arra való, hogy a maga egyenrangúságát bizonyítsa a vőlegénnyel. A zsidó érzi, hogy egyénileg akármilyen kiváló is, fájként, aminek magát tartja, alsóbbrendű. Ebből azután sok visszasság származik, aminek nem csekély szerepe van a zsidókérdésben.

Bármennyire a beolvadási vágyból származik azonban a zsidó dicsekvés, a nemzsidóra nem tehet kellemes benyomást, viszont a zsi-

dóság a nemzsidó elemnek sok tulajdonságát, szokását, hagyományát kritikai szemmel nézi, goj-butaságnak nevezi, bár a goj szeretettel csüng rajta. Ezek az apróságok jelentékteleneknek tűnnek, pedig ezek teszik lehetetlenné a társadalmi összeolvadást.

A zsidóság beolvadását lehetetlenné tette Rómában az uralkodó réteg nemzeti egysége, a római vallás állami jellege, a zsidóknak magas kultúrája, melynél fogva a rabszolgák közé nem olvadhattak; a középkorban a keresztény vallás állami jellege, a földnek az uralkodó tulajdonává válása, a rendiség. Az új korban a vallásnak a társadalomban való nagy jelentősége, amelyet most kezd a nemzet jelentősége felváltani. Amíg a vallás volt a társadalom legfőbb összetartó kapcsa, addig a zsidók csak vallásuk elhagyásával olvadhattak be. Amióta a nemzet az állam összetartó kapcsa, azóta nemzeti jellegüket kell csak letenni. Csakhogy nincs külön zsidó nemzet és külön zsidó felekezet, hanem van zsidó nemzeti vallás. S ez a sajátosság a zsidókérdés nehézsége.

Beolvadásuk összefügg azzal a kérdéssel is, hogy mi a jövő állami fejlődésének iránya. Ha a jövő államai nemzetiek, akkor le kell vetniök zsidóságukat, mert csak így helyezkedhetnek el. Ha a jövő állami fejlődés iránya a gazdasági érdekközösség, akkor a jövő államai a mindenféle nemzetiségű s vallású népek konglomerátuma volna s ebben a zsidók nemcsak felekezetnek, de zsidó nemzetnek is megmaradhatnának.

Ez azonban chimera. Lehetetlen, hogy a népek feláldozzák legnagyobb gazdasági értéküket, a nyelvüket.¹⁾ Lehetetlen, hogy nemzeti létüket a gazdasági nagy közösségeknek fel-

¹⁾ K. ö. Ágoston P.: A mi útjaink (1916) 43 s köv. I, 90. s köv. 1.

áldozzák. Ezt érzésük épen úgy tiltja, mint eszük.

A zsidók közül sokakat helyzetük eddig is arra szorította, hogy felolvadjanak s lemondjanak nemzeti jellegükről, mielőtt megszűntek volna formailag zsidók lenni. Sokan közülük már nem zsidók se vallásban, se nemzeti érzésükben, mégis zsidók maradnak.

Amikor azt mondjuk, hogy ezek beolvadhatnak, akkor ezt nem úgy kell, hogy elképzeljük, hogy a már nemzsidó zsidók összeállanak az egész országban s egy napon kilépnek felekezetükből, hanem úgy, hogy azok, akik a felekezetek elleni küzdelmeknek legexponáltabb tagjai, akik a felekezetenélküliség s radikalizmusz zászlóvivői, azok, akik sovén magyarok, kezdenék meg ezt a mozgalmat. Ha Magyarországon egy évben az 500 zsidó helyett, aki eddig megkeresztelkedni szokott, most évenként először csak 5000 volna, aki felekezetéből kilép, ez is olyan eredmény volna, mely azért volna megbecsülhetetlen, mivel elválasztaná az őszintén beolvadtakat a beolvadni nem akaróktól. Ezzel felmentené őket attól az erkölcsi nyúgtól, hogy a keleti zsidók beözönlését, a zsidók babonáinak érinthetlenségét jobb meggyőződésük ellenére el kelljen nézniök. Másrésről elejét venné minden háborús idő utáni vádaskodásnak, hogy a zsidóság még mindig zsidó akar maradni, aminek az lesz a következménye, hogy a nemzsidók közül sokan elfogják hinni, hogy a zsidó más akar lenni, hogy ellenség akar lenni.

A zsidóság törnege mindenütt támogatta a egyes népi országok kormányainak azt a törekvését, hogy az idegeneket beolvasszák az uralkodó nemzetbe, hogy nyelvétől, hogy nemzeti sajátosságaitól megfosztva eltűnjön, beolvadjon, mert a nemzetiségek kötelességeként ismerte ezt el. Erre a körülményre Vámbéri

Ármin: Küzdelmeim című munkájában rámutat, mikor ezt írja: „... a zsidó Európa-szerte magáévá teszi szülőföldje nemzeti törekvéseit és gyakran, mint aki a pápánál is katolikusabb, hazafiasabbnak mutatkozik, mint keresztény honfitársai.” Támogatta azt a törekvést, mely tehát az egyik nemzet részéről azt a tudatos hatósági munkát jelentette, hogy a nemzetiségeket eltüntesse. Bizonyára azért tette ezt, mivel ezt a beolvasztó nemzetre nézve előnyösnek ítélte. Előnyösnek fogja ítélni tehát azt is, hogyha az ő vérével és tulajdonságai-val frissülnek fel a fogadó népek.

II. *A vallási beolvasztás.* Erre a beolvasztásra nézve Vámbéri Ármin így nyilatkozik: „Ha már képtelen dolog az is, hogy embereket, kik ugyanahhoz a fajhoz tartoznak és akiket ugyanaz az égbolt takar, sokféle nemzetiségre osztunk: mennyivel oktalanebb ez az osztályozás, ha a kifürkészhetetlen rejtély önkényes magyarázatai, a feneketlen mélységű problémában való meddő botorkálás alapján történik? ... a hit nyújtotta erkölcsi mérték ... végre is csak problematikus befolyást gyakorolhat és ezt is csak az olyan emberek értelmére, akik műveltségüknél fogva távoli eszményeket alkothatnak maguknak és akiknek költői, érzélgős vagy tunya vérmérsékletük folytán a magasabb szférákban való csapongás életszükségnek tetszik. Ezen körön túl a vallás, Ázsiában úgy, mint Európában, külső látványosságban, csodákban és misztériumokban nyilvánul s ahol ezek hiányoznak, ott nincs szó igazi vallásról.”

Vámbéri a maga részéről azt tartotta, hogy Si fueris Romae romano vivito more! A zsidóknak is ezt ajánlja tehát, mert mondja: «Alig ismerek visszatetszőbb dolgot, mint a szent dühöt, amellyel a hipokrizis Európában megrója és elítéli a valláscserét, mely a meggyó-

ződés hiányán alapul. Vajjon a papság, a lelkészek és modernizált rabbik csakugyan oly mélységesen meg vannak-e győződve az általuk hirdetett dogmák igazságáról és vajjon csakugyan azt hiszik-e, hogy szemforgatásuk, ájtatos páthoszuk és hamis lelkesedésük megteveszthetik még a huszadik század emberét ?»

Azokról a zsidókról, akik vallásosak, nem beszélünk, mert az ő erkölceik és megrögzött szokásaik olyan mélyen gyökereznek lelkükben, hogy ezektől nem bírnak megválni. Csakhogy ezeket a felekezeti adók fizetésével, a közös iskolákkal és felekezeti intézményekkel nem szabad a felvilágosodottaknak támogatniuk. A vallásos zsidó éljen abban a hitben, hogy a goj istenénél Jehova tökéletesebb, de a szabadgondolkodó zsidóban kell annyi tárgyilagoságnak lennie, hogy meglássa azt, hogy a kereszténység istene fogalomként fejlődöttebb, mint Jehova. A szabadgondolkodó zsidónak látnia kell, hogy ő tulajdonképpen nem zsidó erkölcs szerint, hanem általános emberi erkölcs szerint él, amely a kereszténységből veszi szabályait.

Ennélfogva a zsidóságban a meggyőződés ellenére való megmaradás magasabb szempontból épen olyan, mint ha valaki hitetlenül megkeresztelkedik.

A nemzsidó zsidók nagyrésze szabadgondolkodó, szocialista és más olyan mozgalmak követője, melyek vagy egyenesen vallásellenesek, vagy legalább azt követelik, hogy a vallás kinek-kinek magánügye legyen.

A vallásellenes zsidók igen tekintélyes része vezetőszerpet játszik a zsidó felekezeti életben. Azok közül, akik azt mondják, hogy a vallás magánügy, szintén sokan. A vallásellenesek egyenesen a saját álláspontjukat gyengítik, mikor a felekezeti életben vezetnek. A második csoport pedig nem gondolja meg azt, hogy a vallás természetével, történeti fejlődé-

sével jár, hogy csak az esetben lehet magánügyé, hogyha nyilvános szervezetei elvesznek és feloszolnak.

A vallás magánügyé tételéért nem lehet akként küzdeni, hogy a felekezetek szerinti szervezkedést csak annál inkább megerősítjük, hanem csakis úgy, hogyha elsősorban is azt a felekezeti szervezetet hagyjuk el, melyhez magunk tartozunk. A szabad gondolat hirdetése nem vezethet eredményre, hogyha csak annyiból áll, hogy hirdetjük.

Miután pedig e mozgalmak vezetői, tagjainak túlnyomó többsége a zsidók közül kerül ki, tehát valóban szabadgondolkozó voltuk mellett csak úgy tesznek tanúságot, hogyha kilépnek a zsidó hitközségekből.

Miért először a zsidók ?

Mert a zsidók nőttek össze legjobban felekezetükkel. A fogadó népek közt több felekezet van, egyik nép sem azonos valamely felekezettel, még az angol sem, melynek felekezete pedig nemzeti egyházként szervezkedett. Minden nemzet tagjai sorában számos felekezet van, de a zsidók sorában nem lehet senki, aki nem zsidó vallású. Viszont, mihelyt kilépett a zsidó a felekezetből, akkor megszűnt a zsidó nemzet tagja is lenni.

Amennyiben a zsidók nem látják be azt, hogy zsidóságot le kell vetniök, úgy ők lesznek az okai annak, hogyha a jövő nagy osztály és nemzeti küzdelmeiben továbbra is nagy szerepet fog játszani a vallás. Minden szervezetnek és gondolatiránynak az a természete, hogy másban felkelti az érdeklődést, azután az összehasonlítást, ez pedig az ellenszenvet vagy rokonszenvet. A zsidóság fenmaradása egymagában nemzeti, vallási és osztályellentétnek fel-támadását jelenti. Ez sem a zsidóknak, sem a nemzsidóknak nem érdeke.

Miután a zsidóság egyrésze belátta már az

abból származó veszélyt, mely az emberiségre-háramlik, hogyha felekezetenkint is csoportosul, tehát nem fog nehezére esni szakítani vallásával, melyet úgysem követett már; istenével, akinek ijesztésétől már nem fél. Be fogja látni, hogy saját felekezetieskedése csak azt eredményezi, hogy a többi felekezetek is annál jobban összetartanak.

Bizonyos ugyanis, hogy a jövőben sem az osztály, sem a nemzeti küzdelmek nem fognak megszűnni. Sőt bizonyos, hogy a jövőben ezek a küzdelmek még erősebbek lesznek. Ezért tehát azok mennek bele ebbe a küzdelembe a fenmaradás legtöbb kilátásával, akiknek fegyverzete és lelkülete tegjokban koncentrált. De bizonyos az is, hogy az olyan nép, melynek nincs meg a nemzeti fenmaradáshoz a nemzeti nyelve, nem maradhat az ő társadalmi csökevényes szervezete alapján önálló, az nem őrizheti meg pusztán a vallással külön életét.

Miután a zsidóság csak vallása révén maradt fen, miután a szabadgondolkozó, szabadkőműves zsidók úgyis felekezet ellenesek, tehát kell, hogy elsősorban saját felekezetiességüket vessék le. A jövő társadalmi fejlődésnek ez az útja. A nemzsidó zsidók erősen dolgoznak minden téren, mely a társadalom jövőjét biztosítja, mi sem természetesebb, minthogy a progresszív meggyőződésükből folyólag a felekezeti szellemtől a progresszív mozgalmakat akként is mentesíteni fogják, hogy maguk nem maradnak a társadalmi fejlődést gátló szervezetek tagjai.

Ehhez nem is kell megcsinálni a kultúrvallást, azt a vallást, amelynek alapgondolata az emberi akarat, az emberi méltóság tudata; azt a vallást, amelynek arra kell megtanítania az emberiséget, hogy nem a természet feletti erők, hanem az emberi ész és szív az emberiség sorsának egyedüli hivatott tényezői. Nem kell megcsinálni, mert ha a felekezeteket na-

gyobb tömeg hagyja majd el, akkor ez a tömeg ezt a vallást ki is alakítja.

A zsidóság, amelyet ezer veszélyből és elnyomatásból esze és tanultsága szabadított ki, tanítsa meg embertársait arra, hogy miképen szabaduljanak a mai elnyomatásból. A népek nagy családjában védelmet talált zsidóság tanulja meg azt, hogy minden embernek joga van vele együtt az emberi szív diktálta igazságságra. Ha megtanulja, akkor ő lehet a kulturvallás első népe, mint volt a kereszténység.

Az emberiség történetének abban az új korszakában, amely elé most megyünk, sok nép s elsősorban azok fognak meghalni, amelyeknek nincsenek államai. Amikor tehát a beolvadást az egész és az egyes hozzátartozó tagok érdekében is a legjobbnak mondjuk, úgy tekintjük ezt a megoldást, mint ahogyan az ausztráliai nép hite szerint Nurrundere isten az embereknek haláluk után kötelet dob az égből, hogy felmásszanak rajta. A menyországba érve aztán mindenki azonnal megint feléled, fiatal s erős lesz és békében él ...

Így lesznek a zsidók a zsidó vallás elvesztésével és a fogadó népekbe való olvadással megint életerősek, fiatalok és békében élnek ...

III. *Az összes foglalkozásokban való eloszlás.* Láttuk, hogy a zsidóság addig marad meg nemzetként, ameddig felekezetként megmarad. Ezért tehát abban az esetben, hogyha a zsidók vallásukhoz ragaszkodva megakarják tartani zsidóságukat, vizsgálnunk kell a beolvadásnak harmadik módját: az összes foglalkozásokban való arányos eloszlást, mint amely eltünteti az antiszemitizmust.

Magyarországban a zsidók a főnemesség és nemesség, lovagrendekben s a különböző tanácsosok közt mindenesetre számuknak megfelelő arányban szerepelnek, de épen nem sze-

repelnek a napszámosok, béresek közt ilyen arányban. A nagybirtokosok közt 20.3%-a zsidó s a gyárosok és bankárok közt ennél a százaléknál nem nagyobb a keresztények arányszáma.

Ez a tény mutatja annak a szükségességét, hogy itt tenni kell valamit. A cselekvés irányát adja az a természetes törekvés, hogy minden összesség, mint egység arra törekszik, hogy a világ javaiból a neki megfelelő arányban részesüljön. Csak arról lehet szó, hogy miképen kell ezt a célt elérni.

E tekintetben a társadalom különbeni fejlődésének iránya fog határozni. Hogyha egészen átalakul a háború folytán a termelés és a kereskedelem, mert az állam kénytelen lesz minden nagyobb jelentőségű termelési ágat monopolizálni, akkor másképen kell a kérdés megoldására törekedni, mint hogyha megmarad a termelés mai rendje.

Előre látható, hogy a kereskedelem személytelen tőke egyesülések kezében lesz. Ha az állam maga végzi a nagy kereskedelmet, akkor is alkalmazottak végzik a munkát s ha nagy társaságok, akkor is. A kereskedő ember alkalmazott lesz. A kiskereskedelmet pedig szövetkezetek fogják kezükbe venni, mert ennek előnyeit megismerték az emberek és a német példa ebben a tekintetben sem fogja hatását eltéveszteni.

A vállalatok is megnőnek és itt is nagyobb lesz szerepe a kartellek s más formájú központi szerveknek, amelyek az egyes üzemek kereskedelmi ügyességét korlátok közé szorítják.

A föld előreláthatólag megmarad magántulajdonban. De előrelátható, hogy ennek mai egészségtelen eloszlása ellen rendszabályokat kell foganatosítani. Itt aztán bele lehet kapcsolni a zsidókérdést is, amennyiben a zsidóknak is juttatni kell kis birtokokat, ha azokat

maguk mivelik. Amint a nagybirtokok egészségtelen eloszlásától egyaránt szenved zsidó és nemzsidó, úgy egyformán kell elbírálni a zsidó és nemzsidó birtokait akkor is, amikor a zsidóknak a földmivelés felé való telerelése tekintetében megtörténik az első lépés.

Feltehető, hogy a zsidó kisbirtokos sok olyan tulajdonságot váltana ki népünkben, amelyek ennek boldogulását előmozdítanák. Ezért a zsidóságnak földmivesekké tétele a nemzsidóknak is hasznára válnék, mint hogy a zsidók iparossá válása is hasznára vált.

Amikor aztán a zsidóság ellen semmiféle foglalkozás, semmiféle nemzet kifogást nem tehet már, akkor meg lesz a zsidók és nemzsidók közötti béke, akkor elfelejti zsidó és nemzsidó azokat az ellentéteket, amelyek őseiket elválasztották és együtt dolgoznak az összemberiség boldogságáért.

Flectere si nequeo superos
acheronta movevo

Tartalomjegyzék.

Lap

Bevezetés	5
-----------------	---

I. KÖNVV.

A zsidók és nemzsidók egymáshoz való viszonya.

I. Fejezet. Miért van zsidókérdés?

I. Mi a zsidókérdés ?	9
II. A világnézet	11
III. A zsidó különállás	14

II. Fejezet. Milyen kérdés a zsidókérdés?

I. A zsidókérdés jellege és színezete	16
II. Mi az antiszemitizmusz ?	23
III. A keresztény vallások és a zsidók	25
IV. Az állameszme és a zsidók	29

III. Fejezet. A zsidók elleni vádak.

I. A vádak osztályozása	31
II. A vérvád	36

IV. Fejezet. A zsidóság és más társadalmi csoportok.

I. A zsidóság társadalmi csoportosulá- sának jellege	40
II. A zsidók és a kereskedelem	43
III. A zsidók szerepe a nemzsidók közt.....	48

V. Fejezet. A zsidók helyzete általában

II. KÖNYV.

Az antiszemitizmusz története.

I. Fejezet. Az antiszemitizmusz korszakai.

II. Fejezet. Az antiszemitizmusz az ókorban.

I. A zsidók a diaszpóra előtt.....	57
II. A zsidók Krisztus korában	59
III. A Talmud	64
IV. A népek összetartása	66

III. Fejezet. A középkori kereszténység antiszemitizmusza.

I. A kereszténység első hét százada	68
II. A feudalizmusz kialakulása	73
III. Az üldözések kora	83

IV. Fejezet. A gazdasági rend kialakulásának kora.

I. A gazdasági válságok kora	92
II. A tőkés rendszer felé haladó kor	94

V. Fejezet. A tőkés termelési rend és a zsidók.

I. Az iparos világfelfogása	99
II. A zsidók és a tőkés termelési rend .	104

VI. Fejezet. Az emancipáció kora

VII. Fejezet. A magyar zsidóság.

I. A zsidóság az Árpádházi királyok korában.....	113
II. A vegyesházi királyok kora.....	116
III. A Habsburgok kora	120
IV. A legújabb kor	123

VIII. Fejezet. Történelmi tanulságok.

I. Általában.....	126
II. A világnézet alapja	130

III. KÖNVV.

A zsidók természete.

I. Fejezet. A kérdés nehézségei.....

II. A zsidók külön érzése	287
III. A megoldás szükségessége	293

III. Fejezet. A megoldás.

I. A megoldás módjai.....	296
II. A beolvadás akadályai.....	303

IV. Fejezet. Beolvadás a magyarságba.

I. A más nemzetbe olvadás	306
II. A vallási beolvadás.....	312
III. Az összes foglalkozásokban való el- oszlás.....	316

